

*Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift*

Årg. XLV · 1962

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XLV · 1962

Tillägnad

ARVID HJ. UGGLA

13 · 2 · 1963

UPPSALA 1963

PRINTED IN SWEDEN BY

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1963

INNEHÅLL

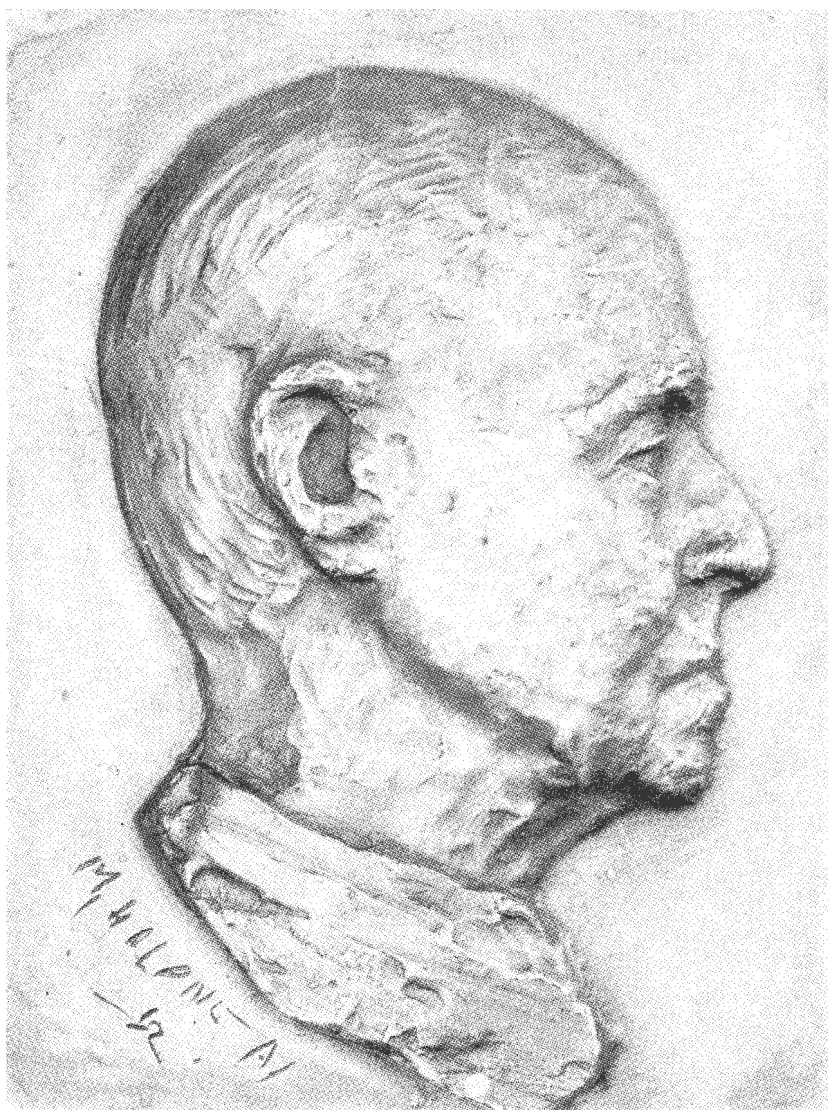
Arvid Hj. Ugglas 80 år	1
Den unge Linnés författarskap. En nyfunnen Linnéskrift utgiven av amanuens C. O. VON SYDOW, Uppsala	3
Linné och Plinius. Av fil. doktor KNUT HAGBERG, Djursholm	20
Linné om katolicismen. Av biskop emer. ELIS MALMESTRÖM, Göteborg	23
Flora svecica som växtnamnsordbok. Hur Linné samlade folkliga växtnamn. Av docent SIGURD FRIES, Uppsala	34
De provinsiella växtnamnen i Linnés Skånska resa. Av arkivarie STEN-BERTIL VIDE, Lund	46
Urkunder rörande familjen Linnés ägodelar. IV. Jämte kommentarer och register till I-IV. Utgivna av f. d. förste intendent SIGURD WALLIN, Stockholm	55
Johannes Moræus, Linnæi svärfader. Av med. doktor TELEMAK FREDBÄRJ, Stock- holm	103
Daniel Solanders naturaliekabinett och dess öden. Av professor OLOF H. SELLING, Stockholm	128
En linneansk bagatell om en engelsk zoolog och svenske kungens hovmarskalk. Om Thomas Pennant och Charles De Geer. Av överläkare BIRGER STRANDELL, Stockholm	138
Arvid Hj. Ugglas linneanska författarskap. En bibliografisk förteckning	147

Smärre meddelanden

Ett tvåhundraårsminne. Av NILS VON HOFSTEN	161
Ättling i andra led till Linnékastanjen på Hammarby. Av NILS VON HOFSTEN	161
Arvet från Newton och Linné	162
En prelinneansk naturaliesamling. En komplettering. Av BIRGER STRANDELL	164
Valda avhandlingar av Carl von Linné	164
Hos Linné i Uppsala	165
Det lyckelige Arabien	165
Olof Toréns ostindiska resa	166
Summary of contents	167

Linné-Sällskapets egna angelägenheter

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1961	169
Skattmästarens berättelse för år 1961	170
Revisionsberättelse för år 1961	172
Linnéträdgården 1960-1962	172
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	174
Nya medlemmar	175

ARVID HJ. UGGLA

Bronsplakett modellerad av den finländske konstnären Matti Halonen. Svenska Linné-Sällskapets gåva på 80-årsdagen den 13 februari 1963.

ARVID HJ. UGGLA

80 ÅR

Arvid Hjalmar Uggla har fyllt åttio år! För Svenska Linné-Sällskapets nyaste medlemmar framstår han kanske som en nästan legendarisk gestalt. De allra flesta bland oss se i honom icke blott den berömda linnéforskaren utan också en personlig vän.

På åttioårsdagen var det för Svenska Linné-Sällskapet en ära och en glädje att kunna genom sin ordförande fastslå att bland Arvid Ugglas många intressen är intresset för Linné det största. Utan tvekan kunde också förklaras att hans främsta, för all framtid bestående kulturgärning faller inom linnéforskningen och står i nära samband med en snart trettiofemårig verksamhet som i realiteten ständig sekreterare i Linné-Sällskapet. Utan denne oförliknelige sekreterare skulle vårt sällskap svårligen ha fått den betydelse för svensk lärdomshistoria och kulturhistoria som det obestriddigen har haft.

En redogörelse för Arvid Ugglas författarskap hör icke hemma i dessa korta ord av hyllning och tacksamhet. Det må endast betonas att Linné-Sällskapet ofta har fått del av hans forskningsresultat och utredningar innan de publicerats. Hans föredrag och meddelanden vid våra sammankomster ha varit nästan otaliga.

Icke minst betydelsefull för linnéforskningen och för Linné-Sällskapet har Arvid Ugglas verksamhet som redaktör för vår årsskrift varit. Han har alltid strävat att hålla denna publikation på en hög nivå. Det är en svår konst att bjuda en rätt heterogen läsekrets ett tungt vägande innehåll i en lättläst form; i den mån detta har lyckats är det till stor del redaktörens förtjänst. Hans egna uppsatser och osignerade notiser och recensioner äro talrika och föredömliga. När han från och med årgång 1961 har frånträtt redaktörskapet, innebär

detta en befrielse från den ansvarige redaktörens ofta alltför forcerade arbete men icke alls ett minskat intresse för att medverka vid årsskriftens utformning.

Käre Arvid Uggla! Det är för Svenska Linné-Sällskapet en stor glädje att veta att du nyligen har övervunnit en svår sjukdom. Vi tacka dig varmt för allt vad du har uträttat i linnéforskningen och för vårt sällskap, och vi önska dig ännu många år av snart helt återvunnen arbetskraft och arbetsglädje. Vi önska detta för din egen skull men också därför att det finnes angelägna kulturuppgifter, som icke kunna fullföljas utan din sakkunskap och erfarenhet.

NILS VON HOFSTEN

DEN UNGE LINNÉS FÖRFATTARSKAP

En nyfunnen Linnéskrift utgiven av

C. O. VON SYDOW

Än kunna linneanska handskriftsfynd göras! Man skulle kanske tro att intet mera vore att hämta på detta fält, som så noga genomforscats av flera generationers Linnékännare. Bevis för motsatsen lämna dock de många manuskript som upptäckts av Arvid Uggla och av honom presenterats i denna årsskrift. Särskilt glädjande är det då att som en hyllning till denne ojämförlige kännare av de linneanska handskrifterna få publicera en hittills okänd skrift av Linné.

Föreliggande, i början av år 1735 skrivna redogörelse för den unge Linnés författarskap har inte anträffats på någon undanskymd plats, i någon glömd och dammig arkivgömma. Tvärtom sitter det lilla häftet inbundet i ett av den lärdomshistoriska forskningen flitigt och ofta använt samlingsband, den volym av den benzelianska handskriftssamlingen i Linköpings stiftsbibliotek som bär signum N 14a.¹ Denna foliant — en sannskyldig skattgömma full av intressanta och upplysande anteckningar till det vetenskapliga livets historia i vårt land under 1700-talets första årtionden — har använts av flera forskare, bl. a. Forssell, Liljencrantz och Nordenmark, som där ha hämtat upplysningar till, i ordning, den lärde bibliotekarien och biskopen Erik Benzelius d. y:s egen biografi, till Vetenskaps societetens i Uppsala historia och till astronomiens historia i Sverige. Men den gamla erfarenheten besannar sig att man finner vad man söker. Den som inte varit inställd på Linné har förbisett den anonyma skriften, då däremot den som varit ute efter linneanskt gods omedelbart igenkännt den som ett linneanum.

Häftet består av 16 blad, dvs. två i oktav vikta helark, vilka mäta 16 cm i höjd och 10 cm i bredd, de för flera andra av Linnés ungdomshandskrifter vanliga måtten. I den innehållsförteckning, möjligen skriven av Johan Henrik Lidén, som inleder volymen, anföres skriften som »Recensioner mest af botaniskt och physical. innehåll». Det får sägas vara en riktig beskrivning av innehållet, om man nämligen håller i minnet betydelsen av ordet recension i äldre tid: referat mera än kritisk bedömning. Möjligen kan man ställa sig frågande inför termen fysikalisk; naturhistorisk vore en mera passande, samlande be-

¹ Nu även fotokopia i Uppsala universitetsbibliotek med signum U 258 ca.

teckning för de botaniska, zoologiska och mineralogiska ämnen, som jämte hushållningen och medicinen voro de kring vilka Linnés författarskap rörde sig.

Skriften är Linnés, men icke i den meningen att texten skulle vara nedskriven av honom själv. Den är i stället skriven med en driven och prydlig, men därför också karaktärlös och svårbestämd skrivarhand. Det var nu långt ifrån ovanligt att den unge Linné anlidade andra personer för utskrift av sina verk,¹ och anledningarna härtill kunna ha varit flera. Dels kunde han som i detta fall, vilket strax skall uppvisas, behöva flera exemplar av sina skrifter att dela ut till gynnare och vänner — ännu stodo ju ej tryckpressarna till hans förfogande. Dels kanske han även för egen räkning ville ha ett verkligt prydligt utskrivet manuskript. Linnés intresse för det typografiskt eller kalligrafiskt verkningfulla är väldokumenterat genom hans omsorgsfullt utarbetade titelsidor i koncept. Men hans egen handstil, den litet taniga och hållningslösa, var väl inte ens i hans egna ögon så prydlig som han skulle önska. Säkert är att den i andras ofta är svårläst.

Skriftens innehåll består, som inledningsvis antydde, av en i förteckningens form uppställd utförlig redogörelse för Linnés författarskap. Dylika förteckningar från Linnés ungdomsår äro kända även från andra håll,² men denna är den ojämförligt utförligaste. Den är också senare än de andra, avfattad i Falun strax före anträdandet av den utländska resan. Häri ligger dess särskilda värde. Det har ju alltid varit känt att Linné på denna resa medförde utkasten eller de färdiga manuskripten till de nyskapande arbeten han utgav i Holland. Här ha vi nu en auktoritativ och uttömmande redogörelse för vilka dessa voro. För den utförliga undersökning av den unge Linnés vetenskapliga utveckling som förr eller senare måste komma till stånd, blir naturligtvis denna förteckning ett huvudargument.

Vetskaben om tidpunkten för manuskriptets avfattande, januari 1735, har också en annan betydelse. Tillsammans med kännedomen om dess benzelianska ursprung låter den oss förstå Linnés avsikt med förteckningen och dess renskrivande. Först dateringen: *Sponsalia plantarum* upptages som färdigskriven — av Linnés almanacksanteckningar för år 1735³ framgår att han började skriva denna den 8 januari. *Flora Dalecarlica* omtalas som ännu ej alldeles

¹ Jfr ex.vis Linnés brev till Stobæus 25.3.1730, där det om *Præudia sponsaliorum plantarum* heter: »Den lilla nyårsgåfva, som jag gaf Dr Celsius, lät jag afskrifva, men skrifvaren var så värdslös, att jag ej vet, om jag törs visa henne, ej heller hafver jag nu tid att låta afskrifva henne om igen.» (Carl von Linnés svenska arbeten, 1: 5, 1880, s. 22.)

² Hit kunna räknas uppräkningsarna i *Fundamenta botanica* av år 1730 (cit. av Ährling i Carl von Linnés ungdomsskrifter, 1888, s. 94), i samma arbete från 1733 (cit. ib. s. 97), i *Nuptiæ plantarum* 1733 (cit. i Ährling, Några af de i Sverige befintliga linnéanska handskrifterna, kritiskt skärskådade, 1878, s. 13), i brevet till Cronhjelm 1733 (Bref och skrivelser, 1: 5, s. 314–317), i brevet till Gyllengrip samma år (ib., 1: 6, s. 239 f) och i ett brev till Trew (SLÅ 1930, s. 149). Se även Arvid Hj. Uggla, Ur Linnésamlingarna i London, Författarplaner omkring 1740 (SLÅ 1953, s. 126–129).

³ Utg. av Arvid Hj. Uggla, SLÅ 1935, s. 134–148.

fullbordad — enligt almanackan färdigskrev han samma flora den 29 januari. Så proveniensen: Skriften har tillhört Erik Benzelius, som till yttermera visso själv vid ett senare tillfälle skrivit »Doct. medic. Linæi» ovanför en av kapitelrubrikerna. Jag vågar antagandet att den givits honom av Linné, då denne på utresan den 3 mars besökte Linköping och åt middag hos biskopen.¹ I Linköping hade Benzelius varit biskop sedan 1731, men innehade fortfarande tack vare en väl utvecklad brevväxling en nyckelställning i vårt lands vetenskapliga liv. Särskilt livliga förbindelser upprätthöll han med Vetenskaps societeten i Uppsala, vars mångårige sekreterare han varit.² Det fanns således all anledning för Linné att hålla denne man underrättad om sin egen vetenskapliga aktivitet.

Att med utgångspunkt från denna förteckning göra upp ett stamträd eller diagram för de linneanska skrifternas utveckling, att draga linjerna bakåt och framåt i tiden, klarlägga hur titlarna växlat och använts än för det ena än för det andra arbetet, vore ett lockande men vidlyftigt företag, som får anstå till ett annat tillfälle.³ Avsikten är nu endast att bringa aktstycket till allmän kännedom. Dessförinnan dock några ord om det allmänna intryck skriften gör.

Detta intryck är och förblir linneanskt — oefterhärmligt, ja hämningslöst och anstötligt linneanskt. Ty hit hör inte endast hans småländska språk,⁴ hans drastiska vändningar. Hit hör också det måttlösa högmodet. Det brukar framhållas att den unge Linné hade så lätt att vinna vänner och gynnare, och denna

¹ Se almanacksanteckningarna för detta datum.

² Dessutom kunde Linné sedan några månader räkna sig som anförvant till biskopen. Hans nyblivna fästmo Sara Lisa Moræas farmors bror, biskop Swedberg, var nämligen svärfar till Benzelius.

³ Detta låter sig visserligen lätt göras i flera fall, men blir i andra desto svårare och underlättas ingalunda alltid av de välkända titlarna, som ibland kunna locka till förhastade slutsatser om till vilken skrift man här har ett tidigt utkast. När utg. ändå försöker sig på att para samman de i förteckningen nämnda skrifterna med av Linné eller först i vår tid tryckta versioner, sker det i medvetande om att han beträdder ett område som han ännu icke behärskar. (Siffrorna hänvisa till rubrikerna i förteckningen.) 1) Tryckt 1736. 2) Tryckt 1736. 3) *Classes plantarum*, 1738. 4) Ett vidlyftigt arbete med denna titel utkom 1751. 5) Kallas på andra håll av Linné för *Harmonymia botanica*; ämnet behandlades i *Critica botanica*, 1737. 6) *Genera plantarum*, 1737. 7–8) Blev småningom *Species plantarum* av 1753. 9) Utg. av Fries 1908 i *Skrifter utg. af KVA*, 4. 10) Utg. av J. A. Afzelius 1828. 11) Utg. av Ährling 1888 i *Ungdomsskrifter*. 12) *Systema naturæ*, 1735. 13) *Methodus Avium Sveticarum*, utg. av Lönnberg 1907 i *Upps. univ. årsskr.* 14) Manuskript i London. 15) Utg. av Uggla 1958. 16) Manuskript i London, delvis publicerat av Åke Campbell i *Det svenska brödet*, 1950. 17) Tidig version av den 1737 tryckta lapp-landsfloran, nu i Uppsala univ. bibl. 18) Utg. av Ährling 1873. 19) Manuskript i London. Se Uggla, *Försvunna Linné-handskrifter*, SLÅ 1952, s. 89 ff. 20) Utg. av Ährling 1888 i *Ungdomsskrifter*. 21) Utg. av Fredbärj 1954 (*Valda avhandlingar*, 17). 22) I Uppsala univ. bibl. finnas två ungdomsmanuskript som skulle kunna svara mot *Aesculapius extemporaneus: Genera morborum och Vademecum*. 23) Utg. av Granström 1925 (*Skrifter utg. av SLS*, 2). 24) Utg. av Benedicks 1907 i *Upps. univ. årsskr.* 25) Manuskript i London. 26) Här ha vi ännu ett omnämnande, det andra hittills, av denna av Uggla (a. a.) efterlysta försvunna Linné-handskrift! 27) Utg. av Uggla 1953. 28) *Iter Lapponicum*, utg. av Fries 1913 (*Skrifter utg. af KVA*, 5). 29) Linnés doktorsavhandling, tryckt 1735. 30) Utg. av Fries 1908 i *Skrifter utg. af KVA*, 4.

⁴ Observera smålandismer som ellar (någon gång enbart ella) för eller, namm för namn, ättar för ätter, sortar, hyllar, malmar etc.

egenskap sätts då gärna i motsats till den isolerande själv tillräckligheten hos den äldre och etablerade Linné. Det går inte att konstruera en sådan utvecklingsgång. De båda dragen funnos där gemensamt från början. Och det ville nog till att Linné vid biskopens middagsbord utvecklade all sin charm för att våga upp det intryck som hans verkförteckning gjorde. Ty dessa övermodiga rader ingåvo helt säkert den lärde gudsmannen stridiga känslor och tankar. Där är inte bara det naiva skrytet, som när Linné säger att han jämsides med sexualsystemet utarbetat ett system efter blommans calyx »endast derföre efter Botanici hålla Methoden för så oändeligt mycket, och efter ingen hit intil varit god före at hinna med 2 olika och åtskillige», eller när han om det blivande *Systema naturæ* skriver att han »tör tråtza at här flera rön och försök, mera lärdom och möda användts och blifwit nedlagt, än till hela hyllar fulla med böcker i naturkunnigheten». Där är också, det kan nu inte hjälpas, ett nästan hänsynslöst drag, som när han tjuvhåller på sin förmenta lösning av frossans gåta för att tillskansa sig ekonomiska fördelar: »Om honom som denna saken kan uppenbara förunnas ett rese stipendium eller annat jämgott præmium, så will jag wisa för hela werlden, at jag råkat sanningen och hwad makalös förman af detta fynd wil följa; hwar och icke må det dö med mig; ty den ej har min oxe plögier aldrig min får [o: fåra].» Det är roligt och slagfärdigt sagt, men hos en nutida läsare åtminstone lämnar det allt en dålig eftersmak.

Men nu är det icke detta frånstötande, och sedan länge väl kända drag, som dominerar läsarens intryck av skriften, även om det sällan — det måste erkännas — fått så krassa uttryck som här. Bestämmande för läsarens till slut positiva upplevelse av det lilla häftet är i stället livet och intensiteten i skrivsättet, liksom den omständigheten att detta så märkvärdigt väl låter sig förenas med den logiskt-systematiska framställningen. Detta återigen är äkta linneanskt. Vem har sagt att systematik är dödande? Det är ju tvärtom! Systematik är livgivande, stöder framställningen och låter den blomma fritt. — Så vill man argumentera efter att ha läst Linné. I den nu funna förteckningen, ett koncentrat av hela hans dittillsvarande författarskap, firar denna teknik sina särskilda triumfer. Det är en njutning att taga del av den klara, strikta särdelningen av stoffet, och av den därav följande mästerliga pedagogiseringen. Tag som exempel presentationen av *Diæta naturalis*. Materialet är väl känt, och tack vare Arvid Uggla's publicering av ungdomsmanuskriptet från 1733¹ veta vi vad som just då var Linnés tankar i ämnet. Men ingenstans få vi läran om dieten så klart disponerad och så i ett nötskal som här. Förvisso blir man redan av denna korta presentation övertygad om att Linnés utförligare framställning skall vara »de lärda och om hälsan öma til nöije».

Ack, att varje författare vore så medveten om sig själv och sitt verk, ägde denna klara insikt om sitt eget, att det tilläte en sammanfattning sådan som den

¹ Caroli Linnæi *Diæta naturalis* 1733, utg. av Arvid Hj. Uggla, 1958.

Linné har åstadkommit. Ty detta är en form av självmedvetenhet som är tillbörlig, gagnelig och av godo. Den förhindrar mycken pretentiös dunkelhet och mycken skrymmande ballast. Linné levde verkligen upp till det apolliniska motto i ciceroniansk tappning som han i *Systema naturæ* satte som människosläktets kännetecken och skiljemärke: Nosce te ipsum.

[Förteckning över den unge Linnés skrifter]¹

I. Fundamenta Botanica

Octav. Lat.

Är en liten Tractat om 5 arck allenast, som består af 365 grundreglor i denne wettenskapen.

Alle Botanici tilhopa, som någonsin skrifwit, hafwa ej hunnit till öfwer 50 reglor; och är ingen, af de öfrige som jag tillagt, den icke stöder sig på en oryggelig grund i naturen och är omistelig.

Botaniquen, efter sin förra och wanliga form och kynde förtienar ei namn af *wettenskap*: Ty han är blefwen ansedd för ett blott minnes werck, och lärd såsom en utanläxa.

Här följer och wid ett nytt *Systema Plantarum* eller Method, som är tagen af Calyce och wida särskilt ifrån alla andra metoder.

Man har winlagt sig om at bruka den ordning och läre-art, som skickar sig bäst til en ren wettenskap, (methodus Scientifica) Så at intet ord är öfwerflödigt el. kan umbäras.

[D]esse få blad hafwa kostat mera arbete wid oräckneliga observationer och oförtröttad eftertancka än 100 disputationer tilsammans.

[Tr]yckes i Gripswald och lærer snart wara färdig.

II. Bibliotheca Botanica

octav. Latin:

Här finnas öfwer 800 Botaniske böcker recenserade, dem man alla mästedels läsit.

Man har allenast brytt sig om them, som tracterat methodum och descriptiones Plantarum; de öfrige såsom aldel[es] olärda och onyttiga, har man ei w[e]lat beswära sig och andra med.

Wid hwarje bok nämnes först *auctorn* med förnamn och tilnamn, Seda[n] *Bokens* titel korteligen, Så *Editionerne* med år, ort art och nä[.] Widare *formatet, språket* och *sto[r]leken* eller numerus pag. med mera.

¹ Rekonstruerade textförluster ha utmärkts med klammer ([]), tillägg med hake ([]). Diakritiska tecken ha tillagts utan anmärkning, övriga rättelser av texten ha anmärkts i noter. Uppenbara felskrifningar ha stillatigande rättats. Understrykningar ha markerats med kursiv. Textens växlingar mellan latinsk och svensk stil ha ej redovisats.

Alle stå i ordning, indelte i sina wissa Classer och skiften; så at man af sielfwa indelningen kan, wid första påseendet, finna huru hwar gått til wäga, eller i hwad stycke af wettenskapen han lagt neder sitt arbete.

Och är ordningen denna: 1° *Collectore[s]* som äro: Patres, Epitomatores,¹ Descriptores, Ichnologi, Floristæ, Adonistæ, Curiosi, Monographi, Peregrinatores. 2° *Methodici* neml. Alphabetarii², Chronici, Topophili, Empirici, Seplasiarii³ &c. &c.³

III. Systemata Botanica

Octav. Lat:

Här har man i kort begrep tecknat och föreställt alla Botaniska methoder, som in til närwarande tid äro i liuset framkomne; Så at man intet allenast får til pricka weta hela de gamlas lära och funder, utan ock af denna lilla boken kan hafwa samma gagn, som skulle man hafwa farit igenom så många volumina.

Thesse Systemata äro:

Universalis

Cæsalpini à Seminibus.

Morisonii à facie et fr.

Hermanni a fructu.

Raji à fructu & flore.

Knautii Patr. à fructu.

Rivini à regularitate.

Knautii fil. ab uniform.

Ruppii item.

Tournefortii à figura.

*Pontederæ*⁴

Magnolii à calyc. fruct.

Linnæi à Calyce.

Linnæi a Sexu.

Particularia

Vaillantii compos.

Pontederæ item.

Morisonii Umbell.

Sirbelli item.⁵

Pontederæ Palmæ.⁶

Linnæi filices.

Dillenii Musci.

Linnæi Musci.

Dillenii fungi.

¹ Kompilatorer.

² »Seplasiari» i ms.

³ I *Philosophia botanica* förklaras dessa termer på följande sätt: Av *Collectores*, de botanister som huvudsakligen ha intresserat sig för antalet arter, ha *Patres* lagt de första grunderna till botaniken (*Epitomatores* ej i *Philosophia Botanica*), *Descriptores* beskrivit växterna, *Ichnologi* ritat av dem, *Floristæ* samlat växter inom ett bestämt område, *Adonistæ* förtecknat växterna i en viss trädgård, *Curiosi* beskrivit sällsynta örter, *Monographi* behandlat endast en art eller ett släkte, *Peregrinatores* rest till fjärran länder för att söka efter växter. Av *Methodici*, som huvudsakligen ägnat sig åt växternas indelning och benämning, ha *Alphabetarii* ordnat dem i alfabetisk följd, *Chronici* efter tiden för deras blomning, *Topophili* efter växtplatsen, *Empirici* efter deras medicinska användning, *Seplasiarii* (eg. de som handla med parfym) efter deras ordning i apoteken.

⁴ Pontederas system, som här inte karakteriserats, beskrives i *Philosophia botanica* (65) sålunda: »Pontederæ Tournefortianum cum Riviniano combinare tentavit.»

⁵ Sirbell el. Sirbellus är en av Linné på flera håll i ungdomsskrifterna (se Ährlings utg. 1888) citerad auktor. Hans identitet har dock ännu ej kunnat utrönas.

⁶ »Palma» i ms.

The genera, på hwilcka Botanici felat, har man ändrat och de uteslutna tillagt. Efter ört-namnen hos åtskillige äre olika, har man i en särskilt column bifogat de *rätta*.

IV. Philosophia Botanica

Octav. Lat.

At man i Botanicis har så många methoder och olika läror (Theorier) kommer endast deraf, at man ei wäl förstådt huru örterne fröas och alstra (fructificatio).

Jag har refwat¹ och anatomicerat alla til alstringen hörande delar, förkastat the galna och gifwit dem rätta namn, samt på det sättet, i stället för 2 funnit 7 partes fructificationis.

Sedan bewisar jag sohlklart med oemotsägeliga skiäl örternas *kiön*, och huru de[t] med deras sammangång,² aflande och fortplantning tilgår.

Äfwen gifwes här inledning til örternas *allmänna känningar*, ellar huru characteres generici skola göras, och hwad der wid är til märckandes. Bewises ock, at af de härtils upfundna charact. gener. ingen är fulgod och tilräckelig; och änteligen

Läres huru en ört rätt och tydeligen skall beskrifwas, och så nätt och kort at til ingen fulkomlig beskrifning kan behöfwas mera än en 8dels sida; på hwilcket lilla rum man skall bättre och nogare kunna göra alt det scm de gamle gjorde på 2 à 3 arck.

V. Homonymia Botanica

Octav. Lat:

I alla tider har hos Botanisterna warit en skadelig oreda wid örternas namn, i ty at den ena kallat dem med ett den andra med ett annat namn ofta utan grund, efter hwars och ens tycke.

Hwad nomina generica el. *slächte namnen* angår, så har man wäl nu, sedan Tournefort skrifwit i de flästa kommit öfwerens; men dock ryggas och ändras de dageligen efter behag.

At förekomma detta missbruk, har man uprättat några rägler grundade på skiäl och exempel, dem man wid örternas nämnande utan skada och oreda ei kan gå ifrån.

Slutet blir det, at en trediedel af alla Nomin. Gener., som här tils blifwit brukade, duger intet och bör förkastas. at ock

Intet (nomen specificum) *Ättenamn* är rätt, och ei heller någon örtekännare kunnat gifwa någon riktig differentia, eller Ättskehl, efter ingen förståt delarnasienst och sysslan i örten. Sedan

¹ dissekerat.

² samlag.

Wisas oändeliga prof både på *orimlige* och *richtige* namm, så at man altid sätter dugeliga i de odugligas och förkastades ställe; Äfwen huru variationer, el. de örters olika kynden böra anses, som äro af samma ätt och Synonyma inrättas.

VI. Characteres Botanici

octav. Lat:

Gifwer beskrifningar (definitiones) på alla bekante örteslächten (genera plantarum) efter den lära, som uti Philosophia Bot. fast stältes.

Thenne tractaten har fordrat otroligt arbete; Jag har der til noga skiärskådat och anatomicerat blommorne af 6 000 ört-ätter (Species) och många af hwar ätt eller slag ändå; Så at jag intet wet om något Botaniskt wärck i werlden kostat mera möda och flera rön än detta.

Dessa *känningar* (Characteres) äro richtige, men alle andra falske. Mine kunna brukas til alla methoder, som äro upfundne, eller mögeligit är at upfinna. Men alle andre Charact. måste altid ändras, och lappas när nya örtslächter upfinnas, men desse blifwa i äwighet stående.

Ingen lärd Botanicus kan umbära denne boken, och för en *Ny-läring* är hon så nödig, som Biblen för Prästen; ty

Om han allenast förstår språket kan han här af lära nämna med sitt rätta namn, utan figur och beskrifning, den ört han aldrig tilförne sedt; fast woro hon tagen i öst- eller West-indien.

VII. System. Specierum Botanic.

Tom: 1. Octav. Lat.

VIII. System. Specierum Botanic.

Tom: 2. 8:o Lat.

Här upställas mäst alla beskrefna örter efter mitt Systema Sexuale.

Hwart och ett Species eller ätt omskräncker man här med sitt rätta *ätt-skel* (differentia) efter de i homon. Botan. befastade grundreglor, så at man utan bok och på fri hand kan skilja Species åt sin imellan.

Lückgällningar (Synonyma) äro tagne af de witraste ört kännare. t. e. Casp. Bauhinus, Tournefort, Rivinus, Joh. Bauhinus, Dillenius, Ruppheus etc.

Variationes (Ätt-grenarna) äro lagde under sina ätter (Species) med en så ansenlig förminskning af ättarnas antahl, at då Botanici räcknat öfwer 20 000 upfundna, wisar naturen, at de böra smälta i hop under 12 000, som för en begynnare gör otrolig lätthet och lisa.

Ordsaken hwi de ei giöra särskilta Ättar eller sortar, och känningarna hwar igenom de ledas til sina naturliga ställen, har man wisade i Homonymia Botanica (V).

IX. Sponsalia Plantarum

octav. Svet.

The gamle famlade om örternas kiön alt intil *Rud. Camerarius*, som tyctes peka derpå.

Men *Vaillant* war den förste, som satte den meningen på föter och i rop, igenom sin *Sermo Academicus de structura florum*.

Pontedera förlade honom åter som ett kätteri med 40 à 50 försök och experimenter.

Therföre har jag tagit mig före at gå genom denne saken, som alt sedan hade hängt och wägt imellan gissningar och twifwelsmål; och

Bewisar nu först, at *örterna hafwa lif* och hurudant det är neml. utan känsla.

Sedan nagelfar jag med plantornas genitalia eller blommor och bewisar at der äro kiön af oemotsägelige skiäl och handgripeliga rön af så många örter som finnas i werlden. Och får min sats ett besynnerligit stöd af alla de rön hwarmed *Pontedera* söcht honom förlägga.

X. Nuptiæ Plantarum

4:to Lat.

Här föreställes en ny läre-art eller örteordning (*Methodus*) tagen af deras kiön, eller man och qwinnos åtskilnad ibland dem, hwarigenom man ganska lätt och med nöje kan känna örten igen.

At inrätta nya *Systemata Botanica* fordras en otrolig förfarenhet och oändeligen många och noga rön; therföre äro så ganska få i werlden, som wågat lägga om bord med detta arbetet, allenast *Cæsalpinus* i Italien, *Tounefort*¹ i Franckrike, *Rajus* i England, *Hermannus* i Holland, *Rivinus* i Tyskland, *ingen* i Sverige.

Mitt *Systema* är fotat på en ny och långt säkrare grundwal än någors de andras; hwilcka alla jag påtager mig at wisa wara giorde af *Cæsalpini*, då hwar lagt något till el. ändrat efter sin smak och hufwud.

Thet andra *Systema* af *Calyce* har jag endast derföre arbetat ut efter *Botanici* hålla *Methoden* för så oändeligit mycket, och efter ingen hit intil warit god före at hinna med 2 olika och åtskillige.

XI. Spolia Botanica

octav. Suet

Är en ganska kort förteckning på de raraste örter, som jag funnit i Skåne, Småland och Roslagen.

The uppräknade Skånske örterna äro alle samlade på slätten år 1728.

The ifrån Småland äro på åtskilliga tider sedde och uphämtade.

⁸ Ofta detta skrivsätt i fortsättningen.

År 1729¹ på Societatis Reg. Liter. et Scient. omkostnad i Roslagen och botanicerade; under hwilcken tid jag dock merendels uppehölt mig wid hafskanten. The fläste och raraste örterna fick jag ifrån Gräs-öen, som ligger mitt för öregrund.

XII. Geographia Regnorum Naturæ

fol. Reg. Lat.

Består allenast af 3 sidor in folio; men jag tör tråtza at här flera rön och försök, mera lärdom och möda användts och blifwit nedlagt, än till hela hyllar fulla med böcker i naturkunnigheten.

Här äro try Systemata eller likasom Landchartor öfwer de try naturens riken, så at man thär i har en noga grundritning til hela den synliga naturens känedom, sådan som ingen ännu för mig kommit fram med.

Thesse 3 sidor äro fruchten af 6 års ständiga arbete, och grunda sig allena på egna försök och rön, utan hielp och sammanpläckning utur andra.

Har man förut med mig en liten tid arbetat, så skal man igenom dessa 3 taflor kunna känna² alla naturalia i werlden; Ty

Man har här et sammandrag af alla Systemata jag giordt öfwer naturen och allting på en gång för ögonen.

Then *första* sidan wisar i sin naturliga ordning alla *stenar* t. e. Bergarter, malmar och fossilier.

Then *andra* alla *örter*: *träd* gräs, mossar, Swampar, Coraller.

Then *tredie* alla diur, foglar, fiskar, kräk,³ matkar och Skridfä.

XIII. Aves Sueciæ

8:vo Lat.

Få menniskior i werlden hafwa warit angelägne om *Ornithologien*; i Sverige har endast Prof. O. Rudbeck Sonen tänckt derpå; hwilckens arbete dock år 1702 bran up, så när som på rittningarna, hwilcka dock aldrig kemma Publicum til gagns.

Therföre begynte jag winlägga mig om at beskrifwa alla foglar jag fik se, Och har redan hunnit inemot till 400, som här i riket funnit.

Jag har äfwen på et nytt sätt delt in foglarna efter *Näfwen* i classes, ordines, genera etc. at man wid första påseende kan kenna fogln med sitt rätta namn och art.

Wid hwart Species eller Slag har jag tillagt des besynnerliga känningar (differentiam) i namnet, jämte Synonyma utur alla, som skrifwit om foglar.

Inemot 40 Slag (Species) har jag råkat, som äro nya och aldrig tilförne af någon Ornithologo hwarcken märckte el. nämde mindre beskrefne.

¹ »var jag» eller något dylikt tydligen överhoppat.

² »kömma» i ms.

³ »kräl» i ms.

XIV. Insecta Sueciæ

8:vo Lat.

Ännu mindre än om Foglar har man bekymrat sig om Insecter; och äro de snart räknade, som giordt sig den mödan at samla matkar, kräk och flugor etc. i Sverige wet jag åtminstone ingen.

Läran om *kräken* har i alla tider varit mörck och traslig, efter man intet ägt nog säkra och särskilta kenneteckn til at giöra en ordentelig indelning.

Har altså jag varit den förste som satt insecterna i naturlig ordning i anledning af deras munnar, och delt dem in uti classes, ordines, genera et species och des utan i Speciebus genom skapnaden och färgen satt râmärke och skel emellan under sortarna.

Öfwer 1 000 Sortar har jag sedt allena i Sverige, dem jag alle beskrifwit och såsom örter inlagt, med namn och binamn bredewid; til hwilcket antal icke ännu någon hunnit, som om kräken skrifwit.

I förstone trodde jag, at ingen ända skulle bli på olika Species, men har nu på 2 år funnit, at min förra samling med ganska få kunnat förökas.

Wid de flästa wil man tillägga nyttan kräken giöra och kunde giöra, emedan så många mena, at intet Studium mindre gagnar, och hoppas man wisa desse kräken äro ...¹

XV. Diæta Naturalis

octav.

En undersöckning huru wi efter naturen kunde lefwa och skulle, at komma til långt lif med god hälsa. Thenne är bygd på åtskillige säkra grundstolpar som äro:

Principia. Zoologica, af likheten och analogien imellan al diur i werlden, hwilcken wäg ännu ingen gådt förut.

Statica, efter den lärda Sanctori[i] medicina statica och Keills² försök och anmärckningar.

Physiologica, som likrefningen (anatomien) och mechanismus corporis lærer oss.

Mosaica, eller Sedolagen (Lex ceremonialis) i gl. Testamentet, hwilcken sätter Sundhets reglor, som ock tiena i det nya.

Æconomica, ella många folckslags hushålning och der på följande hälssa.

Naturalia, anmärckningar om några folckslags lefwernes art som komma til hög ålder.

Experimentalia af långlifwades diæt.

Alt i korta *grundläror* el. aphorismis, med fölgdar eller slutninger (Scholia) ther utur ock exempel, jämte oräckneliga rara och nyttige observationer, som jag förmodar skola wara de lärda och om hälsan öma til *nöije*.

¹ Oläsligt ord.

² »Kiells» i ms.

XVI. Ceres Noverca Arctorum¹

Lärer den fattiga landtmannen, at när mist växt och sädes brist infaller baka bröd med liten eller ingen säd, utan at med onaturlig spis förderfwa kropp och hälssa, som uti hårda år ofta skedt neder åt landet.

Sådana brödslag äro följande, som alla på det nogesta beskrifwas.

Hafre-bröd.

Bland-bröd.

Stampe-bröd.

Agn-Bröd.

Mäsk-Bröd.

*Slef-bröd.*²

Ärt-bröd.

Tryffel-bröd.

*Knoll-bröd.*³

Barck-bröd.

Misse-bröd.

Besk-bröd.

Knopp-bröd.

*Strunt-bröd.*⁴

Wäppling-bröd.

Fryl-bröd.

Tång-bröd.

Böne-bröd.

Glöd-bröd etc. etc. etc.

XVII. Flora Lapponica

4:to Lat.

Räknar up alla de örter, träd, gräs, mossar och Swampar, som wäxa i Sweriges Lapmarcker, Lappska och nordska fiällen, samt på skiären wid ihshafwet, hwilcka man med största möda upletat och inlagt på Lappska resan 1732, som på Kongl. wettenskaps Societetens Befalning och omkostnad anstältes.

Här finner läsaren inemot 100 nya örte[r] beskrefne och aftagne, som tilförne antingen aldeles intet eller ganska okenneligen äro nämnde.

All den nytta, som Lapparna göra sig i hushållet, eller til läkedommar och diæt af hwar och en ört, har man noga märckt, samlat och på sitt rum wid örten infördt.

Wi[d] de förr beskrefne örter har man tillag[t] deras namn (Synonyma) hos Casp. Bauhinus och de swendske örtekänna[re] som på Latin skrifwit.

¹ Nordlandens styvmoderliga Ceres.

² »Slafbröd» hos Campbell. Se ovan s. 5, n. 3.

³ Knoll, rotknöl. Knoll-bröd, av rotknölarna av *Ornithogalum umbellatum* bakat bröd.

⁴ dvs. av tallstruntar bakat bröd. »Strut-bröd» i ms.

Följer ock ett *bihang* med, som nämner och talar om de örter och träd, hwilcka i Sverige stiga åt Norden öfwer en wiss och anmärckt grän[s] eller terminus.

XVIII. Flora Dalekarlica

8:vo Lat.

Är en förteckning på alla de örter, som man funnit i öster och wäster dalarne, dahlska fiällen och Bergslagarna.

Man brukar och här den naturliga methoden, som är tagen af örternas kiön, och bifogar Synonyma af de bästa auctores.

Wid hwart och ett genus ellar örteslächte gifwes wid handen huru örterna i hushållit och til läkedom brukas kunna.

Rummet tillägges och alltid wid de sällsynteste, hwaräst de finnas, särdeles de, som wäxa up wid fiällen och fiällsidan.

Man införer ock hithörande historier och andra små kiöcksanmärckningar eller sådana som förklara naturens wärckan, alltid hwar wid sin ört, der något dylikt i dalarna är sedt, hördt och funnit.

Til slut beskrifwes korteligen dalska trädgårdarnas tilstånd, med förslag och anledning huru de skulle kunna stå at förbättras.

Är ei ännu aldeles färdigt.

XIX. Flora Uplandica Celsiana

Doct. Celsii Flora Uplandica, som [är] ett register på alla de örter hwilcka i Upland wäxa wilt, h[ar] jag, til min egen nytta, inrä[t]tat efter Systeme och egna Principer, hwar igenom man wunnit den förmån, at örterna så mycket lättare kunna fås igen och boken öfwer hufwud gör e[n] läsare större dienst och gagn än äljes.

XX. Adonis Uplandicus

4:to Lat.

Tounefort har i Paris och Hermannus i Leiden uti de Academiske trädgårdarne planterat in örterna efter method, at Studenterne skulle lära sig sielfwe kenna dem utan andras påpekning.

Thet samma gjorde jag år 1731 uti Upsala Academie-trädgård, med alla de örter man utur alla uplands trädgårdar kunde samla och tit inflyttia.

Sedan skref jag et register öfwer alla örterna i trädgården med de bästa och utwaldesta Latinska och Swenska namn, samt numren bredewid efter qwarteren, skiften och Sängarna i trädgården, at den aldra okunnigaste kunde, efter denna boken finna, kenna och nemna hwar enda ört.

Nu, som Tounefort inrättade örterna i Pariser trädgården efter sin, och Her-

mannus i den Leidenska efter sin method, så brukade ock jag min, efter örternas kiön.

Men denne ordningen och inrättningen är sedermera efter 1732 så rubbad at der näppeligen synes teckn til at en sådan anläggning någonsin varit giord.

XXI. Najades Svecanæ a Marte Imprægnatæ¹

Först recenseras alla auctores i Sverige som skrifwit om Surbrunnar.

Sedan wisas och bewisas huru naturen på et ganska enfaldigt sätt tillreder Surbruns watn; hwarwid åskådade och gjorde prof och försök andragas; Så at man, til förklaring af denne naturens wärckan, intet behöfwer med Chymisterna fly til en hop underjordiska, obegripeliga konster och operationes chymicas.

Widare, huru man rätt skal pröfwa alla hälso-källor med reagentia och alterantia efter alla mögelige imprægnationes.

Thär efter, hwad som hörer til en rätt Surbruns diæt och huru den skal hållas i mat, dricka, kläder, luft, sömn, excretioner² och sinnesrörelser; hwarwid utmönstras alt det som onödigt och utan skiäl plägar älskas el. giöras af Brundsgästerna.

Sidst upräcknas efter orter och Landskaperna alla de Surbrunnar, som i Sverige varit uptagne och brukade med hwars och en[s] besynnerliga kraft, men thes utan, en otrolig hop af mig upfundne och pröfwade, i åtskillige orter belägne.

XXII. Æsculapius Extemporaneus

Här sättas alla siuckdommar i ordning efter Systema, classes, ordines, genera och Species; hwarigenom man kan slippa så länge twifla och gissa om siuckdomen när man kommer til en Patient, som ofta sker. ingen har tilförne tänckt på en sådan method.

På hwar siuckdom gifwer man en tydelig beskrifning eller definition, jämte historiam morbi och särskilte känningar på hwart Species.

Sedan läkedommar med sättet at bruka dem, indicationes ad therapiam och prognosis.

Widare äro alla curer hopsamlade efter dem, som funnit några Specifica, med hwilcka de stor ting uträttat, fastän desse läkedomar många äro tagne af Läringar,³ qwacksalware, Circumforaneis och Agyrtis.⁴

Änteligen lærer man ock et öfw[er]måtton lät maner at i hastighet och straxt kunna känna en läkedomskraft, som är tagen utur regno vegetabili eller animali.

Tractaten är ei ännu aldeles fullskrefwen.

¹ Svenska källnymfer som Mars(♂) gjort havande, dvs. svenska järnhaltiga surbrunnar.

² »excreationer» i ms.

³ Lärlingar, här fältskärlslärlingar.

⁴ gatstrykare och taskspelare.

XXIII. Vulcanus Docimasticus

8:vo Lat.

Här är Proberkonsten tydeligen förestäld til alla sina wärckty[g], materialier och processer.

Man har ock welat bruka en ren wettenskaps Method til läthet och lisa för Proberkonstens älskare, emedan allting är snarast lärdt, tå det kommit i en ren ordning.

Wid hwar process äre gifne påminnelse[r,] warningar och anmerckningar, til 10 och ibland 50 st.

Wid de synnerlige (Specielle) profwen har man och gått igenom och wisat huru hwar och en Metall på de andra pröfwaskall. t. e. järn på silfwer, silfwer på guld etc. etc.

Man finner här i kort begrepp alt hwad någonsin våre Swenske Proberare i alla sina manuscripte[r] optecknat, och på kiöpet til en stor d[el] hwad utlänningar och naturkunnige i dessa saker anmerckt och skrifwit.

Efter denna anledningen hafwa de som hos mig lärt Proberkonsten på 6 veckor gått längre, än hos andra på hela halfwa åhret.

XXIV. Pluto Suecanus

Upräcknar öfwer 1000 slag (Species) af Stenar, Mineralier, Fossilier och jordarter, hwilcke

Alle äro tagne i Sverige och mäste delen i Norrland, Lappländerne och dahlarne.

Alla äro ock, efter sin pröfwade art, i en naturlig ordning satte och gifwes wid hwart och ett slächte (*genus*) dess beskrifning (definitio) och kenningar (Characteres) wid handen; jämwäl ock

Hwar och en stens halt och blandning, jämte orten til Landskap, Sockn och närmaste by, der han tagen är.

Äfwen förklaras wid hwart genus hwad der om kan wara märckwärdigt och nödigt at wetta, såsom: Thes ursprung (generation), Smältprocess, nytta etc. med hwad mera i naturkunnigheten gifwes anledning til.

Alla desse Stenarter har man på et wigt och behändigt sätt inlagde hwar i sin låda med samma påskrift och titel, som uti boken och efter samma ordning.

XXV. Pan Europæus

Giör en ordning och kort Method på alla fyrafött diur, som i Europa äro fundne, med känninger på arter och slächter (ordines & genera) af munnen tagna.

Species (Slagen) sättas ock til med sina skilje märcken (differentias) och åtskilliga namn utur¹ alla Zoologi[ci]s samman hämtade så at man

Häraf, äfwen wid första påseendet kan känna igen hwad diur det wara må.

Bifogas och en kort beskrifning på hwart och ett diur, des lefnads art och hushållning; förutan

Andra åtskilliga ei obehagelige anmärckningar.

XXVI. Iter ad Superos & Inferos

Här beskrifwes Lappska Fiällen och Fahlu grufwa efter de gamla Poëternas smak, sätt och orda-lag. och är

Thenne beskrifningen giord mera för ro och nöijes skull, än till besynnerlig nytta; dock torde ordningen af Smältprocesserne på detta sättet lättare fastna i minnet hos en nyläring än på något annat.

Här afmålas och jämföras särdeles med hwar andra det otroliga nöije och lychliga lefwerne, som Fiäll-Lapparne äga, och den stora fara som de arbetande i grufwa dageligen löpa under sin trählsamma handtering.

XXVII. Iter Dalekarlicum

Innehåller den resan, som jag, på Högwäl[b.] Hr LandzHöfd. Reuterholms befallning och omkostnad år 1734 med 7 st. mina under-kamrater, gjorde kring om dahlarna.

Här räknas dagatals up hwad märckvärdigt man sedt och funnit i Geographien, naturkunnigheten, Mineralogien, Botanicis, domesticis och oeconomis.

Resan begyntes från Fahlun och togs genom Österdahlarna, dalska Fiällen, Norrige och Wästerdahlarna, neml. Fahlun, Biursås, Rättwik, Oret, Orsa, Mora, Elfdalen, Serna, Idre, Fiällen, Rö[r]ås Koppar² grufwa i Norrige, Transtrand, Lima, Malung, Nås, Floda, Gagnef, Åhl, Fahlun.

Här beskrifwes 120 slags nyttige och curieuse *Stenar* och jordarter; några aldrig tilförne sedde *foglar*, många rare *Kräk* eller insecter; dock äro de fläste anmärckningar gjorde öfwer landets seder, tilstånd, hushållning etc.

XXVIII. Oeconomia Lapponica

4:to Lat.

Beskrifwer resan, som af mig anstältes år 1732, då jag war kallad af Kongel. wettenskaps Societeten at beskrifwa Lappländerna.

Thenne resan låg igenom upland, Gästrikland, Helsingland, Medelpad, Ångermanland, Westerbotn, LappLand, Finmarcken, wid ishafwet, Österbotn, Findland och Åland.

¹ »utan» i ms.

² »Lappar» i ms.

Jag har här fört til pappers alt det märckwürdiga, som i hwarje Prowints förekommit.

Sedan beskrifwes Lapland til sin Geographie och climat efter alla 4 elementerne.

Thes *historia naturalis* til bergarter, malmer och Fossilier.

Nyttiga örter, träd och Skogar, Zoophyta, insecter, fiskar, Foglar, diur etc. etc.

Lappen afmålas til sin skapnad, kläder, hus, husgeråd, mat och dricka, diæt, arbete, siukdomar, och läkebot, sinnelag och hexeri etc.

Och lägges allestädes förslager till, huru LappLand skulle genom alla try naturens riken kunna förbättras.

XXIX. Dissert. de Febris Intermitentibus

Lat.

Frossan är en siukdom, som på många ställ[en] i Sverige, särdeles Stockholm, Upland, Skåne etc. etc. är gångbar och allmä[n] at få slippa undan.

Ther emot är denna siukdom så rar i Lappland, at lappen ei en gång wet nämna honom el. hwad det är som heter fråssa, ei heller får någon fråssan i Torneå, som ei näst förut warit til Stockholm.

Therföre satte jag mig före på min Lappländska resa, at noga se efter ordsaken til denna sällsamma siukdomen; hwilcken jag med lätt mödo råkade på.

Wet man ordsaken så är curen lätt utan ch[i]na och adstringentibus; ty der ordsake[n] undan rödjes förswinner ock des wärcka[n].

Alla medici ingen undantagandes hafw[a] famblat om ordsaken; fastän ingenting är så orimlig och bär så mycket utur vägen som de icke gissat på.

Om honom som denna saken kan uppenbara förunnas ett rese stipendium eller annat jämgott præmium, så wil jag wisa för hela werlden, at jag råkat sanningen och hwad makalös förmån af detta fynd wil följa; hwar ock icke må det dö med mig; ty den ei har min oxe plögier aldrig min får.¹

XXX. Diss. de Sceptro Carolino

Är en Botanisk beskrifning öfwer en mycket rar ört, som är allenast i Sverige sedder och af Doct. Rudbeck kallas Sceptrum Carolinum.

¹ dial. för fåra.

KNUT HAGBERG

LINNÆUS OCH PLINIUS

En författare skrev om märkvärdigheter uti insekterna. Han skrev om bina: »De är varken tama eller vilda; de är till synes blott en skuggbild av djuren, och ändock naturens oförlikneliga mästerstycke. Vilken mänsklig kraft kan mäta sig med deras verksamhet, deras konstflit? Vilken man är deras like i klokhet? I sanning, däri överträffar de åtminstone oss, i att hos dem allt samverkar till det allmännas bästa.»¹

Denne spekulative poet och iakttagare är lika fascinerad av den irriterande myggan som av det nyttiga biet. Han ger myggan sin hyllning: »Den vishet, kraft och obeskrivliga fullkomlighet, som vi finner i byggnaden hos de obetydliga, ofta knappt synbara insekterna, väcker dock vår största beundran. Var har myggans många sinnen sitt säte? Var är dess ansikte? Var är dess smaksinne? Var är dess luktsinne? Varifrån kommer dess trotsiga och jämförelsevis starka stämman? Hur fint är inte dess vingar byggda! Hur långa benen! Hur är dess buk inrättad? Och varför är den så blodtörstig och varför begär den främst människoblod? Med vilken vishet är inte dess sticknål formad för hudens genomborrande! Varifrån får den, fast man knappt märker dess tyngd, kraft att både genomborra och suga? Vi beundrar elefantens väldiga tornbärande skuldror och tjurarnas nacke; vi beundrar den rovgiriga tigern, det manprydda lejonet; och ändå är naturen ingenstädes så fullkomlig som i sina minsta yttringar.»²

Den med svensk vitterhet förtrogne som läser detta eller hör det läsas, torde väl genast konstatera, att sådana citat är sällsynt lättigenkännliga; de måste härstamma från Linnæus' presidietal i Vetenskapsakademien, som ju handlade om märkvärdigheter uti insekterna. Om det också inte är ordagrant citerat så är väl dock stilen och synsättet oefterhärmligt linnæanska.

Och det är alldeles riktigt att citaten lyder litet annorlunda i Linnæus' klassiska presidietal. Där heter det om myggen: »Elefantens stora och långa snyte är för oss ett vidunder — — men få tala om — — myggans tunga, som både kan sticka som en nål och suga som en antlia.» Där heter det också lite annorlunda om bina: »Sen huru alltför undersamt biet inrättat sin hushållning — hur sällsamt bygga de icke sina kakor — huru avdela de ej sina honungs sexkantiga pipor så nätt, att ingen lantmätare dem nogare skulle kunna uträkna, och hur fylla de icke vishuset till vintern?»

¹ Plinius, XI, 5 (4).

² Plinius, XI, 2 (1).

De två första citaten är emellertid inte hämtade från någon av linnæanerna. De är ordagranna översättningar från Plinius' *Historia naturalis*. De är tänkvärda så tillvida att det stilmönster vi kallar linnæanskt i många stycken borde kallas plinianskt. Påståendet saknar inte litteraturhistorisk räckvidd och betydelse. Att naturforskarna mycket länge hämtade fakta från Plinius är förvisso känt och erkänt. Men att den djärve upptäckaren Linnæus både i fråga om stil och synpunkter följer Plinius så pass slaviskt kan ge anledning till några reflexioner.

Fler fakta behövs för att göra frågan klar. Det heter i företalet till Linnæus' *Ölandsresa*: »Skrivarten är mycket enfaldig, varför jag torde bliva hårt ansedd av många Plinii näktergalar.» Detta har citerats ideligen och kommenterats på olika sätt. Veterligen har ingen observerat, att detta uttryck ingenting annat är än en hänsyftning på en anekdot hos Plinius: »Medan jag skriver detta befinner sig i de kejserliga prinsarnas ägo en stare och en näktergal, vilka lär sig de grekiska och latinska språken, dagligen studerar allt grundligare och alltfört nyttjar ord och talar mer och mer sammanhängande. Medan de studerar lever de i avskildhet och hör bara deras stämmor som föresäger dem orden, medan de görs på gott humör med hjälp av läckerbitar.»¹

Det är ju klart att Linnæus med sin hänsyftning till Plinii näktergalar förutsatte att den romerske naturvetenskapsmannens verk skulle vara bekanta för hans läsare. Kanske var det så en gång; nu är de det inte. Plinius, vars anseende under medeltiden och renässansen var så överväldigande stort, är i dag en bortglömd författare. För oss kan det därför ligga nära till hands att tycka, att Linnæus ibland lite väl ogenerat lånar meningar och uttryck från den antike författaren. Men detta är att anlägga ett felaktigt perspektiv. Vi använder inte citationstecken när vi anspelar på eller anför kända citat ur Bibeln eller Shakespeare. Linnæus brukade Plinius som allmångods. Men liksom han påverkades av Bibeln så har han också påverkats av Plinius' stil och synpunkter.

Det låter i våra öron linnæanskt när Plinius skriver om jordens rikedomar: »Hon gläder oss med välluktande blomster, med smaklig spis och dryck, och vad vi anförtror henne ger hon oss tillbaka med ränta. Hon skänker oss hälsosamma örter i mängd, ger oss guld, silver, koppar, bly och ädelstenar. Jag ville därför kalla alla de människor som inte söker skaffa sig kunskap om jordens väsen, för otacksamma.»² Ja, det låter linnæanskt, men på samma sätt verkar också ofta exempelvis Olaus Magnus linnæansk, när han skildrar Nordens natur i sitt stora historieverk. Båda har de lärt åtskilligt av den gamle Plinius.

Några paralleller förtjänar anföras. Sina utförligaste djurbeskrivningar har Linnæus givit oss i sina Föreläsningar över djurriket. Likhetera med Plinius kan ibland bli verbala. Linnæus skriver om tranan: »När hon sover drar hon mest upp den ena foten, det de gamla lärt henne göra, till den ändan att hon

¹ Plinius, X, 42 (59).

² Plinius, II, 63 (63).

skall alltid hålla sig vaksam, och ännu mer hålla i den foten som hon drar upp, en sten, vilken skulle väcka henne, då hon släpper honom.» Hos Plinius: »Nattetid har de vakter, som i foten håller en sten, som faller ner när de slumrar till och väcker dem på nytt.»¹

Om storkarnas flyttning heter det hos Linnæus: »De kommer vart år i slutet av martii månad, och far bort vid Larsmässotiden, men om de far till varmare länder den tiden, eller om de som svalan ligger på sjöbotten, vet vi intet.» Plinius: »Man vet inte varifrån storkarna kommer, eller varthän de flyttar. — Ingen har sett dem draga sin kos, fast alla kan se föranstalterna till flyttningen; likaså ser ingen när de kommer åter, blott att de har återvänt.»² Det är fågelflyttningens mystik som accentueras.

Om orren skriver Plinius: »Orren är en glänsande, alldeles svart, skön fågel, som över vardera ögat har en scharlakansröd fläck.»³ I detta fall nämner Linnæus lärofadern: »Plinius tyckte mycket om honom för hans svarta färg som är mycket hög.»

På detta sätt kunde man fortsätta länge. Det visar bara att Linnæus som så många andra mycket nära anslöt sig till Plinius' stilmönster.

När Plinius talar om Tempedalen — av Linnæus hyllad i slutorden till Öländska resan — blir han mer lyrisk än vad han eljest brukar vara. Han prisar fjällsidorna, som förtonar sig för människoögat, och de friska gräsmattorna och den ljuva fågelsången. Man har rätt att kalla det för ett stilmönster. Men det hindrar inte att Linnæus, när han så ofta brukade liknande ordalag, själv hade sett vad han beskrev med förälskad upptäckarblick.

¹ Plinius, X, 23 (30).

² Plinius, X, 23 (31).

³ Plinius, X, 22 (29).

ELIS MALMESTRÖM

LINNÉ OM KATOLICISMEN

I alla frågor rörande Linnés tro och åskådning, hans uppfattning av människolivet, moralen och sederna, måste man bruka det föreliggande materialet med stor, för att inte säga största försiktighet. Någon sammanhängande framställning av Linnés egen hand föreligger inte i dessa ting, däremot är anteckningar, nedkastade tankar, citat från skilda håll och reflexioner över händelser och uttalanden många men också mycket varierande. Det är inte lätt att bedöma ett sådant material för att ur det vinna ut vad som i varje avseende var Linnés mening eller tro. Här kan man nämligen mycket ofta tala om disparata element och en högst egenartad komplexitet. Likväl finnes i alla sådana sammanhang vissa bestämda huvudlinjer mitt i varandra motsägende enskildheter eller detaljer. Ett studium av följande böcker eller arbeten i manuskript bör kunna låta förhållandet framstå rätt klart: självbiografierna, *Diæta naturalis* 1733, *Lachesis*-manuskriptet, dess av A. O. Lindfors utgivna, omfattande parti och det ännu icke utgivna, likaså omfångsrika partiet, *Nemesis Divina*, sådant denna föreligger i manuskript, och åtskilliga brev. Om Linné någonsin haft i tankarna att söka utarbeta sin uppfattning i moraliska och religiösa frågor är väl mer än ovisst. Vad man kan konstatera är, att hans tankar ofta sysslade med materier inom dessa båda stora livsområden, att vissa sammanhang i dem synes honom vara relativt klara, medan andra knappast är det. Kommer härtill Linnés sammansatta natur, numera känd och erkänd, hans impulsivitet och lust att i vissa lägen döma snabbt, alltför snabbt, hans lynnesskiftningar, benägenhet att överdriva och bruka alltför absoluta omdömen, hans förstämningsperioder och förhöjda stämningslägen, måste allt detta mana till försiktighet och ett varsamt handhavande av hans uttalanden. Den exakte iakttagaren och den konstnärligt begåvade skildraren, empirikern och systematikern och den spekulativt tänkande forskaren — de ryms alla inom honom och man får heller inte glömma det förhållandet. Det vore, för att blott taga ett exempel, inte riktigt att låta honom framstå uteslutande som empiriker, han är det självfallet alldeles utpräglat i sin vetenskap, men han är icke blott detta utan också en man med viss spekulativ drift. Det framgår av partier i hans vetenskapliga verk.

Linné säger på ett ställe i den outgivna delen av *Lachesis*-manuskriptet om sig själv: »gick sällan i kyrkian». Det är svårt att säga, när detta yttrande har skrivits ned, men det är rimligt att antaga, att det är under 1760-talet snarare

än under något annat årtionde, alltså rätt sent i Linnés liv. Man kan fråga sig, hur exakt detta omdöme är. I sin parentation över Andreas Neander, hållen i Smålands nation den 6 november 1765, ger Linné följande bild av sin vän akademibokhållaren, prästson från Ekeberga och prästvigd. »Han försummade aldrig kyrkian; gick här i domkyrkian ehuru kalt det kunde vara om wintren; försummade aldrig någon söndag äller högtidsdag; ja, ej en gång ottsång äller aftonsång; han kom aldrig sent, och aldrig gick där ifrån för slutad Gudstienst. Han noterade altid fördelningarne af prædican och subdivisionerne med deras demonstrationer. ja, jag hörde honom åtskillige gånger prædika med härliga gåfwer.»¹ Uttalandet är i två avseenden av intresse. Bilden av Neanders kyrkogång tecknas såsom föredömlig. Tendensen i Linnés parentation är just denna att låta Neander framstå som ett manande exempel för smålandsstudenterna i Uppsala.² De sista ord Linné på sitt koncept nedskrivit är utan tvekan en minnesanteckning, som bl. a. skall hjälpa honom att komma ihåg att påminna sina unga landsmän om kyrkogången.³ Men Linné talar också om, att han själv »åtskillige gånger» hört Neander predika och han prisar hans gåvor. Linné påstår alltså inte, att han hört sin landsman predika vid alla de tillfällen, då denne framträtt, hur många de nu kan ha varit. Men hans ord ger till känna, att det inte gärna kan ha varit alltför sällan. Då Linné var samtida i Uppsala med Sven Bælter, som befrämjades av Linnés gynnare domprosten Olof Celsius och själv vid rätt unga år blev en högt uppburen förkunnare i Uppsala domkyrka, är det ganska naturligt, att också Linné hörde till dem som strömmade till för att lyssna till hans förkunnelse. Vidare finns det anledning att erinra om vad Th. M. Fries i sin biografi över Linné har att anföra om hans kyrkogång i Danmarks kyrka under den tid av året, som Linné tillbragte på sin gård Hammarby, en onekligen ganska kostlig skildring men för vårt ändamål av intresse, då den visar, att Linné inte försummade kyrkogången för andra ting. En helt klar bild av den får vi dock knappast.⁴ Men så mycket torde av det anförda vara klart, att Linnés uttryck »gick sällan i kyrkian» liksom många andra rätt generella uttryck inte får godtagas utan närmare granskning. I stunder präglade av kritisk stämning eller olust väger Linné inte sina ord.

Linné har i *Nemesis Divina* skrivit ett stycke om Catholicismus, som är av intresse dels därför att det visar hans allmänna vakenhet för skilda livsföreteelser och dels därför att det betecknar en avgränsning av hans sympatier åt visst håll, katolicismens. Det kan icke råda tvivel om att Linné under sin utlandsvistelse 1735–1738 fick flera direkta intryck av den romerska kyrkans liv och gudstjänst och att dessa följde honom genom livet och bildade grogrunden för

¹ Elis Malmeström, *Ur Linnés tankevärld och religiösa liv*. Stockholm 1932, s. 95 f.

² A. a. s. 93 f, 100, 105.

³ A. a. s. 101, 107, 111.

⁴ Th. M. Fries, *Linné*, 2. Stockholm 1903, s. 377.

nya intryck genom samtal och läsning, hur omfattande dessa nu kan ha varit, något varom man knappast lär kunna bilda sig en närmare uppfattning. Kritik från prästerskapet i Sverige, den relativt vaga allmänna opinionen och moment av upplysningstidens kritiska uppgörelse med den romerska kyrkan är dock faktorer att räkna med. Men i botten ligger helt visst intrycken från utlandsvistelsen. Följande korta exposé av hans kyrkogång och studium av andra kyrkors gudstjänst och andaktsövning, även ett besök i synagogan i Altona, före och under de första veckorna av utlandsresan 1735, torde ge relief åt en undersökning av hans kritik av katolicismen i *Nemesis Divina* och ett par andra ställen.

Sedan Linné, enligt Almanacksanteckningarna för nämnda år,¹ i januari rest från Falun och vidare över Stenbrohult till Holland, Leiden och Georg Clifords Hartecamp, har han bl. a. under mars månad antecknat två kyrkobesök, ett i Skenninge och ett i Jönköping. Under det 26 dagar långa besöket i Stenbrohult har han inte antecknat något kyrkobesök, vilket måste anses vara rätt naturligt, då han uppenbarligen med hela familjen besökte gudstjänsterna i den alldeles intill prästgården liggande kyrkan och ej ansåg något så naturligt värt att omnämnas. Under april har han antecknat besök i »Lybecks kyrkia». Sedan finns i dessa mycket kortfattade anteckningar intet mer om kyrkobesök. Från och med augusti månad blir anteckningarna oregelbundna och ytterst litet givande. Att en regelbunden fortsättning ej följde är mycket att beklaga. Men så långt anteckningarna räcker, kompletteras de av reseskildringen *Iter ad exteros*, utlandsresan.² Denna är utförlig och innehåller en del mycket värdefulla upplysningar men slutar redan så tidigt som den 24 maj 1735, vilken dag Linné befann sig på ön Nordenoge, en av de Ostfrisiska öarna. Han avbryter sig själv i en dramatiskt livlig skildring av strandens djurliv — en oersättlig förlust. Men sådan reseskildringen är, är den för vårt ämne av stor betydelse. Uppgiften om kyrkobesöket i Skenninge bekräftas och göres utförligare. För april antecknas kyrkobesök i Göteryds kyrka men, såsom i almanacksanteckningarna, finnes intet om något motsvarande besök under vistelsen i Stenbrohult. I Helsingborg den 19 april »var man i kyrkian, Stora Böndag». Följande tisdag synes Linné i sällskap med en landsman ha besökt Helsingörs kyrka, men den var liksom Kongl. Trädgården, »ej håller till behag». I Lybeck »var man i kyrkian under Gudstiensten, den man trotnade wid för de många psalmer, som siungdes, wid pas 14».³ Säkert är att Linné inte tyckte om långa gudstjänster, men han redde sig också mycket dåligt med tyskan! Två dagar senare i Hamburg ser han vid börsen en stor grupp judar och beskriver dem; det är säkerligen första gången han får ett direkt intryck av representanter för detta folk. Och så följer under den 3 maj, då Linné är i Altona, den livliga, ganska utförliga

¹ Arvid Hj. Uggla, Linnés almanacksanteckningar för år 1735. (SLÅ 1935, s. 134-148.)

² Linnés *Dalaresa* ... jämte *Utlandsresan*, *Iter ad exteros*, [utg. av Arvid Hj. Uggla]. Stockholm 1953.

³ A. a. s. 323.

och för Linnés förmåga att levandegöra en situation mycket typiska skildringen av en judisk gudstjänst i synagogan, konkret, skarpsynt och med inslag av humor.¹ Att Linné med samma uppmärksamhet och iakttagelseförmåga följt flera gudstjänster i katolska kyrkor och hos andra samfund har han själv berättat om i *Diæta naturalis* 1733. Men anteckningen härom i Linnés manuskript, vilket utgivits av Arvid Hj. Uggla, har, enligt en för Linné typisk arbetsmetod, tillkommit efter år 1735.² Den lyder:

Du som reser uht och får se de ställen, där folk sin frie religions öfning har, hwad tankar får du? I Amsterdam gick jag i kiyrkiorne om söndagen den ena äfter den andra, såg med hwad andacht folket firade sin Gud hwar på sitt sätt, judarne runkade, ulade, Papisterna korsade, stänkte, föllo på jorden, qwäkare, anabaptister, reformerte, armin[ian]er, alla helt diverse uptog, alla med wördnad; alla en Gud, alla försäkrade om sitt rätta.

Här kommer alltså den romerska kyrkans gudstjänst med några ord in i sammanhanget. Tydligt är emellertid, att Linné hade kunnat fylla ut bilden ungefär till samma detaljrikedom, allra minst, som i fråga om gudstjänsten i Altonas synagoga. Och då Linné under vistelsen i Holland var i Amsterdam många gånger och synes på ett nära nog systematiskt sätt ha besökt olika samfunds kyrkor, »den ena äfter den andra», har han på denna väg fått en provkarta på gudstjänstliv och religionsutövningar, som Sverige inte kunde uppvisa. Det är då inte underligt, om intrycken verkat tankeväckande, men det är inte möjligt att av Linnés här citerade ord rätt veta, var man har honom själv, då han undrar »hwad tankar» andra kan få om samma sak. Frågan kan uttrycka både undran, villrådighet och kritik. Tydligt är dock, att Linné i sina ord inte underkänt allvaret hos de olika samfundens gudstjänster, som han nu för första gången i livet får viss kontakt med. Han hade ju aldrig sett något liknande tidigare och var van vid det religiösa enhetsverkets kyrka. Visst är, att han under utlandsresan, som också omfattade besöket i Paris, har fått levande och förblivande intryck av den romerska kyrkans gudstjänst. Att dessa intryck bär upp skildringen av Catholicismus i *Nemesis Divina* måste hållas för ytterligt troligt intill gränsen för det vissa. Samtidigt är detta studium av kyrkoliv något för den alltid vakne Linné, prästsonen från Stenbrohult, mycket karakteristiskt. Det visar spännvidden i hans intressen — den var verkligen stor. Någon trång specialist var inte den unge medicine doktor, som borta från vårt land nu såg något av andra länders rikedom på levnadsformer.

Men när Linné, på 1750- och 1760-talen, sysslar med anteckningar till föreläsningarna om dieten och dess etik, som för honom har en mycket vidsträckt innebörd och kan sägas omfatta icke blott råd och varningar rörande levnadssättet och medicinen utan också inställningen till kulturföreteelser och kritik

¹ A. a. s. 328.

² Caroli Linnæi *Diæta Naturalis* 1733, utg. av Arvid Hj. Uggla. Uppsala 1958, s. 193. Om nämnda arbetsmetod se s. 9.

av tendenser i samhällslivet, går han också in på frågor rörande tron och moralen. Det faller utanför denna studie att klarlägga omfattningen av de ämnen dessa föreläsningsskoncept överspänner, det må vara nog att framhålla, att de är mycket vida. Sedan kan man också ifrågasätta, hur mycket av det, som skrevs ned som minnesanteckningar för föreläsningarna, kom till utförande på lärosalen och hur mycket, som hade karaktär av ansatser eller rent av som tillfälliga självbekännelser, vilka Linné inte offentligen vågade eller ville meddela. Frågan är inte framställd utan grund, tillgängliga kollegieanteckningar visar, att Linné, hur fri han i vissa avseenden, t. ex. formen för det muntliga föredraget, kunde vara, var han i andra avseenden vida mer återhållsam. Då han nu på ett ställe i dessa anteckningar skrivit ner några rader om den romerska katolicismen, kan det nog tänkas, att han på en föreläsning talade något i anslutning till en sådan del av konceptet. Men efter ingången av 1750-talet, då han höll sex serier av dessa föreläsningar i ämnet materia medica, var han i vissa livsåskådningsfrågor stundom så kritisk, att han ej kunde hålla inne med sina innersta tankar, även om han på vissa, mycket känsliga områden säkerligen gjorde det. Det finns i det av A. O. Lindfors icke utgivna partiet av Lachesismanuskriptet ett ställe, som handlar om katolicismen.¹ Det meddelas här utan att någon mening kan styrkas, om Linné låtit det ligga till grund för en muntlig framställning eller vid en sådan gått förbi ämnet.

Romano catholici

fördömma dem som ej willia nedkasta sig för helgonen men wända sina böner till
Gud allena

folk böra ej se och läsa skriften, som är deras regel

oskyldige barn som dö för dopet, blifwa ej salige

för p[ennin]g[a]r kunna kiöpa sig från skiärs eld

at faders plicht är döma sine barn till eld som ej tro detta Epist. 67 [Holberg]

religionens afsicht är att befordre lärarnes höghet och rikedom

religionen är stiftad för kyrkan och ej kyrkan för religionen. man skulle förmedla
regler till ... [oläsligt ord].

Linnés oerhörda mängder minnesanteckningar till dietföreläsningarna kan vålla svårigheter både i fråga om själva tydningen av enskilda ord och i fråga om tolkningen av innehållet. Men här är vi befriade från dessa svårigheter, eftersom Linné haft Ludvig Holbergs Epistler framför sig och stöder sig på brev LXVII,² som just handlar om katolska kyrkans lära och framförallt praxis, mot vilka Holberg i brevet och även eljest är mycket kritisk. Då man vet, att Linné ej sällan gått till Holberg som källa till kulturkritiken, ej blott

¹ Manuskriptet i Linnean Society i London. Fotostatkopier i Uppsala Universitetsbibliotek. Blad 24 v. Pagineringen är icke fortlöpande. Rubriken bör läsas med bindestreck mellan Romano och catholici, eljest snarast Romani catholici, som Linné av en punkt över slut-o att döma möjligen tänkt sig.

² Ludvig Holberg, Epistler ... 1-2. Kiöbenhavn 1748. I, s. 360. De är icke översatta till svenska men lästes i original i Sverige. Linné har på samma blad men i annat sammanhang hänvisat till Holbergs Epistel 110.

hans Epistlar utan också Nicolai Klimii Resa uti den Underjordiska Werlden¹ och Moralske Tanker,² i vilket sistnämnda arbete Holberg ofta berör teodicén, kan det, även bortsett från den hjälp Holberg ger oss vid tolkningen av stycket Romano catholici, vara intressant med ett klart belägg på ett beroende av Holberg. Linné har alltså stannat inför följande ord:

I den romersk-katolska läran »handles om, at det er en Merite at fornegte sine Sandser; at fordomme dem, som ikke ville nedkaste sig for Helgenes Billeder, men vende deres Bønner og Andagt til GUD allene; Der handles om, at meenige Mand ikke bør se og læse den Hellige Skrift, som er alle givet til Regel og Rette-Snoer; at uskyldige Børn ikke kand blive salige, efterdi de have den Uheld at døe for Daaben; at man for Penge kand tilkiøbe sig Salighed og Befrielse fra Skiers-Ild; og endelig, at det er en Faders Pligt at hade sine egne Børn, ja at dømme dem til Baal og Brand, efterdi de ikke kand begribe slige menneskelige Lærdomme ... der er fast ikke en Artikel udi den Romanske Religion, som jo sigter til at befordre Lærernes Høyhed, Herredom, Riigdom og Velstand, og at den hele Troe synes ikke at have andet Sigte; saa at man kand sige, at Religionen er stiftet for Kirken, og ikke Kirken for Religionen.»³

Flera av Holbergs skrifter visar, hur intresserad av teologi den store dramatikern och komediförfattaren var — han var ju mycket annat också. Men han hade en god teologisk och filosofisk bildning, han tog i Köpenhamn 1704 teologisk examen. Trettio år senare den 24 november 1734 »gick» Carl Linnæus i Uppsala »under examen theologicum af D. Celsius och Vallin»,⁴ den enda svenska akademiska examen han avlade. Det kan kanske en teolog ha rätt att erinra om, det brukar sällan framhållas!

Det är emellertid i *Nemesis Divina*, som Linné fullständigare än annorstädes utvecklar sin syn på katolicismen. Vi har i denna studie anledning att stanna inför vad han där anför. Det återgives här efter manuskriptet.⁵

Catholicismus

Andeliga godsen grundwal till Romerska stolen, afskilde kyrkans rättigheter fran riket[s], andeliga domstolen från världsliga. Kongens ed altid att beskydda kyrkans rättigheter.

Ceremonier, Pracht, Procession, sång, Musique, lius, wigwatn, förblindande en wid-skepelig allmoge.

¹ Utkom i latinskt original 1741 och på svenska 1746. Om sin belägenhet i Stockholm efter hemkomsten från utlandsresan 1738 säger Linné i Vita III följande, nedskrivet omkr. 1750: »Han som alle städs utom lands blef ärad såsom en Princeps Botanicorum, var hemma såsom en Klimius kommen ifrån underjordiska verden.»

² Utkom under Linnés livstid ej på svenska. Arbetet skiljer sig till ämnesval, stil och ton mycket litet från Epistler.

³ Epistler, s. 360 f.

⁴ Iter ad exteros, s. 310. — Detta var den av myndigheterna för den religiösa kontrollens skull fortfarande påbjudna teologiska examen, som varje på utrikes resa stadd student hade att underkasta sig. Examinatorerna voro domprosten, teol. professorn Olof Celsius, Linnés gynnare, och teol. professorn Georg Wallin d. y., slutligen biskop i Göteborg.

⁵ Uppsala Universitetsbibliotek, signum X 232, blad 6 och 4.

Gudstienst i sång morgon och afton, Mässa middagen; inde¹ ottsång, aftonsång, högmässa.

Wigas och helgas kyrkior, kyrkgårdar, kläckor, mässshake; all ting signas och korsas, inde signerie, ett nytt slags trolldom.

Helgon introducerades av dem som woro nog widskepelige att tro påwen. Aflefwor² bewarades i kyrkior af heliga korset. Jungfr[u] Mariæ här, Johannis hufwud, Erics ben. Helgonen tillskrefs orimliga underwerk.

Syndernas förlåtelse kiöptes med aflats bref, att de solgde Herrans lekamen till någon siuk, att de gingo flitigt i kyrkian att höra en absurd mässa, att besöka undergörande kors, Mariæ bild.

Werden upfylles med dicter, dröm[m]ar, munksagor.

Domcapitel anlades att förswara kyrkans rätt; fattigtionden anslogs till prästernes underhåll.

Closter: Benedictiner, Bernhardiner, Dominicaner (swartmunkar), Franciscaner (barfotade, tiggare, gräbröder), Brigittiner (af S. Britta), Johanniter (att herbergera pelegriner, grund till Maltheser Riddare, först inrättades af dem, kallas milites Christi;³ ed deras at med lif och god[s] förswara religionen).

Straff försonade kong, menigheten, målsmannen; munkar införde där till att försona Gud andeliga straff, uppenbar skrift, horpall, stäck, stängas från s[ancte] nattward, sätta i band, ej begrafwas i wigd jord, böta till kyrkian. [blad 6]

ga ullen,⁴ piska sig sielf, lefwa wid watn [och] bröd, ligga hardt, gå till Rom, till Christi graf, läsa wist antal fader wår och ave Maria, ligga på golfwet, icke gå i gästbud, äta på golfwet.

Testamenter till kyrkian att göra Christum till arfwinge; Skatt, Petri penning gick till Rom; tionde af all slags säd och afling;⁵ den som ej gaf den innan påsk, blef owärdig till H[errens] nattward.

Dompropst rettan⁶ 2 p[ennin]g[ar] af bonden

Pengar för visitationer, procurationer,⁷ jubilæa, pallia,⁸ fullmachter, aflat, indulgentia,⁹ sakören, dispensationer,¹⁰ danaarf, prästtione[e], offer, matskott,¹¹ lefsugel,¹² brudwigning, barndop, kyrkiogång, begrafning.

Uphof till kyrkiogång war betalning för liusen, likstohl war [för?] siäla mässan,

Ingen war lärd utan prästen, fast olärd.

¹ latin = såsom en följd härav.

² Reliker.

³ Kristi stridsmän.

⁴ Här adjektiv: gå i grov klädnad närmast kroppen.

⁵ Avkomma; ungdjur m. m. på en gård.

⁶ Rätt till.

⁷ Förvaltningsuppgifter, uppdrag.

⁸ Pallium, del av en romersk ärkebiskops skrud, som denne har att begära hos påwen för att insättas i sitt ämbete och lösa efter fastställd taxa.

⁹ Indulgentia, avlat, som Linné tolkade på populärt sätt som köp av syndernas förlåtelse. Avlaten hade sin grund i botsakramentet och innebar ett efterskänkande av straff för synder, vartill kyrkans myndighet ansågs ha rätt genom det man betraktade som tillgången till kyrkans andliga skatter, för de levande genom avlösning, för de döda genom förböner. Praxis medförde den nära till hands liggande uppfattningen om köp av syndernas förlåtelse.

¹⁰ Dispensationer, i det klassiska latinet bushållning, förvaltningsåtgärder, i kyrkorätten ett tillfälligt upphävande av en rättsnorms giltighet, så att denna i ett givet fall inte är i kraft. Bruket ledde självfallet till rättsligt godtycke och rättsosäkerhet.

¹¹ Gård av matvaror, som av sockenborna erlades till prästen.

¹² Sovel till brödet. Lef, bröd; sugel dialektalt för sovel.

Många¹ ej kunne läsa biblen innan till; Lärohus woro klostren, där lärdes recitera Pater noster, ave Maria, Credo.²

Skulle andeliga män skatta till werdslig öfwerhet? Skulle Guds tienare dragas för werdslig rätt? Skulle fåret klippa egen herra?

Att gifwa till Christum war uptaga Christum till a[r]fwinge, bortbyta det jordiska för det himmelska; här till föracht af werlden, ren Gudsfruchtan.

Utwärtes Gudstiensten; förnäka maken, ächtenskapsplicht.

Wako, fasto, almoser, offer, bönestunder.

Påven Christi ståthållare, hans ord Guds ord. Kyrkan Guds hus.

Monkar mässade för döda, döpte kläckor, inwigde kyrkor; trälade och förachtades åkermannen.

Guds wälsignelse att fira helgdagar, höra siälamässor, waka, bedia, fasta. Synder kunne försonas genom pengar.

Siukdomar Guds straff; att curera dem voro syndigt, emot Guds straff sätta sig. Men monkarne fingo bruka signerie; aut suo fato perire vel vivere.³

När biskopen reste, fritt skiuts, tractamenter, dricka miöd med alla sina clerker. [blad 4]

Stycket har här återgivits bokstavstroget och i sin helhet.⁴ I samtliga utgåvor av *Nemesis Divina*, alla mer eller mindre ofullständiga, har på fyra ställen en eller flera meningar uteslutits utan att skäl därtill förelegat. Därtill kommer några mindre onöjaktigheter. Det kan vara nog att framhålla detta utan att närmare gå in på förhållandet, då intet studium av Linnés *Nemesis Divina* kan företagas utan tillgång till originalet.⁵ Som synes har också vid bindningen de båda bladen om catholicismus kommit i orätt ordning, och icke ens i följd efter varandra utan blad 6 först och blad 4 sedan, mellan dem alltså blad 5 med viktiga anteckningar men utan samband med katolicismen.

Det är en mycket intressant sammanställning Linné här har gjort. Den har form av ett utkast, till typen liknande flera av dem han meddelar oss i *Lachesis*-manuskriptet. Man kunde tänka sig, att det lagts till grund för en föreläsning inom det vidsträckta ämnet, men man har ändock svårt att förstå, hur det skulle kunna passas in i dietläran, låt vara att Linné gav denna en stundom mycket vid tolkning. Men det passar heller inte riktigt in i *Nemesis*-anteckningarna, om man anser sig böra bedöma dem efter den direkta betydelsen av de båda orden *Nemesis divina*. Närmast hör stycket med till de anteckningar Linné på många ställen och i skilda sammanhang har gjort om sin gudsupfattning, som ju är teistisk. Men på detta område hann Linné aldrig att göra genomarbetade framställningar, och då hans anteckningar och utkast om hans

¹ Med »många» avses säkerligen prästerna.

² Trosbekännelsen.

³ Antingen efter sitt förutbestämda öde dö eller leva. Linné skriver ej aut-aut, vilket han väl visste vara det rätta, utan aut-vel, ett tecken bl. a. på hans brådska.

⁴ Telemak Fredtärj har varit vänlig att tillhandahålla avskriften. Interpunktionen och användningen av stora och små bokstäver är ej genomgående i överensstämmelse med originalet.

⁵ Här berörda förhållanden är en erinran om det trängande behovet av en fullständig och korrekt upplaga av *Nemesis Divina*. Ingen tillnärmelsevis användbar utgåva finnes.

gudstro innehåller uttalanden, som sins emellan företer skillnader och spänningar, återstår här ett rätt svårt arbete av analys och prövning. Det skall f. ö. aldrig kunna genomföras så, att inte ovissheter och alternativa tolkningar kvarstår.

Vad man i det föreliggande stycket måste beundra är rikedomens på sakuppgifter och fackuttryck. Här som ej sällan hos Linné dominerar substantiven och de innehållsmättade termerna, teologiska och kyrkorättsliga begrepp, folkliga glosor och vändningar.¹ På flera ställen förekommer blott, i kortare eller längre rader, en uppräkningslista av sådana ord, på ett annat blott en serie infinitiver, med eller utan akkusativ, allt mycket typiskt. Blott ett par meningar är verkligen enligt svenska språkets grundsatser korrekta. Ändock får man en suggestiv bild av det, som Linné här skildrar och kritiserar och det just därigenom, att han låter ord, tunga av betydelse och innehåll, avlösa och liksom jaga varandra. Logiken finns, men den ligger inte i eller framgår av språkets formella behandling utan i ordens sätt att verka på fantasin. Förhållandet är inte något för detta stycke egenartat, samma förhållande finns annorstädes i Linnés rika produktion. *Termini botanici* var för Linné något mycket viktigt. »Det första steget till visdom är att känna själva tingen; en sådan kunskap har sin grund i en rätt uppfattning av själva föremålen», så skrev den unge Linné 1735 i inledningsorden till *Systema Naturæ*, så tänkte han även om förhållanden på andra livsområden och det livet igenom. Tingens namn var av särskild vikt. Att känna dem var begynnelsen till kunskap om saken.

Att Linné med detta utkast framför sig kunnat hålla en fängslande, kanske dramatisk och temperamentsfull föreläsning är höjt över allt tvivel. Men det bleve icke en med hänsyn till innehållet väl disponerad föreläsning; utkastet saknar disposition, historisk och systematisk. Den kända gången vid en sådan framställning är: lära, kult, fromhetsliv, författning och ekonomi. Med andra ord: den inre ordningen saknas hos Linné. Frågar man då, hur detta stycke kommit till, måste svaret bli svävande. Holberg har varken i *Epistler* eller *Moralske Tanker* någon avdelning, varur Linné kunnat plocka ut de facktermer och begrepp, som han lagt fram i *Catholicismus*. Holbergs kritik av den romerska kyrkans lära och praxis på två ställen i Niklas Klims resa är hållen i sedvanlig resonerande ton och har ej lämnat det här sökta stoffet. Det är mig inte från någon anteckning av Linnés hand eller någon av hans böcker bekant, att han studerat Holbergs *Kirke-Historie*. I Holbergs skildring av tillståndet före reformationen finns åtskilliga teologiska och kyrkorättsliga begrepp, sådana som också Linné räknar upp, men de förekommer inte i sådan ordning, att man har anledning att tro, att Linné för här behandlade stycke hämtat något ur Holbergs kyrkohistoria. Holberg rör sig också självfallet till största delen med allmängods.² Man får tillsvidare som grund för Linnés framställning av

¹ Skulle fåret klippt egen herra? är en sådan vändning.

² Se Ludvig Holberg, *Kirke-Historie*, utg. av F. L. Liebenberg, 2. Kjöbenhavn 1868, s. 987-991.

katolicismen räkna med bl. a. tidiga intryck från gymnasiet, kritik vid akademierna av den romerska kyrkan, den kyrkliga kritiken, läsningen för examen theologicum, studium av romersk gudstjänst och praxis under utlandsresan och kanske också med uppgifter i någon kompendiemässig framställning. Linnés beläsenhet var stor, hans minne mycket gott och hans vana och förmåga att anteckna högt driven.

Vad är det då i stycket om katolicismen, som bär upp framställningen? Helt enkelt detta, som väl alltid i vårt land har kallats de katolska missbruket. De har kommit honom att anslå den kritiska tonen; den ofta snabba takten i hans arbete har drivit på och givit stycket en prägel av raphet. Hans ord tager nu sikte på kleresiets maktställning, maktens utövning genom tillämpning av botsakramentets möjligheter att skapa ekonomiska fördelar, annan form av vinning såsom betalning för allehanda förrättningar, bl. a. »likstohl» och »siälamässa», den överdrivet rikt utgestaltade kulten, »absurd mässa» m. m., den orätta relationen mellan andligt och världsligt stånd med därav följande olikhet inför lag, »dispensationer» och annat, som bidrog till rättsosäkerhet, alltsammans mer eller mindre väl känt från en gängse kritik inom ett land, vars kyrka var av den reformerade typen, men sällan så koncentrerat sammanställt som här. Som ett drag av upplysningsmässig art får man säkerligen räkna, att praktiken och ceremonierna ansågs förblinda »en widskepelig allmoge», och att flera yttringar av lära och praxis på romerskt håll, bl. a. signandet, relikdyrkan och världsflykten, förde till ett »nytt slags trolldom»; »werlden upfyldes med dicter, drömmar, munksagor», en utveckling bakåt, som Linné av många skäl var mycket känslig för. Det skulle vara av utomordentligt stort intresse att veta, om denna slutsats är Linnés egen, vilket är mycket möjligt, eller om han fått den under läsning eller samtal. Under alla omständigheter har den nedtecknats av honom. Själv ängslas han uppenbarligen för en återanknytning till en underpersonlig andlig domän och ser faran däri; han har ju själv som ung lärt känna en ännu icke övervunnen men likväl på utdöende stadd primitiv makttro i vårt land, i Stenbrohult t. ex., och han har själv fört en kamp för att övervinna detta onda, varom vissa sidor i Nemesis-anteckningarna bär vittne.¹ Det är också hans mening, att allt sådant borde vara övervunnet i och med kristendomen och den djupare insikten i naturens liv och ordning. Men när han betraktar den romersk-katolska världen, ser han en glidning tillbaka i fördärvliga sammanhang. Det är här hos Linné inte blott kritik utan också patos. Överhuvud taget ger Linné genom sina skrifter och kanske allra mest genom föreläsningssanteckningarna och serier av utkast det beskedet om sig, att han kunde vara oerhört engagerad vid skrivbordet; det är som om han drevs framåt av en makt, så stark som en människa kan tåla, geniets. Så också här, och i Nemesis Divina finns knappast något ställe som i det avseendet kan jämföras med det här be-

¹ Bl. a. Elis Malmeström, *Ur Linnés tankevärld och religiösa liv*. Stockholm 1932, s. 65–69. Jag har i flera av mina Linné-studier varit inne på förhållandet.

handlade stycket. Eftersom det icke hör till Lachesis-manuskriptet, finnes icke motsvarande lärjungeanteckningar. Därför kan man heller inte på denna väg få del av någon avspiegling av det muntliga framförandet. Man får vara tacksam, att man har utkastet. Men det vore för litet att blott fästa avseende vid Linné som författarpersonlighet i detta intressanta, egenartade och ofullgångna utkast, man måste se och förstå, hur personligt han lever med i innehållet, han är genom detta djupt fångslad vid verket. Ty hur han än har fått fatt på enskildheterna, helheten är hans, han har tryckt sitt signum på denna, trots dess fragmentariska skick. Därmed har han också åt ett håll gjort en klar teoretisk avgränsning. Och det är från en viktig synpunkt den väsentligaste sidan av det här behandlade aktstyckets betydelse.

Men att nu gå in på andra sidor av Linnés religiösa tro och teistiska gudsuppfattning, som företer både tidstypiska drag och andra drag, för Linné helt originella, tillåter inte utrymmet och stunden, då i denna fråga ännu åtskilligt återstår att klargöra och materialet alltjämt till viss del icke är genomarbetat.

SIGURD FRIES

FLORA SVECICA SOM VÄXTNAMNSORDBOK

Hur Linné samlade folkliga växtnamn

År 1766 utkom Swenskt dialect lexicon av Johan Ihre. Det innehåller »ord och talesätt, som uti åtskilliga Svea rikes landsorter äro brukelige, men ifrån allmänna talesättet afvika». Man brukar säga, att Ihres lexikon är vår första landsomfattande dialektordbok, som alltså tar hänsyn till ordförrådet inte endast i ett landskap eller i en bygd utan i hela landet.

Ett par decennier tidigare hade emellertid ett arbete utkommit, som innehöll dialektord från nära nog hela det svenska dialektområdet, Linnés Flora svecica. Det är visserligen endast en mycket begränsad del av ordförrådet som där redovisas, växternas namn. Men uppgifterna om dialektordens proveniens är så klara och utförliga, materialet så stort och språkområdets skilda delar så pass väl representerade, att arbetet med visst fog kan betraktas som den tidigaste ordbok i Sverige, som upptar ord ur olika svenska folkmål.

Första upplagan av Linnés Flora svecica, som utkom 1745, innehåller omkr. 425 dialektala växtnamn, vilkas proveniens anges genom att de landskap eller delar av landskap nämns, där namnen förekommer. Tjugo landskap i Sverige samt Åland och Österbotten i Finland är representerade.

I andra upplagan av Flora svecica, 1755, är antalet dialektala namn mer än fördubblat. Alla landskap i Sverige samt Åland, Österbotten och Nyland är representerade. Några norska växtnamn anförs även. Dessutom förekommer ett trettiotal lapska namn.

Med tanke på dels bokens huvudsyfte — att vara en flora — dels det redovisade ordförrådets begränsning — det är dock endast fråga om växtnamn — vill man kanske inte helhjärtat karakterisera Flora svecica som den första svenska dialektordboken. Arbetet kan dock utan all tvekan sägas vara vår äldsta ordbok över växtnamn i skilda svenska folkmål — ja, faktiskt hittills vår enda landsomfattande växtnamnsordbok, som huvudsakligen tar upp rent dialektala namn.¹

Föredrag hållet vid Svenska Linné-Sällskapets sammankomst på Hammarby den 27 maj 1962.

¹ Det är anmärkningsvärt att Adolf Noreen i sin mycket utförliga bibliografi över svensk dialektlitteratur i Vårt språk, 1, 1903, ss. 268 ff., 313 ff., inte tar upp denna viktiga källa för studiet av de dialektala svenska växtnamnen. »Linnés förträffliga register 'Nomina svecica' i hans *Flora suecica* ...» nämner

Att arbetet är en flora, minskar inte nämnvärt dess användbarhet som ordbok. En växtnamnsordbok bör nämligen lämpligast vara uppställd så, att namnen redovisas under respektive växt, dvs. under dess vetenskapliga namn. Med hjälp av ett alfabetiskt register över de dialektala namnen kan man i ordboken lätt finna det namn man söker. Ett sådant register är *Nomina svecica* i slutet av *Flora svecica*s båda upplagor.

Ett mycket stort antal svenska växtnamn i *Flora svecica*s båda upplagor är försedda med beteckningen *Suecis*. Det är sådana namn, som Linné ansåg lämpliga att användas i tal och skrift på svenska. En del av dem var bildade av honom själv, andra hade redan en viss hävd. Med en modern term skulle man kanske därför kunna återge *Suecis* med *riksspråkligt*. Dessa namn ligger utanför ramen för denna undersökning. Jag hoppas dock få tillfälle att i annat sammanhang behandla dem. Här skall alltså endast de folkliga svenska växtnamnen uppmärksammas från synpunkten hur de har sammanförts. Det är därvid lämpligast att använda *Flora svecica*s andra upplaga som utgångspunkt. Då jag i det följande lämnar uppgifter ur *Flora svecica*, avser jag alltid 2 upplagan, om ej annat säges. I upplagan kan emellertid ibland vara till god hjälp, då man undersöker, när och hur Linné samlade sitt material av dialektala svenska växtnamn.

Naturligtvis har inte Linné kunnat anföra folkliga namn på alla de arter som han tar upp i sin flora. Han säger själv i förordet: »Våra bönder ha knappt givit namn åt andra växter än dem som utmärka sig för ovanlig form, färg, lukt, smak, nytta eller skada; de flesta växter ha för den skull inga namn» (övers. från latinet). I första upplagan är 19 %, i andra upplagan 28 % av arterna försedda med folkliga namn.

Antalet dialektala namn under varje art är högst skiftande; ofta förekommer endast ett eller ett par men stundom ganska många. De flesta namnen (16) har älggräset (*Filipendula Ulmaria*). Därefter kommer mjölken (*Chamænerion angustifolium*) med 14 namn eller avvikande former av samma namn. Följande namn på älggräset från olika delar av Sverige och Finland anför Linné i *Flora svecica* 1755: *miö-ört* Skåne, *karört* Småland, *kallgräs* Öland, *brake* Gotland, *kassöta* Östergötland, *möltagräs* Västergötland, *majgräs* Göteborg, *manngräs* Bohuslän, *luktgräs* Dalsland, *elggräs* Sörmland, *ahlgräs* Roslagen, *byttgräs* Hälsingland, *ölgräs* Medelpad, *Persmässeblomster* Ångermanland, *Johannisört* Västerbotten, *ahleskogsgräs* Österbotten.

De olika landskapen är ingalunda proportionellt lika väl representerade. Från vissa förekommer betydligt fler dialektala växtnamn än från andra. De flesta namnen i 2 upplagan härrör från Skåne, 112 st. Därefter kommer Småland med

Noreen bland »värdefulla ansatser till specialordböcker» (s. 210), icke bland dialektlitteraturen. Inte heller har Noreen, synes det mig, tillräckligt högt värdesatt Linnés resebeskrivningar som dialektkällor. Under »De nysvenska dialektstudierna» säger Noreen (s. 270): »Lika litet gifvande äro de notiser som meddelas i ... Linnés trenne ofvan ... nämnda resebeskrifningar.»

105, Uppland med 99, Västergötland med 89, Dalsland med 63, Gotland med 56, Bohuslän med 49, Östergötland med 41 och Medelpad med 40 namn. Sämst representerade är Härjedalen, Blekinge och Lappland med endast 1 eller 2 namn. De allra flesta namnen från Finland (14 av 17) är hämtade i Österbotten.

Då Linné vill ange, var ett dialektalt växtnamn hör hemma, gör han det i regel genom att uppge landskapets eller rätteligen landskapsinbyggarnas namn, t. ex. *Uplandis*, egentligen 'av eller bland upplänningar' dvs. 'Uppland'. Emellertid preciserar han ibland genom att ange en särskild ort inom landskapet. Av de 49 namnen från Bohuslän härrör enligt direkt uppgift 3 från Marstrand, och av de 12 sörmländska betecknas 2 med *Dahlaröensibus* och 1 med *Landsortensibus*. Tack vare de noggranna lokaluppgifterna är dessa namn värda speciell uppmärksamhet, inte endast därför, att det alltid är värdefullt att få ett ords proveniens så exakt angiven som möjligt, utan även av den anledningen, att dylika exakta lokaluppgifter kan ge upplysningar om hur växtnamnen har samlats.

Linné säger i företalet till *Flora svecica*, att han till en del själv har uppsparat de folkliga namnen under sina resor, »partim ipse sub peregrinationibus meis præsens ... ea indagavi». Växtnamnsskörden har emellertid varit olika stor under olika resor. Helt allmänt kan sägas, att Linnés intresse för de folkliga växtnamnen succesivt tycks ha ökat.

I böckerna om sina resor¹ använder Linné i regel latinska namn på de växter som omtalas. De svenska namnen är av två slag, antingen sådana, som hörde hemma i det dåtida språkbruket och användes av Linné, eller sådana, som han antecknade efter folket i de trakter han besökte, alltså dialektala växtnamn. Ibland kan det vara svårt, särskilt i de tidigare resorna, att avgöra, om ett namn är av det förra eller av det senare slaget. Ofta uttrycker sig dock Linné fullt klart, t. ex. »Örtenamnen woro här på orten: *Pedicularis* Jernört ...» (Skånska resan, s. 277) eller »*Kassewia* kallades här af Bönderna *Poa maxima* ...» (Wästgöta resan, s. 48).

De båda s. k. ungdomsresorna, Lapplandsresan (*Iter lapponicum*) och Dalaresan (*Iter dalekarlicum*), resulterade i två landskapsfloror, *Flora lapponica*, tryckt 1737, och *Flora dalekarlica* i ett manuskript, som Linné aldrig lät trycka.² Redan dessa båda floror innehåller en del dialektala växtnamn.

I *Flora dalekarlica* finner man 62 svenska växtnamn, men av dessa har blott

¹ Endast tre av reseberättelserna, Linnés Öländska och Gothländska Resa ... förrättad Åhr 1741, hans Wästgöta-Resa ... förrättad Åhr 1746 och hans Skånska Resa ... Förrättad År 1749, blev tryckta under Linnés överinseende (1745, 1747, resp. 1751). Dessa citeras efter originalupplagorna. Lapplandsresan, egentligen *Iter lapponicum*, 1732, och Dalaresan, eg. *Iter dalekarlicum*, 1734, utgavs först i senare tid. Den förra citeras efter Th. M. Fries' utgåva 1913 (Skrifter af Carl von Linné, utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien, 5), den senare efter Arvid Hj. Uggla's utgåva 1953.

² Utgivet av E. Åhrling 1873.

12 beteckningen *Dalek.* (dvs. *Dalekarlis*) el. dyl. Ytterligare ett par namn torde vara hämtade från Dalarna men saknar uppgift om proveniens. Dessa 12–15 namn härrör givetvis från Dalaresan. Linné säger för övrigt i inledningen till Flora dalekarlica (s. III): »Några namn har man tillagdt på Dalska språket, dem man här om fåt underrättelse på Dalska resan, den man åhr 1734 gjorde . .»

Dalaresan innehåller ganska få växtnamn, som med säkerhet kan bedömas vara dialektala — uppemot 20 st.¹ Något enstaka namn i Flora dalekarlica, t. ex. *fiällbär* (*Arctostaphylos alpina*), betecknat *Dalek.* (s. 22), återfinnes visserligen inte i Dalaresan men kan naturligtvis ändå ha antecknats av Linné under resan. I Dalaresan (s. 18) omtalas, att hjortron kallas *johlbär* i Rättvik. I Flora dalekarlica (s. 27) står i stället »Hiöhlbær. Rättvicens.». Man kan nog säga, att Flora dalekarlica ganska fullständigt har tillgodogjort sig de dialektala namnen i Dalaresan. Ett par namn har dock inte tagits upp, t. ex. ormbunksnamnet *ormkegel*, som nämns från Rättvik (Dalaresan, s. 18).² Detta har heller inte kommit in i Flora svecica.

Flora svecica har med några få undantag tagit upp Flora dalekarlicas dalska namn i båda upplagorna. Det nyssnämnda *hiöhlbær* har dock inte kommit med, möjligen därför att det föreföll Linné egendomligt och osäkert. Flora dalekarlicas *fallbär* 'hallon' återfinns i Flora svecica, men uppges där höra hemma i Hälsingland. Rätta förhållandet är, att hallon kallas *fallbär* både i Dalarna och Hälsingland. Om man bortser från några mindre avvikelser, kan man alltså om de folkliga växtnamnen säga, att det går en klar linje från Dalaresan över Flora dalekarlica till Flora svecicas båda upplagor. Man bör emellertid observera, att det hela tiden rör sig om ganska få namn.

Flora lapponica är i fråga om de dialektala växtnamnen värd särskild uppmärksamhet. Här möter man nämligen folkliga namn icke, som man skulle tro, endast från Lappland utan faktiskt i större utsträckning från andra delar av Norrland, från Dalarna och från Småland. Från själva Lappland förekommer blott 4 namn, från Västerbotten–Norrbottnen 12, från Dalarna 7 och från Småland 7. Dessutom nämns enstaka, som sägs höra hemma i Norrland, i norra Sverige, i Ångermanland, i Medelpad och på Åland.

I Lapplandsresan förekommer överhuvudtaget mycket få svenska växtnamn, och av dem är blott omkring 15 säkert att uppfatta som dialektala. Ungefär en tredjedel av dessa återfinner man i Flora lapponica med en lokalangivelse, som klart visar, att de härrör från Lapplandsresan.³ Att Linné under sin resa i Norrland måste ha antecknat flera växtnamn än som förekommer i den bevarade reseberättelsen, visas av att Flora lapponica har omkr. 12 namn, här-

¹ Jfr Dalaresan (1953), s. 298 ff., där dock bland »dial.» saknas *fiällrapa* (s. 71), *qvanrot* (s. 66) och *tåghär* (s. 100).

² Namnet bör rätteligen skrivas *ormtjägel*.

³ Här bör påpekas, att Lapplandsresan och Flora lapponica innehåller en inte föraktlig samling lapska växtnamn. Även Flora svecica har, som nämnts, en del lapska namn.

rörande från Linnés resväg, som saknas i Lapplandsresan. Man vill inte gärna tänka sig, att Linné fick uppgift om dessa namn i efterhand — de härrör från vitt skilda platser — knappast heller, att Linné skulle ha haft dem i minnet. (Jfr f. ö. förhållandet Dalaresan—Flora dalekarlica ovan.)

De folkliga växtnamnen med beteckningen *Dalekarlis* o. dyl. i Flora lapponica är alla hämtade ur Dalaresan eller ur Flora dalekarlica. De småländska namnen har Linné säkert själv kunnat tillföra Flora lapponica ur egen fatabur.

Till skillnad från Flora dalekarlica, vars folkliga växtnamn nästan uteslutande härrörde från Dalarna, dvs. det landskap, som själva floran behandlade, innehåller Flora lapponica alltså namn från vissa andra delar av landet, främst övre Norrland, Dalarna och Småland. Eftersom Linné här för första gången tydligen medvetet försöker meddela folkliga växtnamn från olika trakter, kan Flora lapponica med hänsyn till de svenska växtnamnen sägas vara ett förarbete till Flora svecica. Den är det dessutom i det avseendet, att Flora lapponicas svenska namn med få undantag direkt har överförts till Flora svecica.

Ett för Lapplandsresan och Dalaresan gemensamt drag är, att de få dialektala växtnamnen ofta endast nämns i förbigående, mera som en kuriositet eller som en kompletterande upplysning om växten. Något större intresse för de folkliga växtnamnen i sig själva återspeglar knappast de båda ungdomsresorna. Där saknas t. ex. de mer eller mindre utförliga listorna över dylika namn som förekommer i de senare resorna. Det är därför fullt tänkbart, att Linné först under arbetet med Flora lapponica började få intresse för de folkliga växtnamnen, och att det var då han fick upp ögonen för vikten av att samla växtnamn från olika landskap.

Det är tydligt, att Linné, då det gällde att i Flora lapponica meddela folkliga namn, har utnyttjat de källor som vid mitten av 1730-talet stod honom till buds: anteckningar dels under Lapplandsresan 1732, dels under Dalaresan 1734 samt sitt eget förråd av folkliga växtnamn från den småländska hembygden. Under 1740-talet får han nu tack vare sina resor framför allt i Götaland, goda tillfällen att öka sitt namnförråd.

Linné visar under sina tre resor på 1740-talet ett allt livligare intresse för de dialektala växtnamnen, ett intresse som avspeglas i antalet antecknade namn. I sin Öländska och Gothländska Resa ... förrättad År 1741 (tryckt 1745) meddelar han omkr. 70 dialektala namn (omkr. 50 från Gotland, 15 från Öland samt enstaka från andra landskap). I Wästgöta Resa ... förrättad år 1746 (tryckt 1747) förekommer omkr. 80 sådana namn (omkr. 30 från Västergötland med Göteborg, lika många från Dalsland, 8 från Bohuslän, 5 från Värmland och några från andra landskap). I hans Skånska Resa ... förrättad År 1749 (tryckt 1751) påträffas omkr. 200 folkliga växtnamn (nära 190 från Skåne, 7 från Småland samt enstaka från Uppland, Närke och Bohuslän).¹

¹ Dessa uppgifter härrör alltså från Linnés tryckta resebeskrivningar. Går man till de handskrivna resedagböckerna (förvarade i Linnean Society, London; fotostatkopior i Uppsala universitetsbibliotek),

Linné och hans följeslagare antecknar, av framställningen i hans Öländska och Gothländska resa att döma, under färderna på Öland emellanåt ett och annat växtnamn efter ortsborna. Detsamma tycks ha skett under den första tiden på Gotland. Men söndagen den 5 juli, som Linné tillbringar i socknen När på södra Gotland, tar han sig för att uppteckna växtnamn i större antal än han någonsin tidigare torde ha gjort. Han omtalar denna händelse på följande sätt (s. 237): »Bond-Botaniquen är intet alltid til at förakta, och hafwa Böndren, åtminstone här på Landet, sina egne namn mäst på alla Örter. Jag tog en beskedelig Bonde med mig ut på Ängen, som där kiände långt flere Örter än jag någonsin förmodat, och hans namn på dem hade merendels sina artige Originer.» Sedan följer 24 växtnamn, i några fall med angivnade av namnens sakliga bakgrund.

I hans Wästgöta-resa finner man på ett par ställen små växtnamnslistor av samma typ som den nyssnämnda, inledda med några ord som visar, att Linnés intresse och förståelse för de folkliga växtnamnen har ökat. I Vilske-Kleva socken i Västergötland skriver han (s. 93): »Örtenamnen äro äfwen så här, som i andra särskildta *Provincier*, olike; ty här kallades ...» och så följer fyra växtnamn. I Dalsland ägnade Linné en söndagseftermiddag — på samma sätt som i När — åt att teckna upp dialektala växtnamn (s. 234 f.): »Söndagen firades förr middagen uti Åmåls Kyrka, men efter middagen foro wi ut på landet, at lära oss *Dal-Botaniquen* af gamla Pigor och Gummor, hwilka här ägde mera kundskap om växter och husmedel, än man lätteligen på något annat ställe funnit.» Sedan lämnar han en lista på 30 namn. För att belysa, hur en dylik namnskörd kan te sig, anför jag här listan, som till yttermera visso i resedagboken är nedskriven med Linnés egen hand:¹

finnskägg 'stagg, *Nardus stricta*', *måra* 'vitmåra, *Galium boreale*', *hjerterblomster* 'slätterblomma, *Parnassia palustris*', *saltbläcker* 'vattenklöver, *Menyanthes trifoliata*', *steckgräs* 'fältgentiana, *Gentiana campestris*', *elgestjolk* 'mjölke, *Chamaenerion angustifolium*', *bockebläcke* 'kärleksört, *Sedum Telephium*', *stenbär* 'stenbär, *Rubus saxatilis*', *majblomster* 'älggräs, *Filipendula Ulmaria*', *hvitlåck* 'vitsippa, *Anemone nemorosa*', *icktegräs* 'ältranunkel, *Ranunculus Flammula*', *solmjöjgräs* 'smörblomma, *Ranunculus acris*', *mjölkgubbar* 'blåsuga, *Ajuga pyramidalis*', *skogshumle* 'brunört, *Prunella vulgaris*', *holtemjälla* 'ängskovall, *Melampyrum pratense*', *skallra* 'hö- och ängsskallra, *Rhinanthus major* och *minor*', *grangräs* 'granspira, *Pedicularis silvatica*', *Abrahamsrot* 'skogsnäva, *Geranium silvaticum*', *jögere* 'kråkvicker, *Vicia Cracca*', *rödkålla* 'rödklöver, *Trifolium pratense*', *mjölkblomster* 'höstfibbla, *Leontodon autumnalis*', *hästblomster* 'slättergubbe, *Arnica montana*', *willfan* 'rölleka, *Achillea Millefolium*', *hareqwä* 'kattfot, *Gnaphalium dioicum*', *crucifixört* 'korsört, *Senecio vulgaris*', *borstar* 'borsttistel, *Cirsium heterophyl-*

som Linné utgick från, då han arbetade ut tryckmanuskripten, finner man ibland avvikande uppgifter. Vill man presentera materialet noggrannare, än här kan ske, måste man ta hänsyn även till de handskrivna resedagböckerna. För en planerad, bredare växtnamnsundersökning har jag börjat excerpera namnen i dessa handskrifter.

¹ Jag översätter namnen med i våra floror gängse svenska namn och använder den nutida vetenskapliga nomenklaturen.

lum', *skateblomster* 'styvmorsviol, *Viola tricolor*', *stoppelgräs* 'sjöfräken, *Equisetum fluviatile*', *enestabb* 'örnbräken, *Pteridium aquilinum*', *skogslöper* 'hultbräken, *Dryopteris Phegopteris*'.

I Linnés Skånska resa är dylika växtnamnslistor mycket vanligare.¹ De förekommer på 18 ställen i boken och inleds i regel t. ex. med »Örtensamn woro här på orten». De flesta av dessa listor innehåller endast en 5–6 namn, men några är mera innehållsrika. Under färden mellan Klörup i Skytts härad och Dybäck i Vemmenhögs härad (s. 240) antecknades sålunda på ett ställe 20 namn. »Örtensamn efterfrågades af Landtmannen» i Gärsnäs, Ö. Herrestads socken, Ingelstads härad, och resultatet blev 15 namn (s. 147). I dessa små listor finns samlade inte mindre än 135 av de uppemot 190 skånska växtnamnen i Skånska resan. Till en del innebär väl dessa listor blott, att Linné här nyttjar ett annat sätt att lägga fram materialet, att han koncentrerar framställningen. Men säkert vittnar de även om att Linné under Skåneresan har hyst ett större intresse för folkliga växtnamn än tidigare och att han mera metodiskt har samlat dem.

I det ovan citerade avsnittet av företalet till Flora svecica säger sig Linné till en del själv ha uppspårat de folkliga namnen under sina resor, till en del ha fått dem genom brevväxling med kunniga personer i orten, »partim commercio literarum cum peritis incolis instituto». Han nämner så fem namn:² »in Helsingicis *S. Bælterus*, in Roslagicis *C. Ternström*, in Westrogothicis *S. Hof*, in Bahusiis *P. Kalm*, in Ostrogothicis *J. Wiström*». Detta är alltså hans fem huvudmeddelare till första upplagan av Flora svecica.

Med *S. Bælterus* avses SVEN BÆLTER, en framstående teolog vid mitten av 1700-talet, hälsinge till börden, född i Söderhamn 1713. Att Bælter hade några större botaniska intressen kommer knappast fram i de små biografier som finns över honom.³ En enda händelse vittnar härom och om kontakt med Linné. Bælters stora samlingar från en resa i Ryssland 1744 och 1745 blev tyvärr skingrade, men han berättar i ett brev: »Allt, hvad som rör Litteraturen, inlöstes af Kongl. Bibliotheket i Stockholm: Archiater Linnæus bekom alla rara frön och de växter, som jag hemförde».⁴ Den lilla växtnamnsleveransen måste ha skett före Rysslandsresan och vittnar alltså om ytterligare kontakt mellan Bælter och Linné.

CHRISTOPHER TERNSTRÖM var den förste av Linnés lärjungar som gav sig ut till främmande världsdelar. Han fick ett tragiskt slut. Han dog 1746 ombord på en Ostindienfarare vid en ögrupp utanför Kambodja.⁵ Men under sin tid

¹ Se härom S.-B. Vides uppsats De provinsiella växtnamnen i Linnés Skånska resa. (SLÅ 1962.)

² Flora svecica 1745, s. ix.

³ Utförligast i Biographiskt lexicon, 3, 1837, s. 121 ff.

⁴ Brev från Bælter till C. C. Gjörwell enligt i föreg. not a. a.

⁵ Th. M. Fries, Linné, 2, s. 28.

som lärare i Öregrund och Vaxholm¹ hade han tydligen sänt Linné växtnamn från Roslagen för Flora svecica.

Näste bidragsgivare som Linné nämnde var den kände språkmannen SVEN HOF från Västergötland, som alltså i början av 1740-talet lämnade Linné uppgift om sin hembygds växtnamn. Natanael Beckman nämner ingenting om en sådan kontakt mellan Hof och Linné i sin biografi över Hof.² Han påpekar i stället,³ att Hof egendomligt nog inte nämner Linné i anteckningarna från sina studieår i Uppsala (1721–1738). Men att Linné och den botaniskt intresserade Hof — han hade 1728 ett herbarium på 700 växter⁴ — bör ha lärt känna varandra, innan Hof 1738 flyttade till Skara, är högst rimligt. Det var alltså förmodligen en gammal bekant från Uppsala eller i varje fall en person, med vilken han brevväxlat, som Linné under sin resa i Västergötland 1746 uppsökte i Skara.⁵ Han berättar i sin Wästgöta resa, s. 57: »Magister SVEN HOF, då *Rector Scholæ*, nu *Lector Matheseos, quæstionerades uti Botanica*; man fant med nöje, at han hade sig de mäste inländske örter bekante ...»

Linnélärjungen PEHR KALM behöver inte närmare presenteras. De bohuslänska växtnamnen, som Linné enligt egen uppgift skulle ha fått av Kalm, måste denne ha samlat under sin bohuslänska resa 1742 — någon annan kontakt med Bohuslän har han uppenbarligen inte haft före 1745. Skottsberg säger i sin levnadsteckning över Kalm,⁶ att behovet av växter och frön till trädgården var en av orsakerna till att Kalm sändes till Västergötland och Bohuslän. Han reste alltså säkert med noggranna instruktioner från Linné. Det är väl mycket sannolikt, att i dessa instruktioner ingick en uppmaning att samla folkliga namn på växter. Linné skulle i så fall redan 1742 ha varit inställd på att bringa samman så många folkliga växtnamn som möjligt för sin Flora svecica.

Den av Linné sist nämnde meddelaren, J. Wiström, torde vara en botaniskt intresserad teolog vid namn JOHANNES WISTRÖM, född 1714 i Örtomta socken, Bankekinds härad, några mil öster om Linköping, där fadern var mjölnare. Wiström blev student i Uppsala 1735 och prästvigdes 1746. Han dog som komminister i Ö. Ryds socken, Skärkinds härad, 1758. Han »ansågs för en lärd man och kunnig botanicus, då han 1751 sökte rectoratet i Wimmerby».⁷

Dessa fem meddelare nämner Linné endast i förordet till 1 upplagan av

¹ a. a., 2, s. 27, not 1.

² Sven Hof. En levnadsskildring från frihetstidens Västergötland. 1923. (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-samhälles handl., 4 följden. 17: 1.)

³ a. a., s. 22.

⁴ a. a., s. 21 — Beckman nämner, att Hof i direkt studiesyfte besökte en del orter, bl. a. Dannemora. Kan det möjligen vara han som har meddelat Linné namnet *Mosis-roser* 'toppklocka, Campanula glomerata', som Linné anför med lokalangivningen *Danemoriensibus* i Flora svecica 1745 och 1755?

⁵ Th. M. Fries säger, att Linné gjorde »bekantskap med Rector scholæ Sven Hof». Linné, 1, s. 328.

⁶ I Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok, 1950, s. 282.

⁷ J. I. Iåhl, Linköpings stifts herdaminne, 2, 1846, s. 189, varifrån även övriga uppgifter om Wiström är hämtade.

Flora svecica (s. ix). På motsvarande ställe i 2 upplagan (s. vi f.) förekommer överhuvudtaget inga namn. Skälet härtill bör vara, att Linné mellan första och andra upplagornas utgivningsår hade fått flera meddelare, varför namnlistan hade blivit alltför lång, om han skulle ha nämnt dem alla.

Som vi i det föregående har sett, innehåller 2 upplagan omkr. 475 nya namn, vilka inte förekom i 1 upplagan. Linnés båda stora resor efter 1745, västgöta-resan 1746 och skånska resan 1749, tillförde honom talrika namn, vilket ger utslag i Flora svecica. I 1 upplagan finns från Skåne 16 namn och från Västergötland 33, vilka senare Linné tydligen hade fått av Hof. I 2 upplagan är de skånska namnen 112 och de västgötska 89. Emellertid har antalet namn i 2 upplagan ökat även från landskap, som Linné icke själv hade besökt mellan 1745 och 1755. Dessa namn kan alltså inte ha samlats *sub peregrinationibus*, under resor, utan måste i stället ha tillkommit *commercio literarum cum peritis incolis*, genom brevväxling med kunniga personer i orten. Några få spår av en sådan brevväxling är bevarade.

I Linnean Society's samlingar finns två till Linné insända växtnamnslistor.¹ Den ena, som omfattar 4 sidor folio, har titeln *Catalogus plantarum quarundam in OstroGothia nascentium, quæ a rusticis sequentibus nominibus insigniuntur*. I nedre hörnet av det ena bladet står namnen på ett par bönder, som sannolikt har varit meddelare till den som sänt Linné denna lista över östgötska växtnamn. Den andra listan, på 2 sidor folio, har överskriften *Dalska Örtenamn*. Den måste vara skriven efter 1751, ty den har en hänvisning till Skånska resan, och kan kanske lokaliseras litet noggrannare än endast till Dalsland. Den innehåller nämligen även en förteckning över ortnamn på *-säter* i socknen Högsäter i södra Dalsland. Rimligtvis härrör växtnamnen också från denna socken. Från Dalsland anförde Linné i Flora svecica 1745 inte ett enda växtnamn. I Flora svecica 1755 finns 63 dalsländska namn. Ett tjugotal av dessa har han själv samlat under sin resa 1746 genom Dalsland, främst vid det ovannämnda besöket i Åmål. (Egendomligt nog tar han inte upp alla Åmål-namnen i Flora svecica.) Att han kan redovisa så många dalsländska växtnamn i Flora svecica 1755, beror alltså på att han hade en (eller flera?) korresponderande meddelare i Dalsland.

Andra landskap, endast obetydligt representerade med folkliga växtnamn i Flora svecica 1745 men i Flora svecica 1755 förhållandevis väl företrädade, är Medelpad (1745: 3 namn ~ 1755: 40), Ångermanland (1745: 1 namn ~ 1755: 30) och Jämtland (1745: 2 namn ~ 1755: 28). Inga direkta uppgifter finns om hur namnen från dessa landskap har blivit samlade.

Man kan gissa, att de medelpadska namnen härrör från PEHR LÖFLING. Denne föddes 1729 på Tolvfors bruk i Gästrikland. Han inskrevs i Medelpado-Jämtländska nationen i Uppsala 1743. I dess album kallas han »Medelpadus, ifrån

¹ Uppgifterna om dessa listor, vilka jag ännu inte själv haft tillfälle att se, har jag fått av dr Arvid Hj. Uggla, som även på många andra sätt har hjälpt mig med denna undersökning.

Hillebola bruk i Upland», men »anledningen till att han räknat sig som medelpading är oviss».¹ Löfling stod under sin Uppsalatid mycket nära Linné och betraktades av denne som en synnerligen lovande lärjunge. Det är rimligt, att han kan ha lämnat Linné uppgift om medelpadiska växtnamn, om nu hans anknytning till detta landskap verkligen var tillräckligt stark. År 1751 lämnade han för alltid Sverige. Han vistades ett par år i Spanien och dog 1756 under en forskningsresa i Venezuela.

En nära vän till Löfling var den likaledes framstående Linnélärjungen JOHAN OTTO HAGSTRÖM, född 1716 på Frösön i Jämtland. Säkert är det denne som har lämnat Linné de jämtska växtnamnen. Hagström reste nämligen i Jämtland på ett kungligt stipendium, som han hade fått 1749 genom Linnés förmedling, för att »noga anteckna thes hushållning, åkerbruk, jordarter, färgegräs, medicinal-växter och andra för menniskor och kreatur wildt växande nyttiga eller skadliga örter, med mera märkwärdigt».² Resan gav till resultat arbetet Beskrifning öfver Jämtland, vari flera av de jämtska växtnamnen är publicerade, som i Flora svecica 1755 betecknas *Jemtiis*.

Linné tycks inte ha förlorat sitt intresse för de folkliga växtnamnen sedan den andra upplagan av Flora svecica kommit ut 1755. I ett brev från sin nyssnämnda lärjunge J. O. Hagström, sedan 1754 läkare i Linköping, får han 1756 en del östgötiska växtnamn.³ I ett av breven skriver Hagström: »Jag samlar med flit de i orten brukeliga namnen på örter, och det efter Herr Archiaterns och Riddarens befallning.»

Man kan fråga sig, varför Linné överhuvudtaget kom att intressera sig för de folkliga växtnamnen. Var det ett utslag av hans intresse för det folkliga, ett intresse som är så väl dokumenterat i hans reseberättelser och som har gjort dessa böcker till guldgruvor för etnologerna. Meddelar han västgötaböndernas namn på Tussilago och Equisetum av samma skäl som han beskriver allmogedräkten i Kristianstad-trakten eller berättar om hur gårdsgårdarna var byggda i Stenkyrka socken på Gotland? Ja, till en del är väl hans intresse för de folkliga växtnamnen av samma art. Det gäller kanske särskilt reseberättelserna från 1730-talet, i vilka det är glest mellan växtnamnen på dialekt, och där dessa tycks nämnas mera som kuriositeter. Men i och med att Linné börjar arbeta på sina floror, framträder en praktisk synpunkt: han behöver namn, svenska namn på så många som möjligt av de växter han beskriver. Flera av de äldre svenska flororna eller ansatserna till floror, Franckenius', Månssons, Rudbecks, Tillands', Palmbergs, Bromelius', innehöll uppgifter om växternas svenska

¹ Citat ur inledningen till Stig Rydén och Arvid Hj. Uggla's utgåva av Pehr Löflings oration i Medelpado-Jämtländska nationen den 24 maj 1749, s. 98 (Norlandica, 5, 1961). Övriga uppgifter om Löfling är hämtade ur detta arbete samt ur Th. M. Fries, Linné, 2, s. 40 ff.

² Th. M. Fries, Linné, 2, s. 74.

³ Bref och skrivelser af och till Carl von Linné, utg. af Th. M. Fries, I: 6, 1912, s. 252 ff. Det följande citatet är hämtat ur ett brev av den 15.8.1756 (a. a., s. 253).

namn, och sådana uppgifter ville naturligtvis Linné också kunna lämna. Men han ställdes härvidlag inför ett mycket större problem än sina föregångare, eftersom hans floror innehöll många fler arter. Linnés intresse för de folkliga växtnamnen är — åtminstone fr. o. m. *Flora lapponica* — sannolikt till en stor del av praktisk art.

Den praktiska synpunkten framträder på ett nästan chockerande sätt på ett ställe i företalet till *Flora svecica*:¹ »För att undvika sammanblandning av de svenska namnen har det varit nödvändigt att ange de landskap, där de flesta benämningarna ha upptagits, då samma namn ofta avse olika växter i olika landskap». Större skulle alltså inte Linnés intresse för de folkliga växtnamnen ha varit än att han likaväl kunde ha anfört dem utan att ange deras proveniens!

Det citerade uttalandet kan nog inte innehålla hela sanningen. Det är nämligen inte alls så vanligt, att samma namn används om olika växter i skilda trakter, att Linné endast på grund härav skulle ha varit tvungen att redovisa namnen så omsorgsfullt som han gör. Sannolikt har han samlat namnen till stor del av praktiska skäl, för att få in ett rikt namnmateriel. Men att han även av enbart praktiska skäl redovisar dem så som han gör, kan knappast vara riktigt. Han har säkert inte ens i ett så rent botaniskt arbete som *Flora svecica* velat utelämna det viktiga komplement till sitt materiel, som består i uppgift om namnens proveniens. Sedan har han i förordet givit en mera rationell förklaring till sitt redovisningssätt.

Hur Linné använde de folkliga växtnamnen i den systematiska svenska nomenklatur, som man kan finna genomförd inom vissa släkten i *Flora svecica*, den frågan skall inte här diskuteras. Det bör dock till sist framhållas, att de folkliga växtnamnen i *Flora svecica* direkt har berikat vår nutida växtnamns-skatt. Det visar sig, att ett drygt hundratal av de folkliga namnen i *Flora svecica* 1755 återfinns i en nutida flora sådan som Krok och Almquist, *Svensk flora*. Av dem nämns emellertid något mindre än hälften även i äldre floror än *Flora svecica*, i *Franckenius'*, *Månssons*, *Rudbecks* m. fl., och kan därför strängt taget inte med säkerhet sägas vara införda av Linné. Men drygt 60 namn hos Krok och Almquist går bevisligen ytterst tillbaka på dialektala namn i *Flora svecica* — naturligtvis med många floror som mellanled. Flera av namnen avser växter med en mera begränsad utbredning, t. ex. *brunkulla* (*Nigritella nigra*), ett jämtländskt namn i *Flora svecica*, *havtorn* (*Hippophaë Rhamnoides*), av Linné anfört från Roslagen, *tok* (*Potentilla fruticosa*) och *Johannesnycklar* (*Orchis militaris*), som Linné antecknade på Öland, resp. Gotland. Men även många växter med större utbredning bär numera i våra floror och därmed i riksspråket tack vare Linnés samlarflit goda svenska namn i stället för konstgjorda och kanske osvenska, t. ex. (inom parentes anges namnens förekomst enligt *Flora svecica* 1755): *Galeopsis Tetrahit*: (*pip*)*dån* (Västerbotten), *Melampyrum pratense*:

¹ 1 upplagan, s. ix, 2 upplagan, s. vii. (Citatet översatt från latinet.)

(ängs)kovall (Lycksele), Geum rivale: *humleblomster* (Dalsland), Comarum palustre: *kråklöver* (Skåne), Angelica silvestris: *strätta* (Västergötland), Salix pentandra: *jolster* (Uppland), Cyripedium Calceolus: *guckusko* (Roslagen), Nardus stricta: *stagg* (Tjust), Elymus arenarius: *strandråg* (Bohuslän), Calla palustris: *missne* (Västerbotten) och Dryopteris Filix mas: *träjon* (Småland).

STEN-BERTIL VIDE

DE PROVINSIELLA VÄXTNAMNEN I LINNÉS SKÅNSKA RESA

De svenska riksspråksnamnen på växterna är en ganska sen företeelse. Bortsett från en del mycket gamla namn, t. ex. asp, ek, råg, ros, som finns över hela landet eller än större områden, har växterna benämnts olika i olika trakter. Under det senaste århundradet har emellertid dessa provinsiella namn försvunnit i samma mån som dialekterna nivellerats och alltmer anpassats till riksspråket.

En av de första, som intresserade sig för de folkliga växtnamnen var Carl von Linné. Såväl i *Flora Suecica* som i reseberättelserna redovisar han sådana. I sin Skånska resa har han något mer än 180 belägg för provinsiella namn från Skåne.

Till dessa namn finns ett gott jämförelsematerial från senare tid i dialektsamlingarna i Landsmålsarkivet i Lund, vilka sammanbragts under det senaste seklet, de skånska samlingarna från 1870-talet och fram till våra dagar. För att visa, hur många av de av Linné i Skånska resan redovisade skånska växtnamnen, som finns belagda från senare tid, följer här en översikt över ifrågavarande namn. De har ställts upp i alfabetisk ordning. I de fall bokens register över »Svenska örtenamn som ej stå uti *Flora Svecica*» har starkt avvikande former anges detta. Efter den i Skånska resan anförda namnformen följer det linneanska artnamnet, i förekommande fall supplerat av det moderna vetenskapliga namnet,¹ samt sida i boken och orten varifrån namnformen hämtats. Sist ges upplysning om motsvarande namn i Landsmålsarkivets samlingar. I regel har därvid inte tagits hänsyn till uttalsvarianter, i synnerhet ej om de är betingade av vederbörande dialekts ljudsystem.

Abull, *Pyrus Malus*, s. 392 Röinge. Namnformen välbelagd i n Skåne.

Agersilke, *Papaver Rhoeas*, s. 221 Fredshög. Namnet ej belagt från Skåne men *åkersilke* från S. Møre hd och Öland.

Anne-mat, Lemna-arter, s. 198 Malmö. Från olika trakter av Skåne är *ane-*, *anamad* välbelagt.

Arun, *Gentiana Centaurium* (*C. pulchellum*), s. 277 Everlöv. Ej belagt.

Asparis, *Asparagus officinalis*, s. 163 Tranås. Ej belagt.

¹ Årsskriftens redaktör har välvilligt hjälpt mig med de linneanska artnamnen och de moderna vetenskapliga namnen.

Backtimjan, Thymus Serpyllum, s. 115 Ravlunda. Ej belagt från Skåne, men sannolikt finns det där, fast upptecknarna uppfattat det som inlånat från riksspråket och ej antecknat det.

Ballingsbro (men i reg. *ballungbro*), Anthemis Cotula, s. 210 Månstorp. Formen *ballensbrå* belagd från Reng.

Balsebro, Anthemis Cotula, s. 177 Åkarp. Formen ej belagd, men från trakten finns *ballerbrå*, *-brån*, *-bråg*.

Benved, Evonymus europæus, s. 265 Ystad, och *benwed*, d:o, s. 392 Röinge. Välbelagt från Skåne.

Björnbär, Rubus fruticosus, s. 272 Sövdeborg. Välbelagt från Skåne.

Blåbära busken, Rubus cæsius, s. 152 Tunbyholm. Ej belagt.

Blå Järnört (i reg. felaktigt *blåsemört*), Cichorium Intybus, s. 400 Kristianstad. Ej belagt. Jfr *jernört*.

Blåknappe-ört, Scabiosa Succisa (Succisa pratensis), s. 359 Ö. Ljungby. Ej belagt i Skåne, men i s Småland o. Halland *blåknapp* 'Knautia arvensis' o. 'Jasione montana'.

Blåkorn, Centaurea Cyanus, s. 227 Skanör. Välbelagt från Skåne.

Blåläck, Anemone Hepatica, s. 153 Tunbyholm. Endast två belägg från Skåne: *blålög* Brösarp och *blålögg* Tolånga, men namnet är belagt också från Småland och Halland.

Blåört, Centaurea Cyanus, s. 177 Åkarp. Ej belagt.

Blåror (i reg. felaktigt *bläron*), Cucubalus Behen (Silene C.), s. 398 Kristianstad. Ej belagt, men i Stoby för 'Physalis alkekengi'.

Bockeblad, Menyanthes trifolia (M. trifoliata), s. 147 Gärnsnäs. Välbelagt i Skåne.

Borrrar, Arctium Lappa, s. 147 Gärnsnäs. Välbelagt i Skåne i formen *borra*, plur. *borror*.

Buller-ört, Trollius europæus, s. 115 Ravlunda. Välbelagt i sö Skåne.

Bunkje, Ulva intestinalis (Enteromorpha i.), s. 217 Trelleborg. Belägg saknas. Jfr dock *bynnkje* 'Artemisia vulgaris' i Skåne.

Bäckaskägg, Melampyrum arvense, s. 211 Månstorp. Ej belagt.

Båtsmän, Scabiosa arvensis (Knautia a.), s. 269 Rydsgård. Ej belagt.

Böljon, Vaccinium uliginosum, s. 221 Fredshög. Välbelagt i s o. ö Skåne.

Drabin, Convolvulus arvensis, s. 221 Fredshög; *drabinda*, d:o, s. 177 Åkarp. Välbelagt i s Skåne, bl. a. *drabinnj* från Reng samt Bara hd.

Drabinga, Asperugo procumbens, s. 112 Vittskövle. I sö Skåne *drabinnj(e)* men blott om Convolvulus arvensis.

Dufwe-stohl, Centaurea Cyanus, s. 153 Tunbyholm. Välbelagt i Skåne.

Dynema, Typha latifolia, s. 198 Malmö; *dynamau* (men i reg. *dynama*), d:o, s. 148 Herrestad. Från Skåne är belagt *dune-*, *döneman* i Bjäre o. Åsbo hder, *dunemad* i Vemmenhögs hd och *dune-*, *dönemar* i Gärds, Onsjö o. Åsbo hder.

Dynaskräppor, Rumex crispus, s. 147 Gärnsnäs. Jfr följ.

Dynaskräppor, Arctium Lappa, s. 210 Månstorp; *dyneskräppor*, d:o, s. 251

- Skivarp. Från olika trakter av Skåne är belagt *dyn(n)e-*, *dön(n)eskräppa* för Arctium o. Petasites men ej för Rumex.
- Döra*, *Myagrum sativum* (*Camelina* sp.), s. 240 Klörup. Två belägg för namnet *döre* finns, näml. från Villie (= *Thlaspi arvense*) och Hörup (= ogräs i lin).
- Ek-ört*, *Melampyrum vulgare* (*M. pratense*), s. 373 Blekemåsa. Ej belagt, men plur. *egesköllor* 'Melampyrum-art' Glimåkra.
- Etter-ört*, *Chrysanthemum segetum*, s. 321 Krapperup. Ej belagt.
- Fansögon*, *Myosotis palustris*, s. 240 Klörup. Ej belagt.
- Fattigmans tryssel*, *Chrysanthemum segetum*, s. 277 Everlöf. Ej belagt.
- Fläck*, *Phalaris arundinacea*, s. 292 Barsebäck. Ej belagt.
- Flägg*, *Acorus Calamus*, s. 365 N. Vram. Belagt från Kvidinge.
- Fläje*, *Iris Pseudacorus*, s. 359 Ö. Ljungby. Belägg för *fläe* från Svensköp, Vinslöv o. Ö. Äspinge.
- Fläje-gräs*, *Poa aquatica* (*Glyceria maxima*), s. 398 Kristianstad. Belägg för *fläddj* 'gräset, som bildar vassen' Harlösa.
- Fogletungor*, *Viola tricolor*, s. 177 Åkarp. Belagt från Blentarp o. Everlöf.
- Fogletungor*, *Delphinium Consolida*, s. 221 Fredshög. Ej belagt.
- Foglawicker*, *Vicia Cracca*, s. 177 Åkarp. Belagt från skilda delar av Skåne o. angränsande landskap; dock ej från Bara o. Oxie hder.
- Fogle-ört*, *Polygala vulgaris*, s. 163 Sk. Tranås. Ej belagt.
- Fouta-wecker* (i reg. *foulawecker*), *Astragalus arenarius*, s. 108 Vittskövle. Ej belagt.
- Futteldjus* (i reg. *futteljus*), *Bellis perennis*, s. 240 Klörup. Ej belagt; men *potteljus* välbelagt i sv Skåne.
- Galenbära-trä*, *Cornus sanguinea*, s. 269 Rydsgård. Ej belagt, men *galenbär* om olika växter från skilda delar av Skåne, bl. a. *Rhamnus frangula* från Villie.
- Galteknappar*, *Spiræa Filipendula*, s. 270 Rydsgård. Ej belagt, men *galtakodda* Röstånga.
- Gasse*, *Bromus secalinus*, s. 210 Månstorp. Belagt flerstädes i Skåne.
- Glise-blad*, *Convallaria majalis*, s. 251 Skivarp. Ej belagt.
- Gulle-blommor*, *Chrysanthemum segetum*, s. 251 Skivarp. Från sv Skåne är *gule(n)blomma* belagt flerstädes.
- Gyinge Böxor*, *Rhinanthus Crista-galli*, s. 240 Klörup. Ej belagt.
- Hampeört*, *Galeopsis Tetrahit*, s. 272 Sövdeborg. Ej belagt.
- Hargräs*, *Deschampsia cæspitosa*, s. 238 V. Värlinge. Ej belagt.
- Hedden-blomster*, *Helichrysum arenarium*, s. 84 Råbelöv. [*Hejden-blommor*, d:o, s. 156 Tunbyholm. Från Eljaröd o. Åhus är belagt *hajdenblomma*.]
- Hinbär*, *Rubus idæus*, s. 240 Klörup. Välbelagt i Skåne, dock ej i sv.
- Horsa-fibler*, *Arnica montana*, s. 359 Ö. Ljungby. Ej belagt från Skåne men från Halland och Småland.
- Hwit agerkål*, *Thlaspi arvense*, s. 148 Gärsnäs. Ej belagt.
- Hwitlåck*, *Anemone nemorosa*, s. 153 Tunbyholm. Välbelagt i sö Skåne.

[*Hyll*, *Sambucus nigra*, flerstädes. Allmänt i Skåne.]

Hårdved, *Lonicera Xylosteum*, s. 265 Ystad. Ej belagt.

Hönsa-bale, *Hyoscyamus niger*, s. 115 Ravlunda. Från ö Skåne är *hönsa-*, *hunsabala* belagt bl. a. från Brösarp o. Eljaröd.

[*Hör*, *Linum*, flerstädes. Allmänt i Skåne.]

Ilänneträ, *Viburnum Opulus*, s. 392 Röinge; *iläna trä*, d:o, s. 84 Råbelöv. Från Skåne är belagt *ilen* Vinslöv, *illaonaträ* Äsphult o. *iljene* Maglehem.

Jernört, *Centaurea Scabiosa*, s. 269 Rydsgård. Belagt flerstädes i Skåne, bl. a. från Villie.

Jernört, *Pedicularis palustris*, s. 277 Everlöv. Ej belagt.

Jordgalter, *Filipendula vulgaris*, s. 240 Klörup. Ej belagt, men *galtakodda* Röstånga.

Jordhumbla, *Hypericum perforatum*, s. 319 Höganäs. Belagt från Grevie.

Jungfruer, *Dianthus barbatus*, s. 221 Fredshög. Belagt från Skurup.

Jungfrusärkar, *Convolvulus arvensis*, s. 240 Klörup. Ej belagt, men *piesärk* 'Cardamine pratensis' i sv Skåne.

Kabbelek, *Caltha palustris*, s. 58 Marklunda; *kabbelök*, d:o, s. 240 Klörup. Allm. i Skåne *kabbalög*, -løj, -lödj.

Kambar, *Erodium cicutarium*, s. 240 Klörup. Ej belagt.

Kattepatter, *Euphorbia Helioscopia*, s. 240 Klörup. Ej belagt.

Katterumpa, *Verbascum nigrum*, s. 319 Höganäs. Ej belagt, men *kattarompa* 'Agrimonia Eupatoria' Broby, *katterompe* d:o Reng.

Katte-stöflar, *Rhinanthus Crista-galli*, s. 210 Månstorp. Ej belagt, men *katta-stövla* 'Primula veris' i v Skåne.

Klammerris, *Galium verum*, s. 319 Höganäs. Ej belagt.

Klint, *Agrostemma Githago*, s. 221 Fredshög. Belägg från s o. v Skåne.

Klåkuntor, *Echium vulgare*, s. 177 Åkarp och s. 206 Malmö. Belagt från s Skåne.

Kobär, *Rubus saxatilis*, s. 392 Röinge. Belägg från Höganäs, Kvidinge, Reslöv, men *kobär* 'Viburnum Opulus' från Glimåkra o. Hästveda.

Kommentebloomor, *Matricaria Chamomilla*, s. 177 Åkarp. Belägg från S. Åkarp m. fl. socknar.

Kopattar, *Erica Tetralix*, s. 221 Fredshög. Belagt blott från Halland; i Skåne oftast om *Geum rivale*.

Kropp, *Epilobium angustifolium*, s. 78 Rinkaby. Ej belagt.

Kråke-klöfwer, *Comarum palustre* (*Potentilla p.*), s. 359 Ö. Ljungby. Enda belägg från Knäred i Halland.

Kråke-syra, *Rumex Acetosella*, s. 163 Sk. Tranås. Ej belagt.

Kråk-ört, *Pingvula vulgaris*, s. 97 Gärds Köpinge. Ej belagt.

Kämpar, *Plantago media*, s. 210 Månstorp. Ströbelägg från bl. a. Fosie.

Kälingatorma (eller *käringe-tarmar*), *Rubus cæsius*, s. 152 Tunbyholm; *käringetarmar*, d:o, s. 272-273 Sövdeborg. Belagt från s Skåne bl. a. St. Köpinge o. Villie.

- Kärringetänder*, *Primula veris*, s. 240 Klörup. Belagt blott från Blekinge.
- Kärringe-tänder*, *Lonicera Periclymenum*, s. 319 Höganäs. Från Fjälkestad är belagt *kärringtänn* 'frukt av benved'; eljest mest om *Lotus corniculatus*.
- Körne*, *Prunus spinosa*, s. 84 Råbelöv; *Prunus spinosa* och *Rosa canina*, s. 321 Krapperup. Allm. i Skåne om torniga buskar.
- Landsknecktar*, *Melampyrum nemorosum*, s. 319 Höganäs. Ej belagt.
- Lillekonwalle*, *Filipendula vulgaris*, s. 238 V. Värlinge. Ej belagt.
- Lille konwalle*, *Convallaria majalis*, s. 251 Skivarp. Välbelagt (jämte varianter) i hela Skåne.
- [*Ljungpinnar*, *Ononis hircina*, s. 152 Tunbyholm. Belagt från Villie, eljest *ljungpigg*.]
- Luck*, *Anemone nemorosa*, s. 249 Dybeck. Ej belagt. Jfr dock *hvitlåck*.
- Lufwor*, *Convolvulus arvensis*, s. 240 Klörup. Ej belagt.
- Lumme-gräs* (i reg. *lunnegräs*), *Thlaspi Bursa-pastoris* (*Capsella* B.p.), s. 211 Månstorp. Ej belagt från Skåne, men *lämmeört* från Halland.
- Läpperis*, *Empetrum nigrum*, s. 221 Fredshög. Ej belagt, men *läppeboske* från Falsterbo.
- Löfbinde*, *Convolvulus arvensis*, s. 392 Röinge. Belägg bl. a. från Fjälkestad o. Näsum.
- Mehl-blomster*, *Primula farinosa*, s. 68 Kristianstad. Ej belagt.
- Mell*, *Chenopodium viride* (*C. album* v. *viride*), s. 177 Åkarp. Från Skåne blott ett belägg: *måil* från Örkened, men många belägg för *mäll* från angränsande landskap.
- Mjolk-ört*, *Euphorbia Helioscopia*, s. 147 Gärsnäs. Ej belagt.
- Mjolkört*, *Leontodon autumnale*, s. 240 Klörup. Ej belagt.
- Mjö-ört*, *Filipendula vulgaris*, s. 58 Marklunda. Belägg från Glimåkra, Sörby, Örkened m. fl. socknar i nö Skåne.
- Mossa-tuf*, *Scirpus cespitosus*, s. 373 Blekemåsa. Ej belagt, men *måsato* 'Eriophorum-arter' från Vinslöv.
- Munke*, *Jasione montana*, s. 227 Skanör. Ej belagt.
- Musika*, *Asperula odorata*, s. 251 Skivarp. Belägg på *mus(s)ika*, *mys(s)ika* från olika delar av Skåne.
- Mägen*, *Dryopteris Filix-mas*, s. 148 Gärsnäs. Belagt huvudsakl. från Albo hd.
- Mälldre*, *Chenopodium album*, s. 147 Gärsnäs. Ej belagt från Skåne, men *mällra* från Slättåkra i Halland.
- Nolanabber* (i reg. *nolanäbbar*), *Hieracium umbellatum*, s. 147 Gärsnäs. Ej belagt.
- Nälla*, *Urtica*, s. 240 Klörup o. s. 359 Ö. Ljungby. Allm. i Skåne.
- Osämje-ört*, *Galium verum*, s. 319 Höganäs. Ej belagt.
- Peror*, *Stellaria Holostea*, s. 398 Kristianstad. Ej belagt.
- Pilört*, *Polygonum amphibium*, s. 177 Åkarp. Allm. i Skåne.
- [*Pirkena-brännewin*, brännvin tillsatt med *Hypericum*, s. 406 Fjälkinge. Belägg för *pirkum* från olika håll i Skåne.]

- Poggråcker*, *Equisetum arvense*, s. 163 Tranås. Några belägg från Frosta, Vil-lands o. Albo hder.
- Prästelöss*, *Cynoglossum officinale*, s. 221 Fredshög. Belagt i sv Skåne.
- Ramsk*, *Allium ursinum*, s. 100 Maltesholm. Enda belägg *rams* från Kivik.
- Refwor*, *Lotus corniculata*, s. 147 Gärsnäs. Ej belagt.
- Rifwer* (i reg. *kifwer*), *Allium oleraceum*, s. 365 Vrams Gunnarstorp. Ej belagt.
- Ringorma-ört*, *Scorzonera humilis*, s. 153 Tunbyholm. Ej belagt.
- Rips*, *Ribes rubrum*, s. 240 Klörup. Allm. i stora delar av Skåne.
- Räckor*, *Equisetum arvense*, s. 148 Gärsnäs. Vanligt i Skåne.
- Räfwerumpa*, *Verbascum Thapsus*, s. 270 Rydsgård. Belagt från Brösarp, Elja-röd, Lövestad o. S. Sandby.
- Räfwerumpa*, *Epilobium angustifolium*, s. 359 Ö. Ljungby. Vanligt på olika håll i Skåne.
- Röd pihl*, *Salix purpurea*, s. 352 Skillinge. Belagt utan översättning från sv Skåne samt Morup i Halland.
- Röd-wiar*, *Salix purpurea*, s. 252 [Marsvinsholm]. Ej belagt.
- Röd-vija* (i reg. *rödwidja*), *Salix pentandra*, s. 392 Röinge. Från Örkened är belagt *rövii* 'jolster' samt från Frosta, Gärds, V. Göinge o. Harjagers hder *rövie* utan översättning.
- Röd-vigra*, *Salix pentandra*, s. 293 Barsebäck. Ej belagt.
- Rödvigre*, *Salix purpurea*, s. 359 Ö. Ljungby. Ej belagt.
- Röleka*, *Sedum acre*, s. 221 Fredshög. Ej belagt.
- St. Hans blomma*, *Arnica montana*, s. 153 Tunbyholm o. s. 240 Klörup. Från olika delar av Skåne belägg för *san(t)hansurt(a)* 'Arnica'.
- S. Hans ört*, *Sedum Telephium*, s. 251 Skivarp. Flera belägg för *san(t)hans-blomma*, -urta från sv Skåne, bl. a. Skurup o. Villie.
- Sempertin*, *Onopordon Acanthium*, s. 142 Simrishamn. Ej belagt.
- Silfwerdyna*, *Euphorbia Helioscopia*, s. 272 Sövdeborg. Ej belagt.
- Skall*, *Thlaspi arvense*, s. 177 Åkarp. Ej belagt.
- Skaller*, *Rhinanthus Crista-galli*, s. 147 Gärsnäs. Ej belagt. Jfr *skäller*.
- Skillingar*, *Thlaspi arvense*, s. 319 Höganäs. Ej belagt.
- Skorf*, *Cuscuta europæa*, s. 277 Everlöv. Belagt blott från Ingelstads o. Järre-stads hder.
- Skälla* (i reg. *skäller*), *Melampyrum arvense*, s. 221 Fredshög. Från Glimåkra är belagt *skällebla* 'kovallblad'.
- Skäller* (i reg. *skaller*), *Rhinanthus Crista-galli*, s. 115 Ravlunda. Ett flertal belägg för *skälla* från skilda delar av Skåne, bl. a. Andrarum, Brösarp, Elja-röd o. Ö. Vemmenhög.
- Sliefred*, *Galium verum*, s. 272 Sövdeborg. Ej belagt.
- Slige-frö* eller *slige-ört*, *Galium verum*, s. 311 Ramlösa. Ej belagt.
- Slyngor*, *Vaccinium Myrtillus*, s. 372 Vrams Gunnarstorp. Från Höganäs är belagt *slynnen* och från närliggande trakter *slöndren*.

- Smörört*, *Ranunculus*, s. 147 Gärsnäs; *Ranunculus acris*, s. 240 Klörup. Belagt flerstädes i Skåne.
- Solbär*, *Ribes nigrum*, s. 240 Klörup. Enda belägg från Billinge o. Ottarp.
- Solswickor*, *Calendula officinalis*, s. 115 Ravlunda. Från Skåne är *solsicka* belagt flerstädes men *solsvicka* först i Småland.
- Soppegräs*, *Sparganium natans*, s. 398 Kristianstad. Belagt från Träne med oklar översättning.
- Stenört*, *Sedum acre*, s. 240 Klörup. Ej belagt.
- Storhufvud*, *Centaurea Scabiosa*, s. 210 Månstorp. Belagt från Fru Alstad o. Gessie.
- Struss*, *Cornus sanguinea*, s. 392 Röinge. Ej belagt.
- Stålt Henrick*, *Chenopodium Bonus-Henricus*, s. 112 Vittskövle. Belagt från s Skåne, dock mest om Senecio.
- Stårgräs*, *Nardus stricta*, s. 227 Skanör. Ej belagt.
- Swarthö*, *Thymus Serpillum*, s. 272 Sövdeborg. Ej belagt.
- Syre-stjelk*, *Rumex obtusifolius*, s. 395 Önnestad. Ej belagt, men *syra* allm. om *Rumex*.
- Sönnerdönnes*, *Chelidonium majus*, s. 221 Fredshög. Ej belagt.
- Sötört*, *Galium verum*, s. 270 Rydsgård. Ej belagt, men *södurt*, -yrt 'Matricaria-arter' flerstädes.
- Tapperäck* (i reg. felaktigt *täpperöf*), *Equisetum fluviatile*, s. 342 Ängelholm. Belagt från Finja o. Tossjö.
- Tjuten*, *Angelica sylvestris*, s. 359 Ö. Ljungby. Från Kågeröd är belagt *tjude*, från Svensköp o. Maglehem *tjyden* och från Andrarum o. Ö. Åspinge *tyden(e)*.
- Tjär-ört*, *Lychnis Viscaria* (V. vulgaris), s. 104 Maltesholm. Belagt från olika trakter av Skåne.
- Trebening*, *Aegopodium Podagraria*, s. 356 Rösjöholm. Ej belagt.
- Tyska rofwor*, *Bryonia alba*, s. 112 Vittskövle. Ej belagt.
- Tysk-pil*, *Salix viminalis*, s. 150 Herrestad. Ej belagt.
- Tysk-wira*, *Salix purpurea*, s. 252 Marsvinsholm. Ej belagt.
- Täpperöf*, *Heracleum Spondylium*, s. 266 Krageholm. Ej belagt. Jfr dock plur. *täppeskidor* 'Rumex obtusifolius' Villie.
- Wedbände*, *Convolvulus arvensis*, s. 319 Höganäs. Ej belagt, men *vibänna* 'Saxifraga granulata' Viken.
- Widewier*, *Anemone nemorosa*, s. 58 Marklunda. Från nö Skåne är *videve* välbelagt.
- Wår Herres hand*, *Orchis maculata*, s. 163 Sk. Tranås. Från olika delar av Skåne är belagt *Herrens hand*, -händer.
- Wäfweredsblad* (i reg. *Wäfweröds blad*), *Plantago major*, s. 240 Klörup. Från olika trakter av Skåne är *veber-*, *vever-*, *vevrebela* belagt.
- Wärkört*, *Ranunculus Flammula*, s. 270 Rydsgård. Ej belagt.

Wärrentorn (i reg. *wärentorn*), *Rhamnus catharticus*, s. 277 Everlöf. Från Äsp-hult är belagt *vern-*, *värntorn*.

Åkanna, *Nymphæa lutea* (*Nuphar luteum*), s. 147 Gärnsås. Välbelagt i Skåne.

Åkerkål, *Sinapis arvensis*, s. 177 Åkarp; d:o, s. 209 Högste backar. I Skåne är *agerkål* allmänt för såväl *Sinapis arvensis* som *Brassica campestris*.

Åkerkål, *Brassica campestris*, s. 400 Kristianstad. Se föreg.

Åkersenap, *Sinapis arvensis*, s. 400 Kristianstad. Från Frosta, Ö. o. V. Göinge är *agersenap* välbelagt.

Änge-knappar, *Trollius europæus*, s. 58 Marklunda. Belagt från nö Skåne o. angränsande delar av Blekinge o. Småland.

Ängknappar, *Scabiosa Succisa* (*Succisa pratensis*), s. 319 Höganäs. Ej belagt från Skåne, men *ängaknapp* 'vädd-arter' Mörrum i Blekinge.

Örnaklocka, *Campanula rotundifolia*, s. 319 Höganäs. Ej belagt.

Av denna översikt framgår, att något mer än hälften av växtnamnen i Skånska resan är belagda från Skåne också från senare tid, flertalet från de trakter där Linné påträffat dem, men något tiotal rätt långt ifrån Linnés uppteckningsorter. De återstående namnen — närmare hälften — finns ej belagda i Landsmålsarkivets samlingar. Detta innebär emellertid inte, att alla dessa ej belagda namn med säkerhet försvunnit ur folkmålen, ty någon systematisk inventering av växtnamnen har ej gjorts för hela Skåne. Dessutom har upptecknarna i första hand inriktat sig på ord som ej finns i riksspråket eller som har ett från riksspråket avvikande uttal. Ett ord som *backtimjan* kan därför lätt ha förbigåtts eftersom det uppfattats som ett riksspråksord.

Namnet *solsicka* kan mycket väl av Linné ha uppfattats som *solsvicka*, ty denna senare form är belagd från socknar i närheten av Stenbrohult, Linnés födelsebygd, och kan sålunda ha varit välkänd för honom. *Jungfrusärkar* kan måhända vara en uppsnyggning av *piesärkar*, som är namn på *Cardamine pratensis*, men som enligt Retzius, *Flora oeconomica Sveciæ*, i Skåne även använts om *Convolvulus arvensis*. *Futteljus* skulle kunna vara en felskrivning eller missuppfattning av *potteljus*, men mer sannolikt är, att det utvecklats ur ett äldre *faa til liffs*, belagt i Henrik Smids lægebog 1577, och *potteljus* torde i så fall vara en hybrid mellan detta namn och *putibug*, ett annat *Bellis*-namn, som också är belagt hos Henrik Smid. Därför bör man nog inte anse *potteljus* som en direkt motsvarighet till Linnés *futteljus*. De anförda exemplen och liknande gör, att man inte kan ange något exakt procenttal för de namn som bevarats till senare tid, utan man får nöja sig med ungefärliga värden.

I en tidigare undersökning¹ har jag jämfört 28 dialektala växtnamn från Hallaryds socken i sydligaste Småland, upptecknade c. 1780, med växtnamnsbeståndet i samma socken i senare tid. Eftersom det rörde sig om en enda socken, där jag har synnerligen goda kontakter, kunde jag göra en grundlig

¹ »Hallenbergs Botanik» i Svenska Landsmål 1957, s. 23-44.

inventering av det sentida namnbeståndet. Det visade sig, att endast åtta av de gamla namnen levde kvar, medan åtta fått andra dialektala namn och de återstående namn lånade från riksspråket.

Denna undersökning av namnen från Hallaryd kan emellertid inte helt jämföras med den här föreliggande, eftersom betingelserna är helt olika. I det ena fallet gäller det ett starkt begränsat geografiskt område med ett mycket fullständigt sentida jämförelsematerial. I det andra fallet är det geografiska området betydligt större med de äldre beläggen från olika delar av detsamma, och jämförelsematerialet är synnerligen ojämnt. Men båda undersökningarna visar dock, att de gamla dialektnamnen i stor utsträckning försvunnit.

Orsakerna till de gamla namnens försvinnande är i första hand två. Under naturahushållningens tid utnyttjade man i stor utsträckning växterna till medicin, färgämnen m. m., men i och med att man kunde köpa motsvarande produkter färdiga, hade man inte längre samma intresse av att känna till växterna, och deras namn föll i glömska. Vidare har — som redan nämnts — många dialektala namn ersatts av namn hämtade från riksspråket i samband med att dialekterna alltmer nivellerats. Ju mindre det geografiska utbredningsområdet för ett namn var, desto mindre var möjligheten för namnet att leva kvar. Namn som *gasse*, *hvitlåck* och *åkanna*, som har varit spridda över större områden, har däremot haft större livskraft. Lättast att leva kvar har givetvis sådana namn haft, som har stöd från riksspråket, t. ex. *borra* (rspr. *kardborre*), *musika* (rspr. *myska*, *myskmadra*), eller är identiska med riksspråkets namn, t. ex. *brägen* (rspr. *bräken*), *åkersenap*. Latinska namn, som tagits upp i dialekterna — mer eller mindre förändrade — tycks också ha haft en rätt god livskraft, t. ex. *rips* (Ribes), *lille konwalle* (Lilium convallium), *pirken*, *pirkom* (Hypericum). Däremot har sådana namn, som närmast haft stöd från (äldre) danskt riksspråk, inte så lätt kunnat hålla sig kvar, sedan svenskan blivit det officiella språket i Skåne. Exempel på sådana namn är *asparis* (ä.da. *asparris*) och *solhär* (da. *solhær*).

I våra dagar försvinner dialekterna i en allt snabbare takt och i samband härmed också de gamla dialektala växtnamnen. Om man efter ytterligare några tiotal år gör en undersökning av hur många av namnen i Linnés Skånska resa, som då fortfarande är kända i respektive trakter, så skall det utan tvekan visa sig, att ytterligare ett stort antal av dem fallit i glömska.

URKUNDER RÖRANDE FAMILJEN LINNÉS ÄGODELAR. IV

Bland de hittills avtryckta arvshandlingarna (SLÅ 1950-51, 1953, 1954) har Linnés äldsta dotter, Elisabet Christina, icke varit representerad. Hon var den enda av döttrarna som blev gift under Linnés egen livstid (1764), men hennes äktenskap med Carl Fredrik Bergencrantz fick i verkligheten en kort varaktighet, fastän det aldrig formellt upplöstes. Linné konstaterade i testamentet av den 4 augusti 1776 att kallsinnighet från mågens sida gjort att dennes fru med sin lilla dotter (född 1766) blivit lämnad i sina föräldrars hus.

Där befann hon sig vid faderns frånfälle (10/1 1778), då testamentets bestämmelser tillämpades vid boutredningen, varigenom mågen utestängdes från del i arvet. Fru Bergencrantz stannade med sin dotter i sin moder fru Linnés hem på Hammarby, och där avled hon den 15 april 1782. Bouppteckning och arvskifte förrättades under samma års förlopp, men på grund av klagomål från major Bergencrantz' sida förordnade Svea hovrätt om förnyad bouppteckning, vilken skedde i maj 1783, dock utan förändring, åtminstone i fråga om lösöret, såvitt framgår av det ofullständiga skick vari tillgängliga handlingar befinna sig. Boutredningsman var akademiombudsmannen Johan Alexander Brandt, som även var häradshövding över Vaksala härad (nu Uppsala läns mellersta domsaga), i vars arkiv ett antal delvis konceptartade handlingar i detta ärende blivit kvarliggande. Av dessa återges här de som ge någon ledning rörande arvegodset.

Under åren efter Linnés död förde major Bergencrantz, som genom testamentet av den 4 augusti 1776 frånhänts befattning med sin hustrus arv, inför hovrätten en oförtruten strid för sina arvsanspråk, närmast riktad mot svärmodern (Svea hovrätts arkiv, Riksarkivet). Hans inlagors stora mångfald och stundom också hans skrivsätt var påfrestande för domstolen, så att majoren t. o. m. vid ett tillfälle fick förståndigande att ej falla hovrätten besvärlig med obefogade och för rätten tidsspillande förfrågningar och framställningar. Yrkandena gingo ut på delgivning av arvskiftesinstrumentet efter Linné och i synnerhet av det tredje testamente, som bouppteckningens ordalydelse antydde, vidare att fru Linné skulle beediga bouppteckningen, redovisa för förvaltningen av ett rusthåll i Säfja, som ingick i fru Bergencrantz' arv, och slutligen svara för sin del i avfattandet av makarna Linnés testamenten. Hovrätten har enligt protokollen för åren 1780 och 1781 haft hans ärenden före vid mer än fyrtio

tillfällen, men i sak vanns inga egentliga ändringar, och »det tredje testamentet», det från 1769, som letades fram bland Linnés papper, saknade betydelse i detta sammanhang.

Från arvssynpunkt kunna dessa långa förhandlingar ha endast ett begränsat intresse rörande den fasta egendomen, och för lösöret inskränker det sig till några enstaka föremål. Den handling som här har något att ge är en promemoria med rubriken »Remarques sur la Liste precedente», som major Bergencrantz skrivit på den avskrift av Linnés bouppteckning han mottagit från hovrätten den 15 mars 1780. Promemorian, återgiven härnedan, är skriven dels på franska, dels på svenska, i 16 punkter och slutet abruptt ofullföljt och halvt utplånat. Möjligen har promemorian ej skrivits i en följd. I punkt 13 anföres Linnés testamente av 1769, varav Bergencrantz fick del den 13/3 1781. Om punkt 16, den sista i promemorian, verkligen avser bouppteckningen efter Linné d. y. kan den vara skriven först efter denna handlings tillkomst den 13 januari 1784.

Inför rätta fingo dessa arvsfrågor sitt slut först sedan makarna Bergencrantz' dotter Sara Elisabet år 1786 ingått äktenskap med fänrik Per Martin, då dessa makar nedlade den rättegång som förts av fru Martins dittillsvarande kurator. Svea hovrätts protokoll häröver återges härnedan jämte samma makars förklaring inför Uppsala landskansli angående slutuppgörelse om arvet.

I arvssammanhanget ha Linnés och hans frus testamenten en sådan ställning att det förefallit praktiskt att återge dem här, fastän de ingalunda varit osynliga i tryck vid tidigare tillfällen. Vid boutredningen fungerade två olika testamenten, vilka av änkan inlämnades till Svea hovrätt och infördes i dess protokoll för den 21 maj 1778. Det ena testamentet är daterat Hammarby den 4 augusti 1776 och undertecknat av båda makarna. Det avhandlar enbart förhållandet till mågen Bergencrantz. Det andra testamentet är undertecknat i Hammarby av båda makarna och bevittnat i Uppsala den 20 augusti 1776.

Förhistorien till dessa slutgiltiga testamentsbestämmelser finnes redovisad av Th. M. Fries (Linné, del 2, Sthlm 1903, sid. 413 ff.) och gäller främst de vetenskapliga samlingarna. Då Linné (i skrivelse till universitetskanslern den 18 januari 1759) förordade sin son till demonstrator, framhöll han bl. a. som skäl att denne ägde tillgång till sin faders botaniska bibliotek och örtesamlingar och att han »blifwer af dem ende arfwinge».

Närmast därefter kommer ett odaterat manuskript »min yttersta wilja» (Fries a. a. sid. 414, not 1, där hänfört till tiden 1763–65, nu i Svenska Linné-Sällskapets ägo), vars avsikt rörande samlingarna tolkas som oförändrad, och där penningevärden uppges på de olika partierna av desamma. Rusthållen avses gå till döttrarna efter änkans död eller inträde i nytt äktenskap.

Det första formellt uppsatta testamentet är det som framkom under major Bergencrantz' process såsom det efterlysta »tredje testamentet». Det är undertecknat av Linné i Hammarby den 17 juli 1769 och samma dag påtecknat av

fru Linné. Daniel Solander (juris professorn) och Joh: N. Hageman ha bevittnat »sunt och fullt förstånd och fri vilja». Här har sonens ställning till samlingarna fått en annan utformning. Då han fått professuren i arv, få döttrarna alla fastigheterna. Sonen får hela biblioteket, döttrarna få linkläderna och sängkläderna. Men herbariet skall säljas till den mestbjudande för döttrarnas räkning.

De båda slutliga testamentena från mars månad 1776 föregås omedelbart av en kort promemoria undertecknad av Linné i Uppsala den 2 mars 1776 och rubricerad »Rop ur grafwen till min i tiden kiära Hustru» med anvisningar om det vetenskapliga arvet (Fries a. a. sid. 414-415). Två herbarier i museet i Hammarby bör ej sonen få, men möjligen en blivande måg som är botanist. Biblioteket i samma lokal med alla Linnés egna verk kan vid brist på köpare skänkas till universitetsbiblioteket. Men Linnés bibliotek i Uppsala får sonen i avräkning.

Det slutliga testamentet rörande det gemensamma arvet, det av den 20 augusti 1776, är uppsatt med det tidigare formellt färdiga testamentet av den 17 juli 1769 som förlaga och ersätter detsamma i giltighet. Texten är ord för ord återgiven och t. o. m. jagformen är bibehållen, fastän den nya handlingen är underskriven av båda makarna jämsides. I sak har den ändringen införts att böckerna i museet vid Hammarby förts till herbariet, medan döttrarnas ensamrätt till linne och sängkläder utgått. Den detaljerade fördelningen mellan döttrarna av fastigheterna har gjorts helt summarisk och oberoende av inträdande förändringar. Ett skiljaktigt ord observeras i bestämmelsen om ankans fastighetsdisposition. År 1769 heter det »Tomten wid Trägården», 1776 »tomten med trägården».

För möjligheten att följa arvegodsets vägar ur hand i hand äro själva arvskiftena de mest upplysande. Viktigast äro helt naturligt de tidigaste. Men just från det allra första delningstillfället, när arvet skiftades efter Linné själv, har skifteshandlingen ännu ej blivit känd. Enligt uppgift i fru Bergencrantz' bouppteckning skedde arvskiftet efter Linné d. ä. i april 1778, alltså i nära följd efter bouppteckningen. I viss utsträckning kan handlingen rekonstrueras med hjälp av utdrag, gjorda för enskilda arvingar eller motsvarande senare dokument. Här avtryckas nu listor över de två senare gifta döttrarnas lotter. Fru Bergencrantz' fadernearv avspeglas i hennes bouppteckning. Övriga lotter förbli ännu ospecificerade.

Under år 1780 tycks intresset ha stegrats för arvsdelningen och transumpterna utskrivits, kanhända inför Sofia Linnés giftermål. I samband med nästa giftermål i familjen, dotterdottern Sara Elisabeth Bergencrantz' (1786), efterlystes arvskifte efter Carl von Linné d. y. (död 1783). Den nygifte, fänrik Per Martin, begärde den 26 april 1787 att hovrätten skulle förordna härom. Arvskiftesinstrumentet är emellertid ej för närvarande känt och en konceptmässig delförteckning är det enda tillgängliga därav. Denna orubricerade nota röjer

genom innehållet sin tillhörighet till just detta arvskifte men den ger ej något besked om vilkendera av arvingarna den gäller, blott en utjämning med fröken Lovisa antyder att det ej är hennes lott. De av Grape i SLÅ 1933, s. 114 omtalade handlingarna rörande samma arvskifte omfatta uteslutande provisionell kontantredovisning av utredningsmannen J. G. Acrel och beröra icke fördelning av lösöre.

SIGURD WALLIN

Bouppteckningar och arvskifte efter Elisabet Christina Bergencrantz, född von Linné, 1782-1783.

[Landsarkivet i Uppsala. Vaksala häradsrätts arkiv.]

Bouppteckning och arvskifte efter Elisabet Christina Bergencrantz, född von Linné, 5-6 september och 16 december 1782.

År 1782, den 5. och 6. September, blef i följe af Höglofl. Kongl. Swea Hof Rätts Förordnande under den 11. sistl. Julii och behörigen skedd Kunglörelse af undertecknad Kongl. Academie Ombudsman och Häradshöfding, laga Boförteckning förrättad uppå Hammarby gård i Danmarks Sockn, öfwer qwarlåtenskapen efter Herr Majoren och Riddaren af Kongl. Sverds Orden Wälborne Carl Fredr. Bergencrantz afl:a Fru Wälborna Elisabeth Christina von Linné, som, efter thet bemålte Hennes man för flere år tillbaka lemnat henne och uppehållit sig å annan ort, härstädes sistl. wahr aflidit. Och woro wid thenne förrättning närwarande ej mindre then afl:nas moder, framledne Herr Archiatern och Ridd: von Linnés Enke Fru, Wälborna Sara El: Linné, jemte Herr Juris Adjuncten Ädel och Höglärde Magister And: Lundström, H:ken sistnämnde, i anledning af Herr Archiatern von Linnés med dess Frus gemensamt gjorde Testamentariske Förordnande af den 4. Aug. 1776, thessmedelst Herr Majoren Bergencrantz wordet betagit at befatta sig med then Egendom som efter wälbem:te Herr Archiaters och thess Frus eller bägges dödeliga fränfälle kunde theras dotter Fru Bergencrantz tillfalla, blifwit genom Högl. Kongl. Hof Rättens Constitutorial af den 5. Martii sistl. år förordnad at såsom Curator i ackttaga hennes rätt; än Herr Academie Secreteraren Ädel och Högackad Gustaf Flygare, som af Högbe:nte Kongl. Rätt under den 11. sistl. Julii blifwit utsedd och Constituerad at wid skeende Bouppteckning och arfskifte bewaka Herr Majoren Bergencrantz med des afl. Fru samman aflade dotters, Wälborna Jungfru Sara Elisab. Bergencrantz rätt. Men Herr Majoren Bergencrantz ehuru han fått behörig Kundgiörelse om then til Bouppteckningen utsatte Termin, infant sig icke, utan har genom bref til underskrifwen dat: Stockholm den 29: sistl: Julii gifvit til kiänna at han icke ansåge sin närwarelse wid förrättningen nödig.

Enär nu förseglingen, hwarmed then i afl. Fru Bergencrantz wärjo warande lösöre Egendomen genast efter dödsfallet är worden försedd, blifwit upbruten, och Bouppteckningen skulle börjas företeddes Herr Archiatern och Riddaren von Linnes och dess Frus förenämnde Testamente af den 4. Aug. 1776 och yrckades af Herr Academie Secreteraren Flygare at i följd af besagde Testamente, som förordnar at all then Egen-

dom som Fru Bergencrantz ärfde efter enthera eller bägge af thess Föräldrar, skulle af henne utan någon thess mans befattning emottagas och vårdas samt efter hennes död oförändrad hennes dotter tilhörig wara, alle enl:t arfskiftet och Boupteckningen, som efter framl. Herr Archiatern von Linné blifwit i April månad 1778 verckstälte, hwilcka handlingar äfwen upwistes, på Fru Bergencrantz lott fallne persedlar och Contante penningar, jemte hennes erhållne hemgift, måtte under särskilt column uptagas såsom Fröken Bergencrantz Egendom theri hennes Fader icke någon giftorätt egde. Och som thetta påstående fants wara grundat på berörde Testamentes tydeliga föreskrift; så blef thet widtagit och fortsattes förrättningen som följer:

Fröken Bergen-	Fru Bergen-
crantz en-	crantz eller
skilte Egendom	Boets egendom

Contante Penningar och Fordringar.

Enligt en af Herr Adjuncten Lundström upgjord Li-		
quidation, inestår hos Fru Archiaterinnan von Linné		
med löpande ränta ifrån denna dag, Fröken Bergen-		
crantz tilhörige, enl. framledne Herr Archiatern von		
Linnes Testamente af den 4. Aug. 1776	267. 4. 5	
Hos Herr Professor von Linné Frökens fordran, med		
löpande ränta från sista upt: dat.	80.36. 5	
uplupen ränta till förste Boupt. datum tilhörer Boet .		18.—. 8
Hos H:r Adjuncten Lundström dito	20.21.—	
uplupen ränta gemensam		1.21. 8
Revenuen af Säfja hos H:r Adjuncten Lundström inne-		
står för 1780 och 1781		207.39.11
Sterbhusets fordran hos H:r Academie ombudsman		
Duse		20.—.—
9: st: Swänska Ducater a 1. r:dr 46. sk		17.30.—
1. Fredrics d'or		3.—.—
En stor Medaille öfwer R: R: Grefwe Tessin med In-		
scription Conscius recti och 4 st: Skädepenningar,		
slagne öfwer Sal. Herr Archiatern von Linné väga		
tilsammans 11. lod hwilcka enligt framledne Herr Ar-		
chiaterns förenämde Testamente tilhöra Fröken Bergen-		
crantz à 20: sk. lodet	4.28.—	
16. st: utlänske större mynt väga tilhopa 34. lod a 16.		
sk. lodet		11.16.—
2. st. Medailler, den ena Drottning Ulrice Eleonora		
Begravnings Medaille och den andra öfwer Observatorii		
i Stockholm Jnauagation väga tilsammans 5. 1/4 lod,		
a 20. sk:		2. 9.—
9: st: större och mindre gamla Swänska mynt 15. lod		
a 16 sk		5.—.—
Afl. Fru Bergencrantz andel i framl. Herr Archiatern		
Linnes Sterbhus fordran hos Bergsmannen Moræus,		
stor 4000 dr kmt, blifwer, tå Fru Archiaterinnan von		
Linnes Fördel, mårgongåfvo och giftorätt afdrages . .	30.26. 8	
Innestående arrende för Hubby detta år	8.16.—	

För Fröken Bergencrantz fordrar hennes Curator dess andel för innevarande år af Säfja revenuen; förmenande att denna andel af revenuen henne alt framgent må til godo komma hälst fröken otvifwelaktigt genom moderns död kommit i åtnjutande af dess rätt. Men thet bestred H:r Acad. Ombudsman Duse å dess Frus vägnar; förmenandes henne numera, enl. Sal. H:r Archiatern von Linnés Testamente, ensam vara berättigad tills vidare sagde revenue til godo njuta.

Silfver.

Af de persedlar afl. Fru Bergencrantz fått i hemgift äro i behåll

1 st Caffé kannan	57 lod
1 p:r Liusstakar	63 1/2 lod
1/2 douzaine skedar	27 lod
[1 st: Förläggare Sked	9
— 156 1/2 lod à 16 sk	

52. 8.—

Det i arf efter framl. Herr Archiatern von Linné afl. Fru Bergencrantz tilfallne Silfwer, som enl:t afl. H:r Archiatern von Linnés Testamente, tilkommer Fröken Bergencrantz enskilt, följande:

1. st. Bägare	33. lod
1. st. Dito	20
1. st. Skål	21 1/4
1. st. Thee Kanna bortsåld	
1 par Säcker dosor	46
2. st. Punsche Slefwar	20
1 dussin matskedar	54
tilsammans 194 1/4 lod à 16 sk. lodet	64.36.—
4. st: The skedar 3 3/4 lod a 16 sk. lodet	

1.12.—

Guld, Juveler och Nipper

Herr Majorens af Sal. Frun erhållne förlofnings ring, som Herr Majoren lemnat til sin dotter afbruten om 2/3:dels ducat
 1. st: Pitscher af Kron gull med graveradt glas . . .
 1. st. Pariser gulduhr med Pinschbaks kedja
 1. st. Ägta Jouvets ring med en större sten och 2:ne små rosenstenar
 1. st: Sohlfjäder med Sköldpads ben
 1. par Boucles de nuit oägta stenar
 1. st. guldkjedja, väger 3 1/4 ducat
 2. st: gl. söndriga ringar wäga tilsamans 1/2 ducat . .
 1. par gl: söndriga stenspannen och några Christalls Knappar i en gammal söndrig Skiöldpads dosa . . .

1.14. 8

—16.—

20.—.—

33.16.—

2.—.—

—24.—

8.—.—

—24.—

—40.—

Meubler och Husgeråd

1. st: Spegel med förgylt glas ram	4.—.—
1. st: sängställe med gult och hwitt linne damask spar- lakan	2.—.—
1. st: Sopha med tagel dynor och gult öfverdrag . . .	4.—.—
1. st: Bord Spegel med låda söndrig	—,24.—
12. st. Stohlar med hårdynor och gula öfverdrag . . .	4.—.—
1. st: walnöts Bureau med marmor skifwa	10.—.—
1. st: Furu Kista med järn beslag	—,24.—
1. st: Laqverat Bord	1.—.—
1. st. Spin räck	—,24.—
1. st. gl: stekspett, 1. st: gl: stekpanna och 2:ne st: gl: Baktråg	—, 2.—
1. st. gl. Fällbänk	—, 8.—
1 par Bomulls Kardor	—, 8.—
1. st: Bryn sten	—, 2.—
1. st: Stöp slef	—, 1.—
1. st: söndrigt lås	—, 1.—
1. st: gl. Paraplui	—, 8.—

Afl. Fruns efter Sal: Herr Archiatern ärfda

Säng Kläder

1 st: Räck bolster 2. ttt:d N:o 8 arf efter framl. Herr Archiatern	4.21 8.
1. st: lång Kudde N:o 11. 6: m:kr	—,32.—
1. st. dito 9 m:kr	1.—.—
1. st. dito 11. m:kr	1.10. 8
1. st. örngått 8 m:kr	—,42. 8
1. st: Sängtäcke	1.16.—
1. st: dito	—,32.—

Afl. Fruns egna Sängkläder:

1. st: Stickat gl. Cattuns täcke	—,16.—
1. st: Madrass och pöl af Tagel med parcums wahr . .	8.—.—
1. st. Räckebolster	4.—.—
1. st: Hufwud dyna	1.—.—
1. st: gulbotnit Cattun til täcke	1.40.—
2. st: Cattuns stycken hwitbottniga a 1. r:dr 40 sk, äfwen til täcken	3.32.—
1. st. gl:t täcke	—,32.—
1. st. gl: Cattuns wagg täcke	—, 4.—

Gång Kläder.

1. st: Swart Sammets mans Klädning med swart siden foder	8.16.—
1. st: brokug brocherad Tafts Robe de ronde	6.—
1. st: Swart lystrings dräkt gl.	3.—
1. st. Swart Koft och Kiortel af drojet	4.—

1. st. Swart Salop af brocherat Taft med foder . . .	4.
1. st. Koft och Kiortel hemwäfwen brunt ylletyg med knuten garnering	2.
1. st. dito hemwäfwit som bordalou	4.
1. st. D:o randig af Bomull	1.16.
1. st. D:o gl.	—,32.
1. st. dito randig gl. Kiortel söndrig	4.
1. st. dito gl. Flammig	4.
1. st. gl. D:o randig och 2:ne förkläden samt en gl. Koft	24.
1. st. gl. blå halvesiden Koft	8.
1. st. Respäls med brunt Camlotts öfverdrag	5.
1. st. Flors hufwa	26.
1. st. gl. tröja och Kiortel	16.
1. st. gl. Silkes näsduk	8.
1. st. gl. Kiortel och 2:ne randiga förkläden	8.
2. st. randiga nättelduks förkläden	24.
1. st. smårandig Cattuns tröja	8.
1. st. swart siden Hufwa	16.
3. timmer gråwärc til en stor del skiämda af mal . .	1.
1. st gl. lifstykke	4.
1. p:r ludna skor	8.
1 p:r nya Bomulls strumpor	—,12.—
1. hop brukta siden band med några dockor Knyppe silke	32.
1. st gl. Swart muff	8.
1. p:r hem giorda Klippings Halfhandskar	3.
1. p:r hwita handskar	4.
1 gl. nålbok	2.
1 p:r skor och 1 p:r Kängor	16.
1. aln nytt swart Comlott	16.

Linne

2. st. små dukar af västgiöthe dräll	32.
12. st: Servietter af dito	32.
2. st. D:o gl.	4.
3 par Lakan och 1. st. dito	2.24.
1. par Dito	1.
2 st: örnegåttis wahr	12.
1. st. hwit och 1. st: röd och hwit Halsduk	8.
9. st: Lintyg	3.
1 p:r gl. gardiner	8.
1. st. Linne wäf 19 1/2 al. a 4. sk:	1.30.
8 mk:r Lingarn à 12. sk.	2.
1. 1/2 mk dito	18.
7. mk:r blångarn à 6 sk:	42.
1. st: gl. mans Skiorta	8.
20. lod färjat Bomulls garn	20.
3. ahl. buldan à 2. sk.	6.
4. ahl. foderväf à 2: sk	8.
1. partie gl. Fruntimmers mössor af Flor med mera .	1.

Gl. Barn Kläder m: m:	1.
1. ttt:d 4. mk:r lin	1.16.
1. 1/2 mk:r blå	— 4.
11. mk:r Häckladt lin	1. 8.
1. partie Bomulls garn af flere Colleurer 16 lod . . .	16.

Böcker

Skrivers Postilla	32.
Psalmbok i 2 band	16.
1 ste delen af proföfversättningen af Bibelen 1 exemplar	16.

Kör Redskap

1 st. grå målad Släde med sela	4.
--	----

Diverse

3 st. Bord	12.
Summa 486.35. 6	523. 2.—

Enligt H:r Majoren och Riddaren Bergencrantz för fattade Bouppteckning öfver den delen af egendomen, som i hans vård är, hvilken fortekning sedermera i följd af Högl. Kongl. Hofrättens Befallning, blifvit af H:r Majoren insänd till underskrefven forrättningsman och här hos följer, uptages.

Silfver

till ett sammanrecknat värde	26.40.—
Gångkläder	45.32.
Linnekläder	42.38.
Husgeråd m. m.	21. 2.
Contante penningar	772.16.
S:a 908.32.—	
Summa Invent:	1 431.34.—

Afkortning

Begravnings Kostnaden är forut i H:r Adjuncten Lundströms räkning afdragen	
Likstol till H:r Professor D:r Eric Hydren	5.
Till Commministern	1.
Till Klockaren	16.
Ryttaren Säfs innestående lega	12.24.
Handelsmännen i Stockholm Wiberg et Elving fordra enligt afgifven räkning	8.42. 8
Handelsman Borell i Upsala enl:t räkning	5.12.
Handelsman Lundgren	4.24.
Skomakaren Öman	1.36.
Apothecaren Locks räkning för medicamenter	31.
H:r Doctor Acrell Läkare lön	16.32.
Sorg kläder för Fröken Bergencrantz	33.16.

H:r Acad. Ombudsman Duse fordrar för halfva afkastningen af Säfja 1781, enl. framl:ne H:r Archiatern von Linnés förberörde Testamente, i kraft hvaraf gifta döttrarne skulle af Fru Archiaterinnan emot det att hon disponerar all Fast egendom på Landet, få njuta, hvad Säfja öfver Rustningen af sig kastade.

Hvilcket af H:r Acad. Secreteraren Flygare bestreds af den grund, att Fru Duse blott någre veckor af det året, varit gift.

Enligt afgifven räkning fordrar H:r Ombudsman Duse för de omkostningar han haft för Fröken Bergencrantz till att besörja des Affairer efter hennes Fru moders död, medelst resor så till Stockholm som Vesterås, jemte annat mera 17. 4.
Hvilke 17. Rd:r 4 sk H:r Ombudsman dock eftergaf, med förbehåll, att de såsom en skänk skulle komma Fröken Bergencrantz enskilt till godo.

För Fröken Bergencrantz fordrar H:r Acad Secreteraren Flygare af gemensamma Boet ersättning för des af H:r Majoren Bergencrantz vid giftermålet emottagne hemgift, hvilken å Fru Bergencrantz arfs lott efter framl. H:r Archiatern von Linné blifvit af räknad görande en summa 243 Rd:r 26 sk:r, hvilcken Summa, så vida, det af Hemgiften i behåll varande Silfver, värdt 52 Rdr 8 sk blifvit här framman före gemensamme Boet till godo upfördt, här utföres hel och hållen 243.26.

dock bör fröken få in natura uppbära de i behåll varande persedlar. The Fattiges 1/8 proc:t af Summa inventarii, som till Dannemarks S:ns fattige emot qvitto erlägges 1.38.
Boupteknings arfvode 14.16.—
Underskrefvens resekostnad för 2:ne gångor och utgifter till H:r Majorens kallande. m. m: 5.
Charta Sigillata till Instrumentet och de utfärdade kallelser —.12. 8 19.28. 8

Justitiæ statens 1/4 proc:t af behållne Summa inventarii blifwer 2.32.
Af den under särskilt column så som Fröken Bergencrantz enskilte, upteknade egendom til et belopp af 486 Rd:r 35 sk 6 rst. afgår de Fattiges 1/8 proc:t . . —.29.—
Upteknings arfvode 4.40.—
Iustitiæ statens 1/4 dels proc. af behållne 481 Rd:r 14 sk 6 r. 1.10. 4

6 Rd. 31 sk 4 r.

Afkortnings Summa 374.25. 8

Enär desse 374 Rdr 25 sk 8 rst afdrages ifrån inventarii Summan, 1 431 Rdr 34 sk, blifver behållen Summa till delnings 1 057 Rdr 8 sk 4 r.
Det Fröken Bergencrantz enskilt tillhörige egendoms belopp, då 6 Rdr. 31 sk 4 rst deraf drages blifver 480 Rdr 4 sk 2 rst.

Sålunda wara i vederbörandes närvaro upteknadt och värderadt, Betygar ut supra:

Iohan Al: Brandt.

År 1782 den 16 Decembr. blef i anledning af föregående Boförteckning arfskifte förrättadt, öfver qvarlåtenskapen i Boet efter H:r Majorens och Riddarens välborne Carl Fredr. Bergencrantz afl. Fru Elisab. Christina von Linné, hvarvid ey mindre H:r Academiæ Secreteraren ädel och Högaktad Gustaf Flygare såsom tillförordnad Curator för välborna fröken Sara Elis. Bergencrantz, än H:r Notarien Högaktad Carl Bergström såsom fullmäktig för H:r Academiæ Ombudsman välb:e Sam. Christoph. Duse sig infunno; men H:r Majoren Bergencrantz kom ey tillstädes, ehuru han om then utsatte termin till arfskiftet blifvit vederbörligen underrättad. Och skedde thenna förrättning, som följer:

Behållne Inventarii Summan enl. Bouppteckningen	1 057. 8. 4
Hvaraf afgår skiftes arfvode	7. 8.—
Blifver således till delnings	1 050.—. 4 r
Theraf afgår H:r Majoren Bergencrantz fördel 20:de penningen	52.24.1/6
Återstår således till delnings	997 Rdr 24 sk 3 r.
Hvaraf belöper H:r Majoren Bergencrantz Gifrorätt 2/3 delar	665 Rdr 24 sk
Fröken Bergencrantz Arf 1/3 del <u>332 24 sk 1 r.</u>	997 Rdr 24 sk 3

Vidare delning genom lottning var i anseende till H:r Majoren Bergencrantz och des upptecknade Egendoms frånvaro icke möyel.

Sålunda vara skiftadt och delt, betygar ut supra

Iohan Al Brandt.

*Bouppteckning efter Elisabet Christina Bergencrantz,
av delen i boet under vård av mannen, den 10 maj 1782.*

Bouppteckning efter Fru Majorskan Välborna Elisab. Christina Bergencrantz död d. 15 Apr. 1782, öfver delen af Ägendommen i Boet under vård af Mannen Majoren och Riddaren af Kongl. Svärds-Orden Välborne Carl Fr. Bergencrantz Som Ägendomen upgaf.

	Rdr. Schil. ./.
<i>Silfver</i>	
1 st. Silfver Värja	6
1 st. Hirschfångare med grönt fäste och silfver plåt och Gehängs Sölja af silfver	6
1 st. Uniforms Värja med äkta Kafvel	4
1 st. matsked	2
1 d:o Thesked	16
1 p:r Sko- och Knäbands Spännen	2 32
1 st. Halsduks Spänne	24
5 st. fordna Svänska Konungars Riksdalrar	5
1 st. Konung Gustafs Åminnelse penning	16

Kläder m. m.

1 madrass af Tagel och 1 af fiäder med Tältsäng	6
1 st. Sängtäckte af brunt Lärft, slitit	1

3 par Lärfts Lakan, slitne	2	
6 st. Örngått's Var, slitne	1	
4 st. Hufvud Kuddar, d:o	2	
2 st. Hattar, gamle		32
1 st. Vargskinspås ny 1756, sliten	6	32
1 st. Ijusgrå Klädes Kappräck ny 1760, sedermera sliten	1	
1 st. Svart Klädes Klädning, 1/2 år brukad och sliten	6	32
1 st. brun d:o med svart siden-väst 2 år gl. och sliten	5	16
1 st. Uniforms Räck och Väst, ny 1762, vänd och sliten	2	
1 st. d:o Räck, ny 1762, vänd, utsliten		32
1 st. Surtout, ny 1772, sliten	4	
1 st. blå och vit Räck af hemgort Tyg, utsliten		16
2:ne par Svarta Tygsböxor slitne	1	16
1 par Svart Klädes d:o slitne	1	
1 st. Natträck af hemgort Tyg, sliten	1	
1 st. Natt Troija af hemgort Tyg, sliten		24
2:ne par Svarta Silkes strumpor, slitne		32
17 p:r Ullstrumpor slitne	1	
1 st. Uniforms Gehäng med Sölja		16
1 st. Kårt Gehäng med hakar		8
1 st. pitschaft af Stål		16

Linkläder

33 fina Hollands Lärfts skjortor med Manchetter slitne men i godt stånd	33	
12 st. grofva d:o slitne	4	
5 st. d:o mer slitne		40
12 st. Kårta Cammarduks halsdukar slitne	1	
3 st. långa d:o af Lärft, slitne		16
8 p:r lösa Manchetter af Nättelduk, slitne		8
8 st. Servietter, slitne		8
2 st. Handdukar, slitne		6
14 st. Näsdukar i gott stånd	2	16
10 st. Bomulls Nattmössor slitne		40

Husgeråd m. m.

1 st. stor Coffre med Swart Laders öfverdrag, ny 1754, sliten	4	
1 st. d:o mindre med skälskins d:o sliten	1	
1 st. Bureau af Ek gammal, bristfällig	2	16
2 par stoflor, slitne	1	
3 p:r skor, slitne		16
1 p:r Toflor, slitne		3
8 st. Estamper med förgylte Ramar och glas	1	
1 st. Knif och gaffel med Smal silfver rand och Svart skaft		8
1 st. äkta Porcellains Thecoup med fat		6
3 st. Rak-Knifvar, slitne	1	1
Med Mera af ringa Värde som ej kan Specificeras	10	
Contant	772	16
Summa	908	32 —

Föregående upptecknat med förpliktelse som Ärf. Balk. IX Cap. 1 § stadgar, Stockholm d. 10 Maj 1782

Carl Fr. Bergencrantz

Såsom Gode Män varit närvarande och värderat

Carl Pet: Fick

Kammar skrif: i Kgl: Kr:
Coll:

Andr: Scharp.

Kammar skrifware i K:gl
Krigs Coll:

*Tillägg till bouppteckningen efter Elisabeth Christina Bergencrantz
från 5-6 september 1782.*

Glömda saker vid Bouppteckningen d: 5 och 6 september föreg:ne år Efter min K: Dotter framl:ne Majorskan välborna Elisabeth Christina Bergencrantz född v. Linné. neml:n

- 1. st. Ljus tjerna gl:
- 1. st. Vändlåda utan Botten och utan värde.
- 1. st Bleckpanna gl. och förlorad
- 1 st Pinn lens stol utan säte och utan värde.

Hammarby d: 18 Majj 1783

Sara E Linne

[namnteckning]

*Förnyad bouppteckning efter Elisabeth Christina Bergencrantz,
maj 1783.*

Koncept till ingress.

År 1783 den — Maji blef af undertecknad Acad. ombudsman och Härads Höfding uppå Hammarby gård, Dannemarks s:n till följe af Högl. Kongl. Hofrättens utslag under den 30 sistl. Aprill ny Boförtekning förrättad efter H:r Majoren och Riddarens af Kongl. Svärds orden välborne Bergencrantz afl:ne Fru Välborna Elisabeth Christina von Linné, som på bemelte gård hos sin Fru Moder framl:e H:r Arciatern och Rid-daren von Linnés Enke Fru välborna Sara Elis. von Linné i Apr. månad sistl. år af-lidit; hvarvid ej mindre bemtte Enke Fru, än Herr Juris Adjuncten Höglärde Anders Lundström, hvilcken såsom Högvederbörligen tillförordnad Curator biträdt afl:ne fru Bergencrantz i listiden uti förvaltningen af then Egendom henne genom framl. H:r Archiatern von Linnés Testamente blifvit tillerkänd; äfven infant sig then af Högl:e Kongl. Hofrätten tillförordnade Curator för välborna Jungfru S. Elis. Bergencrantz, H:r Acad: Secreterare ädel och Högaktad Gustaf Flygare. Det sedan Högl. Kongl. Hofrättens förberörde protocolls utdrag, hvarigenom undertecknad Academie Ombuds-man och Härads Höfding, i anseende till de af H:r Majoren Bergencrantz gjorde an-märkningar vid förrättad Boförtekningen under d: 5 och 6 Sept. sistl. år, ålages att ny uppteckning verkställa samt föranstalta om thes underskrifvande af then eller them, som skyldige varit och äro att egendomen upgifva, blifvit upläst samt nyssnämnde förut holle Boförtekning till hands tagen och äfven upläst; Hvarjemte vordet tillkänna

gifvit att Fru Archiaterinnan von Linné efter thes dotters fru Bergencrantz dödstimma besorgt om then efter henne befintel. löse egendomens forsegling uti H:r Medicinæ Adjuncten Doctor Acrels och H:r Juris Adjuncten Lundströms närvaro, hvilka tryckt sine Sigiller for thet rum och the couffertar som forseglade blifvit; men af then forr hållne Boförteckning funnet att forseglingen efter underskrefven forrettningsmans foranstaltande och i hans närvaro blifvit upbruten och lösa egendomen till reckning framhafd; så upgåfvos ey i likformighet med mera nämnde Bouptekning som för riktig erkändes och åberopades, lösöre Egendomen af Fru Archiaterinnan von Linne och de under hender hafde och forvaltade revenuer och contante medel af H:r Adjuncten Lundström som följer

Testamenten av Carl von Linné d. ä. och Sara Elisabet von Linné, född Moræa, 1769 och 1776.

Testamente av Carl von Linné d. ä., 17 juni 1769.

[Exemplar i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr F 60.]

Carl Linnæi Testamente.

Som Ären tilltaga och Krafterne aftaga påminnes jag beställa om mitt Hus och hålla mig färdig till afskjed: Ty lemnar jag härmed min yttersta willja och disposition öfwer min qwarlätenskap, som följjer:

Min Son Professor Carl Linne, som för min ringa förtjenst fådt af Hans Kongl: May:st på Riksens Ständers behjertande, efter mig hugna sig af den Profession jag beklädt, får intet dehltaga uti något af mine fastigheter eller något deremot räknat æquivalent, utan får han hela mitt Bibliotheque, hwilket om han brukar tillika med Professionen, så idogt, som jag i min tid gjordt, har han långt mera at hugna sig af, än alla hans Systrar tillsammans. Men hwad lösören i Huset kunna finnas, deruti tager han lika lott med sine Systrar och ej dubbel. Men mina döttrar få linkläderne och Sängkläderne, emot det Sonen får Bibliothequet.

Mina fyra döttrar lemnar jag hwart sitt Rusthåld, således, at inkomsten af bägge Säfja-Rusthåld, sedan Rustningen om Året är afdragen, delas dem emellan alt intill min Hustrus död. Sedermera delas så, at Lisa Stina och Sophia få Säfja med Åkren i Staden, men Lovisa och Sara Stina Hammarby med dess Augment.

Min Hustru, derest hon ej ingår annat gifte eller förytttrar mine lemnade Fastigheter, bebor i sin lifstid Hammarby, behåller åkren i Staden, Tomten wid Trägården och disponerar all Egendomen på landet, dock så, at de gifte döttrar få af henne årligen hwad Säfja af sig kastar öfwer Rustningen, på det hon må hafwa hjelp af Böndren wid Gårdsbruk.

Men skulle min Hustru ingå annat gifte, bör hon ifrån sig lemna till döttrarne alla Rusthållen, och af fastigheterna behålla allenast åkren i Upsala Stad och frällse Hemmanet i Edby med Tomten i Staden.

Mitt Herbarium, som är det största werlden sedt, sälljes till den mästbjudande för Döttrarnes räkning; dock såge jag hädst at Upsala Academie det inlöste, ty den tid lærer näppeligen dagas, at den eljest winner en sådan samling. De andre Samlingarne af Naturalier, såsom conchilier, Insecter, Stenar etc. får min Son behålla.

Detta har jag med wälberådt mod, då jag ännu äger hällsan, uppsatt och förordnat uti Hammarby den 17:de Julii 1769.

Carl Linné
Archiat. och Ridd:
L. S.

Jag ingår till alla delar med min K. Man uti reciproque Testamente. Hammarby den 17 Julii 1769.

Sara Elisa Linné
L. S.

At ofwanstående skrifteliga afhandling, hwars innehåll wi icke weta, är gjord och författad med sundt och fullt förstånd och af fri wilja, intyga underskrefne, såsom tillkallade wittnen,

Daniel Solander.
L. S.

Joh: N. Hageman
L. S.

*Två testamenten av Carl von Linné d. ä. och Sara Elisabet von Linné,
född Moræa, 4 augusti och 20 augusti 1776.*

[Riksarkivet, Svea hovrätts arkiv, Civile Protocoll 1778, del II.]

År 1778 den 21 Maji.

S: D: Upplästes en af Afledne Archiaterns och Riddarens af Kongl: NordstjerneOrden Wälborne Carl Lennés Enka, Wälborna Fru Sara Elisebeth Linné ingifwen skrift, hwaruti hon anhåller att bemålte hennes Mans i listiden upprättade Testamentariska Förordnande kunde uti Kongl. HofRättens Protocoll warda intagne och med wederbörande Arfwingar och Sterbhusdelägare communicerade.

Berörde Testamenten i hufwudskrifter upläste, lydde ord ifrån ord som följer:

Wid eftersinnande af begges wår swaga hälsa, som efter Naturens lag, uti denne wår höga ålder, som wår förestående dödliga afgang påminner, har oss ej eller kunnat undfalla den kallsinnighet, hwarmed wår måg, Herr Capitainen och Riddaren Bergen-crantz, desse senare åren, emot all wår förmodan bemött sin Hustru, wår kjära dotter Fru Elisabeth Christina von Linné; hwaraf händt, att han icke allenast i så måtto henne öfwer gifwit, att hon tillika med hennes lilla dotter, blifwit uti sine Föräldrars hus lemnad, utan att Herr Capitainen på flere års tid oss witterligen henne efterfrågat, mindre om sin egen lilla dotters education och uppfostran, wisat sig i någor måtto angelägen; utan äfwen, att under den tid Herr Capitainen gemensamma Boet sjelf förestädt, detsamma genom hans wårdslösande blifwit utblottadt och skingradt, samt Herr Capitainen sjelf uti torftighet bragt. Och som Wi af detta Herr Capitainens uppförande, sammanlagdt med de flere prof wi öfwerflödigt äga uppå hans mindre regelbundna upförande emot sin Hustru och dotter beklageligen icke kunna hemta den öfwer tygelse, att han framdeles sig ändrar och som en hederlig man och far ägnar och anstår, vill sitt förhållande framdeles bättra, utan wi twert om där af blifvit öfwer tygade, att denne

hans owilja måtte som hit intills ju längre dess mera ökas, och tilltaga, hwarigenom kan hända, som ock ofelbart händer, att då Wi endera eller begge med döden afgå, den Ägendom som då efter oss, bemälte vår kjära dotter tillfaller, blifwer af Herr Capitainen tillgripen och då enahanda sätt som förut skedt är skingrad och förstörd; Altså och på det vår kjära dotter genom en så olyckelig händelse icke måtte blifwa försatt utom tillstånd, att sig och sin lilla dotter i framtiden föda och försörja; hafwa wi, som alt det wi äga oss sjelfwa förvärfwat, och således efter vårt godtycko derom kunna förordna, härmedelst welat antaga som wi ock härigenom besluta och förordna, att uti den ägendom ware sig löst eller fast, som antingen efter enderas eller begges vår död, merbemälte vår kjära dotter Elisabeth Christina von Linné, enligit detta vårt beslut, i likhet och emot hennes Syskons lotter tillfaller, skall hennes man Herr Capitainen Bergencrantz icke äga någon andel, eller under hvad slags förewändning det wara må, äga dermed befattning; utan skall samma Ägendom, såsom vår kjära dotter dotter, Fröken Sara Elisabeth Bergencrantz härmedelst och i kraft af denne vår disposition, efter sin Moders dödliga fränfälle osöndrad tillhörig, af hennes Moder vår kjära dotter emottagas, och till hennes bärgning och utkomst så länge hon lefwer, utan tillhjälp af mannen efter godtycke disponeras och wårdas: Dragandes wi till våre öfrige kjära barn, det billige förtroende, såsom Wi ock, dem samtelige härigenom förbinda, att till deras Systems bibehållande wid detta Förordnande, wara henne på alt sätt behjelpelige och så widt hos hwar och en står, dertill bidraga; Och hafwa Wi med sundt förnuft och af fri wilja detta beslutadt, som skedde i nedanstående wittnens närwaro, af Hammarby den 4:de Augusti 1776.

Carl Linné.

Sara Elisa: Linné

Såsom tillkallade wittnen

Er: Hesselgren,

Joh: Floderus.

Caroli Linnæi Testamente.

Som åren tilltaga och krafterne aftaga, påminnes jag beställa om mitt hus och hålla mig färdig till afsked; Ty lemnar jag härmed min yttersta wilja och Disposition öfwer min qwarlåtenskap, som följer:

Min Son Professor Carl Linné som för min ringa förtjenst fått af hans Kongl: Maj:t, på Riksens Ständers behjertande, efter mig hugna sig af den Profession jag beklädt, får intet deltaga uti något af mina fastigheter eller något deremot räknadt æqivalentj utan får han mitt Bibliotheqve, hvilket om han brukar, tillika med Professionen så idogt som jag i min tid gjordt, har han långt mera att fägna sig af, än alla hans Systrar tillsammans, men hvad lösören i huset kunna finnas, deruti tager han lika lott med sina Systrar, men ej dubbel.

Mina fyra döttrar få alla Fastigheterna, äfwen Hubu, att dela sig emellan.

Min Hustru, därest hon ej ingår annat gifte, eller förytttrar mina lemnade Fastigheter, bebor, i sin lifstid, Hammarby, behåller åkren i Staden, Tomten med Trädgården, och disponerar all ägendomen på landet, dock så, att de gifte döttrarne få af henne årligen hvad Säfja af sig kastar öfwer Rustningen, på det hon må hafwa hjälp af Bön-derne vid Gårdsbruk.

Men skulle min Hustru ingå annat Gifte, bör hon ifrån sig lemna till Döttrarne alla Rusthållen, och af Fastigheterna behålla allenast åkren i Upsala Stad och frälsehemmanet i Edby med Tomten i Staden.

Mitt Herbarium som är det största Werlden sedt, säljes till den mästbjudande för döttrarnes räkning, tillika med de till hörande Bibliotheque, som äfwen står i museo på Hammarby. Dock sågo jag hälst, att Upsala Academie det inlöste, ty den tid lærer näppeligen dagas, att den eljest winner en sådan samling.

De andre Samlingarne af Naturalier, såsom Conchylier, Insecter, Stenar, får min Son behålla.

Detta har jag med wälbetänckt mod, då jag ännu äger hälsan, uppsatt och förordnat uti Hammarby.

Carl Linné.

L S

Sara Elisabet Linne'

L S.

Att ofwanstående skrifteliga Afhandling är gjord med sundt och fullt förstånd, och af fri wilja, intyga underskrefne såsom tillkallade witnen. Upsala den 20 Augusti 1776.

Johan Floderus.

John Hageman

L S.

Och

Resolverades.

Att ofvan berörde i Protocollet nu intagne Testamentariske Förordnanden warda med afledne Archiaterns von Linnés Arfwingar och Sterbhushdelägare communicerade. och detta till bevis deröfwer meddelt.

S: d: Justerades 1:o bevis öfver föregående Testamenten.

Bouppteckning efter Carl von Linné d. ä.

Anmärkningar av Carl Fredrik Bergencrantz.

[Svenska Linnésällskapetets arkiv, nr F 62. Carl von Linné d. ä:s boupp-teckning, avskrift på stämpelpapper, gjord i Svea hovrätt. På det sista tomma bladets första sida antecknat: »handfått d. 15 Marti 1780 Car. Fr. Bergencrantz. genom Vaktmäst. Jonas Lidbäck, ianledning af inlagan d. 22 Maj 1779». På nästa sida är följande promemoria skriven:]

Remarques sur la Liste precedente

- 1:o La Terre de Hubby marquée dans le Testament pag. 6, est excluse de la liste.
- 2:o Le jardin marqué dans le meme Testament, n'est pas conté dans la Liste.
- 3:o Les pieces d'or tabatiere, montre, collier [?] n'y sont pas marqués.
- 4:o La Värdering n'est pas executée selon Arf.B.9 Cap 1 § — — — par des Goda män.
- 5:o Où sont situés les maisons mondès pag. 23.
- 6:o La Carte sur Hammarby.
- 7:o point de chemises ni boutons d'or de chemises, ni bas, ni bonnets, ni tours de cou, ni peruque ni pantoufles ni mouchoirs ne sont contés. Ni la Tapisserie dans les chambres. Ni la Tube dont je fis present au defunt, le miscroscope. Knäbands spennen.

- 8:o La Biblioteque dans la Liste: confer avec le Testament
 9:o 5/4 dans les mines de Falun.
 10:o Boupstekningens Olaglighet i anseende till Samlingarne som ej blifvit Specificerade eller värderade i brist af Värderingsmän som ej varit tillstädes kallade enl:t Lag.
 11:o ibland utestående fordringar uptagit interesse af Bergencrantz, detta är orätt och efterfrågas på hvem den fodran blifvit delat och beräknad.
 12:o bör utredas huru mycket pgr i Boupstekningen är äquivalent och Lösen för fru Linnés ärfda cederade fasta ägendom, på det den summan måtte bli behållen såsom fast ägendom efter Arf.B. 17 Cap. 2 §, och Professor Linné från arf och delaktighet i den samma utslutas.
 13:o Boupstekningen nämner ej mer än 3 Rusthål, men 1769 års Testamentet nämner 4 neml. at 4 döttrar skola få hvar sitt.
 14:o Rusthållen icke upptecknade efter Lag, ej heller omrördt antingen Ryttare och hästar voro Vacante eller ej, ej heller om Monderingarne m. m.
 15:o Bort upptagas hvad Arch. Linné ägt såsom proprie Ägendom uti Botaniska Trädgården, diur foglar m. m.
 16 Boupstekningen efter Prof — — — —

Arvskifte efter Carl von Linné d. ä., april 1778.

Andelar för Sara Christina von Linné, Sofia von Linné
 och Sara Elisabet Martin, född Bergencrantz.

Sara Christina von Linnés andel, 6 maj 1780.

[Exemplar i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr F 80.]

Enligt Arfs fördelnings Instrumentet efter framledne Archiatern och Riddaren Vällborne Carl von Linné har uti Arf, tillfallit Fröken Vällborna Sara Christina von Linné dels in natura, dels uti Contante penningar, följande, nämligen

	Kopparmynt D:r sk		Riksdal. Riksd. sk r:n	
Dess andel uti fasta egendomarna enligt salig Herr Archiaterns Disposition, hwilka som de blifva odelta uti Fru Archeaterinnans lifstid, här icke i värde utföras.				
Specie Ducater 80 4/5 a 35 D:r 8 sk Kop:mt stycket	2827	1	157	2 9
uti silfver Medailler 10 14/15 lod a 7 D:r 16 sk				
Kop. lodet	82		4	26 8
Förgylt silfver, hälften i				
stora skålen	44	1/2 lod		
samt en Bägare om	26	1/2 lod		
Betalt till Fröken Lovisa				
3 D:r 19 1/5 Kop. för	2/5 lod öfvervigt			
Summa 70 3/5 lod à 7 D:r lod	495	12	27	25 —

Oförgylt silfver, J Plat

de Menagen 55 $\frac{9}{10}$ lod

Ett par lius stakar 64 $\frac{1}{2}$

14 st: skiedar 60 $\frac{1}{4}$

1 Drifvit fat 20 $\frac{1}{2}$

Betalar till Fru Archeaterinnan

för $\frac{1}{2}$ lod 3 D:r Kop:mt

Då och behollne Summa blef 200 $\frac{13}{20}$ lod a 6 D:r

lod 1204 — 66 42 8

Af Sängkläder, Bollstret N:o 5. HufvudKuddarna

N:o 13, 14 och 27. Örnegotten N:o 3, 4 och 8. Täck-

ket N:o 3, hvilka här icke till värde utföras.

Uti Contante penningar en summa af 5703 18 $\frac{2}{3}$

En D:o af 554 5 $\frac{2}{3}$

Dess andel af nådårs lönerna 3343 10 $\frac{2}{3}$

och sluteligen dess andel af sista halfva nådåret . . 722 9 $\frac{1}{5}$ 573. 25 —

Summa 14931, 25 829. 26. 1

Fröken Vällborna Sara Christina von Linnés fordran hos Dess Fru Moder, Fru Archeaterinnan von Linné, som dess Fädernes Arf emottagit blifver följande.

	Kop:mt	Riksd. sk. r.
För dess andel i Ducaterna	2827 1	157. 2. 9
För dess andel i Platt de menagen efter 7 D:r		
lod	391 9 $\frac{1}{2}$	21. 35. 5 $\frac{1}{2}$
Dess andel i Contant och Nådårslönerna	10323 11 $\frac{2}{3}$	387. 37. 5
Summa 13541 D:r 22 sk Kop:rt eller 752 R:r 15 sk 2 r. specie		

Dess andelar i Medaillerna, i det förgyllda och öfriga oförgylta silfret, så väl som dess lott i sängkläderna, hafver Fröken in Natura bekommit och sielf under sin Fru Moders vård emottagit.

Härtill kommer Frökens andel uti de utestående mindre säkra fordringar, som utgiöra en summa af 10837 D:r Kop:m eller 602 Riks:dr 2 sk 8 r., hvaraf sedan Encke-Fruns $\frac{1}{3}$ afgått, tillkommer Fröken $\frac{1}{5}$ i de öfriga $\frac{2}{3}$ af dessa fordringar, hvilka Fru Archeaterinnan låter för gemensam räkning indrifva och sedan komma att delas.

Enligt salig Herr Archiaterns Disposition tillkom Fröken Sara Christina $\frac{1}{4}$ uti Herr Archiaterns Herbario och det samma åtföljande mindre Bibliotheket, hvilket af Fröknarna gemensamt blifvit såldt till deras Broder Herr Professoren Vällborne Carl von Linné för 8000 D:r Kop:mt eller 444 R:r 21 sk 4 r., hvarföre uti betalning antogs Herr Professorens andel uti förlåningen af Hubby Academiæ hemman till 2000, D:r Kop:mt samt Herr Professorens Revers på 6000, D:r Kop:mt eller 333 R:r 16 sk med ränta, för det öfriga, hvilken revers Fru Archeaterinnan emottagit. Således äger Fröken Sara Christina $\frac{1}{4}$ i bemälte revers näml. 1500 D:r Kop:mt eller 83 R:r 16 sk, samt $\frac{1}{4}$ uti förlåningen af hela Hubby. Upsala d. 6 Majj 1780.

Joh: Floderus

Emanuel Ekman

Sofia von Linnés andel, 6 maj 1780.

[Exemplar i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr F 87.]

Enligt Arfs fördelnings Instrumentet efter framledne Archiatern och Riddaren Vällborne Herr Carl von Linné, har uti Arf tillfallit Fröken Vällborna Sophia von Linné, dels in natura dels uti Contante penningar följande nämligen

	Kopparmynt		Riksdaler		
	D:r	sk	Riksd:r	sk	r.
Dess andel uti fasta egendomarna enligt Salig Herr Archiaterns Disposition, hvilka som de blifva odelta, uti Fru Archeaterinnans lifstid, här icke i värde utföras.					
Specie Ducater 80 $\frac{4}{5}$ a 35 D:r 8 sk Kop:mt stycket	2827	1	157.	2.	9
uti silfver Medailler 10 $\frac{14}{15}$ lod a 7 D:r 16 sk lodet	82	—	4.	26.	8
Förgylt silfver, hälften i minsta Kannan					
					53 $\frac{3}{4}$ lod
Hälften i en Bägare					16 $\frac{5}{8}$
Och får af Fru Bergencrantz ärsättning					
2 D:r $\frac{4}{5}$ sk för					9 $\frac{40}{100}$
Summa 70 $\frac{3}{5}$ lod a 7 D:r	495.	12	27.	25.	—
Oförgylt silfver, J Platt de					
Menagen					55 $\frac{9}{10}$ lod
Ett par liusstakar					66 $\frac{1}{2}$
5 The skiedar					4 $\frac{1}{2}$
1 par liusarmar					73
1 par skospännen					3 $\frac{1}{2}$
Summa 203 $\frac{1}{4}$ lod					
Men betalar till Encke Frun 14 D:r 8 sk. Kopmt för 2 $\frac{3}{8}$ lod och har således i beholl 200 $\frac{13}{20}$ lod a 6 D:r lodet	1204.	—	66	42	8
Af Sängkläder Bolstret N:o 4. Långkuddarna N:o 17, 21, och 25. Blått Täck 10, hvilka här icke till värde utföras.					
Uti Contante penningar en summa af	5703	18 $\frac{2}{3}$			
En D:o af	554.	5 $\frac{2}{5}$			
Dess andel af Nådärs lönerna	3343	10 $\frac{2}{3}$			
och sluteligen Dess andel af sista halfva Nådärs lön	722	9 $\frac{1}{3}$	573	25	—
Summa	14931	25	829.	26.	—

Fröken Vällborna Sophia von Linnes fordran hos dess Fru Moder Archeaterinnan Vällborna Fru Sara Elisabet von Linné, som dess Fädernes Arf emottagit blifver följande

	Kop:mt	sk	Riksdr	sk	r.
För Dess andel i Ducaterna	2827	1	157	2	9
För Dess andel i Platt de Menagen efter 7 D:r lod	391	9 1/2	21	35	5 1/2
Dess andel i Contant samt Nådårs lönerna . . .	10323	11 2/3	387	37	5
Summa	13547	22	752	15	2

Dess andelar i Medaillerna, i det förgylta och öfriga oförgylta silfret, så väl som dess lott i Sängkläderna, hafver Fröken in Natura bekommit och sielf under sin Fru Moders vård emottagit.

Härtill kommer Frökens andel uti de utestående mindre säkra fordringar, som utgöra en summa af 10837 D:r kop:m eller 602 R:r 2 sk. 8 r., hvaraf sedan EnckeFruns 1/3 afgått tillkommer Fröken 1/5 i de öfriga 2/3, hvilka Fru Archeaterinnan låter för gemensam räkning indrifva och sedan komma att delas.

Enligit salig Herr Archiaterns Disposition, tillkommer Fröken Sophia 1/4 uti Herr Archiaterns Herbario och det samma åtföljande mindre Bibliothequet, hvilket af Frökarna och Fru Bergencrantz gemensamt blifvit såldt till deras Broder Professoren Vällborne Herr Carl von Linné för 8000 D:r Kopmt eller 444 Riksdr 21 sk. 4 r. hvarföre uti betalning antogs Herr Professorens andel uti förlåningen af Hubby Akademie hemman til 2000 D:r Kop:mt, samt Herr Professorens revers på 6000 D:r Kop:mt eller 333 R:d 16 sk. med ränta, för det öfriga, hvilken revers Fru Archeaterinnan emottagit.

Således äger Fröken Sophia 1/4 j bemälte revers näml. 1500 D:r K: eller 83 R:r 16 sk., samt 1/4 uti förlåningen af hela Hubby.

Upsala d. 6 Majj 1780

Joh: Floderus

Emanuel Ekman

Sara Elisabet Martin, född Bergencrantz' andel.

Återkallelse av rättegång

inför Svea hovrätt om Sara Elisabet Martins, född Bergencrantz, arv efter Carl von Linné d. ä., 8 november 1786.

[Exemplar på stämpelpapper i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr F 98.]

Utdrag af Kongl: Maj:ts och Riksens Swea Hof Rätts Protocoll, hållit i Stockholm den 8:de November 1786.

Sedan, genom en den 5: sistedne October ingifwen skrift, Fändricken Ädle Pehr Martin och Wälborna Sara Elisab: Bergencrantz anmält, det de, som med hwarannan lagligt giftermål ingått, funnit för godt, at afstå från all den Rättegång, hwilken Advocat Fiscalen Högaktad Lars Fredric Dahlson, såsom den der tilförene warit Curator för bemälda Fru Martin, anstält så wäl emot afl:ne Archiaterns och Riddarens Carl von Linnés Enka, Wälborna Fru von Linné, som emot Academiæ Ombudsmannen Wälborne Christopher Duse, samt hwarken af Fru Archiatriinnan äskade någon Edgång öfwer upgifwandet af Boets Egendom efter Archiatern von Linné, eller af Academiæ Ombudsmannen Duse om Säfia räntor påstodo någon annan redo, än han wäl funno sig

uti, at efter Testamentet uppfylla; Så, efter det anmältdt blifwit, att Fändricken Martin wore til Kongl. HofRätten upkommen, lämnades honom, uti Advocat Fiscalen Dahls sons närwaro, företråde. Då Fändricken icke allenast, på tilfrågan, för sin del erkände förrberörde skrift, utan ock ingaf det af KyrkoHerden i Widbo Er: Hjerpe under den 6: i denna Månad meddelte betyg, at Fru Martin i hans närwaro erkänt, det hon gemensamt med sin Man Fändricken Martin friwilligt undertecknat meranämnde skriftliga anmälan om den Rättegångs nedläggande, som Advocat fiscalen Dahlson i omförmälte måtto anstält. Anhållandes Fändricken Martin, at öfwer den sålunda skedde återkallelsen undfå bewis genom Utdrag af protocollet.

Advocat Fiscalen Dahlson, som på tilfrågan sade sig derom äga Kunskap, at Fändricken Martin och Fru Sara Elisab: Bergencrantz wärkeligen woro med hwarannan gifte, förklarade derjämte, at då Fändricken således wore sin Hustrus Målsman, hade med förrut å hennes wägnar bewakade TwisteMål Advocat Fiscalen ej vidare at skaffa. Afträdde.

Och beslöts, at öfwer det således anmälte och i öfrigt förelupne, Fändricken Martin ägde at behörigt Utdrag af detta Protocoll ärhålla. År och dag, som förr skrifwit står.

Efter befallning

Erik Levin

Slutuppgörelse

om Sara Elisabet Martins, född Bergencrantz, arv efter Carl von Linné d. ä. med Sara Elisabet von Linné, född Moræa, i Uppsala landskansli, 6 februari 1787.

[Exemplar i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr F 99.]

1787. d. 6. Febr. pres. i Upsala Lands Cansellie.

Undertecknade förklara härmedelst, att Vår tillreste Mormoder Fru Archiattrinnan von Linné under denna dag gjort oss fullkomlig och Nöijacktig redo för alt hvad under Hennes disposition och förvaltning tillhört vår k. Moder och Svärmoder afledne, Fru Majorskan Bergen Crantz född von Linné, härrörande, så väl af välbemälte vår kiära Moder och Svärmoders fäderne Arf som den reveniue Henne af Säfja Rusthåll under lifstiden tillfallit för hvilket alt Vi tillfullo blifvit betalte och förnöjde, så att Vj nu mera af Fru Archiattrinnan af hvad namn det vara må, som angår förberörde Fäderne Arf och reveniuer af Säfja icke äga något att fordra, och som Fru Archiattrinnan med vederbörandes bifall och samtycke tillåtit oss, att få taga Jnteckning uti Säfja fem Mantal i Dannemarks Sokn tillhörige Fru Archiattrinnan och framledne Herr Archiatern och Riddarens von Linnés Arfvingar gemensamt, för ett lån stort Ettusende trehundra trettio tre Riksdaler 16 sk Specie, som Vj under denna dag uptagit; erkänna Vj, så väl att berörde Summa 1333 Rd:r 16 sk Specie, må beräknas på vår framtida Arfvelått efter Våra Morföräldrar i den händelse den af Oss annorledes icke blifver betalt; som äfven att Fru Archiattrinnan må vara berättigad att till räntans godtgörande å förestående länne Capital årligen upbära och använda den reveniue af berörde Säfja Hemman, som oss i afhandling med vår morbror och moster Herr Academie Ombudsman Duse och Hans Fru kan tillfalla uti hvilken reveniue Vj följakteligen tillåta Fru Archiattrinnan att undfå laga införsel hvarom Hon hos kongl. Maj:ts Befallnings hafvande i Upland, sig benägit tackes anmäla men skulle mot förmodan räntan af nämde låne Capital öfverstiga hvad oss af Säfja reveniun tillfaller; och Fru Archiattrinnan till

undgående af Hemmanets vidare gravation, blifver nödsakad förskiuta och betala mer eller mindre af samma ränta skola Vj äfven i afräkning på Vår framtidna arfvelått anse och erkänna en sådan för oss utlagd betalning. Hammarby den 20:de November 1786.

Sara Lisa BergenCrantz
(Sigill)

Pehr Martin

Såsom vittnen till Fru Martins egenhändiga och frivilliga underskrift

Anders Lundström

Anders Andersson
rättare på Hammarby
(bomärke)

Arvskifte efter Carl von Linné d. y.

En andelslista.

[Exemplar i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr E 53.]

Nota

	D:r	sk.
En bläkrat	5	20
et Durslag	1	20
et Refjern	1	16
et Halster	2	—
2 st: Kålnifwar	2	8
en Jern Panna	2	14
en Gryta	6	8
et Par grytringar	—	12
En Eldgaffwel	1	16
en eldtång	2	12
En liusstake	1	2
en te Panna	3	20
Punchbolar	37	2
en te Kanna	18	—
en Jacka	18	—
en Gulwäst	3	—
en Dito	4	—
en grå wäst	4	—
en Päls med skinfod	100	—
Pängdyl	439	—
et marmor bord	158	—
en stor Spegel	160.	—
et wre	43	16
et Såffa	182	—
3 estamper	6	16
et Te bord	12	—

en blyars Penna	5	2
et Dito	7	—
Randiga Gardiner	84	—
Dito	84	—
en Säng	61	—
et Par Gardiner	23	—
3 näs dukar	30	—
Tapeter af stoft	105	—
11 st: Stolar	38	—
et Par Rull Gardiner	21	—
et Räck bolster	37	—
et Dito	34	—
en Hufu Kudda	10	—
et Täckes	48	—
en Wangen	518	—
2 sty: tinor	4	20
et ämbar	—	16
Summa		2320: 28
en Kanna	749	d:r
en Silvfwer blyars Pen.	12	16
en kläd bürå för	57	—
Lovisa v. Lenné.	69:	16

Utanskrift: Carl von Linné

KOMMENTAR

Urkunder rörande familjen Linnés ägodelar I–IV. SLÅ 1950–51, 1953, 1954–55, 1962.

Anmärkningar

Urkunderna, i inbördes ordning efter familjens medlemmar i genealogisk åldersföljd.

Vid avtryckandet av urkunderna i partierna I–III ha handlingarna ställts i tidsföljd, dvs. i ordning efter personernas dödsfall. Partiet IV upptar kompletteringar till det föregående materialet, flertalet dock ofullständiga på grund av brister i det arkivmaterial som för närvarande varit tillgängligt.

»Det Linnéska huset», som under Linné d. ä:s tid hade sitt hemvist i ämbetsbostaden i botaniska trädgården med sommarbostad på Hammarby, bestod slutligen av en familj på åtta personer, föräldrarna, de fem barnen och ett barnbarn.

Efter Linnés död 1778 blev Hammarby helårsbostad för familjens sex kvinnliga medlemmar, medan sonen under sina få återstående år disponerade

det botaniska huset. Från Hammarby avgick äldsta dottern med döden varjämte tre bortflyttningar föranleddes av giftermål, så att fröken Lovisa ensam bodde kvar vid fru Linnés fränfälle 1806. Stora huset vid Hammarby har sedan dess huvudsakligen fungerat som minnesmärke.

Dotterdottern Bergencrantz gift Martin blev bosatt utom Uppsala horisont.

Yngsta dottern Sofia Linné, gift 1781 med den äldre brodern Duse, akademibudsmannen, hade sitt hem i Uppsala vid Svartbäcksgatan, gården nr 1 i kvarteret Leoparden, även under sin änketid 1826–30. Bouppteckningarna upptaga intet lösöre på annan plats.

Näst yngsta dottern Sara Christina Linné, gift 1786 med den yngre brodern Duse, kaptenen, hade sitt hem i Uppsala, från år 1806 vid Svartbäcksgatan, gården nr 1 i kvarteret Klostret, och därjämte lanthem vid Gränby i Vaksala socken. Efter mannens död 1811 har kaptenskan bosatt sig vid Gränby, där hon dog 1835, varvid endast en mindre del av lösöret fanns i Uppsalagården.

Den ogifta dottern Lovisa Linné bodde efter moderns död i Uppsala i samma gård vid Svartbäcksgatan som kaptensfamiljen Duse, av vilken gård hon vid sitt fränfälle ägde hälften.

Familjen Linnés andra barnbarn, dotterdottern Johanna Duse gifte sig 1810 — fyra år efter mormoderns död — med överdirektören Ridderbjelke, vilken övertog skötseln av Hammarby. Deras hem upprättades i Hammarby östra flygel och bestod där på manliga linjen intill statsinlösandet 1879, medan parets dotter och hennes efterkommande voro bosatta i Uppsala.

Lösöreinnehållet i dessa hem har naturligen gått som arv mellan dem, och bouppteckningarna visa tämligen omedelbart att detta skett i mycket stor utsträckning. Men dessa handlingar uppge boen enbart i deras tillstånd just vid tillfällena av dödsfall och boupplösning. Förändringarna under hemmens livstid förbli oregistrerade om de ej bestå av förtecknade arvstillskott inom familjekretsen. Tillskott genom andra arv eller genom nyanskaffning liksom minskning genom förslitning eller överlåtelse framgå således ej av dessa urkunder. Föremålslistornas i regel mycket summariska form gör dessutom att identifieringen av föremålen ofta ej ger sig direkt. Men ingående jämförelser kunna dock leda till vissa ej obetydliga resultat, när intresset inriktas på att just följa bestämda föremåls gång ur hand i hand. Och i fråga om Linnébohaget bygger ett sådant intresse på att så osedvanligt mycket finnes kvar som genom arvstradition är knutet till denna familjekrets av hem huvudsakligen i och kring Uppsala. Den avgörande tydningen av bouppteckningsurkundernas kunskapsinnehåll sker därför först genom en sammanställning med själva föremålsbeståndet, en uppgift som ej kan rymmas inom ramen för urkundspubliceringen.

Föremålslistornas inbördes storlek i raden av bouppteckningar ger en viss allmän uppfattning om de olika hemmens storleksgrader. Detta antyder att Linnés eget hem var det föremålsrikaste och att omfånget ej minskades under fru Linnés änketid. I hemmen hos den andra generationen var föremålsbestån-

det i allmänhet åtskilligt mindre. Men kaptensfamiljen Duse bildar ett undantag i det att listan redan vid kaptenens död närmade sig upp emot Linnés egen och efter 24 änkeår var åtskilligt längre. Minsta föremålsbeståndet uppvisar den andra familjen Duse, blott tredjedelen av broderns och dessutom krympte detta bo åtskilligt under en mycket kortare änketid. Fröken Lovisa efterlämnade obetydligt fler ägodelar än denna sin syster.

Man har emellertid här att ta hänsyn till att noggrannheten vid upptecknandet ej alltid är densamma. Dessutom följer ej lösöresvärdet med någon säkerhet föremålsantalet. Och än mindre behöver förmögenhetsställningen vara parallell med boets volym. Och så är här förvisso ej förhållandet. Utan det är för föreställningen om de olika hemmens omfattning som denna jämförelse kan ha sitt intresse.

Carl von Linné d. ä:s bouppteckning 1778

Urkunder I, SLÅ 1950-51, s. 69-84.

Den som i Linnés bouppteckning söker underrättelser om hans vetenskapliga kvarlåtenskap, blir avfärdad med det knapphändigaste möjliga (SLÅ 1950-51, s. 84): »*Bibliothèque*. Efter deröfwer hållen särskild förteckning 166.32. —. *Samlingarne*. Såsom förut disponerade och derjämte af den beskaffenhet, at de nogare eller förslagswis icke kunna värderas, upptagas därföre här icke.» Bokförteckningen följer för övrigt icke bouppteckningen. — I major Bergencrantz' Remarques till bouppteckningen (SLÅ 1962, s. 71 f.) röra punkterna 8 och 10 dessa förhållanden. — Om testamentsbestämmelserna rörande samlingarna se inledningen SLÅ 1962, s. 56.

Så mycket tydligare är intrycket av den driftiga hushållning som byggt upp hemomgivningen kring vetenskapsmannen. Fru Linné, som uppgav boet för utredningsmannen, demonstrerar här sina betydande färdigheter i ordning och hemskötsel och sin särskilda förkärlek för linneförrådet. Av bohagslistornas tretton trycksidor upptagas tre av noggrant specificerade och numrerade sängkläder, duktyg och lakan — i värde en niondel av lösöret. Syftemålet att sörja för döttrarnas hemgift är tydligt och fick sin formulering i den tidigare versionen av Linnés testamente »Men mina döttrar få linkläderne och Sängkläderne, emot det Sonen får Bibliothèque» (SLÅ 1962, s. 68). Sedan denna bestämmelse frångåtts avspeglas dock fördelningen av detta parti i de tillgängliga delarna av arvskiftet (SLÅ 1962, s. 61 f., 73 f.) och säkerligen också i sonens bouppteckning (SLÅ 1950-51, s. 92).

Mågen Bergencrantz' Remarques, som i sin helhet rikta sig mot fru Linné, framhålla i punkterna 3 och 7 föremål som ej återfinnas i bouppteckningen. Lord Baltimores emaljerade guldsnusbosa är det viktigaste (jämför SLÅ 1953, s. 89 f.).

Elof Förberg, Våra Linnéminnen. SLÅ 1920, s. 118.

Carl Forsstrand, Linnés ekonomi och hans kvarlåtenskaps öden. SLÅ 1922, s. 75 ff.

C. A. Klingspor och B. Schlegel, Uplands herregårdar, 1881.

*Carl von Linné d. ä:s bouppteckning. Anmärkningar
av Carl Fredrik Bergencrantz*

Urkunder IV, SLÅ 1962, s. 71 f.

Mågen major Bergencrantz' anmärkningar mot bouppteckningen efter Linné d. ä. gälla företrädesvis sådana uppgifter som icke blivit upptagna.

Redovisningen för den fasta egendomen och rusttjänsten betecknas som ofullständig.

Fru Linnés fastighetsarv påpekas i anseende till sonens arvsrätt.

Värdering av samlingarna efterlyses.

Icke upptagna lösa föremål uppräknas, främst guldsnusbosan som uppträder först 1808, jfr SLÅ 1953, s. 89.

*Carl von Linné d. ä:s och Sara Elisabet Linné, född Moræas
testamenten 1769 och 1776*

Urkunder IV, SLÅ 1962, s. 68–71.

De närmaste förhållandena vid dessa handlingars tillkomst och tillämpning behandlas i inledningen till Urkunder IV (SLÅ 1962, s. 55–58), vartill härmed hänvisas.

C. A. Klingspor och B. Schlegel, Uplands herregårdar, 1881.

Carl von Linné d. ä:s arvskifte 1778. Andelar

Urkunder IV, SLÅ 1962, s. 72–77.

Elisabet Christina Bergencrantz' och Sara Elisabet Martins andel, s. 59–65, 75 f.

Sara Christina von Linnés andel, s. 72 f.

Sofia von Linnés andel, s. 74 f.

Vid jämförelse av de under samma datum utfärdade utdragen ur arvskiftesinstrumentet för fröknarna Sara Christina och Sofia von Linnés andelar, vilka i det väsentliga borde vara likalydande, observeras flera smärre oöverensstämmelser även i fråga om sifferuppgifterna. Avskrivningsfel torde föreligga.

Av de i fru Bergencrantz' bouppteckning såsom dotterns egendom upptagna 19 lösöreperседlarna av silver och sängkläder kunna åtminstone 15 avprickas i Linnés bouppteckning. Bland fru Bergencrantz' lösöre igenkänns tre à fyra möbelposter och vissa kökssaker ur faderns bo. I de båda andra döttrarnas arvs-lotter är överensstämmelsen sak för sak med bouppteckningen så gott som fullständig.

Sara Elisabet von Linné, född Moræas bouppteckning 1806

Urkunder II, SLÅ 1953, s. 91-108.

Det ligger i det närmaste fyrtio år mellan Linnés frånfälle och hans änkas. Utflyttningen från staden till Hammarby betydde omläggning till enbart lant-hushåll, en mindre sammansatt hemskötsel och säkerligen en förändrad typ av umgänge. De samlade jordbruksfastigheterna förblevo under fruns enhetliga förvaltning, medan arvskiftet efter mannen innebar avgång av lösörepartier och sonens frånfälle medförde ett visst bakarv.

Förändringarna från 1778 till 1806 böra därför vara betydande och de direkta överensstämmelserna äro också i avgjord minoritet. Ett par exempel kunna anföras. Husdjursstammen har över lag ökats, hästarna från 3 till 9, nötkreaturen från 17 till 26 osv. Förrådet av linne och sängkläder är fortfarande värt uppmärksamhet. Det tar visserligen ej så stort utrymme i förteckningen men värdet är det dubbla mot 1778, vilket måste vara resultatet av den fyrtio-åriga änketidens oavbrutna husflit, som därtill kunnat bära eventuell avgång vid tre giftermål inom familjen. Siffrorna för duktygsförrådet kunna exemplifiera ökningen: 1778 38 dukar och 24 dussin servetter, 1806 50 dukar och 31 dussin servetter (jämför SLÅ 1954-55, Urkunder III, inledningen s. 119).

Sara Elisabet von Linné, född Moræas arvskifte 1806

Urkunder II, SLÅ 1953, s. 109-124.

Arvskiftet 1806 är den avgörande upplösningen av det hem som varit den första generationens alltifrån giftermålet 1739 och alltså ägt bestånd i sextiosju år. Skifteshandlingen, som i detta fall finnes helt bevarad, är utförlig och uppsatt med systematisk reda och klarhet av förrättningsmannen juris professorn Lars Georg Rabenius. Den rör sig framför allt med penningevärden. De lösöregrupper som fördeltes in natura, nämligen guld och nipper, duktyg, linne och sängkläder samt kreatur finnas dock icke specificerade, blott några särskilt inlösta guldsaker samt det i fyra lotter fördelta silvret uppräknas pjäs för pjäs. Flertalet andra föremålsgrupper äro bestämda att försälgas på en blivande auktion, varför arvskiftet ej ger besked om vad som därvid kan ha stannat hos arvingar.

Carl von Linné d. y:s bouppteckning 1783 (1784)

Urkunder I, SLÅ 1950-51, s. 85-94.

Datum å denna handling är felskrivet till 1783, medan förrättningen i verkligheten måste ha utförts 1784 den 13. etc. Ianuarii. Linné d. y. dog nämligen i november 1783. Felskrivningen — som kan förmodas föranledd av årsskiftets närhet — har gjort att året 1783 står i rubrik och spaltrubriker till Linné

d. y:s bouppteckning i Urkunder I. För att ej vålla oreda användes detta årtal vid behov av hänvisningar.

Linné d. y:s bouppteckning visar tydliga spår av den nyligen avslutade Englandsresan redan genom ett flertal föremål som direkt betecknas som engelska, medan även andra kunna antas ha samma ursprung. Framför allt garderoben har fått en avgjord förnyelse med fyra kostymer, en vit, en grå, en brun och en ljusgrön och därjämte en friskapprock med vidbyxor. Små tillbehör äro urkedja av stål, pennkniv, tumstock, rakknivar och ljussax. Detta står i full överensstämmelse med vad breven innehålla om kraven på elegans vid umgänget i de kretsar, dit Sir Joseph införde den unge Linné (SLÅ 1956–57, 1958, Uggla, Linné d. y:s brev till Abraham Bäck). Gruppen av porträtt i Wedgwoodgods (SLÅ 1961, s. 67, Wallin, Porträttmedaljonger) och i gravyr pekar mot samma krets. Och därtill ett flertal »vuer af England» och engelska landskapsstycken under rubriken Lösa Estamper.

Bouppteckningen erinrar om ämbetsbostaden genom att som enskild egendom uppta målade papperstapeter i tre rum och blå och vita kakelugnar. Dessa porslinsugnar voro tydligen enskilt påkostade utöver de gröna ugnar som bestodos.

En uppsättning uthus (s. 90) utgör bebyggelsen i stall- och fägårdens till botaniska huset, vilka kvarstå som enskilda från Linné d. ä:s tid, enligt hans bouppteckning (s. 83). Det är dessa hus, vilkas placering efterfrågas i punkt 5 i Bergencrantz' Remarques (SLÅ 1962, s. 71).

Ungkarlshemmets karaktär framstår tydligt, bl. a. i den knappt tilltagna bordsservisen. Möblerna tyckas avpassade för åtminstone tre rum, gardiner finnas för fem fönster.

Carl von Linné d. y:s arvskifte. En andelslista

Urkunder IV, SLÅ 1962, s. 77 f.

Tillräckligt många föremål i denna lista äro igenkännliga från Linné d. y:s bouppteckning för att göra identifieringen säker. Prissättningen är emellertid en helt annan.

Vilken av arvingarna som denna andel tillfallit är ej angivet. Utjämningsposten med fröken Lovisa utesluter henne.

Elisabet Christina Bergencrantz, född von Linnés bouppteckningar 1782–83 och arvskifte 1782

Urkunder IV, SLÅ 1962, s. 58–68.

Omständigheterna kring fru Bergencrantz' boutredning, såväl bouppteckning som arvskifte, influerades i hög grad av makarna Linnés testamentsbestämmelser och mågen Bergencrantz' sätt att reagera. De för närvarande tillgängliga

arvshandlingarna äro i ofullständigt skick. Jämför omnämmandet härom i inledningen till Urkunder IV (SLÅ 1962, s. 55 f).

Observationer angående arvsandelar som tillfallit äldsta dottern genom arvskiftet efter Linné d. ä., se härövan om denna förrättning.

Lovisa von Linnés bouppteckning 1839

Urkunder III, SLÅ 1954-55, s. 160-165.

I sin bostad vid Svartbäcksgatan levde fröken Lovisa Linné i omedelbart grannskap med sina båda gifta systrar, fruarna Duse, vilka hon överlevde. Hennes bo var, även jämfört med systrarnas, välförsett. Möblemanget var sammansatt av liknande element som deras och pjäsernas antal ungefär likvärdigt. Det räknade 5 byrårar, 7 skåp, 1 skänk, 5 speglar, 3 soffor, 42 stolar, 6 sängar, 7 bord och 1 pendyl.

Av redskapsuppsättningen att döma kan hon ha ärvt moderns iver att arbeta för fyllda linneskåp. Resultatet enligt bouppteckningen var 50 dukar och 362 servetter, vilket nästan på siffran överensstämmer med vad hennes mor efterlämnade trettiofire år tidigare (jämför SLÅ 1954-55, inledningen s. 119).

Fröken Lovisa hade under sin långa levnad hunnit ta del i arv efter fadern, brodern, modern och senast sin syster kaptenskan. Bland hennes silver — den grupp där föremålen äro klarast karakteriserade — igenkännas flera nummer av mödernearvet, av det övriga intet lika tydligt. Men hennes silverlåda innehåller inga stora pjäser men mest dubbla uppsättningar av mindre serviskärl och redskap.

Rättelse. S. 165, r. 8 står F. A. Fougberg. Felskrivning för A. A. Fougberg.

Sara Christina Duse, född von Linnés bouppteckning 1835

Urkunder III, SLÅ 1954-55, s. 143-159.

Kaptenskan Duses 24-åriga änketid medförde en avgjord förskjutning från Uppsalahemmet ut till Gränby, där änkefrun hade sitt egentliga hemvist, i varje fall på senare tid. Där slutade hon också sin levnad och därifrån leddes bouppteckningen. Den betydliga förlängningen av lösörelistorna som kan konstateras i förhållande till bouppteckningen vid kaptenens frånfälle — då förteckningen redan hörde till de längre — visar sig vid detaljjämförelse bero på ett omständligare skrivsätt. I stort sett är beståndet likvärdigt och åtskilligt kan fastställas såsom bibehållet från hemmet i dess förra anordning.

En notis visar att fostersonen Gustaf af Sillén hade sin skolbostad i Uppsala-gården.

Hans Henrik Duses bouppteckning 1811

Urkunder III, SLÅ 1954-55, s. 121-132.

Hemmets storleksordning framför syskonens är ovan framhållen.

I det omfattande boet vid kapten Duses bortgång förtecknas lösöret särskilt för hemmet i Uppsala och vid Gränby, Hubby och Hammarby. Fördelningen framstår därför klar mellan huvudbostaden och den mindre men dock fullt möblerade bostaden vid Gränby. Vid Hubby upptas lagårdsbesättningen, redskap och enkla bohagsting, tydligen avsedda för gårdsfolket, vid Hammarby andelen i viss återstående gemensam egendom.

Sammanhanget mellan stads- och lanthemmet illustreras bl. a. genom att vagnarna äro förda på staden men hästarna på Gränby.

Av guld och silver på familjens lott vid arvskiftet efter fru Linné 1806 kan huvudparten individuellt igenkännas. Kaptenskans arv efter fadern av silverpjäser (enligt andelslistan SLÅ 1962, s. 72 f) återfinnes däremot ej med samma tydlighet.

Rättelser. S. 121, r. 22 står 1/32. Felskrivning för 1/12.

S. 122, r. 3 står N:o 2. Felskrivning för N:o 1.

Sofia Duse, född von Linnés bouppteckning 1830

Urkunder III, SLÅ 1954-55, s. 139-142.

En jämförelse med bouppteckningen efter mannen fyra år tidigare av listorna på de olika *lösöreggrupperna* ger följande resultat. Nära nog genomgående återfinnes sak för sak 1830 i den tidigare förteckningen och till samma värde. Men änkan har kvar i regel blott tredjedelen av vad som fanns 1826, i ett par fall hälften. Värdesummorna bekräfta detta förhållande. Änkan har endast ett fåtal förut obefintliga saker, främst ett antal nipper och en högre värderad garderob, denna dock ej i någondera fallet specificerad.

Rättelse. S. 139, r. 9 står dels. Antagligen skrivfel för dess.

Samuel Christoffer Duses bouppteckning 1826

Urkunder III, SLÅ 1954-55, s. 133-138.

Jämfört med broderns bo är akademiombudsmannens åtskilligt mindre både till det åsatta värdet och till lösörelistornas omfattning. Bland Linnéarvingarna är kapten Duses hem det största och hans broders snarast det minsta.

Men ställer man mot varandra möbelbeståndet i de båda granngårdarna vid Svartbäcksgatans västra sida finner man en ganska påfallande parallellitet, samma möbelslag och nära lika antal. Om det kan vara fråga om övervikt i antal så faller det på akademiombudsmannens hem.

Av silver på denna familjs lott vid arvskiftet efter fru Linné 1806 återfinnas

ett par av posterna här. Av Sofia von Linnés arv efter fadern av silverpjäser (enligt andelslistan SLÅ 1962, s. 74) kunna även vissa nummer tänkas ingå i silverpartiet i 1826 års bouppteckning.

Föremålstermer och notiser

Den tidsperiod som denna grupp av föremålslistor omfattar, åren 1778–1839, innebär inga så avgörande förändringar inom hushållning, heminredning och dräktvanor att det inbjuder till en uppdelning i tidsgrupper av de brukade föremålsbenämningarna. Däremot kunna termerna från en viss ämnesgrupp, om de sammanställas från samtliga bouppteckningar, ge en viss, något fylligare föreställning om periodens förhållanden på just detta delområde.

Bouppteckningarnas egen traditionella gruppindelning bildar härvid en naturlig utgångspunkt men kan i vissa fall tåla jämkningar. Deras följd av underavdelningar börjar med fastigheter och kontanter. Lösöresavdelningarna inledas av en rad grupper av metaller i ordning efter deras dyrbarhet: guld och nipper, silver, tenn, koppar, malm, mäsing. Men under de följande rubrikerna är innehållet ofta mer uppblandat eller sammanfört också efter användning, såsom t. ex. grupperna järn-, bleck- och kökssaker, köks- och annan redskap, träkärl och laggkärl, ekipager och körredskap. Mer enhetliga grupper äro glas, porslin, gångkläder, linne, sängkläder. Blandad är åter gruppen möbler och husgeråd. Sist följa: kreatur, spannmål, naturaliesamlingar och böcker, tavlor och estamper. Förutom diverset har man att räkna med rätt många inkonsekvenser och framför allt olikheter i grupperingen bouppteckningarna emellan, vilket här har föranlett ett sammanförande av föremålsbenämningarna till om möjligt enhetligare grupper bland annat genom fördelning i underavdelningar dels inom materialklasserna, dels och främst i fråga om användning.

Olikheterna mellan stads- och lanthem — förvisso ej fullt så markanta som numera — äro dock tillräckligt betydande för att förtjäna uppmärksamhet. Men i bouppteckningen är denna indelning av boet ej alltid markerad ens i de fall då man vet att den existerade. Grupperingen av t. ex. husdjur och redskap blir under sådana omständigheter teoretisk.

Behovet av ordförklaringar är här bedömt från förutsättningen av en allmän kännedom om tidevarvet, men gör knappast anspråk på att tillfredsställa den grad av nutidsorientering som kan möta i dagens yngre generationer. Som exempel kan man påminna om att all köksredskap var anpassad efter öppen hård, som krävde utrymme för elden mellan kärlets botten och spisens plan.

Myntvärdenas invecklade fluktuationer äro tillräckligt stora under perioden för att i viss utsträckning försvåra identifikationer av föremål från en inventering till en annan. Utan ett allvarligt studium av myntförhållandena kan detta hjälpmedel icke utnyttjas. Jämförelsevis korta tidsskillnader kunna också medföra helt olika värdering av ett och samma ting. Blott inom en och samma handling ge de åsatta priserna en direkt hjälp till jämförelser.

Fastigheter

Linnés testamenten innehålla bestämmelser om fastigheternas fördelning. Sonen är utesluten. Döttrarnas andelar förvaltas av fru Linné. Hennes villkor anges för änketiden och för den händelse hon skulle gifta om sig. Formuleringarna äro i vissa fall olika 1769 och 1776.

Major Bergencrantz' anmärkningar gälla dels rusthållens antal enligt Linné d. ä:s bouppteckning, vilket synes vara en feltolkning, dels testamentsbestämmelsen om sonens uteslutande från arv av fastigheter utan hänsyn till lösesumman för moderns ärvda fasta egendom.

Arvskiftet efter fru Linné 1806 gällde fyra systerlotter, varvid den avlidna äldsta dottern representerades av sin dotter majorskan Martin. Fastighetsfördelningen uppgjordes efter enkla och klara linjer.

Fem fjärdeparter i Falu gruva ärvdes med en och en fjärdedel av vardera av de fyra arvslotterna. Från fastighetsarvets återstod utlöstes så fru Martin genom att de tre övriga arvingarna lämnade henne sina delar av den femte fjärdeparten och fyllde ut återstoden med kontanter. Fru Martin blev därigenom ägare till två fjärdeparter.

Av fastigheterna i Uppland och Uppsala stad ärvde de tre systrarna fjärdedelen var och köpte av fru Martins fjärdedel var sin tredjedel, dvs. $1/12$ av det hela.

Vallbyhemmanet, vars besittningsrätt utgick i och med arvskiftet, inlöstes av de tre systrarna, som däri fingo en tredjedel var.

De tre fastighetslotterna behölls emellertid oskiftade och förvaltades gemensamt för de tre ägarna. Detta förhållande speglas här i bouppteckningarna för bröderna Duse 1811 och 1826, då i båda fallen änkan förblev i orubbat bo och intet skifte förekom. Dessutom hade vardera brodern förvärvat en fastighet på landet och en i staden. Kapten Duse efterlämnade sålunda Gränby utjord invid Vaksala kyrka och halva gården nr 1 i kv. Klostret, akademiombudsmannen Ångeby invid Hammarby och gården nr 1 i kv. Leoparden.

För fortsättningen under de tre systrarnas återstående tid räcka ej de här avtryckta bouppteckningarna, då nya ägodelningar förekommit. I SLÅ 1918, s. 3 redogör Tycho Tullberg för Hammarbys ägohistoria, som berördes av en uppgörelse 1828 mellan systrarna och av arvskiftet efter kaptenskan Duse mellan hennes tre arvingar, dottern gift Ridderbjelke, systerdottern fru Martin och system fröken Lovisa Linné. Slutligen delades denna sistnämndas fastigheter av de båda systerdöttrarna.

Edvard Thermænius, Statsinköpet av Linnés Hammarby. SLÅ 1931, s. 31.

Rutger Sernander, De Linnéanska gårdarna i Danmarks socken. SLÅ 1939, s. 119.

Torsten Lagerstedt, Linnés Hammarby från bondeby till herresäte. SLÅ 1943, s. 91.

Carl-Axel Torén, Carl von Linné som rusthållare vid Livregementet till häst. SLÅ 1956-57, s. 48.

C. A. Klingspor och B. Schlegel, Uplands herregårdar, 1881.

Guld och nipper

Guldring, slät ring – förlovningsring – ring med rubin, med rubin och 17 rosenstenar, med taffelstenar, med nio rosenstenar, med rosensten och nio briljanter, med smaragd, med grön sten, juvelring, agatring, karneolsring – ring med sten och porträtt, med porträtt, med två porträtt, med skuggporträtt, med skuggporträtter, silhuettring, ring med hårmatta.

Knäspännen, knäbandsspännen – skospännen – stålspännen – stenspännen – halsduksspännen – boucles de nuit – kristallknappar – boutons d'or de chemises.

Hattkordong – kråsnål – pitschaft, pitscher – silverblyertspenna – knivskaft av agat – mikroskopglasögon – solglas – spanskrör med guldknopp.

Gulddosa, emailerad, tabatière – gulddosa – agatdosa – bergkristallsdosa – sköldpaddsdosa – perlemordosa – snusdosa av silver med porträtt.

Guldur, montre – guldur med stälkedja – pariserguldur – silverur – urkedja – guldkedja – pinschbakskedja.

Pärlor – collier – halsband med glaspärlor – armband – örhängen – örringar – medaljong, med silverkedja – medalj med silverkedja – solfjäder av sköldp add – sax, guldinlagd.

Arvid Hj. Ugglå, Linnémuseets senaste förvärv. SLÅ 1933, s. 130 f.

Meddelanden från Linné-museet, IV. SLÅ 1952, s. 104, karneolring.

Carl Sahlin, Pinsback, fattigmansguld. Svenska kulturbilder, ny följd, 2, 1935, s. 141.

Silver

Fat, drivet, presenterfat – plat de menage – skål – såsskål – sockerask eller urna – sockerskål – sockerdosa, sockerströdosa – senapsask – senapsdosa – gräddskål – kaffekanna – tekanna – drickeskanna – kanna – bägare, med lock – tumlare – karaffinhuv.

Sked, matsked, refflad, orefflad, med ledskäft, med Smålands vapen – tesked – gaffel – kniv, med silverskäft – ragoutsked – förläggarsked, förläggssked – slev, förläggsslev – förskärarkniv, förläggskniv och gaffel – förläggarspade, spade, kakspade – strösked – såssked – senapssked – punschslev, punschsked – sockertång.

Ljusstake – ljusarm – ljussax med fat – reskommod.

Spänne – halsduksspänne – knäspännen – skospännen – värja, värjfäste – hirschfångare – dosa – snusdosa – svampdosa – fingerborg – nyckelked – silverblyertspenna.

Otto Gertz, Linnæana i framlidne professor Otto Nordstedts kvarlätenskap. SLÅ 1925, s. 46.

Arvid Hj. Ugglå, Linnémuseets senaste förvärv. SLÅ 1933, s. 130.

Arvid Hj. Ugglå, Meddelanden från Linné-museet, I. SLÅ 1946, s. 104.

K. V. Ossian Dahlgren, Philosophia botanica, ett 200-årsminne. SLÅ 1950–51, s. 4 f., silverskål.

S. Wallin, Linnéminnen i Nordiska museet. Fataburen 1950, s. 142.

Tenn

Fat, flata, djupa, hamrade, ohamrade – fatring – tallrikar, flata, djupa, hamrade, uddiga, slåta – terrin med lock – soppskål, med lock – skål, med lock – bägare – kanna, tennkanna – drickeskanna – stop, tennstop – dricksstop – flaska – sockerdosa – senapskanna – tekanna – tedosa – gräddskål – kylfat med tina – tennhämtare.

Handfat – tvättfat med kanna – tvättskål – handkanna – rakask – rakkopp – ljusstake – skrivlåda – dosa av bly.

Koppar

Kaffekanna, polerad – tekanna, med dubbla sidor – tekök.

Kittel, rund, avlång, med järnfattan, med öron, utan fötter, oförtent, med durchslag – trefotkittel – soppkittel, med järnfötter – fiskkittel – kastrull, med runt järnskäft, med brett järnskäft – gryta med lock – panna – kopparpanna, med järnfötter – fotpanna – trifotpanna – skäftpanna med järnfötter – struvpanna – munkpanna, med järnskäft och -fötter – såspanna med järnfötter – kaffepanna – kaffekokare, med fötter – tepanna, rund, avlång – trefot – form, med lock – puddingform med lock – pastejform – ostkaksform – kakform, med fötter – tårtform, form för mandeltårta – mandelform – bakelseform – fat, kopparfat – bunke – flaska med skruv – kopparflaska med lock – vattenflaska – fältflaska – kruka – durchslag – skopa med järnskäft – fyrfat – köksstake – brännvinspanna med hatt och pipor – inmurad panna med hatt.

Malm

Malmgryta – gryta, med järnfötter – bakelseform – mortel med stöt – strykjärn med lod – ljustake, malmstake – ringklocka, klocka, malmklocka.

Mässing

Kaffekanna – tebräde – mässingbricka.

Kittel, med lock, med grepe – durchslag – rivjärn – fiskslev – fyrfat.

Sängvärmare – ljustake – mässingslur.

Glas

Vinglas – likörglas – ölglas – dricksglas – linjerat glas – fotglas – pokal – karaft, karaffin – vattenkaraft, vattenkaraffin – brännvinsflaska – butelj – syltskål – saltkar – bunke – glasburk – bläckhorn.

Carl Forsstrand, Linnés ekonomi och hans kvarlätenskaps öden. SLÅ 1922, s. 77.

Rutger Sernander, Lars Roberg och Linné. SLÅ 1928, s. 105 ff.

Heribert Seitz, Om de Linneanska glasen. SLÅ 1932, s. 76.

S. Wallin, Linnéminnen i Nordiska museet. Fataburen 1950, s. 142 ff.

Porslin

Fat – täckfat – tallrikar – assietter – terrin – soppskål – karott – skål – spilkum – bordssyrtut – senapskopp, med fat – smörask – fruktkorg med fat – kräm-kopp – tekanna – tekopp, med fat – tedosa – kaffekopp – kopp, med grepe, grepkopp – sockerask – gräddskål, gräddsnäcka – punschbål – slev – burk – syltburk – krus – oljekrus – potpurrikruka, -urna – örtrruka – porslinskruka – porslinsurna.

Äkta. Fat – tallrikar – assietter – soppskål – karott – sässkål – te- och kaffeservis – teservis – tekoppar, med fat – sockerskål – gräddkanna – bål – punschbål.

Oäkta. Bordsservis: fat, terriner, karotter, tallrikar – fat – tallrikar – soppskål – karott – spilkum – smörask – pastejform – kräm-kopp – tekanna – tekopp – sockerskål – gräddkanna – urna – potpurrikruka – blomstervas.

Engelskt. Fat, täckfat – tallrikar, flata, djupa – assietter – terrin.

Terra sigillata. Tekanna.

Wedgwood. Bläckhorn.

Stengods. Stenfat – stentallrik – stenskål, svart med lock – stenkastrull – stenkruka – stenburk.

Porslin är den gemensamma termen för all finare keramik, och den brukas i allmänhet i full utsträckning. I vissa fall skiljer man dock mellan *äkta*, dvs. porslin — vilket övervägande bör ha varit kompaniporslin från Kina — och *oäkta* = fajans, säkerligen svensk vara. Engelskt porslin förekommer 1835 som beteckning för flintporslin. Terra sigillata nämnes i ett fall. Slutligen förekomma stenkärl, dvs. grovt lergods från krukmakarverkstäder.

Carl Forsstrand, Linnés ekonomi och hans kvarlätenskaps öden. SLÅ 1922, s. 74 ff.

Otto Gertz, Linnæana i framlidne professor Otto Nordstedts kvarlätenskap. SLÅ 1925, s. 46.

Rutger Sernander, Lars Roberg och Linné. SLÅ 1928, s. 105 ff.

Nils Svedelius, Ett par Linnéanska urnor på botaniska institutionen i Uppsala. SLÅ 1933, s. 103, och 1935, s. 153.

S. Wallin, Linnéminnen i Nordiska museet. Fataburen 1950, s. 141 ff.

Gångkläder

Mansgångkläder. Mansklädning – klädning, svart, grå, melerad, ljusblå, ljusgrön engelsk, blå fransk – övertåg av en utskären sammetsklädning – hovdräkten: sidenkappa, jacka och tröja, rosor och echart till akademidräkten, sorgechart – rock och väst – rock och väst, engelsk, vit, grå – rock, engelsk brun – jacka och väst – jacka – sidentröja – väst, sidenväst, gulväst, grå – skinnlivstykke – böxor, byxor – boussaronger – kapprock med vidböxor, engelsk – kapprock – kappa – kapott – surtout – päls – respäls – vargskinnspäls – överklädd päls – hatt – doktorshatt – chapeau bas – bonnet – resmössa – handskar – vantar – muff – stövlar, stövlar – stövlar med galoscher – björnskinnsstövlor – skor – lappskor – tofflor, pantoufles – stubletter, stofletter, skinnstofletter – strumpor, bas – chemises – tour de cou – natttröja – mouchoir – peruque.

Spatserkäpp, käpp med bergsmansyx – stålvärja, sorgvärja – hirschfångare – gehäng – taskbok – tobakspung – puderspung med vippa – rakkniv, rakfoder, rakstrigel – klädesborste.

Kvinnsgångkläder. Robe de ronde – koft och kjortel – tröja och kjortel – livstykke – förkläde – salopp – huva – florshuva – respäls – gräverk – handskar – klippings halvhandskar – muff – skor – ludna skor – kängor – bomullsstrumpor – silkesnäsduk – paraplui – nålbok.

Carl Forsstrand, Linnés ekonomi och hans kvarlåtenskaps öden. SLÅ 1922, s. 77 f.

Arvid Hj. Uggle, Linnémuseets senaste förvärv. SLÅ 1933, s. 131, käppar.

Gunnel Hazelius-Berg och Sigurd Wallin, Linnés kläder i samlingen på Hammarby. SLÅ 1956–57, s. 57.

Eva Bergman, Nationella dräkten. Nordiska museets handlingar nr 8, 1938, s. 107.

Linne

Duktyg. Borddukar, damast, dräll – tedukar – servetter, damast, dräll. Mönster på dukar och servetter: damastmönster, damastdräll, rosenmönster, stora rosen, lilla rosen, stjärnmönster, stort stjärnmönster, litet stjärnmönster, stora stjärnan, lilla stjärnan, klövermönstret, stolpmönstret, spjellmönster, spjelmönster, randigt mönster, randiga – mangeldukar.

Sänglinne. Lakan, linne, lärfts, huslärfts, blångarns – örngottsvar, långa – handdukar – påsar.

Linnekläder. Skjortor, lärfts, mansskjortor – halsdukar, kambrits, nättelduks, veckhalsdukar – manschetter – näsdukar, lärfts – natttröjor – nattmössor – mössor, linne, bomulls – fruntimmersmössor – barnkläder.

Gardiner. Fönstergardiner, gardiner, vita bomulls, nättelduks, nättelduks rutiga, lärfts rutiga, randiga – rullgardiner – jalousier – sängomhänge – sängställe, damast, gul damast, röd cachans, kattuns, vit nettelduk.

Tapeter. Tapeter av stoft, etoffs.

Mattor. Golvmatta, golvmattor, yllne.

Vävar och garn. Dräll – lärft, bomullslärft, blångarnslärft – linneväv – nättelduk – kattun randigt – buldan – blångarnsväv – foderväv – boftas grov – gardinväv – härväv till golvmattor.

Lingarn, linnegarn – bomullsgarn – blångarn – ullgarn – lin – blå – ull – dun.

Ingerd Henschen, En sänggardin från Linné d. y:s hem. SLÅ 1960, s. 72.

Ernst Fischer, Linvävarämbetet i Malmö och det skånska linneväveriet. Nordiska museets handlingar nr 52, 1959.

Sängkläder

Bolster, räckbolster, långbolster, tvåmans, enmans, med yllevar, linnevar, med fjäder och linnevar, med fjäder och yllevar, med silkessnören i sömmarne, rött och vitt, blått och vitt, grönt och vitt, rött och brunt randigt, gulrandigt, blårandigt, bredrandigt, smalrandigt – hårbolster, var till bolstrar – madrass till tältsäng – halmadrasser – här-madrasser, drängmadrasser stoppade med hår.

Huvudbolster, huvuddyna, enmansdyna – långkuddar, med engelskt var, med linne-var, med parkumsvar, bomullsparkum, ylleparkum – huvudkuddar, med bomullsvar, med lärftsvar, med ylleparkumsvar, med bredrandigt, smalrandigt – kuddar med fjäder och yllevar, bomullsvar, linnevar, med hår – örngott, örngottskuddar, med engelskt var, bomullsvar, nankins övertåg, ylletyg, röda och vita, blå och vita, gulrandigt linnevar.

Sängtäcken, täcken, kattuns, västgöte ylle, damast stickat, vitt ylle, brunt halvyllle, halvyllle med hår – kattun ihopsytt till täcke svart och vitt, rödrandigt – vaggtäcke – västgöterya – filtar – fällar, skinnfällar – fessingar – hästtäcken.

Möbler

Skåp, med skänk, med lådor, valnöt – skänk – skänkskåp – matskåp – klädskap – hörnskap – nyckelskap – hylla – kista – klädeskista – skrin – sockerskrin.

Byrå – mansbyrå, mansbyrå med skåp – fruntimmersbyrå – klädbyrå – dragkista.

Bord – matbord – fällbord – tebord, med porslinsskiva, porslinsbord – lackerat bord – lackerad telåda – lackerad skål med lock – skrivbord – spelbord – almbord – alrots-bord, rotbord – sybord – bordsats – brädspelsbord, brädspel – förgyllt marmorbord – gueridon – köksbord – långbord – bordbänk – tältbord – sybåge – positiv.

Säng – sparlakanssäng – sängställe – skottsäng – dragsäng – tältsäng – standsäng – korgsäng.

Soffa – sittsoffa – soffställe – dragsoffa – träsoffa – kanapé – bänk – bordbänk – fäll-bänk – säte.

Stol – karmstol – länstol, fätölj – kullerstol, taburett – salsstol – läderstol – trästol – pinnlänstol – studerstol – nattstol – pall.

Spegel – väggspiegel – spegel med ljusarmar, lampettspegel, lampett, glaslampett – bordspegel med låda – toalettspiegel – kommodspiegel.

Pendelur – väggur – väggpendyl – pendyl – bordstudsare, studsare – slagklocka.

Ljuskrona – ljusarmar – fågelbur.

Carl Forsstrand, Linnés ekonomi och hans kvarlätenskaps öden. SLÅ 1922, s. 72 ff.

Sigurd Wallin, Linnés bohag och konststilarna. SLÅ 1927, s. 140 ff.

H. O. Juel, Om Kalms bemödanden att i vårt land införa nordamerikanska växter. SLÅ 1930, s. 49 ff., trävirke.

Arvid Hj. Uggla, Meddelanden från Linné-museet, I. SLÅ 1946, s. 102.

K. V. Ossian Dahlgren, Philosophia botanica, ett 200-årsminne. SLÅ 1950–51, s. 23 f., herbarieskåp.

Meddelanden från Linné-museet, V. SLÅ 1954–55, s. 166, skrivbord.

S. Wallin, Linnéminnen i Nordiska museet. Fataburen 1950, s. 141 ff.

Rumsinredning

Kakelugnar – tapeter, av papper, av stoft, etoffs.

Tavlor, estamper

Tavla – målning, olja på trä – blomstermålning – contrefait – medaljong med skuggporträtt – bröstbilder av terre blanche – bröstbilder av gips – byst av gips – gipsbild – estamper i förgylld ram, i svart ram, vyer av England, porträtt.

August Hahr, En unik svensk målning på Linnés Hammarby. SLÅ 1918, s. 80.

Arthur Sjögren, Linnéska släktsilhuetter. SLÅ 1924, s. 101 ff.

Rutger Sernander, Lars Roberg och Linné. SLÅ 1928, s. 107 ff.

Arvid Hj. Uggla, Meddelanden från Linné-museet, I. SLÅ 1946, s. 102.

Arvid Hj. Uggla, Meddelanden från Linné-museet, III. SLÅ 1948, s. 113.

Gunnar W. Lundberg, Linné och Roslin. SLÅ 1954–55, s. 65.

Birger Strandell, Ljungbergers medaljonger av Linné och hans hustru. SLÅ 1954–55, s. 115.

Sigurd Wallin, Porträttmedaljonger i Linné den yngres ägo. SLÅ 1961, s. 67.

Gösta Berg, Lejon, kameler, apor och andra exotiska djur i det gamla Stockholm. Svenska kulturbilder, ny följd, 5, 1937, s. 332.

Instrument och skrivdon

Proberugn – ugnform, stor med lucka, mindre utan lucka – Coffs microscop, le microscope – microscopglasögon – le tube – solglas – lancetter – barometer – termometer – reseapotek – pulverburk.

Skrivtyg – blyertspenna – pennkniv – papperssax – lineal.

Arvid Hj. Uggla, Linnémuseets senaste förvärv. SLÅ 1933, s. 130.

O. T. Hult, Om Linné och »den osynliga världen», I, II. SLÅ 1934, s. 118, och 1935, s. 16.

N. V. E. Nordenmark, Anders Celsius, Linné och den hundragradiga termometern. SLÅ 1935, s. 124.

Otto Ahlström, Synverktyg i Linnémuseet i Uppsala. SLÅ 1947, s. 99 ff.

Otto Ahlström, Carl von Linnés mikroskop. SLÅ 1948, s. 114 ff.

Meddelanden från Linné-museet, IV. Linnés medicinskåp deponerat. SLÅ 1952, s. 98 ff.

O. Juel, Mikroskop. Svensk botanisk tidskrift 1913.

Laggkärl

Tunna, drickestunna, sill- och strömmingstunna, stöptunna, ståndtunna – fastage – dricksfat, kylfat, standfat – vinankare – mjölfjärding – kagge, brännvinskagge – kar, köttkar, drankkar, kar med tina – så, vattenså – balja, bälja – bytta – matspann – kanna, träkanna, dragarekanna – flaska, drickesflaska – stäva – ämbar.

Mjölkså – mjölkbytta – mjölkbunke – mjölkstäva – mjölkflaska – mjölkstina – kärna, smörkärna, ljuskärna – smörbytta – ostkar.

Bryggkar – fotbunke, trefotbunke, örbunke, tvättbunke – tvättbalja, tvättbälja – tina, tvätt-tina – klädfallan.

Väv- och spinnredskap

Vävstol – vävsked – bandstol – kabbstol.

Spinnrock – spänrock – nystvinda – nystfot – rännträ, nystkablar och rännträ – härvel – häcklor – kardor – mangel – sybåge.

Träsaker

Baktråg – bakbord, bakbräde – brödbräde – kakspade – brödkavle – brödhärvel – mjölask.

Träskål – hacklåda – skärbräda – tallrikstege – tunntratt – lår, spannmålslår, sädeslår, brädlår – ärtkista, grynlåda – vändlåda – handkvarn – vanna – rissel, säll, sikt – sånings-skäppa – kastskovel.

Korg, brödkorg, matkorg, buteljorg, klädkorg, bosskorg.

Dammborste.

Målkärl

Tunna – halvtunna, halvtunnemått – halvspannsmått – fjärding, fjärdingsmått – kappe, kappemått, 1/4-spann – halvfat – helankare – halvankare – mellanankare – kvartsankare – skäppa – kanna – stop – oxhuvud.

Betsman, betsmansvikt.

Sam Owen Jansson, Måttordbok. Nordiska museet, 1950.

Bleck

Skål, bleckskål – bleckpanna – kakpanna, med lock – tepanna – form, bleckform med lock – äggstjärnsform – snäckform – kakform – fattäckare – bricka, tebricka – skorp-korg – kaffekanna – pannkakspade – fiskslev – skopa, vattenskopa – sprits, bakelsesprits – durchslag, sil, mjölksil – tratt, blecktratt, brännvinstratt – rivjärn, revjärn – bleckmått, skorpmått – lykta, farstulykta – vagnslanterna – lanterna med skaft – ljusstake – lampa, glaslampa – vattenkanna – hästspruta – eldskärm – pudersk – bleckdosa.

Lackerat. Kaffekanna – gräddskål – skorporg – liten ljuskrona.

Målkärl. Kanna – stop – halvstopsmått, av bleck – kvarter, kvartersmått.

Järn

Gryta, järngryta, kokgryta – stekgryta, med lock – skaftgryta – tälgstengryta – gryt-ring – grytkrok – bykgryta – panna, järnpanna, stopjärnpanna – trefotpanna, trifotpanna – trefot, trefotring, pannring – kokpanna – stekpanna – pannkakspanna – plättpanna – munkpanna – göspanna – rundpanna – långpanna – skorpplåt, torkplåt – ljuspanna – vaffeljärn, vaffeljärn – tunnrånsjärn, råjärn.

Brännvinspanna av tackjärn med kopparhatt, inmurad – brännvinshatt.

Kaffekokare – kaffebrännare – kaffekvarn – stekspett, stekspettsfot – stekvändare – halster – brödmått – kálhacka, kálkniv – hackknivar – köttgaffel, kökskniv – förskärrar-kniv och gaffel – brodknivar och gafflar.

Strykjärn, med lod, strykjärnsfot – betsmän – aln, alnmått – ljusstake – ljussax – eld-gaffel, eldskyffel, eldtang.

Verktyg

Snickarebänk, hyvelbänk – släthyvel, listhyvel, spånhyvel, narhyvel, ploghyvel, oxhyvel – yxa, bila, huggyxa, handyxa, köksyxa – huggjärn – såg, sticksåg, trädgårds-såg – borrar med skaft, ekborr, dymlingsbör, anderstångsbör – bandkniv – täljkniv – tumstock – slipsten – stålbyrne.

Städ – sparrstäd – skruvstäd – pust – hammare, slägga, knöster – tång – rasp – stamp – nageltorn – järnsax, trädgårdssax.

Målarhäll – stöpslev.

Ekipager och åkdon

Täckvagn fyrsitsig, övertäckt vagn – kupé fyrsitsig övertäckt – kalesch tvåsitsig – tvåsitsig vagn – wienervagn – phaeton – trilla, vagntrilla, med kälkar – färdkärra, färedkärra – släde – täcksläde – bredsläde – kappsläde – kälkrack – slädblock – ridsadel – drängsadel.

Verkvagn, verkvagn med järnaxlar – järnaxelvagn – skrinnda med vagn – skrinndsläde – höskrinnda – oxvagn – jutvagn – kärra – verkkärra – kärra med järnaxlar – kärra med stegar – gödselkärra, dyngkärra – vattenkärra med tunna – handkärra – skottkärra – kälkar – arbetskälkar par – skogskälkar par – kälkreda – dragkälke.

Selar, vagnsselar, schässele, stängselar, ryhldon par, bridonger – slädsele, slädsele med bjällra – sela för älg – verkselar – bukuk.

Vagnslanterna – fotsack – kuskflyglar par – färdkorg – färdstegar – hjulekrar – hästtäck – fäll, slädfäll – slädhudar – björnhud – reskappsäck – koffert.

Skokista i stallet – skoverktyg, hovslagarverktyg – verkjärn – sadelmakarkläve – hackelsekista med kniv – hästlår – skrapa – ströborste – redkamm – mutternyckel – slipsten.

Axel Cronquist, Ekipage. Nordiska museet, 1952.

Jordbruksredskap

Plöjplog, mullplog – plogbill – plogkedja – årder, dyngråder – trästock med bill – stockrep av järn, järnstockrep, stockkedja, stockhakskedja av järn – stenhake, med rep – dragbjörk – åkerharv, åkerhärv – billharv – åkervält.

Lie, liearv – brynsten – hanskära – tjuva – järngrep – järnspekt, järnstör, järnstång, isbill – spade.

Sigurd Erixon, Lantmannens lätta redskap. Svenska kulturbilder, 5, 1931, s. 197.

Sigurd Erixon, Svenska årder. Liv och folkkultur, 1, 1948, s. 129 ff.

Sigurd Erixon, Lantbruk och bebyggelse. Nordisk kultur 13, 1956.

Ragnar Jirlow, Plogmodeller från 1700-talet vid Lantbrukshögskolan. Jordbruks-tekniska institutet, Ultuna, Meddelanden nr 213, 1948.

Spannmål

Råg – korn – vete.

Kreatur

Hästar – vagnshäst – rytthäst – dragonhäst – fox – klippare – vallack – sto, stokrea-tur – fölunge.

Tjur – ox – stut – ko, mjölkko – kvinga – kalv – fjolkalv.

Får – springgumse – snöping – lamm, gumselamm, tacklamm.

Galt – fargalt – sugga – småsugga – gylta – årskult – galtkult – sommarkult – gris.

Höns – anka – gås – kalkon.

Bikupa.

Carl Forsstrand, Linnés ekonomi och hans kvarlåtenskaps öden. SLÅ 1922, s. 18 f.

Ernst Schoug, Linné och veterinärväsendet. SLÅ 1925, s. 49.

Personregister till de avtryckta urkundshandlingarna

Urkunderna äro tryckta i fyra partier, numrerade I–IV, i årsskrifterna 1950–51, 1953, 1954–55 och 1962. Registrets sidhänvisningar ha formen »I: 69».

För familjen Linnés medlemmar hänvisas till tabellen I: 68 och till släkttavlor SLÅ 1919, sid. 115 ff, och översiktstabellen SLÅ 1959, sid. 111 ff.

Personer som nämnas i inledningsstycken eller kommentartext ingå ej i detta register.

- Acrel, Johan Gustaf* (1741–1801) med. dr i Uppsala 1765, med. adjunkt 1767, e. o. professor i teoret. med. 1784, prof. i prakt. med. 1788. I: 94, IV: 63, 68
- Adlöf, Lars* (1766–1836) borgare i Uppsala som klensmed 1792, burskap som järnkramhandlare 1825. III: 156
- Ahlander, Theodor Nils* (1745–1807) borgare i Uppsala som kramhandlare 1766, rådmän 1787–1801, borgmästare. I: 93
- Alner, Nils Olof* (1788–1856) auskultant i Svea hovrätt 1816, häradshövding i Västra Hälsinglands domsaga 30/2 1839. III: 165
- Alströmer, Clas* (1736–94) student i Uppsala 1750, assessor i Kommerskollegium 1770, kansliråd 1770, friherre 1778. I: 90, 93, 94.
- Alströmer, Patrik* (1733–1804) student i Uppsala 1748, direktör för Alingsåsverken 1754, överdirektör 1756, kommerseråd 1770, t.f. landshövding i Älvsborgs län 1774, friherre 1778. I: 90
- Anders Andersson*, rättare på Hammarby (1787). IV: 77
- Anders Andersson* i Nontuna (1806). II: 105, 113
- Anders Hansson* i Gränberga (1772–1857) häradsdomare, riksdagsman, antecknad vid riksdagarna 1812, 1823, 1828–30. III: 133, 138
- Anders Jansson* i Tjocksta. II: 106, 114, 118, 119
- Annell, Carl* (1839, Svea hovrätt). III: 165
- Appelqvist, Bengt* (1839) III: 164
- Aspegren, Magnus* (1781–1856) borgare i Uppsala som klädeskramhandlare 1810, lämnade firman 1844, nuvarande Ågren & Karell, Svartbäcksgatan. III: 138
- Banks, Sir Joseph* (1743–1820) engelsk naturforskare och naturaliesamlare. Gift 1779 med Dorothea, dotter av William Weston Hugesson, of Provender, in Kent. I: 90
- Berg, Anders* (1756– 7/6 1835) borgare i Uppsala som slaktare 1783, uppsade burskap 1833.
 Eller *Carl Fredrik* (död 1837) borgare i Uppsala som slaktare 1830.
 Eller *C. L.* (1805–42) borgare i Uppsala som slaktare 1831. III: 156
- Berggren, Carl* (1789–1852) borgare i Uppsala som färgare 1817, ägde gården nr 6 kv. Lindormen, Svartbäcksröten. III: 157
- Bergström, Carl* (1750–1822) akademikanslist, notarie 1773, sekreterare 1702–1805. IV: 65

- Björkman, Eric E.* (1835). III: 156
- Bolinder, Erik* (1759–1838) komminister i Vaksala 1804, v. pastor 1824. III: 158, 159
- Bonnevier, Johan* (1724–) borgare i Uppsala som kryddkramhandlare 1756. I: 93
- Borell, Fredrik* (1748–1810) borgare i Uppsala som handelsman 1776. I: 93, IV: 63
- Br., Fr.* (1839). III: 165
- Brandt, Johan Alexander* (–1789) Förbered. teol. o. fil. ex. i Uppsala 1754, jur. dr 1763, jur. doc. vid Åbo akad., akademinotarie i Uppsala 1771, ombudsman 1772, häradshövding i Vaksala m.fl. härader 1773–89. I: 94, IV: 64, 65
- Brita Carin Andersdotter* (1835). III: 156, 158
- Broberg, Lars* (–1795) gesäll vid Botaniska trädgården i Uppsala, utlandsresa 1762, akademiträdgårdsmästare 1764–1792. I: 94
- Carin.* Se Brita Carin.
- Carlsson, Hj. Carl* (1839). III: 165
- Catharina Mattsdotter* (1835). III: 158
- Clerck, Eva Johanna, född Duse* (1750–1814 på Gränby) syster till Samuel Christoffer och Hans Henrik Duse. Gift 1780 med majoren, överjägmästaren på Gotland Christoffer Clerck (1735–1808). III: 121, 132
- Coff, Cuff, John* (c. 1708–72) optisk instrumentmakare, Fleet Street, London. I: 89
- Cratz*, kursor vid Uppsala universitet II: 105, 112, 118–121
- Cuff*, se Coff.
- Dahlson, Lars Fredrik* (1756–1805 på Älvkarleö bruk) advokatfiskal i Svea hovrätt 1784, lagman i Västmanland och Dalarna 1789, i Närke 1801–05. IV: 75, 76
- Daniel Andersson* i Wallby (1763–1821) häradsdomare, riksdagsman, antecknad vid riksdagarna 1809, 1810, 1815, 1817–18. III: 121, 132
- Ekeberg, Erik*, borgare i Uppsala som sadelmakare 1772. I: 94
- Ekman, Emanuel* (1737–1801) Borgströmiansk adjunkt i praktisk ekonomi vid Uppsala universitet 1762, designerad professor 1766, ordinarie 1790. IV: 73, 75
- Ekman, Mathias* (1798–) borgare i Uppsala som viktualiehandlande 1827. III: 156
- Eld, Eric*, soldat, Gränby (1835). III: 156
- Erik Ersson* i Pålsbo (1783). I: 86
- Erik Ersson* i Lilla Söderby, bonde (1778). I: 70, 71
- Erik Ersson* i Årsta (1806). II: 106, 114, 118, 120
- Erik Johansson* i Tjocksta (1778). I: 71
- Erik Mattsson* i Löfsta (1806). II: 106, 114, 118, 120

- Faggot, Jakob* (1699–1777) överdirektör för Kungl. Lantmäterikontoret 1747. I: 85
- Fick, Carl Peter* (–före 1808) e. o. kanslist i Krigskollegii kansli 1772, kammarskriver 1777, revisors titel 1787. IV: 67
- Floderus, Johan* (1721–89) magister i Uppsala 1743, docent i grekiska 1752, akademiadjunkt 1757, professor i grekiska 1762, prästvigd 1779, kyrkoherde i Gamla Uppsala, prost. Gift 1765 med *Ulrika Asp* (1746–1813) dotter av *Mattias Asp* (1696–1763) domprost i Uppsala. I: 70, 85, 93, IV: 70, 71, 73, 75
- Flygare, Gustaf* (1743–1805) magister i Uppsala 1767, jur. docent 1769, kanslist 1771, akademisekreterare 1773, juris professor 1787. I: 86, IV: 64, 65, 67
- Forssberg, Lars Magnus* (1781–1865) borgare i Uppsala som kryddkrämare 1814. III: 156
- Forslund, Olof* (1751–1833) borgare i Uppsala som viktualiehandlande 1782, uppsade burskap 1820. RVO. I: 93, III: 142
- Fougberg, Anton Adolf* (1800–45) löjtnant vid Fortifikationen. Gift med *Johanna Maria Martin*, dotter av *Per Martin* och *Sara Elisabet Bergencrantz*. III: 160, 165
- Franklin, Benjamin* (1706–90) nordamerikansk statsman och fysiker. I: 90
- Geringius, Giringius, Anders* (1732–1804) handelsman och hattstofferare i Stockholm. I: 93
- Goës, Johan Fredrik* (1767–1823) volontär vid Södermanlands regemente, fänrik 1781, löjtnant 1793, kapten 1802, majors avsked, RSO 1816. II: 106, 114
- Gustaf*. Se af Sillén.
- Gustaf Månsson* i Edby (1806). II: 106, 114
- Görge, Carl Fredrik* (1778–1843) privilegier på apoteket Lejonet i Uppsala 1801, köpte 1804 gården nr 2 vid Kungsängsgatan och Stora torget, flyttade till Stockholm efter 34 år. III: 155
- Hagberg, Erik* byggmästare (1806). II: 107, 116, 119
- Hageman, John Niklas* (1727–89) vice bibliotekaries titel, professor i orientaliska språk i Uppsala. IV: 69, 71
- Hall, Anders*, rusthållare, Husby-Långhundra (1778) I: 71
- Hedenqvist, Pet.* (1740–96) burskap som urmakare i Uppsala 1775 (?). I: 94
- Hesselgren, Erik* (1715–1803) fil. mag. i Uppsala 1743, akademiadjunkt, professor 1760, biskop i Hernösand 1779. IV: 70
- Hjerpe, Erik* (1735–94) student i Uppsala 1753, prästvigd 1759, adjunkt i Vaksala 1765, kyrkoherde i Vidbo 1770, prost 1785. IV: 76
- Hjerta, Carl Didrik* (1758–1816) student i Uppsala 1776, kemie laborator 1785, akademiräntmästare 1798, RVO 1816. II: 91, 108, 109, 116, 124, III: 121, 132
- Hofling, Peter Jacob*, understallmästare hos hertig Carl av Södermanland. I: 86
- Holm, Carl Fredrik*, borgare som vagnmakare i Uppsala 1779. I: 71
- Holm, Erik Gustaf* (1799–) borgare i Uppsala som viktualiehandlande 1831. III: 157
- Holst, dragon* (1835). III: 156

- Hoppenstedt, Baltzar Esaias* (1750–95) köpte 1776 Billbergsga gården vid Vaksalagatan och Stora torget i Uppsala, källarmästare, rådman 1780, borgmästare i Kalmar 1788, lagman 1792. I: 71
- Hydrén, Erik* (1732–86) teol. dr i Uppsala 1779, professor. IV: 63
- Hårleman, Carl* (1700–53) friherre, arkitekt, överintendent. I: 85
- Isac Ersson* (1835). III: 158
- Jan Jansson* i Edby (1806). II: 106, 114
- Jan Noaksson*, bonde i Hammarby (1839). III: 164
- Jan Pehrsson* i Säfja (1806). II: 106, 115, 121
- Klint, Daniel* (1747–1821) borgare i Uppsala som kramhandlare 1776–1800. I: 93
- Küsel, Carl* (1765–1837) grosshandlare i Stockholm III: 157
- Lagerström, Christina*, fru (1806). II: 106, 113
- Lemke*, handlande (1835). III: 156
- Levin, Erik* (1754–1804) auskultant i Svea hovrätt 1773, registrator 1781, notarie 1784, assessor 1791. IV: 76
- Lidbäck, Jonas*, hovrättsvaktmästare. IV: 71
- Lindgren Sons et Grills* Curatorer i London. *C. Lindegren*, Alströmers representant i London. *Claes Grill* (1750–1816) köpman och svensk generalkonsul i London. I: 94
- Lindroth, Johan Erik* (1756–1818) borgare i Uppsala som bokbindare 1781, rådman 1798, riksdagsman 1809. III: 106, 114, 118, 121
- Littström, Litström, Carl Magnus* (1772 i Falun–1823 i Stockholm) handlande, riksdagsman, brukspatron. II: 115, 121, 122
- Lock, Lökk, Christian Ludvig* (1718–1800) innehavare av apoteket Uplands vapen i Uppsala från 1757, byggde omkr. 1770 det år 1960 rivna apotekshuset i vinkel mot Kungsängsgatan (östra sidan) och Stora torget. IV: 63
- Lund, Maria* (1806). II: 106
- Lundgren, Erik*, borgare i Uppsala som kramhandlare 1779. IV: 63
- Lundström, Anders* (1741–1811) akademikanslist i Uppsala 1773, e.o. juris adjunkt 1777, ordinarie 1782, akademisekreterare 1788, juris professor 1792. IV: 59, 67, 68, 77
- Löfvén, A. Ö.* (1839). III: 165
- Lönnrot, Erik Magnus* (1754–96) auskultant i Svea hovrätt 1772, notarie 1778, assessor 1788, ledamot av Högsta domstolen 1794. I: 69
- Marteleur*, rådman (1778). I: 71
- Martin, Thure* (1802–53) son av Per Martin och Sara Elisabet Bergencrantz. Löjtnant vid Nerikes regemente, v. kommissionslantmätare. III: 158
- Matts Ersson*, rusthållare i Husby-Långhundra (1778). I: 71
- Mollenhoft, Möllenhoff, Andreas* (1736–91) akademiapotekare i Uppsala och vid Sättra brunn 1764–91, privilegium 1766 på apoteket Kronan. I: 93
- Moræus*, bergsman. IV: 59

- Moræus, Christina Johanna*, demoiselle. III: 156, 160, 165
- Moræus, Jesper*, bergsman. II: 106, 114, 118-121
- Moræus, Petter* (1726-93) bergsrådman. I: 71
- Nisbeth, Johan Axel* (1763-1845) till Östunaberg i Östuna sn, Uppland, fänrik vid Upplands regemente 1778, kapten 1792-95, ryttmästare vid adelsfaneregementet 1796-1807. III: 156
- Norström, målare* (1783). I: 93
- Olof Ersson*, bonde i Skälby, Vaksala sn (1783). I: 86
- v. Olthoff, Carl Petter* (1795-1856) anställd i Kammarrätten 1811, revisor. III: 158, 159
- Paykull, Johan Gustaf* (1798-1868) e. o. kanslist, kammarjunkare 1818, legationssekreterare i Köpenhamn 1823, friherre vid faderns död 1826, kammarherre 1832, RNO 1836, avsked ur kabinettet 1840. III: 157
- Pehr Andersson* i Asphagen, torpare (1806). II: 106, 113
- Per Andersson* i Danmarks socken (1835). III: 156
- Per Hindricsson*, arbetskarl vid Gränby (1835). III: 156
- Pehr Jansson*, torpare (1806). II: 106
- Pehr Olsson* i Edby (1806). II: 106, 114
- Pehr Pehrsson* i Edby (1806). II: 106
- Pehr Pehrsson*, bonde, Wallby (1806). II: 106
- Pehr Pehrsson*, dräng (1806). II: 106
- Perman, målare* (1793). I: 94
- Pohl, hökare* (1783). I: 93
- Portland, William Henry Cavendish Bentinck 3rd Duke of Portland* (1738-1809) engelsk premiärminister 1783 och 1807-09. Gift 1766 med Lady Dorothy Cavendish (1750-94) dotter av the 4th Duke of Devonshire. I: 91
- Pousette, madame* (1783). I: 94
- Pousette, mamsell* (1811). III: 131
- v. Prinzencreutz, Abraham Roland Printz* (1780-1836) adlad 1820, statssekreterares n.h.o.v. 1830. III: 156, 158, 164
- Rabenius, Lars Georg* (1771-1846) student i Uppsala 1788, jur. kand., docent 1792, juris professor 1807-37, jur. dr 1810, adlad 1834. II: 108, 124, III: 157, 158
- Rockenham, Charles Watson-Wentworth, marquis of Rockingham* (1730-82) engelsk statsman. I: 90
- Rousseau, Jean-Jacques* (1712-78) schweizisk-fransk författare. I: 90
- Ruda, Gabriel* (1720-talet-1798) akademikamrerare i Uppsala 1759-87. III: 132
- Rudbeck, Olof d. ä.* (1630-1702) professor, läkare, polyhistor. I: 90
- Rudbeck, Olof d. y.* (1660-1740) professor, arkiater, botanist. I: 90
- Råberg, Catharina* (1835). III: 158

- S. Andersson*, häradsdomare (1835). III: 158
- Sahlgren, Niclas* (1701-76) direktör vid Ostindiska kompaniet, Göteborg. I: 93
- Salvén, Anders* (1795-1857) teol. kand. 1832, v. pastor vid Uppsala domkyrka 1834, kyrkoherde i Slöta, Skara stift 1834, k. hovpredikant 1836. III: 159
- Sandbeck, fru* (1783). I: 93
- Schalin, Johanna*, demoiselle (1835). III: 157
- Scharp, Andreas* (1751 i Malmö -1829) kammarsskrivare i husesynskontoret i Krigsskollegium 1779, kammarförvant 1795, kassör 1808, avsked 1824. IV: 67
- Schedvin, Daniel Magnus* (1780-1858) fil. mag. i Uppsala 1803, jur. dr 1807, akademisekreterare 1813, akademiräntmästare 1825. III: 133, 138, 139, 142
- v. Schulzenheim, David* (1732-1823) med. dr i Uppsala 1754, professor i Stockholm 1761, RNO 1782, förste arkiater. I: 94
- Schöld, dragon* (1835). III: 156
- af Sillén, Gustaf Emil* (1819-47 på Gränby i Vaksala) student i Uppsala 1837, hovrättsexamen, e. o. notarie i Svea hovrätt 1846. III: 148, 156
- Solander, Daniel* (1707-85) juris professor i Uppsala 1740-85. IV: 69
- Solander, Daniel* (1733-82) brorson till professorn, lärjunge till Linné, levde i England från 1760, medhjälpare till Sir Joseph Banks. I: 90
- Spengler, Lorenz* (1720 i Schweiz -1807 i Köpenhamn) dansk kungl. konstsvare och konstmuseiföreståndare, därjämte naturvetenskapsman, conchyliolog. I: 90
- Staffan Staffansson* (1835). III: 157
- Sturzenbecker* (1778, Svea hovrätt). I: 69
- Sundeman, Erik* (-1786) akademibokbindare i Uppsala 1748. I: 93
- Sunesson, Nils Christian* (1771-1833) auskultant i Svea hovrätt 1788, v. häradshövding 1794, advokatfiskal i Serafimerördensgillet 1802, i hovrätten 1803, häradshövding i Rasbo, Ullerakers m. fl. härader 1806, lagman 1814. III: 132
- Säve, ryttare* (1782). IV: 63
- Söderström, Michael* (1750-1819) borgare i Uppsala som hökare, gryn- och spannmåls-handlare. Änkan uppsade burskapet 1822. II: 115, 121
- Tegelberg, Johan* (-1799) juveleraremästare i Uppsala 1771-78. I: 93
- Tengmalm, Erik* (1727-1805) fabrikshandlande i Uppsala 1755, uppsade burskap 1799. I: 93
- Tessin, Carl Gustaf* (1695-1770) greve, riksråd, kanslipresident. IV: 59
- Theel* (1806). II: 115
- Thunvall* (1835). III: 157
- Tottie & Arfwedson*, handelshus i Stockholm, grundat 1771. I: 94
- Welin, Charlotta*, demoiselle (1835). III: 143, 158
- Westlindson, G.* (1835). III: 164
- Wiberg et Elfving*, Stockholm (1783). I: 94, IV: 63

- Wigelius, Erik* (1719–) student i Uppsala, akademiens bokauktionator 1764–97.
I: 93
- Wikblad, Isak* (–1784) borgare i Uppsala som hökare 1750, privilegium som tobaksfabrikör 1753.
I: 86
- Wilander, Carl Anton* (1806–72) prästvigd 1829, magister 1833, predikant vid Uppsala läns arbets- och korrektionsinrättning 1837, kyrkoherde i Bergsjö och Hassela 1853, i Nora 1857, kontraktsprost 1861.
III: 158
- Wistrand, Anders* (1773–1852) kammarskrivare 1802, landskamrerare i Uppsala 1819, kammarrättsråds titel 1827, RNO 1834, avsked 1844.
III: 165
- Wistrand, Ludvig Dethof* (1805–38) son till Anders W., jur. kand. 1829, e. o. notarie i Svea hovrätt 1830, t. f. kämnärspreses i Uppsala 1830–32, v. häradshövding 1834, t. f. länsbokhållare 1835–37.
III: 159
- Voltaire, François-Marie Arouet de* (1694–1778) fransk författare.
I: 90
- Yttræus, Anders* (1745–1803) borgare i Uppsala som kryddkrämare 1773. Änkan uppsade burskapet 1814.
I: 93
- Zettergren, Fredrik Adolf* (1791–) bataljonsläkare i K. Svea artilleriregemente 1824.
III: 160, 165
- Ångerman, Hans Anton* (1777–1838) lanträntmästare i Uppsala län, assessor, RVO.
III: 159
- Ärre, Christopher Mauritz* (1801–35) prästvigd 1824, v. kollega vid Uppsala katedralskola 1827, ordinarie 1830.
III: 56
- Öman, Nils*, borgare i Uppsala som skomakare 1781.
IV: 63

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Urkunder I, SLÅ 1950–51</i>	67
Carl von Linné d. ä:s bouppteckning 1778	69
Carl von Linné d. y:s bouppteckning 1783 (1784)	85
<i>Urkunder II, SLÅ 1953</i>	89
Sara Elisabet von Linné, född Moræas bouppteckning 1806	91
Sara Elisabet von Linné, född Moræas arvskifte 1806	109
<i>Urkunder III, SLÅ 1954–55</i>	119
Hans Henrik Duses bouppteckning 1811	121
Samuel Christoffer Duses bouppteckning 1826	133
Sofia Duse, född von Linnés bouppteckning 1830	139
Sara Christina Duse, född von Linnés bouppteckning 1835	143
Lovisa von Linnés bouppteckning 1839	160
<i>Urkunder IV, SLÅ 1962</i>	55
Elisabet Christina Bergencrantz, född von Linnés bouppteckningar och arvskifte	58
Bouppteckning 1782	58
Arvskifte 1782	65
Bouppteckning, delen hos mannen 1782	65

Tillägg 1783	67
Ny bouppteckning 1783	67
Carl von Linnés och Sara Elisabet von Linné, född Moræas testamenten 1769 och 1776	68
Carl von Linné d. ä:s bouppteckning. Anmärkningar	71
Carl von Linné d. ä:s arvskifte 1778, andelar	72
Sara Christina von Linnés andel	72
Sofia von Linnés andel	74
Sara Elisabet Martin, född Bergencrantz' andel	75
Carl von Linné d. y:s arvskifte, andelslista	77
Kommentar	78
Anmärkningar	78
Föremålstermer och notiser	86
Personregister	95

TELEMAK FREDBÄRJ

JOHANNES MORÆUS, LINNÆI SVÄRFADER

Det har länge varit känt¹ att i Vetenskapsakademiens bibliotek förvaras en av Linnæus egenhändigt skriven biografi över svärfadern Johannes Moræus. Detta manuskript, tydligen avsett som material för en parentation över den avlidne akademiledamoten, har ej förut publicerats och må därför här återgivas.

MINNE

af

JOHANNIS MORÆI

Doctoris Medicinæ,
Practici apud Cuprimont.,
Poliatri Fahlunensis,
Assessoris Reg. Coll. Med.,
Soc. Acad. Reg. Scient.,

LEFNAD

Kongl. Wetenskaps [Academien] saknar ibland sina Ledamöter Assessoren, Doct. JOHAN. MORÆUS, hwars minne till senaste ärkiensla, i kraft af akademiens grundreglor, här kort föreställes:

Magist. PETRUS JONÆ Helsingius war fordom Pastor i Mora, sedermera Probst i Fahlun; des barn kallade sig MORÆER.

Rådman DANIEL ISAKSON, Senior wid Fahlun grufvätt, bodde på Sweden wid Fahlun; des barn kallade sig SWEDBERGAR.

CronoBefalningsMannen JOHANNES MORÆUS i Fahlun, Petri Jonæ son, war gift med BARBARA [SWEDBERG], Daniel Isaksons dotter, hade 7 barn. Han dog ifrån desse ännu omyndige barn 1678, lämnandes änkan uti widlöftighet.

1672 Martii 9 blef wår JOHANNES MORÆUS född, som war ibland Befallningsmannens Johannis Moræi barn näst det sidsta. Modren hölt denna sonen endast wid Scholen, emädan hon märkte i honom et synnerligt minne och lust för boken.

¹ Ewald Ährling i Carl von Linnés svenska arbeten, 2, s. 92.

JOHANNES MORÆUS.
Oljemålning. Linnés Hammarby.

1685 blef vår Johannes af Biskop CARLSSON,¹ som visiterade uti Fahlu trivial-Schola, för sitt ogemena minne föredragen alla sina camerader, ibland hwilka han innehade sidsta rummet, och för dem flöttad till classem quartam.

1686 besökte Regements Pastoren i Stockholm, Magister JESPER SWEDBERG, sin födelse ort, där märkte denna sin systerson[s] makalösa [ogemena överstr.] minne, ty tog han honom till sig, låter honom informeras i tyska Scholen.

1688 efter 1½ åhrs Scholegång i Stockholm blifwer vår unge Johannes af sin Morbroder Swedberg insat på apotheket Swanen at lära apothekarekonsten, där han, under apothekaren den unga JULIUS FRIDER. FRIEDENREICH,² med mycken swårighet och hårdhet, uthärdade 7 åhr för lärgosse och 1½ för gesäll.

1696 skrifwer Jesper Swedberg, då Professor Theologiæ primarius i Upsala, till denna sin systerson, at han wille komma till Upsala, där antaga des Söner uti information. Vår Moræus, som tillförna litet läsit, nu på 7 åhr näppeligen fåt koxa i någon bok, måste lyda sin huldaste morbroders behag; lämnar apo-

¹ Carl Carlsson (1642–1708), biskop i Västerås. Barnen adlade Cederström.

² J. F. Friedenreich (1643–91), apotekare i Stockholm.

theket, reser till Upsala, emottager disciplarne, studerar medicinen, hörer flitigt medicinæ Professorerne RUDBECK och ROBERG.

1702 måste vår Moræus se sin sambling af Böcker, Manuscripter och all annor sin ringa egendom, med Upsala stad, kastas i aska.

1703 Maji 12 disputerar denna vår Moræus publice *de Vitriolo* under Professor Robergs præsidio.

Här på skiänker Doctor Jesp. Swedberg vår Moræum 100 plåtar till respenningar. Moræus tager afskied från Upsala, stiger om hösten till siös wid Stockholm, inkastas af Stormen både på Gotland och Öland, kommer åter mycken fara till Amsterdam, åter några dagar går till Leyden, där hörer et helt år den stora Läkaren, då Prælectoren, BOERHAAVE,¹ med honom flitigt bewistar Nosocomierne. Under ferierne, genom praxin medicam, förtienar sig penningar af Siöfolket i Amsterdam, till underhåll öfwer terminerne i Leyden.

1704. Om hösten skickar Biskopen i Schara Jesp. Swedberg till Moræum 50 plåtar, at med dem resa hem. Men vår Moræus tyckte sig ännu något fattas uti anatomicis och arte obstetricia, reser därför genom Flandren till Paris at höra PETITI och LERY.²

Decembris 10 samma år får vår Moræus Kong. Majjts fulmacht, på Landshöfdingens Strömfelds³ förslag, at wara Provincial medicus (den första) i Scharaborgs Lähn.

1705. Reser vår Moræus till Rheims (en Academie uti Champagne), där åter aflagde specimina blifwer Doctor Medicinæ 1705, januarii 14, Promotore Ægid. CULOTEAU.⁴ Här ifrån går hem åht genom Flandren och Holland, men i Sluis⁵ måste sitta 6 veckor fången uti Holländska armeen, såsom kommen ifrån fientelig ort. Lösgifwen går från Amsterdam siöwägen till Hamburg och Sverige. Antager sin tjenst.

1708. Sedan Doct. Moræus lefwat 4 år i Schara såsom son uti sin träffeliga Morbroders hus, får han kallelse och transport till sin födelse ort, at wara Medicus wid Fahlu bergslag åter Doctor CARL FRIDR. BELOW.⁶

1709 Februarii 22 får han lika fulmacht at wara Stads Physicus i Fahlun.

1715 Februarii 24 wart Doct. Moræus gift med ELISABETH, Rådmannens HANS ISRAELSONS äldre dotter, på Kor[s]näs, sin nu återlemnade. Fick med henne 7 barn: 1. Sara Elisabeth 2. Johannes 3. Johannes 4. Anna Christina

¹ Herman Boerhaave (1668–1738), med. och bot. prof. i Leiden, samtidens största medicinska auktoritet.

² Jean-Louis Petit (1674–1760), samtidens främste kirurg, höll fr. o. m. 1700 i Paris anatomiska och kirurgiska föreläsningar, som besöktes av lärjungar från hela Europa; Lery (Lorry enl. Sacklén) ej funnen i läkarbiografiska lexica; troligen felskrifning för Méry, Jean (1645–1722), fr. o. m. 1700 förste kirurg vid Hôtel-Dieu i Paris.

³ Harald Strömfelt (d. 1707), frih., landshövding i Skaraborgs län.

⁴ Gilles Culoteau (1664–1706), med. prof. i Reims.

⁵ Sluis, gränsfästning mellan det habsburgska Flandern och det holländska Zeeland.

⁶ Carl Fredric Below (1673–1708), gruvmedikus och stadsfysikus i Falun.

5. Barbara Catharina 6. Petrus 7. Daniel, af hwilka 1., 3., 4., 6. öfwerlefwa;¹ den äldsta gift med Profess. Linnæus i Upsala.

1720. Blef Doct. Moræus med Assessors Character benådad.

1739. Kallades Assessor Moræus af Wetenskaps Academien till des medlem, wid des första åhr. Wår Moræus wiste sig wärdig Ledamot, då han ej af sido satte, fast ålderstigen, at inkomma med nyttige rön, som kan ses af Academiens handlingar: 1739, pag. 41, Om Stormhattsblommans gift; 1742, pag. 28, Om Fahlu ängs-skiötsel.

1742. Sedan wår wärdige Ledamot Moræus mycket och länge förswagat sin lefwer och mielte genom tryckande, så wähl af oughörligt läsande (hwar med han dageligen sig bemödade) som af alvo adstricta (fato senili et hæreditario),² stadnade han först på åhret uti en lindrig feber, som wähl förswan, men inga krafter kommo igen. Han märkte änteligen sielf, at metastasis febrilis satt sig till de förswagade viscera lefwer och mielte, af det han på ryggen (ej på sidorna) ligga motte. Han tränade bort, krafterna förswunno, och han lemnade detta lifwet 1742, Novembris 29, klåckan 3 om morgonen på sin gård Sweden wid Fahlun. Hans Lekamen lemnades decembris 10 därpå föllande uti Fahlu nykyrkia.

Såleds hafwa Salig Assessor Moræi dagar ock åhr bor[t]flugit.

Wi mins, at han war till wexten medelmåttig hög, grott [grovlemmad], kiött-ful, fast, rak, mörklagd.

Han war religieus, han rördes ej af lyckan; han hölt ord och afsked [avtal] helige, han förslöste ej sit goda.

Han war i alt sit wäsende: i hus, kläder, upförande, tahl, omdöme, sinnelag Alwarsam.

Han tolte ingen flychtighet, nyfikenhet, klemmoghet, flärd åller öfwerflöd.

Han talte gierna om Lärda och Lärdas handlingar, läste gierna deras skrifter och arbeten, hälst practiske och chemiske.

Han war Medicus mechanicus,³ sectator [anhängare] af Boerhaaven, ägde mycken experience, war säkert af swänska medicis på sin tid ibland de kiäckaste och lyckeligaste, hwar före han och ägde största tillit och förtroende i sin praxi medica.

*

I Vetenskapsakademiens Handlingar, Oct.–Dec. 1742, trycktes en anonym artikel »Minne af Johannis Moræi ... Lefnad». Denna biografi, som troligen utarbetats av Akademiens dåvarande sekreterare Jacob Faggot,⁴ bygger helt och

¹ Sara Elisabeth (1716–1806), g. 1739 med Carl Linnæus; Johannes (1719–73), medföljde 1741 Linnæus på Ölands- och Gotlandsresan som mineralog, blev slutligen bergsfiskal i Falun; Anna Christina, f. 1721, g. 1745 med Moræi efterträdare Olof Kalmeter; Petrus (1726–93), bergsrådman.

² Översättning: förstoppning (genom ålder och arv).

³ De medicinska skolorna voro (enligt Linnés Clavis medicinæ) två: den empiriska, på erfarenheten grundade, och den dogmatiska eller mekaniska, byggd på teoretisk grund.

⁴ Jacob Faggot (1699–1777), inspektör, sedan överdirektör i Lantmäterikontoret.

till största delen ordagrant på Linnæi manuskript men har jämte några språkliga ändringar en del utsmyckningar, såsom att den avlidne »gått från det owaraktiga til det som beständigt är»; »dygden är det rätta Adelskap ock snillegåfwor de rätta hielpemedel»; »Theorie utan Practike är lik en Grundwal, som aldrig får Hus ock Tak öfwer sig»; dottern Sara Elisabeth har »skaffat en sådan Måg åt en sådan Swärfar»; »Läkedomarna [medikamenten] äro sielfwa underkastade förgängelighetene, därföre kunna de ej förtaga döden eller göra våra kroppar oförgängeliga»; »Sal. Assessor Moræi dagar ock år [hafwa] efter 70 års wandring på Jorden tagit ända, men hans åminnelse, hans heder ock frågd skal blifwa waraktig ock fortplantas in til siuttio slägter». Som avslutning skriver författaren: »Os har det ålegat at förtälja detta i sanning, ej så mycket för det at öka den Dödas beröm, ty det kan desutom ej minskas, utan fast mera därföre, att de framfarnas dygd, witterlek, idoghet, slögder och mannawett må tjäna dem lefwandom til eftersyn ock upmuntran at anwända den stackoga lifstiden Gudi, sig sielfwom ock samfundet til heder, sanskylligt gagn ock rätt fromma.»

Den 5 jan. 1743 utfärdade Vetenskapsakademien en inbjudan till »Herrar ock Män af witterlek, Stånd ock värde — — til hvars Mans behageliga tjänst ock nöge» att den 19 jan. i Auditorium illustre på Riddarhuset åhöra en paretation av »sin älskeliga Ledamot» Professor Herm. Diedr. Spöring¹ öfver »hännes wärduga Vän ock Ledamot, fordom Medicinæ Doctor, Assessor Johan Moræus». Med detta program som ingress trycktes s. å. åminnelsetalet som Åreminne, det första i den långa raden av minnesteckningar, som utgävos av Vetenskapsakademien.²

Spöring bygger de biografiska uppgifterna helt och hållet på dem Linnæus angivit, men präglar dem med sin egen stil och tillfogar oratoriska utgjutelser i inledning, mellanstycken och avslutning.

Åreminnets upptakt är att dygd och vett i alla tider belönats med ära och heder; sålunda ha i Rom, Grekland och Egypten konungar och fältherrar hedrats med statyer eller byster i marmor eller brons; pyramider, obelisker eller tempel ha byggts till deras ära; hos oss ha de gamla göter ristat runstenar över sina store. Även läkare som Æsculapius — »alla Läkiäres Ålderman» — Hippocrates och Galenus ha fått ärestoder; svenska läkare ha fått skådepenningar slagna till sin ära och Moræus hyllas nu med detta Åreminne.

Följer så en skildring af Moræi familjemiljö, hans barndom och ungdom. Under den långa lärlingstiden på apoteket Svanen fick han, säger författaren, i stället för skolböckerna »blådra ock studera i den stora Naturens Bok, ock i synnerhet i den delen, som handlar om de ur Naturens 3:ne Riken hemtade kroppar, i hvilka den Stora ock Allvisa Skaparen inplantat den hälsosama kraft ock värckan, at då de med förnuft brukade varda, Menniskians lif ock hälsa bibehålles, de svåraste siukdomar botas».

Sedan följer en lovsång till Naturens tre riken och deras Skapare samt be-

¹ H. D. Spöring (1701-47), med. prof. i Åbo.

² Programmet avbildat hos Hildebrand, s. 511.

skrives, allttjämt i högtravande stil, hurusom »pilten» fått besöka dem alla och från underjorden (mineralriket) återvänt till jorden, där han lärt känna elden (i laboratorierna).

»Säll äst du ungdom, som i späda åren blir bekant med Naturen! Lycksalig äst du Land ock Rike, som har många sådane tilväxande ämnen.»

I samband med skildringen av Moræi studier i Uppsala följer en utläggning av anatomiens och sjukdomslärans betydelse för en blivande medicus. Moræi olycka att vid Uppsala brand 1702 förlora sin egendom kommenteras: »Det var väl en sak, som kunde röra en fattig studerande ungarl; men som et stadigt sinne intet gerna röres af första olyckans storm mera än som Helleberget af Hafvets höga svall och böljor, så gaf han sig rätt väl tilfreds, väl vetande, at fastän hans böcker och manuscripter voro af elden förtärde, så var dock Lärdomen i hans lycklige minne brandfri ock väl förvarad.»

Efter omnämmandet av Moræi studier hos Boerhaave i Leiden hyllar Spöring denne som ett den gudomliga Försynens redskap i medicinen.

Värtaligt skildras vidare hurusom Moræus återkom till fäderneslandet som en god kristen, med ofördärvad dygd, allvarsam och frisk till kropp och själ. »Han förde intet hem med sig längder ock listor på utländske bedrägelige Skönheter, utan han talte om, huru många lärde ock ärlige Männ han förtroligen omgåts med, samt huru många döda kroppar han med konstig [skicklig] hand hade öppnat. Det var honom obekant, hvilka voro de förnämste Lust- ock Spelhus utomlands; men det viste han väl at förtällja, hvilka Siukhus voro de, som hade måste siuka i sig. Förträffelige Bibliothequer, prägtige Konstkammare ock Cabinetter samt väl inrättade Chymiske laboratorier ock värkstäder voro äfven de ställen, där han sökte sin mästa ro ock förnögelse. — Med ett ord, Mine Herrar, han kom hem i dygd, i vett, i lärdom, i erfarenhet, mogen til sitt Fädernesland[s] tjenst.»

När Spöring skildrar Moræi utseende och själsegenskaper utlägger han Linnæi karaktäristik med didaktiska tillägg, t. ex. att Moræus var en stor hushållare, »en egenskap som är mycket nyttig, allenast den intet går för långt ock stadnar i girighet», att hans allvarsamma sinnelag är »en egenskap, som brår mycket på dygden, hannes Moder», att hans motvilja mot flärd och överflöd är »en egenskap, som gör at capitaler blifva större, kroppen härdas ock hälsan bevaras» etc.

I avslutningen höjer sig författaren till en hymnartad bibel- och predikostil, där flera stycken i följd ha samma upptakt: »Haf tack för — — — » och »Lär af honom — — —».

Äreminnet slutar: »Skynda dig, du käre Svea ungdom, skynda dig at träda i din vördige Landsmans dygdige fotspår, så skal du ock på slutet få den heder, at ditt namn, din dygd, din kärlek för ditt Fädernesland skal på samma sätt blifva hedradt, som det nu skedt med vår och din Moræus.

Så hvila nu dina trötta och matta ben, du Heders Man, i en tyst ock stilla

mull, ock lät dig intet vara emot, at jag på dine efterlemnade Medbröders vägnar har uprest åt dig detta Äreminne, ock at jag med vördsam hand har strödt desse tacksamme Cypresser på din Graf!»

Parentationen utgör, som redan akademiledamoten Samuel Sandel¹ i sin historik över Vetenskapsakademien år 1771 påpekade, en blandning av panegyrik (»éloge oratoire») och historiskt äreminne (»éloge historique»). Den hölls under solenna former kl. 4 e. m. vid brinnande ljus² och under riklig tillslutning av åhörare.³ Linnæus var ej själv närvarande.⁴

Varken den anonyma minnesteckningen eller Spörings äreminne ge några kompletterande data till Linnæi Moræus-biografi. En del sådana kunna emellertid erhållas från andra källor, tryckta och otryckta,⁵ vilka härmed må refereras för att ge en fylligare bild av Moræi liv och personlighet.

Liksom de flesta män i hans sociala ställning, vilka ej utgått från den förmögnare adels- eller borgarklassen, hade Moræus under fattigdom och umbaranden själv fått arbeta sig upp. Då Linnæus om hans läroår på apoteket Svanen skriver att han uthärdade dem »med mycken swårighet och hårdhet», kan det tilläggas vad Andreas Browallius⁶ uppgivit att Moræus på apoteket fick ligga »i ett hål», där det både regnade och snöade in, att han ingen ro fick om nätterna och till på köpet fick stryk samt att Friedenreich var »den hundlatesta apotekare som fants i hela Stockholms stad».⁷

Morbrodern Jesper Swedberg har i sin självbiografi omvitnat sin hjälpsamhet mot Moræus, först genom att sätta honom i den tyska skolan i Stockholm, sedan i apotekslära, vidare att låta honom bo i sitt hus i Uppsala som informator för sina barn, bl. a. Emanuel Swedenborg,⁸ att därefter bekosta hans studier i Holland och Frankrike, att förhjälpa honom till provinsialläkartjänsten i Skara och slutligen att låta honom bo fritt på biskopsgården Brunnsbo under fyra år.

Redan år 1703 fick Moræus tillfälle att visa Swedberg sin tacksamhet, i det han tillägnade den nyvordne biskopen sin avhandling *De Vitriolo*, som han pro exercitio försvarade för prof. Roberg. I dedikationen tackar han Swedberg för de många och stora välgärningar varmed denne överhopat honom.

Liksom Urban Hjärne skrev Moræus poesi i sin ungdom. En längre dikt av hans hand, författad till den yngre broderns bergsmannen Isac Moræi bröllop

¹ *Samuel Sandel*, nob. Sandels (1724–84), bergsråd.

² Enligt räkenskaperna åtgingo 1/2 skålpund stöpta talgljus och 7 skålpund vaxljus. (Hildebrand s. 509.)

³ Allmänheten var kallad genom 300 tryckta »anslagssedlar» och 200 av de ovan omtalade programmen. (Hildebrand ib.)

⁴ Linnæus hade i brev från Falun den 6 jan. hos Vetenskapsakademien beställt 500 ex. av parentationen, därav 300 för familjens räkning, för vilka han senare betalade 168 dlr kmt.

⁵ St. Kopparbergs Bergslags A. B. har genom bibliotekarien Fil. Dr Sven Rydberg och arkivarien Einar Liljeroth med stor generositet tillställt förf. fotostatkopior av Bergslagsets handlingar om Moræus.

⁶ *Andreas Browallius* (1714–40), student i Åbo, bror till Johan Browallius (se nedan s. 121, not 8).

⁷ Hildebrand s. 508.

⁸ Moræus torde ha varit den som först riktade Swedenborgs intresse på naturvetenskaperna.

i Falun den 7 juni 1700, finns tryckt.¹ På väljudande alexandrinerna i tidens stil skildrar den huru Gud som kronan på sitt verk skapade Adam men då han såg alla havets, luftens och jordens djur fröjdas och para sig, skapade han »af mansens sidoref» en kvinna, mannen till hjälp och fägnad, och instiftade därmed äktenskapet. Författaren skildrar så kvinnans roll som maka och moder och slutar med att nedkalla Guds välsignelse över de två, »som binda kärlekz band».

Ja! Gud er bästa skatt, som eder fägna lærer,
Han gifwe eder alt, hwad hiertat ert begärer:
Förene edre sin', föröke edert bo,
Förläne alsköns godt, och sist en himla ro.

Om Moræi utländska studieresa finnas åtskilliga upplysningar att hämta i breven till hans frände universitetsbibliotekarien Eric Benzelius.² Av dessa äro fyra skrivna från Leiden (22 jan.–26 juli 1704), två från Amsterdam (5 aug. 1704 och 14 april 1705) samt tre från Paris (10 okt. 1704–2 jan. 1705).³

Breven i fråga, som veterligen äro de enda bevarade av Moræi hand, handla mest om de bokinköp som han på auktioner eller hos bokhandlare gjorde eller försökte att göra för Benzeli räkning. Men han ger även glimtar av sitt dagliga liv och sina medicinska studier.

I det första brevet omtalar han att kölden är så stark att han knappt kan hålla i pennan och att professorerna ha sina vinterferier, så länge grachterna ligga tillfrusna, varför »ingen public lection skeer». Han namnger svenska studenter, som anlänt till Leiden,⁴ och berättar att flera av hans kamrater legat sjuka, medan han själv fått vara frisk. Genomresande diplomater och militärer nämnas även.⁵

Han förtäljer att han i Haag (i dec. 1703) »hade then ähran få see kong Carl d. 3 i Spanien⁶ spisa», då denne befann sig på genomresa till England. Han anmärker på holländarna, som i tidningarna tala om Carl XII:s »affaires i Polen» och påstå att han för krig på anstiften av fransmännen, »på thet the [holländarna]

¹ För vetenskapen om dess existens i Uppsala universitetsbibliotek har jag att tacka årsskriftens redaktör.

² *Eric Benzelius d. y.* (1675–1743), son till ärkebiskop Eric Benzelius d. ä., blev 1702 bibliotekarie vid Uppsala universitet, 1723 teol. prof., senare biskop, först i Göteborg, därefter i Linköping, slutligen 1742 ärkebiskop (men hann aldrig tillträda ämbetet). Han var gift med Moræi kusin Anna, dotter till biskop Swedberg. — Breven i fråga finnas i Linköpings stiftsbibliotek.

³ Av bokanteckningar i Moræi bibliotek framgår att han var i Amsterdam redan den 5 (Uggla s. 241, nr 351) och i Leiden den 8 nov. 1703 (ib. s. 245).

⁴ *Helin, Schultz, Dahlstedt* (»alla Holmenses»), *Brink, Petrus Aroselius*, *Mag. Wahlberg* (Vestrogothus). Den sistnämnde torde ha varit *Sven Wahlberg* (1668–1749), konrektor i Skara 1704, slutligen kyrkoherde och prost i Alingsås.

⁵ Greve *Carl Gyllenborg* (1679–1746), den kände diplomaten och komediförfattaren; friherre *Carl Magnus Stuart* (1650–1705), generallöjtnant; *Otto Vilhelm von Löwen* (1659–1712), överste för Upplands regemente, slutligen landshövding i Västerbotten; *Olof Cederström* (1679–1745), son till biskop Carlsson i Västerås, slutligen riksråd och kansler för Åbo akademi.

⁶ Den österrikiske tronpretendenten, som understöddes av sjömakerna Holland och England.

ei skola hafwa någon hielp af honom». Holländarna skryta över sin seger vid Donauwörth och Moræus tillägger: »Gud låte them ei få någon cumulum lætitiae [råga på glädjen] af Narvæ öfvergång.»

Från den medicinska världen berättar han att »somblige medici hålla sig wid Cartesium, somblige Hippocratem, anatomici sinsemellan, så at alla boklådor ligga fulla med scommata [speglosor] och fula trätoskrifter». Om den kände anatomen Bidloo¹ skriver han att han »disputerade förleden wecka De nervis och negerade existentiam spirituum animalium. Män ingen will honom till faveur antaga hans mening och har [han] sielf inga spiritus animales uthan thå han är wäll beskänkt.»²

Moræus klagar i breven ofta över sin ekonomi, vilken förmedlas av en herr Arwidsson³ i Stockholm; i januari 1704 ha de 300 dlr kmt som hans moder lämnat ännu ej anlönt, och löftet från »Syster Schiönström»⁴ att försträcka honom penningar har denna släkting tydligen ångrat, varför han ej vet hur han skall kunna betala de många kollegier han bevistat, »som här kosta stora penningar, ehuruwål the mycket nödige och på ett helt annat maner än i Upsahla tracteras». I juli tackar han för ett stipendium från Uppsala.

Han besökte (i juli) prof. Gronovii⁵ medaljkabinett och senare ett sådant hos den store samlaren Jacob de Wilde⁶ för att åt Benzelius söka köpa en minnespenning, vilket dock ej lyckades.

I det första brevet från Paris berättar han att han avreste (troligen från Leiden) den 5 sept. och »med stort besvär och effter mycken utstånd den förtret» anlände till Paris den 3 okt. Han fick samma kammare som Benzelius tidigare bebott, vid Rue de Bussue i Faubourg St: Germain, hos ett par fröknar Contins, »som äro mycket wettige flickor och tienstwilliga, män mycket dyra».

Från Paris skriver han vidare att det är mycket som vill locka honom kvar, »föruthan språket the öfwermåttan wackra hospitaler och dageliga operationer i Chirurgicis». Kollegierna äro dyra, varför han tager endast två, i anatomi och kirurgi. Han träffar många svenskar, bl. a. Petrus Aroselius, som nyligen kommit från Italien och är »wid sitt gambla fromma och mycket liufliga [vänliga] humeur», vidare »den qwicka Mons:r Brink, som är här blefwen Leutnant och jämwäl catholisk», kammarherre Gynterfelt, »som mistade sine armar i Påhlen

¹ *Govert Bidloo* (1649–1713), professor i medicin och kirurgi i Leiden, ansåg att nerverna ej innehålla någon vätska utan äro sammansatta av otaliga fina trådar. Han var för öfrigt mycket stridbar och fick många fiender. — Livsandarna, spiritus animales, äro enligt Cartesius blodets finaste partiklar, som från hjärtat föras till hjärnan, varifrån de genom vätskan i nervrören fördelas i kroppen för att frambringa rörelser och sinnesförmimmelser.

² För innehållet i detta brev se även Uggla s. 225 f.

³ Troligen köpmannen *Anders Arfwedson* (d. 1706), far till grundarna av det kända handelshuset.

⁴ *Anna Catharina Schönström*, dotter till biskop Swedbergs äldre broder assessor Petter Swedberg, nob. Schönström, och således kusin till Moræus. Hon var sedan 1697 gift med Olof Rudbeck d. y.

⁵ *Jacob Gronovius* (1645–1716), klassiker.

⁶ *Jacob de Wilde*, födelse- och dödsår okända. (*Biographie universelle*, 50, Paris 1827.)

och är här at få någon machin at kunna betiena sig med», en Mons:r Baumgart, som ger honom boken *Le médecin de soi même*.¹ Angående politiken säger Moræus att han gläds över nyheten att kung August är slagen och att fransmännen äro »mycket inclinerade» för svenskarna och berömma dem mycket — detta till skillnad från holländarna.² I det tredje Parisbrevet (2 jan. 1705) skriver han att det »spargerer» (utsprides) att ryssen blivit slagen av Lewenhaupt.³ »Gifwe Gud thet wore sant!»

I början av år 1705 var Moræus i Reims och promoverades den 14 jan. till med. dr av Gilles Culoteau. Den dissertation som Moræus försvarade och ev. författat hade titeln »De Hydrope» (Om vattusot).⁴

Märkligt nog finns Moræi doktorsdiplom bevarat och är utställt i Linnémuseet i Uppsala. Dess text lyder (i översättning av Arvid Hj. Uggla, med uteslutning av ingressen):

— Vi hava mottagit honom till noggrant och strängt förhör i medicinens olika delar, vid slutet av vilket han oförberedd utlagt en av oss förelagd aforism av Hippocrates och skarpsinnigt vederlagt alla av oss framställda invändningar, varför han av oss hedrats med baccalaureatsgraden och mottagit några teorem att bevisa eller vederlägga i den medicinska lärosalen. Sedan han mer än tillräckligt tillfredsställt fakultetens önskingar i detta, har sagda fakultet enhälligt ansett nämnde herr Johannes Moræus Dalkarl värdig att undervisa, föreläsa och utlägga tvivelsmål samt över hela världen utöva praxis. Och sedan detta på vederbörligt sätt fullgjorts, har medicinska fakulteten, noga övervägande allt, beslutit att herr Johannes Moræus Dalkarl, medicine licentiat, efter tillbörlig kamp bör beskäras sin lager och segerkrans. Därför har den berömde och lärde herr Nicolaus Demailly, som presiderat vid denna akt, enligt enhälligt beslut och med alla närvarande doktorers i fakulteten instämmande, utmärkt denne herr Johannes Moræus Dalkarl, till belöning för hans möda och dygd, med doktorsprydnader enligt fakultetens medgivande. Och efter att först hava iakttagit vanliga och brukliga heliga högtidligheter och förestavat och mottagit *eden* på de heliga Guds evangelier, har han gjort, utnämnt och förklarat honom för medicine doktor genom att påsätta hans huvud *doktorshatten*, varefter han överlämnat till honom *medicinens böcker*, först öppna, sedan tillslutna. Därefter har han låtit honom *sitta i lärarkatedern*, omgjordat honom med en gördel, prytt honom med en *gyllene ring* i den förträffliga medicinska fakultetens namn, samt givit honom fridens och kärlekens *kyss* och medgivit honom att åtnjuta och glädja sig at alla privilegier, frihet, heder och eftergift av vad namn de vara ma, enligt de aka-

¹ *Peter Aroselius*, nob. Adlerheim (1679–1736), studerade i Uppsala samtidigt med Moræus, auskultant i Kammarrevisionen, slutligen sekreterare i Rikens ständers bank; *Gabriel Brinck*, nob. Leijonbrinck (1680–1724), student i Uppsala, löjtnant vid Royal étranger 1704, livdrabant 1706, slutligen överste; *Carl Gustaf Güntherfelt* (1672–1738), miste vid Klissov 1702 båda händerna genom en styckekula, reste till Frankrike och fick där förfärdigade två löshänder, med vilka han kunde betjäna sig och även skriva, slutligen överhovstallmästare; *Nils Christer Baumgart*, nob. von Baumgarten (1674–1727), livdrabant, slutligen överste vid adelsfanan.

² Om detta brev se även Uggla s. 227.

³ Torde avse Lewenhaupts seger vid Jakobstadt i juli 1704.

⁴ Uppgiften hämtad ur »Biographia Cuprimontana» (St. Kopparb. Bergsl. arkiv). — Enligt meddelande från Bibliothèque de la Ville de Reims, som äger den medicinska fakultetens Acta (fakulteten existerade endast under åren 1550–1794), finns det enda kvarvarande spåret efter Moræus i ett register över läkare, som disputerat i Reims: »Jean Moreus, Suédois, 14 janvier 1705».

[illegible][illegible]

Cutolean securus

Exhib. coll. 9a

MORÆI DOKTORSDIPLOM.
Linnémuseet, Uppsala.

demierna beviljade statuternas och privilegiernas innehåll, ävensom efter den högsta senatens beslut. Sålunda har den högädle herr Johannes Moræus Dalkarl med största beröm och heder nått till doktoratets spets.¹

Och till bevis härpå hava vi befallt, att detta *doktorsbrev* skulle utfärdas och tryckas och bestyrkas genom fakultetens stora sigills vidhängande och hava vi underskrivit det jämte vår kollega.

Gjort i Reims i den Antonska medicinska skolan år 1705 den 14 januari.

CULOTEAU decanus LE FILZ collega

¹ Intressant är att jämföra ceremoniet med det vid Linnæi promotion i Harderwijk 1735, då han efter avlagda skriftliga och muntliga prov (utläggning av två Hippocrates' Aphorismi och av ett givet sjukdomsfall samt försvar av sin avhandling om frossans orsaker) högtidligen promoverades med guld-

Det sista utlandsbrevet är daterat Amsterdam den 14 april 1705. Efter »en mycket ledsam resa» samman med Pariskamraten Roberg¹ och »tre veckors förtretelige arrest i Sluys» (icke sex, som Linnæus anger i minnesrunan) väntar nu Moræus på att få anträda hemresan, men då inget skepp anlant från Göteborg nödgas han vänta ännu några veckor.

Breven äro artigt och underdånigt skrivna, fulla av tacksamhet mot »Herr Bibliothecarien», dennes fader ärkebiskopen (»högwyrdigste Fadren») och »hela förnåma familien». Han hälsar ofta till Herrar Benzelierna, till kusinerna Syster Schiönström, Syster Hedvig och Herr Emanuel (Swedenborg), likaså till Uppsalaprofessorerna Rudbeck, Roberg, Reftelius, Bellman, Wallerius och Eenberg.²

Under sin utlandsresa gjorde Moræus även bokinköp för egen räkning, vilket framgår av hans bibliotekskatalog, nedskriven av Linnæus och publicerad av Ugglä. Ej mindre än 28 böcker ha anteckning, oftast med datum, att de förvärvats i Leiden, Amsterdam, Paris eller Hamburg. Det är klassiska författare som Hippocrates, Cicero, Plinius, medicinska 1600-talsförfattare som Heurnius, Sydenham, Bacon, Sylvius, Drelincurtius samt nyutkomna böcker (1703) av Baglivius, Boerhaave, Rajus. Sannolikt inköpte han för egen räkning ännu flera i Holland.

Redan år 1704 lyckades biskop Swedberg få till stånd en provinsialläkarbefattning i Skara, vilket ledde till att Moræus, innan han ännu disputerat, på formellt förslag av landshövding Strömfelt, utnämndes till tjänsten, som han tillträdde någon gång på sommaren 1705. Märkligt nog finns den kungliga fullmakten i avskrift bevarad,³ daterad från högkvarteret i Rawitz. Som tidsdokument må den citeras i sin helhet.

Wij CARL med Gudz Nåde Sweriges, Giötes och Wändes Konung, Storförste till Finland, Hertig uti Skåne, Estland, Lifland, Carelen, Bremen, Verden, Stetin, Pommern, Cassuben och Wenden, Förste till Rügen, Herre öfwer Ingermanland och Wising, sidenhatt och diplom och därigenom tillerkändes »rättighet att uppträda i den övre katedern, att offentlig försvara medicinska avhandlingar, undervisa i läkarekonsten, besöka sjuka, för dem skriva recept, att disputera, promovera m.m. och att var som helst utöva läkarens yrke». (Th. M. Fries Linné, I, s. 208.) — Ett av Linné år 1754 i Uppsala använt promotionsformulär (publicerat av Arvid Hj. Ugglä 1941) anger i stort sett samma ritual som den i Reims och Harderwijk: promotors överlämnande av Hippocrates' böcker öppnade (för att senare tillslutas), av ringen som symbol för ett äktenskapsförbund med medicinen, svärdet som symbol för kampen mot sjukdomarna och hatten, frihetens gamla symbol — varmed allt följde »rätt att beträda den övre katedern, att svara och överlägga om medicinen, föreskriva botemedel, visitera apotek och på alla platser utöva medicinsk praxis».

¹ Ej identifierad.

² Benzelius hade fyra yngre bröder: *Lars*, nob. Benzelstierna (1680–1755), slutligen landshövding, gift 1714 med Hedvig Swedberg, dotter till biskop Swedberg (»Syster Hedvig»); *Jakob* (1683–1747), slutligen ärkebiskop; *Gustaf*, nob. Benzelstierna (1687–1746), slutligen kungl. bibliotekarie och censor librorum; *Henrik* (1689–1758), slutligen ärkebiskop. — *Olof Rudbeck* d. y. (1660–1740), medicine professor; *Lars Roberg* (1664–1742), medicine professor; *Johannes Reftelius* (1659–1747), professor i romersk rätt; *Johan Arendt Bellman* (1664–1709), professor i latin (skaldens farfar); *Harald Wallerius* (1646–1716), professor i matematik; *Johan Eenberg* (d. 1709), professor i filosofi.

³ Collegii medici Acta och Relationer 1704–09.

mar, så ock Pfalzgrafwe wid Rhein i Beyern, til Jülich, Clewe och Bergen hertig etc., Giöre witterligit, at så som wij i nåder hafwa bewiliat, dhett uti Scaraborgs lähn en Provincial Medicus må bestås, och till samma bestälning hoos oss i nådig consideration kommit wår tro undersåte, oss ällskelig Doctor Johan Moræus, i anseende til thet loford honom gifwes om des lärdom och capacitet; Altså wehle wij hermed och i kraft af denne wår öpne fullmacht nådel. hafwa constituerat och förordnat honom Doctor Johan Moræus til at wara Provincial Medicus i bemålte lähn, beståendes honom till årlig löhn dhett Stipendium Cathedrale som en medicinæ studioso är anslagit och där till med femtijo Tunnor af behållen och odisponerat chronotijonde. Dhett alle som wederbör hafwe sig hörsamlingen at efterrätta. Till yttermera wisso hafwa wij dhetta med egen hand underskrifwit och med wårt kongl. Sigill bekräfta låtit.

Rawitz d. 2 Decembris 1704

CAROLUS

Samma dag avsändes från högkvarteret en skrivelse till Consistorium i Skara, att ett apotek där skulle inrättas.

Provincialläkarlönen var i sanning minimal, men Moræus hade nu redan vid sin hemkomst en fast tjänst att bygga vidare på.

Från Skaratiden finnas två brev bevarade från Moræus till Benzelius. Den 31 aug. 1705 skriver han att han ännu ej hunnit resa till Stockholm (och Uppsala) för att uppvakta Collegium medicum. Han beklagar sig över att han ej fått sitt kungl. stipendium förlängt, vare sig det nu indragits eller fullmakten ej anlant.¹ Han anser sig vara lika välförtjänt av stipendiet som herrar Wertmüller, Holstenius och Holtzbom,² »hwilka alla intet en uthan wäll 3 gånger niutit continuation». Därför kan han ännu ej betala igen penningskulden till Benzelius. Han har många sjukbesök i provinsen men lever alltjämt kvar i minnet av sin utländska resa: »Splendeuren af the utländske orter håller mig sannerlig ännu så förtiust, at iag ei wet hwad iag will.»

I det andra brevet (21 nov.) berättar han att han fått följa med sin morbror biskopen till Vånga (2 mil från Skara) och där fått beskåda uppgrävda skelettdelar av en jättemänniska (»ossa Gigantis»), vilka detaljerat beskrivas.³ Fortfarande grämer han sig att ej längre få åtnjuta stipendiet, som han så väl är i behov av, varför han ber Benzelius lägga ett gott ord för honom inför sin fader ärkebiskopen.

¹ Den kom ej Collegium medicum tillhanda förrän den 14 febr. 1706.

² *Johan Ulrik Wertmüller* (d. 1712), studerade medicin i Uppsala på ett kungl. stipendium, avlade ej doktorsgraden, inköpte apoteket Lejonet i Stockholm 1710; *Gabriel Holsten* (1680–1736), slutligen provinsialmedikus i Västmanland; *Anders Holtzbom* (d. 1711), slutligen provinsialmedikus i Södermanland.

³ Skelettdelarna, som efter uppgrävningen förvarades i Skara domkyrka under fem år, överfördes sedan till Uppsala, där de alltjämt ingå i Zoologiska museets samlingar. De undersöktes av Roberg och Swedenborg samt förklarades av den senare (1719) härstamma från »en hwal eller en annar stor fisk, som har lupit longt in uti landet, medan wattnet har stådt högdtt, och när wattnet har fullit ut, most stadna qwar», något som bestyrkts av senare forskare, vilka visat att skelettet verkligen härrör från en val, som blivitt inbäddad i den västgötska ishavseran. (Nybelin, s. 6 o. ff.)

Att upptäcka, pröva och utnyttja mineralbrunnar hörde tiden till, alltsedan Urban Hjärne grundlagt Medevi (1678). Då Hjärne dessutom var preses i Collegium medicum var det säkerligen fördelaktigt för en medicus att meritera sig på detta område. Sålunda »upptog» Moræus under sin Skaratid Paulsängens hälsobrunn vid Lagerfors bruk (3 mil från Mariestad), en brunn som »brukades» av bl. a. biskop Swedberg.

År 1706 var Moræus i Stockholm och uppvisade i Collegium medicum för dåvarande syndicus Johan von Hoorn¹ kopior av sitt doktorsdiplom och sin kungl. fullmakt samt begärde att 6 år senare få bli ledamot av Collegium med företrädare framför dem, som efter honom komme att anmäla sig därtill.²

I ett brev från landshövding Soop³ till Collegium medicum, daterat Mariæholm d. 8 mars 1709, skriver denne angående apoteket i Skara att därav »ingen serdeles nytta kan wara att förwänta, om ingen Doctor är som kan gifwa præscriptiones», varför han anhåller att en efterträdare till Moræus, som han förnummit skola flytta från orten, snarligen må utses och att denne »ej må effterlåtas begifwa sig härifrån, besynnerlig effter här i landet är mycken noblesse och större delen af militien hemmaliggande, icke heller någon fälltskiärare som kan hafwas någon betiening på».

Anledningen till dessa rader från landshövdingen var att Moræus redan på hösten 1708 hade underhandlat med bergslagsläkaren Carl Fridr. Below i Falun om att få efterträda denne, som var sjuk.⁴ Moræus skrev därför (12 okt.) till St. Kopparbergslagens »Assessor och samtelige ledamöter» ett brev, där han förklarade sig ha »lust at Herr Doctor Below succedera, låfwandes, så wida Gud nåd förlänar, at så betiena hwar och en, som jag det inför min Gud och egit samwete kan förswara». Ungefär samtidigt (15 okt.) anhöll Falu stad hos landshövding Jacob Buhre⁵ att Moræus måtte bli »employerad till Doctoris beställningarne här å orten» med motiveringen att han »befinnes wara uti denna sin profession en mycket förfahren och fundamental man, effter han icke allenast uti dhe stycker, som en Medicinæ Doctor af nöden hafwer att weta, sigh evertuerat [bemödat], utan därjämte och uti Apotekarekånsten i flere åhr sigh af ungdomen exercerat».

Den 22 okt. anlände till Collegium medicum ett brev från Moræus, där han anmälde att han erhållit successionen »på begge societeternes⁶ godtfinnande».

¹ Johan von Hoorn (1662–1724), arkiater; framstående anatom och obstetriker.

² Enligt statuterna fordrades för att bli ledamot av Collegium medicum att förete doktorsdiplom, att under minst sex år ha utövat läkarekonsten samt att inför kollegiet ha avlagt examen practicum.

³ Carl Gustaf Soop (1659–1711), frih., landshövding i Skaraborgs län 1707.

⁴ Below, se s. 105, not 6. Enligt ett brev (odaterat men föredraget i Collegium medicum den 22 okt. 1708) från Belows moder led han av sinnessvaghet, som bragt honom »i confusion». Brevet är undertecknat »Wibecka Below, een högt bedröfwad Enkia».

⁵ Jacob Buhre (d. 1709), landshövding i St. Kopparbergs län. — Brevet är undertecknat av Johan Holenius, Lars Strömberg, Erich Dahlman, Herman Fahlgren, Joh. Näsman.

⁶ Gruvans och stadens.

Han framhåller att han tillbragt 4 år i knappa villkor i Skaraborgs län och nu lever vi then säkra och ödmjuka förmodan thet Wälborne Hr Archiatern [Hjärne] och kongl. Collegium ei misgunstigt uptagandes warder hwad i så måtto skiedt är» samt anhåller i ödmjukhet att Collegium medicum ville sanktionera Bergslagens beslut. Collegium medicum skriver så den 9 nov. till landshövdingen, att det kontrakt som upprättats mellan Below och Moræus, där den förre helt enkelt överlämnat sin tjänst till den senare, ej kan vinna laga kraft, då Below lider av »hufwudswagheet», men att landshövdingen har fria händer att välja »substitut» för honom, dock att Below må få behålla halva lönen för att ej fullkomligen gå under, så mycket mer som han är olycklig på grund av sin sjukdom — onekligen en humanitär synpunkt från ett statligt ämbetsverk. Bergscollegium, som av Bergslaget i brev den 7 jan. 1709 tillfrågats, tillstyrkte den 8 febr. utnämningen, då Moræus »synes wara en förfaren Doctor jemwäll en snäll Apotekare och der på Orten född, att han bättre än någon främmande känner folckets och Ortens natur och med dem kan omgå». Den 22 febr. fick han landshövdingens fullmakt att även vara stadsphysicus; den 19 mars föredrogs i Collegium medicum »Dr Moræi transport till Fahlun». Årslönen — betydligt större än den i Skara — var enligt Kungl. Maj:ts avlöningsstat 300 dlr smt plus kvarnarrendet. Halva lönen betalades av gruvan, halva av staden.

Moræus hade sålunda nått sitt mål och fick återvända till sin födelsestad, där han kom att utföra sitt egentliga livsverk och stanna i 33 år, intill sin död. Tyvärr kunna vi ej följa honom år för år, men av hans bevarade skrivelser till Bergsrätten och Collegium medicum — många saknas — samt av protokoll från dessa myndigheter få vi icke desto mindre en tämligen levande bild av honom.

Från år 1712 finns ett brev från Moræus till Benzelius, där han tackar för en »förnöijsam och rolig» samvaro i Stoibo(?) och ber Benzelius hjälpa en fattig student Andreas Fahlberg från Falun att få en informatorstjänst i Uppsala, då denne är studiebegåvad och dessutom är skicklig i att binda böcker (något för Benzelius!) — en bön som f. ö. vittnar om Moræi goda hjärta. I samma brev förekomma även uppgifter om Faluprosten Dahlborgs privatliv (som icke synes ha varit av bästa slag) samt — av större intresse — om »directeuren Pohlhammar», dvs. Christopher Polhem, som åren 1700–16 var konstmästare vid Falugruva och där gjorde uppfinningar och mekaniska förbättringar i gruvdriften. Moræus berättar att Polhem begärt »récompense» för att han å gruvans vägnar måst föra matematisk korrespondens med professorer i Uppsala samt att han i sina kontrakt med Bergslaget är »swår och dyrlagd», bl. a. att han skall göra en maskin, för vilken han begär 20 000 riksdaler och redan fått 2 000 i förskott — »thet äro wackra städiepenningar» tillägger Moræus ironiskt.

Den 11 nov. och 22 dec. 1713 »inviteras» Moræus av Collegium medicum att i slutet av jan. enligt kungl. förordning undergå examen practicum, men han anhåller den 15 jan. 1714 om uppskov, då han på grund av sällsam och

ovanlig väderlek är fullt upptagen med att ensam sköta gruvans, stadens och länets sjuka. Collegium medicum behandlar ånyo frågan om Moræi examen på sammanträden den 27 jan., 3 febr. och 21 april och utsätter densamma till mitten av maj, varefter Moræus i ett brev av den 7 maj till syndicus dr Johan Linder¹ ånyo försvarar sitt uteblivande med att »then sällsamma wintern förord-sakat många owanlige siukdomar, som mig nog skaffat göra och ännu skaffa». Vidare skriver Moræus att han måste fullborda en nybyggnad vid surbrunnen² till den utlysta brunnsterminens början och anhåller därför om ytterligare uppskov. Den 13 maj behandlas hans skrivelse i Collegium medicum (protokoll saknas). Nästa år (1715) är han till en början också upptagen, bl. a. av att ingå äktenskap (24 febr.). Den 30 mars beslutar Collegium medicum att ge Moræus en ny påminnelse, så även den 4 aug., nu troligen med ultimativa krav.

Den 13 dec. avlägger han äntligen den föreskrivna examen. Från Collegii medici sammanträde denna dag finns ett tämligen utförligt protokoll. Häri hänvisas först till protokollet av den 14 febr. 1706, då Moræus på grundval av företedda testimonia, dvs. doktorsdiplom och kungl. fullmakt, beviljades att vid kommande examen practicum få behålla det rum i Collegium medicum, som honom tillkom från hans promotionstid. Därför ansågos nu de yngre ledamöterna Holsten och Heyne³ icke böra examinera Moræus, och även ledamöterna Linder och von Hoorn avstodo, då de sade sig »nogsamt hafwa sig H:r D:r Moræi capacité bekant» och gärna gäve sitt bifall till hans reception utan examen, om icke de kungl. förordningarna måste fullgöras. Moræus, som vid sammanträdet början ombetts att »träda litet af», inkallades härpå till kollegiet, fick upprepa skälen till sin så länge uppskjutna inställelse, varefter preses arkiater Riben⁴ ensam framställde några »qvæstioner», bland vilka nämnas om njurstenens orsaker, symtom och behandling samt om blästenens uppkomst, symtom och botemedel (såväl medicinska som kirurgiska). Protokollet slutar: »Då H:r D:r Moræus wid desse och andre frågor wijste fullkomligen at han så in theoreticis som practicis alt det ägde som af en rättskaffens medico fordras kan, altså fan Kongl. Collegium enhälleligen för onödigt at längre uti examine inhæra [fortsätta], hålst som hwar och en giärna erkiände att dess redan med allas beröm förwaltade 10 à 12 åhrs praxis bästa prof af des capacité wore, ty recipierades H:r D:r Moræus med allas enhällige samtycke till membrum Regii Collegii, och aflade den wahl. Eeden, samt antecknade sitt namn under Kongl. Collegii Reglement.»

¹ Johan Linder, nob. Lindestolpe (1678–1724), assessor i Collegium medicum 1719.

² Nors brunn vid Falu kungsgård. Brunnshuset hade inskriptionen »Kongs-Brunn är opfunnen år 1666 ... reparerad 1685, ånyo bygd 1701 ...» (Hülphers s. 18). Den var i bruk ännu långt in på 1800-talet.

³ Holsten, se s. 115, not 2; Johan Christopher Heyn, nob. Nordenheim (1681–1740), assessor i Collegium medicum 1719, sedermera livmedikus.

⁴ Mathias Ribe, nob. Riben (1676–1723), preses i Collegium medicum 1719, arkiater.

Under två år hade han alltså förhålat sin examens avläggande; kollegiet hade tydligen med hänsyn till Moræi goda namn och rykte varit överseende i det längsta och examen blev närmast av formell natur.

Då Moræus var både gruvmedicus och stadsphysicus och dessutom hade en anseelig privatpraktik med ansträngande sjukresor måste han arbeta hårt, vilket även framgår av ett brev till Bergsrätten (24 dec. 1722), där han talar om »then beswärlighet och thet äfwentyr jag måste utstå wid min beställning, i thet tå andre förrätta sina syslor med nogorlunda beqwämlighet och lämpa, måste jag dag och natt, högtids- och andra dagar wara beredd; tå andre thet göra med säkerhet, måste jag ofta exponera thet kiäresta, som är lifwet, hwilket jag 1711 i pestetiden nog pröfwade uthan then ringaste wedergällning».

För sjukvården funnos i Falun sedan början av 1600-talet utom läkaren två barberare (fältskärer): gruvbarberaren för Bergslagets arbetare och kronokonststatsbarberaren för konststatens folk (de båda tjänsterna oftast sammanslagna). De hade, med biträde av sina gesäller och »lärogossar», hand om olycksfallen, medan läkaren skötte de invärtes åkommorna. 1706 anställdes Emanuel Grossman som gruvfältskär och 1715 på Moræi förslag Johan Cohlborn som kronokonststatsfältskär. Då Cohlborn 1729 fick transport, efterträddes han av Zacharias Schlu,¹ som sedan 1723 varit Grossmans gesäll. Dessa fältskärer (som alla voro tyskfödda) hade kirurgisk utbildning med examen vid Kirurg. societeten i Stockholm, dessutom föregående tjänstgöringar både i krig och fred, varför de kände sig nära nog jämställda med läkaren och stundom kommo i konflikt med denne. Sålunda ägde stridigheter rum inför Bergsrätten, där Grossman klagade över att Moræus tagit patienter från honom och bl. a. anlitat Cohlborn till åderlåtning å sin egen dotter samt vid en fotskada å sig själv tagit hjälp av en bondhustru »Bins Inga», medan Moræus anklagade Grossman för att ej ha konsulterat honom vid vissa sjukdomsfall. Grossman var f. ö. en bråkmakare och fick en gång t. o. m. varning av Kungl. Maj:t.

Även en kvacksalvare förekommer som konkurrent till Moræus. Denne klagar i ett brev till Collegium medicum (8 juni 1733) över att lagar och författningar ej efterföljas, i det att en oculist vid namn Osterman »utan kunskap om Oeconomia animalis eller Materia medica» obehindrat fått vistas i Falun under 6 veckor, behandla och bedraga mycket folk och »försckicka dem utur världen»,

¹ Emanuel Grossman (1673–1746), född i Berlin, studerade kirurgi i Königsberg, tjänstgjorde som kirurg vid Carl XII:s armé i Livland, sedan i Stockholm; tog fältskärsexamen 1706 i Stockholm, blev samma år gruvfältskär och 1728 kronostatsfältskär i Falun; blev småningom förmögen och inköpte hemmanet Grönbo; Johan Cohlborn (d. 1746), född i Königsberg, där han studerade kirurgi, kom 1703 till Stockholm, där han praktiserade hos stadsfältskären, tog 1715 fältskärsexamen, blev samma år kronostatsfältskär i Falun, 1728 gruvfältskär (efter Grossman), 1729 stads- och bergslagskirurg i Sala; Zacharias Schlu (1694–1761), född i Stade, studerade kirurgi hos stadsfältskären i Wismar, kom 1718 till Stockholm, där han blev kirurg vid Carl XII:s grenadjärer under kriget mot Norge, 1720 vid Dalregementet; blev 1723 lärning hos Grossman i Falun, tog 1729 fältskärsexamen och blev gruvfältskär i Falun. Gifte sig 1730 med Grossmans dotter.

med påföljd att han till slut måste fly ur länet. »Sic mundus vult decipi» tilllägger Moræus.

Förlossningsvården sköttes under läkarens överinseende av en barnmorska; flera namngivna sådana¹ figurera i Moræi skrivelser till Bergsrätten; han sänder den ena efter den andra till Stockholm för ytterligare information i barnmorskekonsten; han begär (1729) och får ett anslag av 114 dlr kmt för nödiga instrumenters anskaffande; samma år anholder han att »för ortens widlöftighets skull» få två barnmorskor anställda, vilket också beviljas.

Även apoteket tillhörde hans ämbetsområde, alltsedan han 1725 av Bergsrätten beordrats att övervaka och årligen anställa visitation av detsamma. Det bestod av bostadshus med försäljningslokal, laboratorium, krydd- och materialvind samt bodar, stall och fähus jämte en liten kryddgård. Apotekarens lön var 300 dlr kmt från staden och 180 från gruvan, jämte fri bostad och tullfrihet för införda varor.² Moræus föreslog (1733) Collegium medicum att höja apotekstaxan för städer som Falun, vilka ligga långt från sjöstäder med ty åtföljande fördyrad transport, och där dessutom läkemedlen ha mindre åtgång.

Apoteksvisitationer hölls av Moræus vart tredje år (i stället för årligen, som stipulerats). I en rapport om en sådan till Collegium medicum skriver han (1733): »Apothecet är så wähl sorterat som nästan något Apothec i Stockholm, undantagen qvantiteten. Dessutom möter mig ock den swårighet, at jag har ingen arbiter [medbedömare], i fall något wid Apotheket skulle ratas och ogillas, ehuru wähl de äro så kloka at ej producera [visa fram] något som är gammalt och odugeligt.»

Ett fullständigt protokoll över en tre dagars apoteksvisitation (17-19 okt. 1737) finns bevarat. Den utfördes av Moræus i närvaro av landshövdingen och 7 andra personer från staden och gruvan samt med cand. med. Olof Kalmeter som sekreterare.³ Apotekets hela förråd av simplicia och composita genomgicks i detalj. Protokollet slutar med de amplaste lovord: »Ty kan man desto säkrare gifwa Hr Apothecaren⁴ det witsord, att dess officin är uti så fullkomligit tillstånd, att man knapt må önska bättre, eller förmoda många detta öfwergå. Wid första inträdet i apothecet lærer äfwen hwar och en derom fatta goda tanckar, som will observera med hwad snygghet och renlighet alt i sin ordning hålles, huru noga glas, flaskor, krukor med mera äro tillbundna [samt] att tenn- och trädosor med täta lock äro försedde.»

¹ Madame *Sophia Juliana Kempe*; *Jan Simmings* hustru; hustru *Anna Dahlström*.

² Enligt brev av den 8 juni 1733 från Moræus till Collegium medicum.

³ Bergmästare *Samuel Troili*, borgmästare *Peter Salenius*, räntmästare *Henric Gahn*, baron *Axel Gottlieb Reuterholm*, magister *Johan Browallius*, landskamrer *Johan Urlander*, regementsfältskär *Joa-chim Schultz*. — *Olof Kalmeter* (1712-66), född i Falun, där fadern var bergsrådman, student i Uppsala, där han 1739 blev med. dr; Moræi efterträdare som gruvmedikus och stadsfysikus i Falun 1743, tillika provinsialmedikus i St. Kopparbergs län, den förste i denna tjänst.

⁴ *Johan Gotlieben Schmiedler* (1687-1747) var apotekare i Falun från år 1726.

Liksom i Skara fick Moræus även i Falun odla sitt intresse för surbrunnar. Här fanns som nämnts en sådan, vilken förestods av Moræus. Känt är också att han »proberade» Cecilias källa vid Ljusterån (nära Säter) samt Orsa källa.¹

Under de senare åren av sitt liv sysslade Moræus även något med skriftställarskap. Detta var Linnæi förtjänst. Därmed kommer denne in i bilden och hans förbindelser med Moræus och hans familj må därför relateras.

Den unge Uppsalastudenten Linnæus besökte Falun åren 1733, 1734 (i samband med sin Dalaresa) och 1735 (strax före utlandsresan). Genom landshövding Reuterholm,² Dalaresans mecenat, blev han bekant med Moræi familj; han kom att stanna i Falun några månader (aug.-nov. 1734), föreläste om proberkonsten i Bergslagens proberkammare och fick troligen åtfölja Moræus på dennes sjukbesök — ty på annat sätt kan väl ej Linnæi egen uppgift tolkas, att han i Falun »fick en anseelig praxis medica».³ Att Moræus gav den unge medicinaren del av sina erfarenheter framgår av Linnæi ord i hans doktorsavhandling (koncipierad 1733): »Vår utmärkte läkare D:r Moræus har för mig omtalat, att många frossjuka i Stockholm av honom tillrättats att byta vistelseort och begiva sig till Dalarne och att detta ombyte alltid gagnat.»⁴ Ävenså skriver Linnæus i sin *Diæta naturalis* (1733): »Moræus observerat att alla bränwins supare fått hæmorrhoides» (s. 99). Moræus skall f. ö. ha sett Linnæi framsteg med både förundran och en viss avund; han var emellertid trött på den besvärliga praktiken och synes ha börjat tänka på att få en efterträdare.

Linnæus deltog med liv och lust i stadens umgängesliv, icke minst hos familjen Moræus. Staden hade många ungdomar: Moræus fyra, Reuterholm fem (hemmavarande),⁵ andra ståndsfamiljer⁶ hade också telningar i samma ålder. Gustaf Gottfried Reuterholm berättar i sin dagbok från åren 1735–36, hurusom dessa ungdomar hälsade på i varandras hem, drucko te eller spisade aftenvard, spelade pock eller l'hombre (olika kortspel), uppförde komedier eller dansade menuett, polska, långdanser och kontradanser.⁷ Ej undra på att när den kvickögde studenten Linnæus blev medlem av detta glada sällskap han tyckte sig ha »kommit i en ny verld, där alla älskade ock gynnade honom».

Han blev också god vän med landshövdingfamiljens huspräst och informator Joh. Browallius,⁸ vilken uppmanade honom att »engagera sig hos någon rik flicka, som först kunde göra honom lycklig, ock han sedan henne», detta för att få medel till fortsatta studier utomlands. Post eller propter, Linnæus friade till Moræi äldsta dotter Sara Lisa (jan. 1735), då han fick ja av flickan och fadern, men nej av modern. Moræus uppställde emellertid som villkor att Linnæus

¹ Hülphers s. 18 och 20.

² Nils Reuterholm (1676–1756), frih., landshövding i Falun 1732–39.

³ Vita Caroli Linnæi s. 103.

⁴ Drakes övers. SLÅ, 1933, s. 52.

⁵ Axel, f. 1714; Hedvig, f. 1719; Dygdig, f. 1720; Gustaf, f. 1721; Nils, f. 1724.

⁶ Christiernin, Kalmeter, Tilas, Trotzig, Edman, Brandberg, Sohlberg, Urlander.

⁷ Forsstrand s. 54 ff.

⁸ Johan Browallius (1707–55), blev 1737 professor i naturalhistoria i Åbo och 1749 biskop i samma stad.

SVEDENS GÄSTSTUGA.

Den byggnad där bröllopet mellan Linné och Sara Lisa Moræa stod 1739.

Fotografi från nordväst. 1934.

först skulle vinna doktorsgraden utomlands (som han själv fått göra), innan han kunde få hemföra sin fästmö som brud. Moræus visade honom även på annat sätt sin välvilja och skrev den 18 febr. i den stambok (libellus amicorum), som han skulle medföra på resan (övers.): »Den nyttigt vet, ej den som mycket vet, är vis (Æschylus). Med dessa rader beder jag för den berömde herr Carl Linnæus, min synnerlige vän, nu i beråd att fara utrikes, att allt må gå honom väl i händer.»

Efter de tre utlandsåren återkom Linnæus till hemlandet 1738, vistades en sommarmånad i Falun, reste till Stockholm, slog där upp praktik, blev amiralitetsmedicus, stiftade den 2 juni 1739 med några likasinnade Vetenskapsakademien och blev dess förste preses. Den 26 juni stod bröllopet på Moræi gård Sveden strax utanför Falun och Moræus skänkte med anledning därav 18 dlr till de fattiga i församlingen.¹ När den förstfödde sonen Carl den 23 jan. 1741 döptes i Falu kyrka stodo Moræus och hans hustru faddrar, jämte hans broder rådman Jacob Moræus, svärmodern Sara Israelsson samt barnen Johan och Anna Christina. Två dagar därefter gav Linnæus 6 dlr till församlingens fattiga »efter des Frus förlossning af swår barnsnöd».

¹ Enligt kyrkoräkenskaperna för St. Kopparbergs församling. — Bröllopssalen på Sveden finns ännu kvar.

Vid Vetenskapsakademiens sammanträde den 5 aug. 1739 hade Linnæus medfört en »observation» av sin svärfar, vilken upplästes och av Akademien intogs i dess Handlingar. Samtidigt väckte ledamoten Triewald¹ det formella förslaget att invälja Moræus till ledamot i Akademien, säkerligen på Linnæi anmodan.

Uppsatsen i fråga, betitlad *En Händelse igenom en giftig Ört, Blå Stormhatten kallad*, skildrar ett dödligt förgiftningsfall av *Aconitum Napellus*, då en fältskär Janssen under en resa i Bergslagen ätit av örten i tron att den var »skörbiugsgräs». Sjukhistorien är ett utdrag av ett brev från kronobefallningsman Wolter Gahn i Norrbärke till räntmästar Henrik Gahn² i Falun och Moræi andel i publikationen utgör endast en trycksida med uppgifter om örtens botaniska synonymer samt om platsen, där den växer vild.³ De avslutande orden äro typiska för 1700-talets och Vetenskapsakademiens nyttyssynpunkter på naturvetenskapen: »Följer härutaf, huru storligen Botaniquens kiänndom är omträngd [är av nöden] och huru hwar och en borde hafwa sig så de gagneligaste som de skadeligaste växter kunnige.»

Ännu en uppsats av Moræi hand trycktes i Vetenskapsakademiens Handlingar (1742), *Beskrifning öfwer Ängens skötsel kring Faluns bergslag*, där författaren dokumenterar sig även som lanthushållare, i det han beskriver hur av skogen göres en äng och hur denna sedan skall behandlas för att ge största möjliga höskörd, innan den förvandlas till åker. Betecknande nog följer denna uppsats omedelbart efter Linnæi om färggräsen på Gotland och Öland, allt i den nationella ekonomiens intresse.

Som äkta prælinner var Moræus bevandrad i alla naturens riken. Utom sitt botaniska intresse⁴ hade han även ett entomologiskt, belagt av Linné, som i *Fauna Svecica*⁵ anger att Moræus vid Sveden funnit flygarten *Musca unguolata*, »supra aquas fontium cursitans» (springande över källvattnen), och mineralogiska kunskaper hade han sedan ungdomen, då han disputerade om vitriolen, säkerligen fördjupade under hans Falutid vid gruvan.

Moræi bibliotek, vartill grunden ju lades redan under hans utländska resa, omfattade omkring 450 volymer och innehöll utom de klassiska grekiska och

¹ *Mårten Triewald* (1691–1747), en av Vetenskapsakademiens stiftare, framstående mekaniker.

² *Wolter Gahn* (1692–1740), kronobefallningsman i Väster-Bergslagen. — *Henrik Gahn* (1688–1772), lantränträstare i St. Kopparbergs län 1711.

³ Märkligt är att även Moræi son Johannes sex år senare (då fadern var död) i Vetenskapsakademiens Handlingar 1745 publicerade en uppsats i samma ämne, *Rön om en giftig ört, Blå Stormhatten kallad*, där samma växtlokal närmare angives: Stämshögen, en mil från Falun, Vika socken, i Stortäkten vid Trostbäcken, känd redan 1680, då kor och getter, som där insläpptes, dogo hoptals. Enligt meddelande av lektor E. Almquist är växtlokalen densamma än i dag, för övrigt den enda i Sverige.

⁴ Sacklén uppger felaktigt att Linné uppkallat växtsläktet *Moræa* efter sin svärfar; detta gäller i stället ett av Philip Miller långt senare efter Robert More namngivet afrikanskt växtsläkte (*Spec. plant.*, 1, 1762).

⁵ *Fauna Svecica*, ed. 1 (1746), 1053: »Fluga med två svarta punkter på vingarna»; ed. 2 (1762), 1858: »*Musca unguolata*».

romerska författarna böcker i medicin, anatomi, kirurgi, kemi, farmakologi, botanik, obstetrik, ävensom teologi, filosofi och filologi.¹ Han synes, att döma av de många språkböckerna, ha lärt sig en del utländska språk, åtminstone franska. Överhuvud vittnar biblioteket om en efter tidens måttstock hög medicinsk och allmänkulturell standard.

På Moræi tid cirkulerade massor av receptavskrifter mellan läkarna och andra intresserade, och vanligen hade varje läkare sin egen receptsamling, införd i en anteckningsbok, oftast i fickformat, att användas vid mottagningen eller på sjukbesök. Flera sådana finnas bevarade, så även Moræi *Vademecum*, vilken tillhör Linnean Society's samlingar i London. Tyvärr har den ej varit tillgänglig; säkert vore den värd en särskild undersökning. Dr Arvid Hj. Ugglå har emellertid vänligen lämnat en del upplysningar om densamma.² På pärmens insida står *J. Moræus 1692*; alltså är den påbörjad redan under hans tid som apotekarlärning på Svanen. Boken har intresse icke blott från recepthistorisk synpunkt utan även på grund av uppgifter om receptens ursprung eller om patienternas namn. Så t. ex. anges å ett recept att det härstammar från en viss Butner, gesäll hos dr Friderici,³ Hamburg 1705; det är alltså avskrivet, då Moræus besökte den svenskfödde läkaren i fråga under sitt uppehåll i Hamburg på hemvägen från utlandsresan; ett annat är från »Sal. Dr Wattrang»,⁴ ett tredje från »Dr Hierne». De behandlades namn äro ofta förnämna, såsom Biskopinnan Swedberg, Öfwerste Zelo, Gubernator Strömfelt, Grefwe Friedr. Stenbock, Dnus Olivecrantz, Bergmester Christiernin,⁶ tydande på en »praxis aurea», men även enklare som »vidua pastoris [prästänka] in Liedköping» förekomma. På ett recept står »Elixir antipest. Grefwe Bielke», troligen använt under pestepidemien 1710–11, dock är det ovisst om Moræus behandlat just denne man; recepten buro nämligen ofta, även när de avskrevos, den ursprunglige patientens namn, särskilt om denne var en högt uppsatt person.⁷

¹ Om detta bibliotek äga vi god kännedom tack vare Arvid Hj. Ugglas publicering av Linnés förteckning över detsamma.

² Storleken är 19 · 13,5 cm. 8:o. 62 paginerade sidor, av vilka en del äro blanka. Mitten av boken har utrivits och överförs till Linné d. y:s *Vademecum*. Sedan följa 48 blad utan folionummering, av vilka flera äro blanka, samt 8 lösa blad med recept.

³ *Reinhold Friderici* (1674–1716), född i Stockholm, praktiserande läkare i Hamburg, ledamot av Collegium medicum.

⁴ *Zacharias Wattrang* (1620–87), arkiater och preses i Collegium medicum.

⁵ *Urban Hjærne* (1641–1724), arkiater och preses i Collegium medicum, vår stormaktstids främste läkare.

⁶ *Georg Zelow* (1639–1708), överste för Västgöta kavalleriregemente; *Harald Strömfelt* (se s. 105, not 3) eller *Otto Reinhold Strömfelt* (1679–1744), frih., landshövding i Falun 1719–23; *Johan Olivecrantz* (1633–1707), generalguvernör; *Peter Jacob Christiernin* (1670–1739), bergmästare i Nora.

⁷ Förf. har i sin ägo en anonym handskriven receptbok från 1700-talet, där receptförfattarna ofta äro angivna men där också åtskilliga recept endast bära patientens namn, såsom Cronhielms balsam, Grefwinnan Lagerbergs Lungsote Salfwa, General Sparres bitra magedroppar, Bielkens Elixir, Banérens bittra magedroppar, Grefwinnan Sophia I. Forbus slagbalsam m. fl.

Moræi ekonomiska ställning blev under Faluåren alltmer förbättrad. Hans stora praktik samt hans lön från Bergslaget och från staden torde ha inbragt honom stora inkomster. Han var f. ö. mån om att få ut sin lön ograverad och förde ett flertal berättigade och framgångsrika ekonomiska strider med Bergsrätten och staden angående uteblivna kvartals- och halvårslöner, dubbelbeskattning etc. Han synes även ha haft vissa naturaförmåner, bl. a. kol till sina vändrostar.¹ Redan 1720 ägde han andelar (fjärdeparter) i Falu gruva och 1725 inköpte han sina medarvingars andelar i morfaderns egendom Sveden. Utom denna ägde han även gården Källslätten. Man torde därför knappast ta fel på att Moræus var stadens näst efter landshövdingen mest prominente person.

Att han som läkare hade det bästa anseende framgår av samtida vittnesbörd. Sålunda skrev Joh. Browallius att Moræus »är jämgod med de lärdaste och framgångsrikaste inom hela rikets läkarkår — — — och utmärker sig genom stor, omfattande och för allting lämpad begåvning».² Och landshövding Reuterholm berömde honom som »then tiäkaste af alla Doctorer wi ha i Sverige; är ock ingen särdeles i rop mer än han, förutan then ende Stobée³ i Lund, men i mitt tycke æstimerar jag Moræus äntå mera».⁴

År 1739 skaffade sig Moræus den nypromoverade läkaren, Falusonen Olof Kalmeter till hjälp i sitt arbete, vilket blivit honom alltmer betungande. År 1742 fick han en övergående febersjukdom och blev sedan allt svagare, varför han i början av november (fyra veckor före sin död) insände en skrivelse till Bergsrätten, så börjande: »Som mine krafter begynna alt mer och mer aftaga och then höga ålderdomen med ther på följande bräckligheter infalla och tilstöta, så at jag ej fulkomligen förmår thenna min innehafda Sysla nu allena at bestrida — — — har jag warit omtänckt at förse mig med en Substitut och funnit der-till Hr Doctor Olof Kalmeter skickeligast, såsom den der har sig ortens climat, folckets seder och de här i orten gångbaraste siukdomar bättre bekant än en främmande.» Rätten ansåg sig emellertid ej kunna bifalla Moræi önskemål, då Kalmeter var på utrikes resa, enligt uppgift i Frankrike, och ej väntades återkomma förrän tidigast om ett halvt år. Vid ärendets behandling erbjöd sig bergsfiskalen Erland Fr. Hiérne⁵ att utan avlöning, som han under Moræi sjuklighet hittills gjort, hjälpa fattiga sjuka.

Emellertid konstituerades Kalmeter av Collegium medicum den 27 nov. att vara »substitut» för Moræus, »så snart han ifrån sina utländska resor återkommer och här i Collegio sin tro- och huldhetsed wederbörligen aflagt».

¹ Skrivelser från Moræus till Bergsrätten den 15 juni 1723 och den 21 nov. 1741.

² Uttalande i Linnæi stambok (*Libellus amicorum*), s. 23.

³ *Kilian Stobæus* (1690–1742), professor i Lund, arkiater, framstående läkare.

⁴ Hildebrand s. 508. — Även Reuterholms 21-årige son Axel skriver i sin dagbok 1735 att Moræus »skall äga stor kunskap i sin metier och är ganska rik men därjämte har namn för att vara girig. Han är annars i sitt väsende en god, hövlig och ärlig man». (Schück s. 7.)

⁵ *Erland Fredrik Hiérne* (1706–73), son till Urban Hjärne, bergsfiskal vid Bergslaget, slutligen bergsråd. Hiérne var självlärd i medicin; se Wendla Falk, *Bergsrådinnans dagbok*, 1957.

Under Moræi sista sjukdom vistades dottern Sara Lisa och svärsonen Linnæus på Sveden. Denne skriver — långt senare — några ord om Moræi sista stunder:¹ »Min Hustru sitter om natten jämte honom [Moræus]; ett hwitt kläde faller neder utan för fönstret, såsom nedfallit af taket; hon blifwer rädd, går in i nästa cammare, där en annor war och sitter lika förskräckt, ty det nedfallit och för hennes fönster. De gå in och gubben utblåser sista anden.»

Redan den 2 dec. 1742, tre dagar efter Moræi död, skrev Linnæus från Falun å de efterlevandes vägnar till Collegium medicum en notifikation om detta »oss högtörande dödsfall».² — Den 10 dec. skedde begravningen i St. Kopparbergs kyrka och högtidlighölls med tre ringningar.³

Moræi liv och gärning voro ej särskilt märkliga, utan fastmer typiska för en svensk läkare under den karolinska tiden (även om han levde långt in i frihetstiden): en barndom i knappa omständigheter, studier vid ett svenskt universitet, utlandsresa med åtföljande disputation, examen practicum inför Collegium medicum samt slutligen fast anställning i rikets tjänst. På grund av de trots mängden tämligen magra personliga dokumenten är det svårt att få en mer detaljerad karaktäristik av honom än den Linnæus givit i den till Vetenskapsakademien insända biografien, vilken bildar inledningen — och anledningen — till denna uppsats.

LITTERATUR

- Carl von Linnés* svenska arbeten. Utg. af Ewald Ährling. 2. Stockholm 1880.
Caroli Linnæi Diæta naturalis 1733. Utg. av Arvid Hj. Uggla. Uppsala 1958.
Caroli Linnæi libellus amicorum. Utg. av Arvid Hj. Uggla och Telemak Fredbärj. Ekenäs 1958.
Vita Caroli Linnæi. Utg. av Elis Malmeström och Arvid Hj. Uggla. Stockholm 1957.
Gustaf Elgenstierna, Svenska adelns ättartavlor. Stockholm 1925–36.
Sigurd Erixon, Sveden. En bergsmansgård i Stora Kopparbergslagen. Stockholm 1934.
Carl Forsstrand, Linné i Stockholm. Stockholm 1915.
Eric Hammarström, Äldre och Nyare Märkvärdigheter wid St. Kopparberget, Tredje Samlingen. Falun 1791.
Bengt Hildebrand, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Stockholm 1939.
Otto E. A. Hjelt, Svenska och finska medicinalverkets historia 1663–1812. Helsingfors 1891–93.

¹ De finnas bland *Nemesis divina*-papperen, där Linné angivit några exempel på Manes (varsel), bl. a. detta.

² Det på sorgkantat papper skrivna brevet finns i Collegii medici Acta och Relationer och är avtryckt i *Bref och skrivelser* I: 1, s. 246.

³ I St. Kopparbergs församlings begravningsräkningsbok står under den 10/12 1742 antecknat: »Assessor Johan Moreus lik på Ytteråhsen [en stadsdel i Falun]: 3 ringningar 20: —, graföppning 36: —, Bårkläde 15: — [Summa] 71: — daler kopparmynt.» Troligen begrovs Moræus i familjegraven i Christinæ kyrka i Falun. Enligt gravförteckningen var grav nr 31 (belägen på stora korsgången till norra kordörren) »Daniel Isacssons på Sweden, Assess. Kalmeters och Moræernes hus tilhörig» (Hammarström, s. 43).

- C. W. Hjorth*, Mäster Pehrs ättlingar. Norrtälje 1937.
Abr. Abr:son Hülphers, Kort Berättelse med Förteckning uppå de wid närwarande tid i Sverige uptagne och mäst bekante Mineral-Brunnar Landskaps wis anförde. Wästerås 1770.
Alfred Levertin, C. F. V. Schimmelpfennig & K. A. Ahlberg Sveriges apotekarhistoria, 1-4. Stockholm 1910-27.
O. Nybelin, Gammalt och nytt om Swedenborgsvalen. Göteborg 1942.
J. Pontén, Från Grufwe-Bardberare till industriläkare. (Svenska Läkartidningen, 1954.)
J. F. Sacklén, Sveriges läkarehistoria, 1-2. Nyköping 1833.
Henrik Schück, Ur Axel Reuterholms dagbok. Stockholm 1921.
Jesper Swedbergs Lefwernes beskrifning. Utg. av Gunnar Wetterberg. Lund 1941.
Svenska Vetenskapsakademiens protokoll för åren 1739, 1740 och 1741. Utg. af E. W. Dahlgren. 1-2. Stockholm 1918.
Arvid Hj. Uggla, Ett läkarebibliotek från början av 1700-talet. (Donum Grapeanum, Uppsala 1945.)

Otryckta källor

Linköpings stiftsbibliotek

Brev från Johan Moræus till Eric Benzelius d. y. Sign. G 19: 1 b, 2 a, 4 a. (Fotostatkopior i Uppsala univ.bibl.)

Riksarkivet

Collegii medici Acta och relationer 1704-50.
Collegii medici Protocoll 1706-48.
Collegii medici Copie-Book 1704-45.
Collegii medici Register 1690-1758.
Bergscollegii Registratur 1709.
Bergscollegii Bref och suppliker 1709, I.

St. Kopparbergs Bergslags Aktiebolags arkiv

Gruvrättens protokoll 1708-21.
Bergsrättens protokoll 1721-42.
Inkomna skrivelser 1708-42 till St. Kopparbergslagen, Gruvrätten, Bergsrätten.

Kyrkoarkivet för Kristine och St. Kopparbergs församlingar, Falun

St. Kopparbergs församlings kyrkoräkenskaper 1739, 1741.
St. Kopparbergs församlings begravningsräkningsbok 1742.

OLOF H. SELLING

DANIEL SOLANDERS
NATURALIEKABINETT OCH
DESS ÖDEN

Till de dunkla punkterna i linnélärjungen Daniel Solanders (1733–1782) biografi hör frågan om hans personliga kvarlåtenskap, dess omfattning och beskaffenhet. Källorna är magra och motsägande, och någon översikt eller sammanfattning finns inte. Ovissheten gäller tyvärr inte minst naturalierna, de som räknades som hans egna, då han skildes hädan. I hans fall var den lärda världens uppmärksamhet koncentrerad kring den stora kollektion av »södersjöväxter», som Joseph Banks och han gemensamt sammanfört under Cooks första världsomsegling 1768–71 och som var Banks egendom, och bearbetningen av den samlingen var ett ständigt återkommande föremål för diskussioner i umgänge, i brev, i tryckta rapporter. De privata samlingar han hyste i sin bostad hos Banks vid Soho Square kunde naturligtvis inte på samma sätt attrahera intresset, och de skingrades, möjligtvis redan samma år han dog. Det tycks ha varit Aron Mathesius (1736–1808), legationspredikanten och pastorn vid Ulrica Eleonora svenska församling i London, sedermera prost och kyrkoherde i det västgötska Fågelås, och svenske konsuln Claes Grill (1750–1816), som blev exekutorer enligt fullmakt från Solanders mor; åtminstone planerades det så. I ett brev till Vetenskapsakademiens sekreterare Pehr Wargentin den 13 augusti 1782, på dagen tre månader efter dödsfallet, rapporterade Jonas Dryander från London, där han blivit Solanders efterträdare som Banks' högra hand (KVA, Bergianska avskr.saml. 19: 627–630):

»Jag hoppas att hans anhöriga i Sverige åtminstone kunna få ett par tusende Plåtar efter honom, om ej mera, men för dessas bästa kan ej Auctionen på hans saker hållas till fram mot Jul, när Staden blir fylld; om man skulle sälja dem denna årstiden, skulle man ej få en fjärdedel för dem af hvad de kunna säljas för i vinter.»

Inga andra skriftliga rapporter om auktionen har kommit i dagen — den som har vetskap om sådana, får gärna ge sig till känna. Att den emellertid kom till stånd, framgår av första delen av Faujas de Saint-Fonds Voyage en Angleterre, en Écosse et aux Iles Hébrides (1797, s. 11), där det om några kristallstuffer, som dr James Lind köpt i Kanton, heter:

»Le plus considérable de ces cristaux fut remis, en 1782, par le docteur Lind à Solander, compagnon de voyage du chevalier Banks. Solander mourut quelque tems après;

M. Woulf, habile chimiste, en fit l'acquisition à *la vente du mobilier de Solander*, en il voulut bien, en 1783, m'en fait très-gracieusement la sacrifice à Paris, ou j'eus le plaisir de le voir alors. [Härtill som not:] J'ai donné ce beau cristal au muséum national d'histoire naturelle de Paris.» (Kursiverat här.)

Andra, liknande, exempel torde med tiden komma i dagen.

I Sverige finns åtskilliga uppgifter publicerade om solandersk kvarläten-skap, men tyvärr även här av beskaftenhet att man lämnas i ovisshet om samlingarnas omfattning och närmare innehåll.

1) Herbarieväxter. Robert Fries sammanfattar (1940a, s. 23, 1940b, s. 301):

»Solanders i Sverige kvarlämnade herbarium finnes å Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm. Angående dess historia och införlivande med museets samlingar, se Lindman (1907 [= 1908]). Solander-växter finnas även i Bergianska herbariet, samt i Linköpings högre allmänna läroverks samlingar (Kindberg 1863; Hässler 1933).»

Det motsvarar i allt väsentligt Kroks skildring (1925, s. 655, not 1) med tillägg av de exemplar Bergius förvärvat, tidigare nämnda av Wahlenberg (1812, s. xxii), Wikström (1824, s. 459-461) och Wittrock (1890, s. 13 o. 14; 1891 a, s. 123; 1891 b, s. 233). Dessa exemplar härstammar från Lappland och Västerbotten.

Växter samlade och annoterade av Solander finns också i Linnés herbarium i London (Lindberg 1958, s. 15, 16, 112, 113) och i Lund (Nordstedt 1907, s. 150). De kommer från Lappland, i den mån de hänförs till ett bestämt landskap.

Om linköpingsherbariets solanderväxter finns i stort sett enahanda uppgifter hos Kindberg (1863, s. 160), Ridderstad (1875-77, s. 390), Schött (1903, s. 3-4) och Hässler (1933, s. 465); de nämns även av Gertz (1925, s. 48). Kindbergs formulering är: »Från *Afrika Kapska* växter (synnerligen Ljungväxter och Eterneller) af *Osbeck*, *Thunberg* och *Solander*.» Han skrev att »Af *Solander*, *Rutström* och *Dahlberg* finnas troligen hela deras samlingar». Det är, som vi redan sett, ingalunda fallet. Dessa solanderväxters proveniens är bara delvis känd. De ingick i professorn vid Kungl. Lantbruksakademin Olof Carlings efterlämnade herbarium, som grundlagts av medicinalrådet K. B. Rutström och väsentligt utökats av såväl professor Christian Stenhammar som Carling själv. Schött (a. a.) nämner, att det köptes i enlighet med Linköpings domkapitels resolution den 20 april 1839 för gymnasiets räkning och på dess enskilda kassas bekostnad, sedan det genom bokförläggaren Zacharias Hæggström erbjudits till inköp av sterbhuset för ett nedsatt pris. Till Schötts skildring kan jag lägga, att samlingen varit föremål för annonser med rubriken »Ett Herbarium af 9 000 Species» mellan den 31 mars och 6 juni 1838 i tre serier av Aftonbladet under dess oroliga tid: Det Fjortonde Aftonbladet (43): (4), den 31/3; Det Adertonde Aftonbladet (4): (4), den 26/5; och Det Sextonde Aftonbladet (2): (4), den 6/6,

men trots allt detta och en ytterligare blänkare (Blad 1838) blev det, som vi sett, inget napp. I annonserna nämns bl. a. »en dyrbar serie af Ostindiska och Afrikanska vexter från Thunberg, Sparrman, Solander m. fl.». Det ursprungliga priset för det hela, vari Solander spelar en underordnad roll, tycks ha varit åtminstone ca 80 £ sterl. men det sänktes till 333 rdr 15 sk. b:ko.

Linköpingsherbariets solanderväxter är förmodligen avsöndrade som dubbletter ur Banks' och Solanders gemensamma samlingar från Cape Peninsula i mars-april 1771, varav huvuddelen nu finns i British Museum (Nat. Hist.), London. Där förvaras också ett manuskript av Solander rörande denna samling, *Index Plantarum Capensium*, som upptar 369 namn, med tillhörande beskrivningar. Samlingen behandlas även i två andra Solander-manuskript där: *Flora Capensis*, I-II (lit. 4:o) och *Florula Capensis* (fol.). Britten (1920) upptar några namn enligt senare nomenklatur och behandlar i korthet manuskripten.

Kindberg tog miste, när han trodde att Linköping ägde Solanders hela herbarium. Inte heller Fries' och Kroks ovannämnda data om solanderherbariet i Riksmuseet speglar hela sanningen. C. A. M. Lindman, Botaniska avdelningens dåvarande föreståndare, hade några år före Krok yttrat sig i samma ämne och då med reservation (1916, s. 97). Han framhåller, att solanderväxter tillförts avdelningen genom kommerserådet S. C. Casströms (1763–1827) herbarium och tillfogar: »dennes [= Solanders] hela tidigare herbarium *torde* hafva inköpts af Casström» (kursiverat här); och vidare:

»Den största vinsten däraf är måhända Solanders herbarium, *sannolikt* hela hans före flyttningen till England hopbragta samling. I denna ingå dels talrika arter signerade »Hort.» (Upsaliensis), dels många växter som erhållits ur Linnés hand, däribland en mängd exemplar ur P. Brownes Jamaica-samling, som 1758 inköptes af Linné. Mellan Linné och Solander var nämligen förhållandet mycket intimt under 1750-talet.» (Kursiverat här.)

Fastän Casströms levnadstecknare i Biographiskt Lexicon (Wieselgren 1837, s. 196) hävdar, att »genom köp blef han ägare af Doct. Solanders växtsamling, qvarlemnad i Sverige efter dennes bortresa», kan det numera icke fastställas i vilken utsträckning Solanders kvarlämnade herbarium på den vägen kommit i Riksmuseets ägo, såvida inte något oväntat arkivfynd kan klargöra vad som skett. Lindman (1908, s. 16) hävdar inte, att Herb. Casström svarat för samtliga solanderväxter, som finns i museet:

»As to how Solander's herbarium got to the Natural History Museum, only this much is known that a number of these plants belong to the large Herb. Casström, ——— It is possible that Linné fil. took over these plants from Solander, who died in London in 1782 during Linné fil.s' stay there. ——— In some cases the name of the species has been inserted at a later period in the handwriting of Linné fil. (It is already said that Linné pater has written the name in some of the sheets). It may therefore be assumed that a number of Solander's plants remained after his departure in Linnaeus's herbarium or at least in 'Herbarium parvum' [= Linné d. y:s herbarium från tidigare år].»

Det är uppenbarligen vanskligt att numera skilja på vad som varit Solanders eget herbarium till slutet, på dubbletter som han givit eller bytt bort och på ark som han etiketterat för den äldre och den yngre Linné under åren av daglig, intim samverkan. (Jag bortser hela tiden från de Solanders herbarieväxter från tiden hos Banks, varav Riksmuseet äger åtskilliga genom Clas Alströmer och Lars Montin, såsom Lindman klarlagt — de är uppenbarligen till sin natur gåvor från eller byten med Banks, även om Solander varit förmedlaren.)

Trots denna svårighet, och även om å andra sidan full klarhet om solanderherbariets förhållande till Casströms samling inte kan nås utan dokument, som närmare belyser Casströms inköp av det förstnämnda eller utan en katalog, som redovisar åtminstone antalet ark i huvudkomponenterna av Casströms herbarium (se nedan), kan man komma ett stycke längre i utredningen än Lindman gjorde i ovanstående citat. Det finns ett dokument från senare delen av Casströms levnad, behäftat med vissa minnesfel och oklarheter men ändå klargörande på somliga av de punkter, där Lindman svävade i ovisshet. Det är Casströms testamente av den 1 april 1823, varigenom Vetenskapsakademien för Naturhistoriska Riksmuseet blev inhågkommen med vissa delar av hans kvarlätenkap. Testamentet finns i starkt sammandrag refererat i akademiens protokoll för den 2 april 1823 § 2 och den 30 januari 1828 § 6 och i en bilaga till det senare i akademiens dagbok 1828, en »Anmälan» med beskrivning av herbariet av J. E. Wikström den 28 januari s. å. I den beskrivningen hänvisas till testamentets omnämnande av herbariets uppkomst och tillväxt. Om testamentet heter det i protokollet 1823, att det skall förvaras »uti Academiens Jernkista», där det inte längre befinner sig och kanske heller inte fanns på Lindmans tid. Överbibliotekarien Wilhelm Odelberg har emellertid hjälpt mig att söka det och funnit det bland akademins donationshandlingar.

Casströms egna ord i testamentet lyder i de delar, som här är särskilt aktuella:

»Ett Herbarium Vivum förvaradt i Trettio-fyra större och mindre Skåp [Wikström anger 1828 29/1, att herbariet då förvarades i 30 smärre skåp, »Fyra Kist-Skåp samt Tvenne Pelare-Skåp»] af hvilka fyra innehålla en Särskilt Samling af Skandinaviens Växter. I de öfriga Skåpen befinnes:

a:) framledne Doctor Solanders Herbarium som qvarlemnades i Sverige vid hans afresa, innehållande många egenhändiga Örtbenämningar af hans Store Lärare, Archiatern m. m. Carl von Linné Samt Sändningar ifrån herrar Löfving, Hasselqvist, Osbeck och Forsskål under deras vidsträckta Utrikes Resor.

c:) framledne Professor Sparrmans hela Herbarium, samladt på Dess resa omkring Jorden i Sällskap med Herrarne Forster. Detta är i Synnerhet rikt på Växter från Goda hoppes Udden, Söderhafs-Öarne, Senegal och vissa kuster af Södra America, Samt innefattar tillika botaniska Sändningar ifrån åtskillige af den fornde ägarens Samtida Botanici.

d:) en del af Professor Carl von Linnés, den yngres herbarium Som Såldes och förskingrades efter hans död.

— — — »

Därmed är klarlagt, att Casström själv ansett sig ha förvärvat det herbarium Solander kvarlämnade, men om hans grund för denna uppfattning — upprepad av Wieselgren (a. a.) och Naumann (1929, s. 663) — är vi alltjämt inte underrättade. Med Löfving och Osbeck kan Solander mycket väl ha stått i byteskontakt under sverigetiden, men posterna från Hasselquist får — om de verkligen tillhört Solander — antas ha förmedlats av Linné d. ä. i likhet med Brownes tidigare nämnda jamaicaväxter. Hasselquist hade för alltid lämnat Sverige och var i Egypten, när Solander i juli 1750 blev student i Uppsala och han, Hasselquist, dog redan i februari 1752, innan Solander ännu kommit så långt att han »öfwat sig i stilo» tillräckligt. Forsskål hade visserligen varit i Göttingen och på resan genom Tyskland samlat ett litet herbarium, som han hade med sig till Uppsala i slutet av 1756 och som Solander redan då kan ha fått del av, men visst är att Solanders i Sverige kvarlämnade herbarium inte kan ha innehållit några kollektor från Forsskåls vidsträckta utrikes resor, som började först sen Solander lämnat landet. På den punkten har Casström missat sig. Däremot står det nu klart, att somliga solanderväxter kan ha tillförts Casströms herbarium genom Sparrman och Carl von Linné d. y., och dessutom, att den sistnämndes herbarieväxter representerar ett separat förvärv av Casström, även om ingenting är sagt om att denne köpt dem i första hand.

Uppenbart är, att testamentets ordalydelse inte ensam är tillräcklig för att klargöra solanderherbariets öden. Indirekta slutsatser kan vara vanskliga, men några ord skall slutligen ägnas också den sidan av problemet.

Sedan man numera — såsom jag nedan skall visa — vet storleken av det herbarium, som Solander kvarlämnade vid sin avresa till England, skulle dess historia kunna belysas, om man visste solanderväxternas ursprungliga numerär i Herb. Casström. Den vissheten är, som förut framhållits, utom räckhåll. Den casströmska donationen (1828) var 10 000 ark [det svenska herbarium, som testamenterades till Upplands nation i Uppsala (6 skåp; Lewenhaupt 1877, s. 113) hade av testamentet att döma ingenting med Solander att göra]. Den omfattade utom solanderväxterna många andra och delvis stora samlingar inköpta och hopbragta av donator under en lång följd av år.¹ När nu Solan-

¹ Enl. testamentet ingick i herbariet följande samlingar utöver Solanders: »b:) framledne Doctor Grön-dahls Herbarium, Samladt under Dess fleråriga vistande och resor i China och på Öarne i Ostindien c:) — — — [Sparrmans, se ovan]. d:) — — — [Carl von Linné d. y:s, se ovan]. e:) en betydlig del af den kunnige Trädgårdsförvaltarens vid Malmaison Herr William's herbarium, Samladt i Franska Guyana för käisarinnan Josephine och Franska National-Institutet, men upbragdt af Engelsk kapare och försåldt på öppen Auction i London, der inhemske Samlare icke lyckades i deras bemödande att bemästra sig hela detta i flera afseenden dyrbara berbarium. f:) Många och rikhaltiga botaniska Sändningar i byte mot de af mig Skickade, ifrån Herrar Robert Brown i London, Savi den äldre i Pisa, Viviani i Genua, Tenore i Neapel, Joseph Raddi i Florentz, Tineo i Palermo, Hoppe i Regensburg; Steven i Sympheropol [= Simferopol], Brotero i Lissabon, Bahi i Barcellona, Solliers och Salze i Marseille, Eddy, Torrey och Davies i Förente Staterne af Norra America, m. fl. Samt dessutom ifrån ÖfversteLieutenanten Petré i Chili, GeneralConsul Westin i Rio de Janeiro och Pastor Berggrén i Con-

ders efterlämnade herbarium uppgick till över 7 500 exemplar (se nedan) och ingen uppgift finns som visar att Casström är förste köpare utan mycket väl kan ha fått sina solanderväxter i andra eller tredje hand, är det troligt att det ursprungliga Solanderherbariet — det »kvarlämnade» — har decimerats.

2) Solanders övriga naturvetenskapliga kvarlåtenskap i Sverige. Föga är känt. Det blev 1844 genom Hermann Hagen (s. 76) klarlagt, att en del av insekterna förvärvats av Johann Christian Friedrich Hæffner (1759–1833), director musices vid Uppsala Universitet och stor insektssamlare. Kanske skedde det efter 1800, då Hæffner började samla själv, och före 1815, då han på grund av dålig ekonomi måste sälja sin samling till kronprinsen, sedermera Carl XIV Johan, varvid han dock fick disponera den på livstid. Den kom 1838 till Uppsala Universitet, där den året efter granskades av Hagen. Hagens uppgifter återfinns senare hos Horn & Kahle (1935–37), Bryk (1948, s. 46) och Löwegren (1952, s. 349). Som Löwegren framhållit, refererar Carl Clerck till bl. a. Solanders »täcka samling» av insekter i förordet till sitt planschverk *Icones insectorum rariorum* (1759, s. 3). Samlingens storlek, liksom storleken av resten av naturaliekabinettet, kan nu preciseras genom nedannämnda fynd.

3) Solanders naturvetenskapliga bibliotek och dess öden har i kort-het omnämnts av Carlander (1904, s. 656). Denne gör gällande, att det såldes vid två auktioner, den 22 oktober 1785 i Uppsala och den 24 februari 1787 i Stockholm. Katalogen från den första (se litt.fört. nedan) visar emellertid, att i det fallet en förväxling skett med Solanders farbror, den klumpfotade flitmyran och juris professorn i Uppsala med samma förnamn. En granskning av katalogen från den senare auktionen visar, att den där förtecknade samlingen otvivelaktigt härrör från tiden före Solanders englandsresa (1760). Katalogen är intressant, då den ger närmare upplysningar om vad en ung svensk naturvetare på 1750-talet ägde av lärofäder i ämnet, och den inbjuder till jämförelser med Linnés ungdomsbibliotek. Jag har bearbetat den, kompletterat den med uppgifter om andra volymer och om samtliga köpare, och har följt volymernas senare öden, i den mån de kan spåras. En uppsats om detta skall publiceras i en nära framtid. Det var bevisligen inte hela ungdomsbiblioteket som såldes den gången men en betydande del.

*

Löwegren har observerat (1952, s. 265), att »Solders stora herbarium jämte konkylie- och petrifikatsamling fanns till salu i Stockholm några år efter hans död (Br. t. [C. P.] Th[unberg]. 20/11 1786, fr. G. Schalén, UUB)».

I samband med efterforskningarna kring det nyssnämnda biblioteket har

stantinopel. g:) De af mig Sielf Samlade Växter, dels före, dels efter min resa från Fäderneslandet.» Härtill kom de fyra skåpen med den särskilda skandinaviska samlingen och material i ytterligare två skåp tillkomna sen testamentet skrevs och nämnda av Wikström i anförda »Anmälan». — Casströms herbarium är f. n. fördelat mellan Riksmuseets Botaniska och Paleobotaniska Avdelningar.

jag träffat på en beskrivning av inte bara de av Löwegren nämnda samlingarna utan av hela Solanders i Sverige kvarlämnade naturaliekabinett. Den har syntts vara av så pass stort intresse, att den motiverar denna översikt och följande rader, helst som jag därigenom hoppas komma i kontakt med personer, som har dokument eller data om Solander. Jag kan anknyta min redogörelse till den försäljning, som Schalén nämner i sitt brev i november 1786.

Det försöket att få samlingen såld gick dåligt, och några månader senare, den 17 januari 1787, vände sig säljaren till allmänheten med en anonym annons i stockholmsbladet *Dagligt Allehanda*:

»Et Naturalie-Cabinett efter en berömd Man, bestående af Snäckor, Insecter, Petricater, Malmsorter, Ormar och et stort Herbarium som innehåller öfwer 7 500 Örter, är til salu och at bese i Gården N:o 129 och 130 wid Norrtullsgatan bredewid Altona.»

Altona var det värdshus, som Bellman nämner. Det låg i Stockholms nordliga utkant, nära uppsala- och norrlandsvägens tullport, och trakten ett halvsekel senare är avbildad i en bellmansutgåva med en bild, som Flodmark (1913, s. 97) reproducerar. Den angränsande fastigheten, kv. Trumpetaren nr 129-130, ägdes då av kammarskrivaren Michael Dyhr och h. h. Magdalena Christina Idman, Solanders systerdotter, som dock stod i begrepp att lämna den. Den 2 juli s. å. sålde de den till slaktaren Anders Lyckmansson (uppbud 23/7, 20/8 och 17/9 s. å.).

Michael Dyhr var en rörlig ande och i stockholmska arkivalier en farande fågel. Jag har vänt mig till fru Ingeborg Sylvén i Dickursby, Finland, som grundligt forskat i hans släkt, och hon har välvilligt meddelat, att han föddes i Öjebyn i Piteå landsförsamling den 17 november 1754, etablerade sig som kammarskrivare och t. f. kronolänsman i Piteå socken och sen (1791 29/3) flyttade till Kuopio i Finland och blev handlande och restauratör. 1794 måste han gå i konkurs. Han dog på krigsrådet Coldevins egendom Dönnäs i Nesna socken, Nordnorge, den 13 februari 1838. Så långt fru Sylvén. Vid försäljningen av Solanders samlingar kan Dyhr ha varit ombud för Solanders mor, även om det inte framgår av tillgängliga handlingar. Hon bodde vid den tiden, såsom Consett (1789, s. 98) anför från sitt besök 1786, i Öjebyn och ägde bevisligen delar av Solanders bibliotek. De närmare arvsförhållandena är emellertid alltför oklara.

Man behöver inte gå till uppbudsprotokollen för att få visshet om samlingens solanderska härkomst. En månad efter den citerade annonsen kastade man anonymiteten i ett nytt tillkännagivande i samma tidning, den 19 februari 1787: »Jämte afl. Doct. Dan. Solanders Boksamling i *Nat. Hist.* som den 24 hujus eller nästa Lördag säljes på Bok-Auctions-Kammaren, warder äfwen dess efterlämnade *Nat. Cabinet*, bestående af Snäckor, Insecter, Mineralier, Ormar, samt et stort Herbarium, som innehåller något öfwer 7 500 Örter, särskilt hwar sort för sig, försålt, och hwilket emedlertid är at bese i Gården

N:o 129 och 130 wid Norrtullsgatan, bredewid Wårdshuset Altona.» Annonsen upprepades den 21 och, med vederbörlig ändring av tidsangivelsen, den 23. Den lilla preciseringen (utöver uppgiften av den 17 januari): »något öfwer 7 500 Örter» är den närmaste som ges.

Naturaliekabinettet gick alltså på auktion i bokauktionskammarens lokaler vid Tyska brunn i Staden mellan broarna, och i kammarens arkiv förvaras som »Appendix till Litt: F Lördagen d. 24 Febr. 1787» följande beskrivning under-tecknad »Dühr» (Stockholms Stadsarkiv: Bokaukt.kamm., Inlagor 1787, sign. F). Det är studenten Solanders djupa naturvetenskapliga intresse, som här för eftervärlden får ökad konkretion. Detta, och minst hundratalet böcker därtill, från Bauhini *Pinax theatri botanici* (1623) och framåt, inklusive *Hortus Cliffortianus'* praktvolym, ägde en — låt vara ovanligt framstående — student från det avlägsna Piteå under Linnés största decennium som akademisk lärare:

»Naturalie Cabinette efter afl: Doct: D: Solander.

1. Ett Skåp med 30 Lådor Diverse Sorter Snäckor hwaribland 10 med diverse petrificerade Ört trä sorter och Måssor. insättes à 100 rd^f [specie].
2. 1 Dito innehållande ett Complete Herbarium vivum wäl conditionerat, stort circa 7 500 rarare Örter. insättes à 200 rd^f.
3. 1 Dito med 17 Lådor med Insecter och fjärillar, hwartill åtföljer diverse torckade Ormar och små Crocodiller några utländska Djurs hufwudskallar och flere profwer til *Materia Medica* hörande mäst utländska Saker. insättes à 30 rd^f.
4. Ett partie Malm och Stenarter så wäl utrikes som inrikes bestående af circa 2 000 stycken. insättes à 33 rd 16 sk Specie.

NB! Skåpen wäl conditionerade, med lådor och nycklar försedde.»

De »petrificerade Ört trä sorterna» och »Måssorna» behöver inte vara växtfossil: det kan röra sig om ortoceratiter resp. dendriter, och frågan om vad som avsågs måste lämnas öppen.

Inte heller nu gick försäljningen som man hoppats. Kungl. Vetenskapsakademien, som residerade i närmaste grannskapet i Lefebureska huset vid Stora Nygatan, lyste med sin frånvaro vid auktionen. Där fanns visserligen linnélärjungar representerade, bl. a. Anders Blad, läkare vid Sabbatsberg, och Fredric Krey, assessor i Kirurgiska Societeten, sedermera i Collegium Medicum, där fanns likaledes kungens livkirurg Johan Ludwig Wenner och hovkirurgen och slottsförvaltaren på Drottningholm Georg Mathias Jacob Justin och många andra, men de flesta var boksamlare, inte naturaliesamlare, och Dyhr fann sig föranlåten att ropa tillbaka samtliga fyra nummer liksom åtskilliga av böckerna: snäckorna och petrifikaten för 15 rdr, herbariet för 50 rdr, insekterna, ormarna, »krokodilerna», kranierna och de farmakologiska preparaten för 6 rdr 16 sk., och mineral- och bergartssamlingen för 5 rdr, en fjärdedel till en sjundedel av vad man hoppats på.

Vad de solanderska arvingarna sen gjorde med detta naturaliekabinett och vad som över huvud taget hände med det, innan det i olika delar dyker upp hos

Casström och hos Hæffner, är en fråga som väntar på nya fynd för att kunna besvaras. T. v. får det väl anses mindre sannolikt att det följt med Dyhr till Kuopio, där hans lösöre, efter vad fru Sylvin meddelar, såldes på offentlig auktion den 7 juni, 19 juli och 10–13 oktober 1797. Hans konkursansökan av år 1794 upptar enligt samma källa inte böcker och lösöre. (Så gjorde möjligtvis två sekvesterdokument (1794 15/10 och 1797 15/3), som emellertid tillhörde det arkivmaterial, som under 1808–1809 års krig på okänt sätt försvann under en transport, då det skulle föras i säkerhet från länsstyrelsen i Kuopio.) Vid hans bouppteckning den 29 juni 1839 — skriver fru Sylvin — uppgavs boet vara medellöst. Jag nämner dessa data för den händelse att enstaka minnesföremål medföljt Dyhr på hans färd i med- och motgång och att de därigenom eventuellt kan lokaliseras.

Källor:

a) Otryckta.

Stockholms Stadsarkiv: Bokauktionskammararens arkiv, A [= Prot.] 1787; F [= Inlagor], 1787; G I a [= Räkningar], 1787.

K. Vetenskapsakademiens arkiv, Stockholm: Prot. 1823, 1828; Dagbok [= bil. t. prot.] 1828; S. N. Casströms testamente 1823 1/4.

K. Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm: Bergianska avskriftssamlingen, 19.

SELLING, OLOF H., Linnélärjungen Daniel Solanders ungdomsbibliotek.

SYLVIN, INGEBORG, Personliga meddelanden om Michael Dyhr.

b) Tryckta.

BLAD, C. E., Till Natural-historiens älskare [om O. Carlings herbarium]. — Det Ader-tonde Aftonbladet (28): (3). Stockholm (den 8 aug.) 1838.

BRITTEN, JAMES, Some Early Cape Botanists and Collectors. — Jour. Linn. Soc., Bot. 45 (301): 29–51, pl. 4. London 1920.

BRYK, FELIX, Daniel Solander, der ursprüngliche Besitzer des aufgefundenen Linnéschen Typus von *Papilio teucer* L. (Lep.: Brassolidæ). — Opuscula Entomol. 1948: 46. Lund 1948.

CARLANDER, C. M., Svenska bibliotek och ex-libris, 2 (2). Andra omarb. o. tillök. uppl. — Stockholm 1904.

CLERCK, CAROLUS, Icones insectorum rariorum. — Holmiae 1759.

CONSETT, MATTHEW, A Tour through Sweden, Swedish Lapland, Finland and Denmark in a Series of Letters Illustrated with Engravings. — London 1789.

FAUJAS-SAINT-FOND, B., Voyage en Angleterre, en Écosse et aux Iles Hébrides ..., Tome Premier. — Paris 1797.

FLODMARK, JOHAN, Norra Tivoli. Ett bidrag till Norrtullsgatans historia. — Samf. Sankt Eriks Årsbok 1913: 93–128. Stockholm 1913.

FRIES, ROB. E., Daniel Solander. Minnesteckning. — Levnadsteckningar över K. Svenska Vet.akad. led. 114. Stockholm 1940 (a).

— Daniel Solander. * 19/2 1733, † 13/5 1782. [På omsl. dessutom: »Biografi».] — K. Svenska Vet.akad. Årsbok 1940: 279–301, 1 pl. Stockholm 1940 (b).

Förteckning på framledne Juris Professorens, Herr Doctor Daniel Solanders boksamling, som genom auction kommer at försäljas i Upsala den [22] Oct. och följande dagar år 1785. — Upsala [1785].

- GERTZ, OTTO, *Linnaeana i framlidne professor Otto Nordstedts kvarlätenskap.* — Svenska Linné-Sällsk. Årsskr. 8: 43–48. Uppsala 1925.
- HAGEN, HERMANN, [Über die Insektensammlung Solanders.] — Entomol. Ztg 5 (3): 76. Stettin 1844.
- HORN, W. & KAHLE, I., Über entomologische Sammlungen, Entomologen & entomologische Museologie. — Entomol. Beih. 2–4: 262. Berlin-Dahlem 1935–1937.
- HÄSSLER, ARNE, Våra läroverksherbarier. En översikt och ett program. — Bot. Notiser 1933: 456–472. Lund 1933.
- KINDBERG, N. C., Naturalhistoriska Museum vid Linköpings högre elementar-läroverk. — Ibid. 1863 (9–10): 160. Stockholm 1863.
- KROK, TH. O. B. N., *Bibliotheca Botanica Suecana.* — Uppsala & Stockholm 1925.
- LEWENHAUPT, EUG., Anteckningar om Uplands Nation i Upsala före 1830. — Upsala (tr. i Stockholm) 1877.
- LINDBERG, HARALD, Växter kända från Norden i Linnés herbarium. — Acta Bot. Fenn. 60. Helsinki 1958.
- LINDMAN, C. A. M., A Linnean Herbarium in the Natural History Museum in Stockholm. I. Monandria–Tetrandria. — Ark. f. Bot. (1) 7 (3). Uppsala & Stockholm 1908.
- Do. II. Pentandria. — Ibid. (1) 9 (6). Uppsala & Stockholm 1910.
- Botaniska afdelningen. — Naturhistoriska Riksmuseets historia, utg. af K. Vet.-akad.: 93–129. Stockholm 1916.
- LÖWEGREN, YNGVE, Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet. Ett bidrag till zoologiens historia. — Lychnos-Bibl. 13. (Även ak. avh.) Lund 1952.
- NAUMANN, ERIK, Casström, Samuel Niclas. — Svenskt Biogr. Lex. 7: 660–664. Stockholm 1929.
- NORDSTEDT, C. F. O. (sign. UTG.), Linnéanska växter i Lund. — Bot. Notiser 1907 (3): 149–150. Lund 1907.
- RIDDERSTAD, ANTON, Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland, Förra Delen. — Norrköping 1875–77.
- SCHÖTT, HARALD, Linköpings högre allm. läroverks naturhistoriska museum. Historik och katalog. I. — Linköping 1903.
- WAHLENBERG, GEORGIUS, *Flora Lapponica.* — Berolini 1812.
- WIESELGREN, P. (sign. -E-), Casström, Samuel Nils. — Biographiskt Lexicon öfve namnkunnige svenska män, 3: 194–197. Upsala 1837.
- WIKSTRÖM, JOH. EM., Bidrag till kännedomen om sällsyntare Växters geographiska utbredning inom Sverige. — Kongl. Vet.-Acad. Handl. 1824: 439–461. Stockholm 1824.
- WITTROCK, VEIT BRECHER, Några bidrag till Bergianska Stiftelsens historia. — Acta Horti Berg. 1 (1). Stockholm 1890.
- Om Bergianska herbariet. — Bot. Notiser 1891 (3): 121–124. Lund 1891 (a).
- Ueber das Bergian'sche Herbarium. — Bot. Centralbl. 47 (8 = 34): 231–233. Cassel 1891.

BIRGER STRANDELL

EN LINNEANSK BAGATELL OM EN ENGELSK ZOOLOG OCH SVENSKE KUNGENS HOVMARSKALK

Om Thomas Pennant och Charles De Geer

Titeln på detta anförande låter kanske något pretentiös, men den har synts mig lämplig då den täcker vad jag kommer att säga, men då är att märka att huvudvikten skall ligga på ordet »bagatell», för något annat är det inte fråga om. Denna bagatell har emellertid synts mig vara värd ett kort omnämnande som ett exempel på vilka trevliga överraskningar en samlare ibland kan råka ut för. Det gäller i detta fall ett oväntat resultat av ett brevköp.

Vid ett besök i London hösten 1956 förvärvade jag ett tiotal brev, som alla på ett eller annat sätt hade beröringspunkter med Linné. Det var ägaren till ett antikvariat som varit nog vänlig att hålla på dem för min räkning. Han ansåg att de på ett lämpligt sätt skulle komplettera ett köp av några brev från Linné till den engelske zoologen Thomas Pennant (1726–98), som jag tidigare hade gjort hos honom. Adressaten i de brev i den senare kollektionen, där denne var utsatt, var nämligen också Pennant. Fem av dessa brev var skrivna av en av Linnés vänner, den välkände entomologen Charles De Geer till Leufsta, tre av den med Linné samtida uppsalaprofessorn, kemisten och geologen Johan Gottschalk Wallerius och två av den kände stockholmsköpmannen Charles Tottie, som också han hade naturvetenskapliga intressen.

Självfallet var jag mycket glad åt förvärvet av breven, men tyckte inte att det var något särskilt anmärkningsvärt med dem.

Några dagar efter hemkomsten kom jag emellertid plötsligt att tänka på att i mitt Linnébibliotek finns ett verk, som den tidigare ägaren, doktor Emil Lindell i Växjö, ansåg hade en anteckning av just den Pennant det här var fråga om. På försättsbladet till detta arbete, den vackra folianten *Museum regis Adolphi Friderici*, Konung Adolf Fredriks naturaliesamling, tryckt hos Peter Momma i

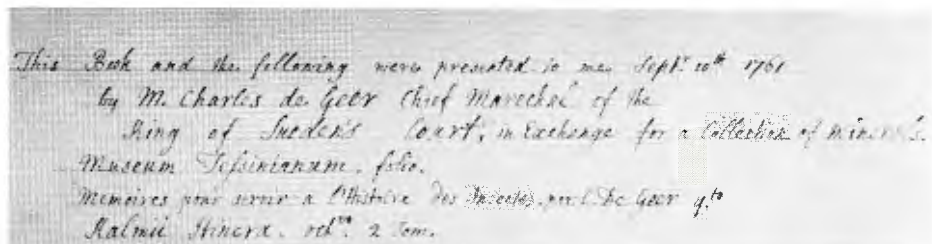

Fig. 1. Anteckning utan underskrift i förf:s exemplar av Museum Adolphi Friderici, Stockholm 1754.

Stockholm 1754 och ett av Linnés ur typografisk synpunkt ståtligaste verk, står nämligen följande anteckning (se fig. 1):

»This Book and the following were presented to me Septr 10th 1761 by M. Charles de Geer Chief Marechal of the King of Sweden's Court, in Exchange for a Collection of Minerals.

Museum Tessinianum. folio.

Memoires pour servir a l'Histoire des Insectes, par C. De Geer q.^{to}

Kalmii Itinera. oct.^{vo} 2 Tom.»

Någon underskrift finns inte, och när Lindell förvärfvade denna bok svävade han i fullständig okunnighet om vem den tidigare ägaren varit som gjort anteckningen. För att om möjligt få klarhet i denna sak vände han sig i ett brev den 12 mars 1921 till baron Louis de Geer, som vidarebefordrade det till f. d. riksbibliotekarien E. W. Dahlgren. Denne hade som bekant just gjort en synnerligen noggrann genomgång av arkivet på Leufsta (redovisad i Åtten de Geer, 1920) och måste utan tvekan betraktas såsom den då mest kompetente att lösa frågan.

Dahlgrens svar var inte uppmuntrande. Han meddelade i ett brev¹ av den 22 mars 1921, att Charles De Geers »vetenskapliga brefväxling icke blifvit bevarad», och att ingen utförligare biografi över honom finnes än Torbern Bergmans åminnelsetal i Vetenskapsakademien (1778), »och där omnämnes ej ens mineralsamlingen, och af de utländska korrespondenterna uppräknas blott några få, bland dem ingen engelsman».

Dahlgren lovade emellertid att göra efterforskningar i saken, när han nästa gång besökte Leufsta. De Geers mineralsamling »med af honom själf skrifna etiketter och en egenhändig katalog», där ytterligare upplysningar om hans korrespondenter möjligen kunde finnas, hade Dahlgren såsom icke varande mineralog ägnat endast en flyktig uppmärksamhet.

När Dahlgren sedan på hösten hade varit på Leufsta igen, meddelade han i ett brev den 7 sept. 1921, att han trodde sig ha kommit till ett tämligen säkert resultat. »Hofmarskalken har nämligen vid en mängd stuffer antecknat att han

¹ Dahlgrens brev nu i min ägo.

fått dem från *Mr Pennant*.» Denne var också den ende engelske givare som fanns antecknad i katalogen över mineralsamlingen, och då denna var skriven 1763, passade också detta med De Geers bokgåva 1761 till Pennant. Dahlgren framhöll än en gång att De Geers vetenskapliga korrespondens icke blivit bevarad, och att det därför inte fanns något att hämta därifrån.

En jämförelse som Dahlgren gjort av handstilarna i bokanteckningen, som supponerades vara gjord av Pennant, och i ett par brev från denne till Vetenskapsakademien hade inte givit något bestämt resultat. Olikheterna var rätt stora, men inte större än att de kunde förklaras av den tid av omkring 25 år som förflutit mellan anteckningen i boken, som tydligen antogs vara gjord 1761, och breven, som var skrivna 1785 och 1788. En skillnad kunde också hänföras till att skriften i boken var präntad, under det att de undersökta breven hade en hastig kursivskrift med individuella drag, som inte behövde komma till synes i den mera omsorgsfulla, präntade skriften i boken. Till samma resultat har jag kommit vid en jämförelse mellan bokanteckningen och ett brev av Pennant, som dr. Bertram Schofield, Keeper of the Manuscripts i British Museum haft vänligheten att ställa till mitt förfogande i fotostatkopier. — Annars borde naturligtvis en jämförelse mellan handstilarna ha varit tillfyllest för att lösa frågan omedelbart.

Dahlgren slutar sin utredning på följande sätt: »Längre kan jag alltså ej komma än att det är mycket stor sannolikhet för att Eder bok en gång tillhört den bekante zoologen 'Thomas Pennant.' Något säkert bevis kunde helt naturligt inte presenteras med det material som då stod till buds.

Det intressanta — i varje fall för mig — med mitt förvärv av de tio breven är nu att det bara behövdes en hastig blick på ett par av dem för att det omedelbart skulle stå klart att frågan om den anonyme bokägaren var löst med full visshet.

Vi skall nu taga en sådan flyktig blick på Charles De Geers två första brev och därvid fästa uppmärksamheten bara vid det som i det här sammanhanget är av någon betydelse och således fullständigt bortse från innehållet i övrigt.

Första sidan av första brevet syns å fig. 2. Det är skrivet i Stockholm den 16 febr. 1761 med Charles De Geers utsökt eleganta piktur. Vi erinrar oss, att den presumtive bokägaren Pennant hade fått sin bok, *Museum Adolphi Friderici*, den 10 sept. samma år, och i samma ögonblick fångas ögat av det sista understrukna ordet »*Musæum*» längst ned i högra hörnet. Vi ser också att namnet Pennant skimrar på ett par tre ställen, vilket allt ser mycket lovande ut. Vi kan också lägga märke till att De Geer omnämner ett exemplar av sin bok »sur les Insectes».

Det är således med vissa förväntningar som vi vänder på sidan, och vi blir inte besvikna. Vi ser (fig. 3) att det verk som avsetts på brevets första sida är *Museum Tessinianum*, och därefter kommer de förlösande orden *Museum Adolphi Friderici*.

à Stockholm le 16. Février 1761.

M^r. Demidoff

En conformité de votre permission, je prends la liberté
de vous charger d'une lettre pour Mr. Pennant, avec qui
j'entre ainsi avec beaucoup de plaisir en correspondance...
Je souhaiterois seulement le prier de repandre à l'idée
qu'il vous a plu de lui donner de ma personne.

Je saisis la première occasion pour lui envoyer les
minéraux de ce pays, et j'y jointe aussi un exemplaire
de mon livre sur les Insectes, puisque Mr. Pennant sembler
le souhaiter, quoiqu'à dire le vrai il mérite peu de lui
être offert. Car le présent je ne saï qu'un seul livre
Anglais que je souhaiterois d'avoir, ce sont les ouvrages
de Pottier: j'ai pris la liberté d'en écrire à Mr. Pennant.

En reste puisqu'il a relation avec le sieur Totty, celui-ci
pourra sans difficulté lui faire parvenir le Museum.

Fig. 2. Brev från Charles De Geer utan angiven adressat.

Därmed har De Geer nämnt tre av de fyra verk som han skulle kunna sända med hjälp av den person som på första sidan kallas »le sieur Totty» och på den andra »Mr. Totty». (Själv skrev denne sig »Tottie» i sina två brev i kollektionen.) Brevet avslutas med en hälsning till herrarna Demidoff.

Allt detta ser som sagt lovande ut, men man frågar sig genast vem brevet är ställt till, det finns ingen adressat. Så mycket är i varje fall genast klart, att

et si comme de la Monnaie d'Orléans, s'il le
 souhaite: car il suffit pour tout à Mr. Volley que je devrais
 m'adresser, pour lui faire parvenir les envois que je lui
 destine.

Et d'ailleurs il est impossible de faire savoir à Mr.
 Pennant, quelle sont les propositions anglaises dont mon
 Cabinet se trouve déjà enrichi: je me propose à le faire
 à mon retour à Londres.

Après les assurances de ma dévotion à Messieurs de
 Demidoff, j'ai l'honneur d'être très respectueusement
 V.

Votre très humble et très obéissant
 Serviteur
 Charles Delaport

Fig. 3. Samma brev som fig. 2.

det inte kan vara ställt till Pennant. Dessutom verkar det kanske i första ögonblicket något förvirrande att det är skrivet på franska, om det vänder sig till någon inom vårt land, vilket av innehållet att döma verkar troligt.

Förklaringen kommer i ett annat brev, som är skrivet samma dag och som är ställt till Pennant (fig. 4). Det börjar sålunda: »La proposition que Monsieur

à Stockholm le 16. Février 1761.

Monsieur,

La proposition que Monsieur de Valltravers m'a faite d'entrer en correspondance de lettres avec Vous, m'a fait beaucoup de plaisir, et je l'ai d'abord acceptée. J'ai saisi donc cette occasion pour vous témoigner l'estime et la considération que j'ai conçue pour votre personne, et je souhaiterois de pouvoir répondre à l'idée qu'il a plu à Mr. de Valltravers de vous donner de moi.

Je ne manquerois pas, Monsieur, de profiter de la première occasion pour vous faire parvenir quelques plantes et quelques minéraux de ce pays, autant que j'en pourrois ramasser. Je souhaiterois seulement de pouvoir m'en acquies à votre gré.

Fig. 4. Brev från Charles De Geer till Thomas Pennant.

de Valltravers m'a faite d'entrer en correspondance de lettres avec Vous, m'a fait beaucoup de plaisir, et je l'ai d'abord acceptée.»

Valltravers var schweizare och guvernör för de tre herrarna Demidoff från Ryssland, som låg i Uppsala och följde Linnés undervisning, och var tydligen den mellanhand som Pennant använde för att nå kontakt med De Geer.

Svaret från Pennant kom den 10 mars, och den 7 april skrev De Geer i ett

nytt brev till Pennant, att han skulle sända de önskade böckerna, som nu utökats med Kalms resa, varmed måste avses *En Resa til Norra America*, vars tre delar trycktes hos Lars Salvius i Stockholm åren 1753, 1756 och 1761, och därmed har vi alla de fyra böckerna eller verken, som är omnämnda i anteckningen i *Museum Adolphi Friderici*, inringade.

Som en lustig detalj kan nämnas, att De Geer lätt tillrättavisar Pennant, som i sitt svarsbrev titulerat honom »Excellence» och »Monseigneur». Den rätta adressen anger han vara »Monsieur Charles De Geer, Marechal de la Cour de Sa Majesté Suedoise à Stockholm», för att i nästa brev av den 23 dec. 1761 efter marskalkstiteln lägga till »Chevalier de l'Ordre Royal et l'Etoile du Nord». — Detta var således den enkla och rätta titulaturen!

I detta senare brev uttrycker också De Geer sin glädje över att ha fått besked om att böckerna kommit lyckligt fram. »C'est avec beaucoup de plaisir que j'apprends par vôtre gracieuse lettre du 3 Novembre, que les livres que j'ai pris la liberté de vous envoyer sont bien arrivés et qu'ils sont à vôtre gré.»

Saken är klar! Dessa brev visar med absolut visshet, att anteckningen i vårt exemplar av Linnés *Museum Adolphi Friderici* är gjord av den engelske zoologen Thomas Pennant, så som den framlidne riksbibliotekarien Dahlgren höll för sannolikt.

Den definitiva lösningen på problemet har som synes inte kommit genom något långt och mödosamt eller sinnrikt detektivarbete, utan bjöd sig omedelbart på enklaste vis som en stor överraskning, så snart tanken på kombinationen De Geer–Pennant i boken och i breven blev klar och gav anledning till en granskning av innehållet i breven. Inte heller har någon möda nedlagts på att spåra upp de brev som gav den definitiva lösningen. Jag fick dem så att säga gratis, i varje fall utan något påkostande arbete.

Men nog är det väl fascinerande, att man ännu så sent som tvåhundra år (på fem år när) efter det att en engelsk zoolog borta i Flintshire i Wales gjort en anteckning i en bok, genom ett förvärv i den öppna marknaden i London av några samtida brev, skrivna av den svenske kungens hovmarskalk, kan erhålla full visshet om vem som gjort den anonyma anteckningen.

Det verkar som om Pennants samlingar av någon anledning skingrats och kommit ut i handeln, och så har genom en slump först folianten med anteckningen och sedan, ett fyrtiotal år därefter, också de tillhörande breven kommit att hamna på samma ställe. Med tanke på tidsintervallet och det stora antalet samlare som finns på olika håll i världen, måste sannolikheten för att något sådant skall inträffa vara oändligt liten, när det som här gäller en privatsamlare i ett annat land.

Thomas Pennant har inte namn om sig att tillhöra de klarast lysande stjärnorna på det vetenskapliga firmamentet. Han skrev dock en del böcker, bl. a. om fåglar och om sina resor till Skottland och Wales, som ännu är mycket eftersökta. Såsom hans huvudarbete torde *History of Quadrupeds* kunna be-

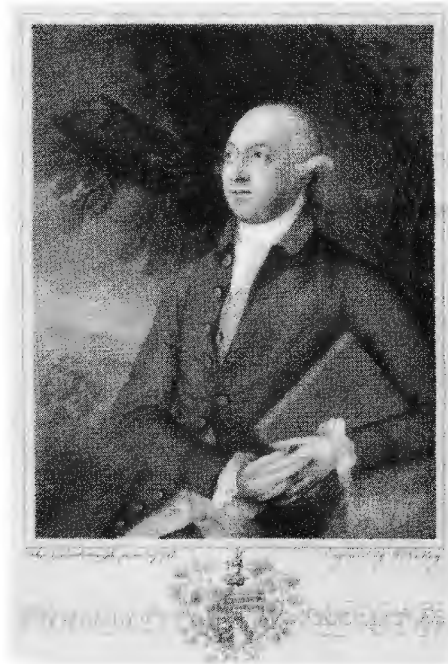

Fig. 5. Thomas Pennant.

tecknas. Förarbetet till detta verk men kanske framförallt till hans *Arctic Zoology* gav honom särskild anledning att söka kontakt med svenska vetenskapsmän.

Dahlgren uppgav, att Charles De Geers vetenskapliga korrespondens inte blivit bevarad. Därmed menade han sannolikt breven till De Geer. Av dem har inte ens något brev från Linné återfunnits oaktat ivriga efterforskningar (Ährling, Fries). De Geers egna brev till olika vetenskapsmän syns inte heller vara vanligt förekommande. Av brev till Linné finns 18 i behåll varav 16 i Linnean Society i London, och endast 2 i vårt land, bägge i Vetenskaps societetens bibliotek i Uppsala (Ährling, Fries).

Förvärvet av de 5 breven från De Geer till Pennant är därför i och för sig inte utan intresse. Placeras de in i sitt sammanhang med de andra här tidigare omnämnda breven till Pennant, passar de alldeles utmärkt in i bilden. Förutom de tio brev som vi hörde om i inledningen, har vi sex brev från Linné till Pennant. Nyligen har också ett brev på engelska från Anders Sparrman, Linnélärjungen som gjorde vidsträckta resor i Kaplandet och som var med på James Cooks andra resa i Söderhavet, visat sig tillhöra samma samling. Det är skrivet den 1 maj 1783 och adressaten, som inte finns namngiven, gratuleras till inval i Svenska Vetenskapsakademien vid ett sammanträde dagen innan. Sedan min misstanke väckts, visade en kontroll mycket riktigt att Vetenskapsakademien hade haft ett sammanträde Valborgsmässoaftonen 1783, varvid Sparrman varit

Fig. 6. Charles De Geer.

närvarande. Stämningen synes ha varit god. Enligt § 3 i protokollet antogs till utländsk ledamot Thomas Pennant med 22 ja-röster mot endast 1 nej-röst, vilket av Sparrman i brevet betecknas som »a great and uncommon majority of votes».

Allt som allt har vi nu således 17 brev från svenskar till Pennant. Kanske detta material kan bli kärnan i ett kommande anförande någon gång om Thomas Pennant och hans svenska förbindelser. För dagen skall vi inte alls gå in på denna fråga utöver vad vi redan gjort, inte ens på Pennants fortsatta förbindelser med De Geer, vilka avspeglar sig i en del av våra brev, vars innehåll inte berörts här.

Som avslutning vill jag visa ett par eleganta avbildningar av de båda herrar som kommit att bli den direkta anledningen till detta anförande. Thomas Pennant målades 1776 av ingen mindre än Gainsborough. Kopparsticket efter detta porträtt, som synes å fig. 5, är utfört av W. Ridley och är hämtat ur *The literary life of the late Thomas Pennant, Esq. by himself*, London 1793. Charles De Geers bild (fig. 6) visar Gillbergs gravyr av Gustaf Lundbergs synnerligen eleganta porträtt, som torde ge full rättvisa åt hovmarskalkens verkligt stilfulla apparition.

FÖRTECKNING ÖVER ARVID UGGLAS LINNEANSKA SKRIFTSTÄLLARSKAP

Uppsatser, meddelanden, utgåvor och översättningar

1928

1. Kas yra tas Linejaus »Juvenis ursinus Lithuanus»? [Vem var Linnés ...]
(Kosmos [tidskr. utg. i Kovno], 1928, nr 9.)

1930

2. Linnéstatyn i Uppsala Botanicum. Ett hundraårsminne. (SLÅ, 1930, 153-164.)
3. Nils Rosén †. (SLÅ, 1930, 174 f.)

1931

4. Basil H. Soulsbys Linné-katalog. (SLÅ, 1931, 166 ff.)
5. Restaureringen av Råshults Södregård. (SLÅ, 1931, 170.)
6. Ett spanskt Linnéporträtt. (SLÅ, 1931, 160 f.)

1932

7. Kilian Stobæi instruktion för en forskningsfärd i Skåne 1729. (SLÅ, 1932, 132-139.)

1933

8. Basil H. Soulsby [död]. (SLÅ, 1933, 100 ff.)
Minnesruna även i Svenska Dagbladet 25.1.1933.
9. En isländsk resenär [Hannes Finnsson] på besök hos Linné 1772. (SLÅ, 1933, 121-124.)
10. Linné-minnets rätta omvårdnad. (Nya Dagligt Allehanda 12.2.1933.)
11. Linnémuseets senaste förvärv. Redogörelse för de av Statens Historiska Museum deponerade föremålen. (SLÅ, 1933, 127-132.)
12. Nils Johnsson †. (SLÅ, 1933, 125 f.)

1934

13. British Museums Linnékatalog. (SLÅ, 1934, 133 f.)
14. Några Linné-fynd i uppländska gårdsarkiv. Till kännedomen om Linnés förbindelse med handelshusen Grill och Arfwedson. (SLÅ, 1934, 27-34.)

1935

15. Linnés almanacksanteckningar för år 1735. Med inledning och förklaringar. (SLÅ, 1935, 134-148.)
16. Råshults Södregård. (SLÅ, 1935, 154 f.)

1936

17. Linnæus in England. (The Anglo-Swedish review, 1936, 88 ff.)
18. Linnéfirandet i in- och utlandet under år 1935. (SLÅ, 1936, 129-136.)
19. Lärdomshistoriska samfundet. (SLÅ, 1936, 139.)
20. Nyfunna Linnébrev. [Bl. a. till Philip Miller.] (SLÅ, 1936, 139 f.)

1937

21. Linné och Burmannerna. (SLÅ, 1937, 128-144.)
22. Linnéforskaren Ewald Ährling. Ett hundraårsminne. (SLÅ, 1937, 1 ff.)
23. Linnéminnena i Upsala och på Hammarby. Vägvisare av Rutger Ser-nander och Arvid Hj. Uggla. Uppsala 1937. 35 s. Nya upplagor 1946, 1950 och 1957.

1938

24. Hallman-porträtt av Linné till Medicinska Fakulteten i Uppsala. (SLÅ, 1938, 167 f.)
25. Invigningen av Linnémuseet och firandet av Svenska Linné-Sällskapets tjugoföråriga tillvaro. (SLÅ, 1938, 146-156.)
26. Linnæus: the "Newton" of natural history. A radio talk between A. Hj. Uggla and J. Ramsbottom. (The Listener, June 1938.)
27. Linné och Joachim Bursers »Hortus Siccus». (SLÅ, 1938, 166 f.)
28. Linnean Society 150 år den 24 maj 1938. (Nordisk familjeboks månads-krönika, 1938, 345-350.)
29. Linnéträdgården återfår sin magnifika gallergrind. Avskärmning mot Svartbäcksgatan bevarar bättre den rofyllda idyllen. (Upsala Nya Tidning 5.5.1938.)
30. Tvenne nya dokument till kännedomen om Linnés engelska förbindelser. [Ett Linnébrev till Dillenius och ett rekommendationsbrev av Gronovius.] (SLÅ, 1938, 85-94.) Tillägg se nr 34.

1939

31. En bok ur Linnés bibliotek med intressant ursprung. (SLÅ, 1939, 113-116.)
32. Efterskrift [till C. W. Oseen, Linné och bröderna Wilcke]. (SLÅ, 1939, 48.)
33. G. D. Ehrets växtplansch över sexualsystemet. (SLÅ, 1939, 108-113.)
34. J. F. Gronovius' introduktionsbrev för Linné till Philip Miller. Ett tillägg till föregående årgång. [Tillägg till nr 30.] (SLÅ, 1939, 26.)

35. Linné, Fyra skrifter. Stockholm 1939. Utg.
36. Linné och Vetenskapsakademiens stiftande. (SLÅ, 1939, 1-3.)
37. Linnean Society's 150-årsjubileum. (SLÅ, 1939, 101-107.)
38. [Linnés brev till Höpken 12.11.1763.] (SLÅ, 1939, 42 f.) Utg.
39. Ett okänt Linnéporträtt. (SLÅ, 1939, 128.)

1940

40. Linné som smålänning. (Natio Smolandica, 1940, 11-20.)
41. Linnés »plånbok». Ett minne från Lapplandsresan. (SLÅ, 1940, 71-82.)
42. Linnés tankar om den akademiska ungdomens uppfostran. Ett okänt betänkande från 1768. (SLÅ, 1940, 1-16.)
43. Petrus Forsskåls stamböcker. Ett meddelande. (SLÅ, 1940, 86-96.)

1941

44. Linnés samlingar i London fotograferas. (SLÅ, 1941, 114.)
45. En märkesdag i Uppsala universitets historia. 200 år ha i dag förflutit sedan Linné blev professor. (Uppsala Nya Tidning 27.10.1941.)
46. När Linnæus tillträdde sin professur. Ett tvåhundraårsminne. [Tillika utgåva och kommentar av Caroli Linnæi Systema morborum seu Prælectiones publicæ ... 1741-1742.] (SLÅ, 1941, 79-88.)
47. Ett otryckt Linnébrev i Örebro stadsbibliotek med kommentar. [Till d'Havrincour.] (Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner, Meddelanden, 10 (1941), s. 7-14.)
48. Promotionsformulär använt av Carolus Linnæus vid medicine doktorspromotion den 31 oktober 1754. Uppsala 1941. Även tryckt i Doktorspromotionerna i Uppsala universitets aula fredagen den 31 maj 1957. Uppsala 1957. Utg.
49. [Tillägg till Asta Ekenvall, Ett obeaktat zoologiskt bidrag av Linné i en tysk tidskrift 1743.] (SLÅ, 1941, 95 f.)
50. Tvåhundraårsminnet av Linnés professorsutnämning. (SLÅ, 1941, 116.)

1943

51. Bref och skrivelser af och till Carl von Linné, afd. 2, del 2. Uppsala 1943. Utg. tillsammans med J. M. Hulth (†).
52. David de Gorter och Linné. (SLÅ, 1943, 123 f.)
53. Friedrich Ehrhart och Linné far och son. (SLÅ, 1943, 124 f.)
54. Från Linnés ungdomsår. (En bok om Småland, 1943, 412-421.)
55. Linnés anteckningar om »Dahlflickors lekar om juhlen 1733». Utg. med inledning. (Folkminnen och folktankar, 1943, 1-7. Anmärkningar av Hilding Celander s. 5-7.)
56. Linnés lappländische Reise. (Le Nord, 1943, 46-56.)
57. Linnésamlingarna i London fotograferade. (SLÅ, 1943, 122.)

1944

- 58. Jonas Dryander (1748–1810). (Proceedings of the Linnean Society of London, 156: 2 (tr. 1944), 99–102.)
- 59. Wilhelm Junk †. (SLÅ, 1944, 124.)

1945

- 60. Cliffordska Linneana till Leiden. (SLÅ, 1945, 95.)
- 61. Leonard Jägerskiöld * 1867 † 1945. (SLÅ, 1945, 90 f.)
- 62. Ett läkarebibliotek från början av 1700-talet. [Tillika en utgåva av Linnés förteckning över Johan Moræus' boksamling.] (Donum Grapeanum (= Acta Bibliothecæ R. Universitatis Upsaliensis, 5, 1945), 221–248.)
- 63. Paul Bellander * 1874 † 1945. (SLÅ, 1945, 92.)

1946

- 64. Anmärkning [till Otto Gertz, Några anmärkningar till framlidne doktor M. B. Swederus' edition (1907) av Linnés Vorlesungen über die Cultur der Pflanzen (1759)]. (SLÅ, 1946, 89 f.)
- 65. Linné i Dalarna och Bergslagen. (Fagersta-Posten 27.6.1946 och i andra dalatidningar.)
- 66. Linnéstatyer. (SLÅ, 1946, 113.)
- 67. Linnéstatyn i Jardin des Plantes. (SLÅ, 1946, 112.)
- 68. Meddelanden från Linnémuseet. 1. (SLÅ, 1946, 101–108.)
- 69. Ett nyfunnet porträtt av kapten C. G. Ekeberg. (SLÅ, 1946, 83 f.)
- 70. När Linné fick en Venus-staty till Akademiens trädgård. (SLÅ, 1946, 91–98.)
- 71. Den sjuhövdade hydran i Hamburg. En episod ur Linnés liv. (Harald Nordenson 60 år, 1946, 410–419.)
- 72. Tulpangåva från Holland till Linné-trädgården. (SLÅ, 1946, 99 f.)

1947

- 73. The Linnæus garden & museum at Upsala and Linnés Hammarby. Uppsala 1947. 8 s.
- 74. Skaparens afsikt med naturens verk. En otryckt promotionsföreläsning af Linné. I svensk tolkning meddelad. (Zoologiska bidrag från Uppsala, 25, Festskrift tillägnad professor Nils von Hofsten, 1947, 455–471. Även i SLÅ, 1947 (tr. 1948), 71–96.)

1948

- 75. Meddelanden från Linnémuseet. 2. (SLÅ, 1947 (tr. 1948), 97–101.)

1949

- 76. »Habent sua fata libelli.» En episod ur Linnéhandskrifternas historia. [Hur Carl Erik Bergstrand räddade sex av Linnés ungdomsmanuskript.] (SLÅ, 1948 (tr. 1949), 99–104.) Tillägg se nr 84.

77. Linnémuseet i Uppsala och Linnés Hammarby. [Bildbroschyr redigerad tillsammans med Sigurd Wallin.] Uppsala 1949. 48 s. Nya upplagor 1955 och 1963.
78. Linnés adelskap. (Arte et marte, 1949, 26–31.)
79. Linnéska väderleksanteckningar. Ur ett exemplar av Hortus Upsaliensis 1748. (SLÅ, 1948 (tr. 1949), 105–110.)
80. Meddelanden från Linnémuseet. 3. (SLÅ, 1948 (tr. 1949), 113 f.)
81. Nya Linnéminnesmärken i Sverige och Holland. (SLÅ, 1948 (tr. 1949), 111 f.)
82. Spencer Savage. Sällskapetets nye hedersledamot. (SLÅ, 1948 (tr. 1949), 5–10.) Innehåller s. 6–10 en av Savage själv sammanställd förteckning över hans skrifter.

1950

83. Anmärkning [till Torsten Olsson, En linnean om Linné]. (SLÅ, 1949 (tr. 1950), 70.)
84. »Habent sua fata libelli.» [Tillägg till nr 76.] (SLÅ, 1949 (tr. 1950), 114.)
85. Linné, Granskning av de enkla läkemedlen ur växtriket. 1950. (Valda avhandlingar, 8.) Övers.
86. Linné, Officinella växter. 1950. (Valda avhandlingar, 10.) Övers.
87. Linné, Två sörmlandsfloror. Flora Åkeröensis & Pandora et Flora Rybyensis. 1950. (Valda avhandlingar, 9.) Övers.
88. Linnéminnen i Uppsala och på Hammarby. (Blåklinten, 1950, nr 3.)
89. En niddikt i Linnés exemplar av Skåneresan. (SLÅ, 1949 (tr. 1950), 42.)
90. När Linné införde namnet Fauna. (SLÅ, 1949 (tr. 1950), 65 f.)
91. Petrus Forsskål, Resa till Lycklige Arabien. Petrus Forsskåls dagbok 1761–1763. Uppsala 1950. Utg.

1951

92. Herbationes Upsalienses. Protokoll över Linnés exkursioner i Uppsala-trakten. Utg. av Svenska Linné-Sällskapet. 1. Herbationerna 1747. Red. och med noter försedda av Åke Berg. Med en inledning [och vissa noter] av Arvid Hj. Uggla. (SLÅ, 1950–51, 95–162.)
93. Järnvägsövergången vid Råshult. (SLÅ, 1950–51, 163. Tillägg SLÅ, 1952 (tr. 1953), 113.)
94. Linné, Djur som faller från skyn. Om sjubben. Markattan Diana. Tre djurmonografier. Stockholm 1951. (Kuriositeter i litteraturen, 10.) Utg.
95. Linné kunde »se sig själv». (Upsala 6.3.1951.)
96. Linné och slagrutan. En episod under Skåneresan 1749. (Grundförbättring, 1950–51, 134–138.)
97. Taklök och nunneört från Linnés Hammarby. (Upsala Nya Tidning 20.9.1951.)

1952

98. Linnés trädgård i Uppsala. (Rotary Norden, 1952, nr 10.)

1953

99. The "Album Itineris" of Frederic Hasselquist. By F. S. Bodenheimer and Arvid Hj. Uggla. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 18–30.)
100. Ett arbetsexemplar av Fauna Svecica 1746 som tillhört Linné. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 111 f.)
101. Fredrik Hasselquist. Ett tvåhundraårsminne. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 5–17.)
102. Försvunna Linné-handskrifter. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 89 ff.)
103. Linné, Om vintersjukdomar. 1953. (Valda avhandlingar, 14.) Övers.
104. Linné som smålänning. (Småland, 1953, 296–302.)
105. »Linné svartlistad.» (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 113.)
106. Linnés Dalaresa, Iter Dalecarlicum, jämte Utlandsresan, Iter ad exteros, och Bergslagsresan, Iter ad fodinas. Stockholm 1953. Utg.
107. Linnés minne hyllat i Brasilien. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 110.)
108. Linnés närsynthet. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 112.)
109. Meddelanden från Linnémuseet. 4. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 98–105.)
110. En ny Linné-bild i Venedig. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), 110 f.)
111. The preparation of the Species plantarum. (Taxon, 1953, 60 ff.)
112. Thunbergs minne hyllat i Japan. (SLÅ, 1952 (tr. 1953), s. 95 ff.)

1954

113. Från Linné den yngres Englandsresa. Kommentarer kring ett brev. (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 71–77.)
114. I Linnés fotspår. [Om Linnés herbationer.] (Upsala Nya Tidning 10.2. 1954.)
115. Linné, Svenska vattunymfer. 1954. (Valda avhandlingar, 17.) Övers. och utg. (tillsammans med T. Fredbärj).
116. Linné, Tre tal. Stockholm 1954. Utg.
117. Linné och lärkan. [Om Taubmanns distikon.] (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 152 f. I annan form även i Svenska Dagbladet 2.4.1954.)
118. Linnés hem i Uppsala och på Hammarby. (Bilkåristen, 1954, nr 2.)
119. Linnés huvud som sigillbild. (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 151.)
120. Linnés mormors farmor [Johanne Pedersdatter] bränd som häxa. (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 151 f.)
121. När Linné varnade för lyxen. (Natio Smolandica, 1954, 23–28.)
122. Om ett linnéanskt spelkort och Smedbergs källare. [Om en biljett till Linné d. y.] (Upsala Nya Tidning 29.7.1954.)
123. Om förhistorien till Species plantarum. (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 10–16.)

124. Ur Linnésamlingarna i London. [Försäljningen av Linnés mineralkabinett. — Författarplaner omkring 1740. — Linné om invidia svecana.] (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 125–134.)
125. 200-årsminnet av *Species plantarum*. (SLÅ, 1953 (tr. 1954), 150 f.)

1955

126. Arthur Jacobsson †. (SLÅ, 1954–55, 83 f.)
127. Daniel Solander och Linné. (SLÅ, 1954–55, 23–64.)
128. Linné, Elektriskt-medicinska satser. 1955. (Valda avhandlingar, 19.) Övers.
129. Linneana i Taxon. (SLÅ, 1954–55, 177.)
130. Linné-utställning på Institut Tessin i Paris. (SLÅ, 1954–55, 170 f.)
131. Miniaturporträtt av Linné. (SLÅ, 1954–55, 171 f.)
132. *Systema naturæ* 1735. [Om nutida exemplar av detta verk.] (SLÅ, 1954–55, 175 f.)

1956

133. Linné, Grönsakstorget. 1956. (Valda avhandlingar, 25.) Övers.
134. Linné och linneanerna. (Ny illustrerad svensk litteraturhistoria, 2, 1956, 200–248.)

1957

135. Adolph Murray hos Voltaire och Albrecht von Haller. (Lychnos, 1956 (tr. 1957), 218–222.)
136. Ericsbergs-herbariet. (SLÅ, 1956–57, 180 f.)
137. Felix Bryk †. (SLÅ, 1956–57, 168 f.)
138. Gåvor till Sällskapet. (SLÅ, 1956–57, 170 ff.)
139. Inlanders Linné-medaljong. (SLÅ, 1956–57, 180.)
140. Invigningen av Linnés orangeri. (SLÅ, 1956–57, 173–176.)
141. Linnæus. Transl. from the Swedish by Alan Blair. Stockholm 1957. 18 s., 16 pl.-s. En holländsk och en tysk upplaga av denna skrift utkommo 1957 och 1959.
142. Linné och dietetiken. (Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok, 1957, 393–401.)
143. Linné och hans apostlar. (Allsvensk samling, 1957, nr 7.)
144. Linné den yngres brev till Abraham Bäck 1778. [1.] (SLÅ, 1956–57, 138–165.)
145. Rickard Ekbohm [65 år]. (SLÅ, 1956–57, 166 f.)
146. Två Hammarbybesök [av Erik Ekblad 1869 och av Markus Hulth 1885]. (SLÅ, 1956–57, 177–180.)
147. Två Linné-medaljer. (SLÅ, 1956–57, 182.)

1958

- 148. Caroli Linnæi libellus amicorum. 1958. (Valda avhandlingar, 30.) Utg. (tillsammans med T. Fredbärj).
- 149. Linné, Läkemedlens smak. 1958. (Valda avhandlingar, 31.) Övers. (tillsammans med T. Fredbärj).
- 150. Linnésällskapet och barackerna. [Insändare.] (Upsala Nya Tidning 10.6. 1958.)

1959

- 151. Linné, Om chokladdrycken. [1959.] (Valda avhandlingar, 34.) Övers. (tillsammans med T. Fredbärj).
- 152. Linné den yngres brev till Abraham Bäck. 2. 1779–1783. (SLÅ, 1958 (tr. 1959), 61–100.)
- 153. Linnéfirandet 1957. (SLÅ, 1958 (tr. 1959), 101–114.)
- 154. Linnélitteraturen omkring 250-årsjubileet. (SLÅ, 1958 (tr. 1959), 115–120.)
- 155. Minnessten över Thunberg i Nagasaki. (SLÅ, 1958 (tr. 1959), 136 f.)
- 156. Torbern Bergman och linnean. (SLÅ, 1958 (tr. 1959), 139.)

1960

- 157. Artemis och hinden än en gång. [Med anledning av Otto Gertz, Artemis och hinden. Frontispisplanschen i Linnés Fauna Svecica. (SLÅ, 1948.)] (SLÅ, 1959 (tr. 1960), 50–53.)
- 158. Blomsterkungens trädgård hans inspirationskälla. [Intervju.] (Upsala Nya Tidning 9.7.1960. I anslutning härtill insändare av Uggla 12.7. och 15.7.)
- 159. Efterskrift [till V. J. Brøndegaard, Linnæa i folkemedicinen]. (SLÅ, 1959 (tr. 1960), 99 f.)
- 160. Linné och bananen. (SLÅ, 1959 (tr. 1960), 79–88.)
- 161. Linné om öl och ölbrygd. (Svenska Bryggareföreningen 75 år, 1960, 9–27.)

1961

- 162. Hos Linné i Uppsala. Trädgården och hemmet. Uppsala 1961. 49 s.
- 163. Järngrindarna [i Linnéträdgården]. (Upsala Nya Tidning 7.6.1961.)
- 164. Linné, Inledning till dieten. 1961. (Valda avhandlingar, 35.) Utg. (tillsammans med T. Fredbärj).
- 165. Pehr Löflings oration i Medelpado-Jämtländska nationen den 24 maj 1749. Av Stig Rydén och Arvid Hj. Uggla. (Norlandica, Norrlands nations skriftserie, 1961, 98–123.)

1962

- 166. Förord till Linné, Anmärkningar om caffè, 1962. (s. 7–10).
- 167. Ett kirurgiskt kompendium [efter Peter Hamnerins föreläsningar] nedtecknat av Linné. (SLÅ, 1961 (tr. 1962), 49–66.)
- 168. Till Nemesis Divina-kritiken. (SLÅ, 1961 (tr. 1962), 71 f.)

*I Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift och annorstädes recenserad
och omnämnd litteratur*

169. Alker, E., Linnés Nemesis divina. 1940. (1941: 117)¹
170. Becherer, A., La plante de Linné. 1956. (1956-57: 181 f.)
171. Belfrage, S., Parallellism och parallelliserande enumeration hos Linné. 1944. (1945: 94)
172. Berg, F., Linnés Systema morborum. 1957. (1958: 118)
173. Bibliotheca Linnæana. Works by or relating to Carolus Linnæus ... From the library of Emil Lindell. 1932. (1934: 136 f.)
174. Bobrov, E. G., Linnej, ego žizn' i trudy. 1957. (1958: 119)
175. Boerman, A., Carolus Linnæus als middelaar tussen Nederland en Zweden. 1953. (1952: 92 ff. Även rec. i Upsala Nya Tidning 5.4.1953.)
176. Britten, J., The Sloane herbarium. 1958. (1959: 124 f.)
177. Bryk, F., Linné als Sexualist. 1951. (1950-51: 167 ff.)
178. — — Linné und Berlin. 1930. (1931: 171)
179. Burser, J., Joachim Burser's Hortus siccus, utg. av H. O. Juel. 1936. (1938: 167)
180. Cain, A. J., Logic and memory in Linnæus's system of taxonomy. 1958. (1958: 120)
181. Cameron, H. C., Sir Joseph Banks, K.B., P.R.S., the autocrat of the philosophers. 1952. (Lychnos, 1953, 386 f.)
182. A catalogue of the works of Linnæus. 1957. (Sandbergs antikvariatsförteckning, 12.) (1958: 119)
183. A catalogue of the works of Linnæus preserved in the libraries of the British Museum. 2. ed. Ed. by B. Soulsby. 1933. (1931: 166 ff., 1934: 133 f., Botaniska notiser, 1935, 168 ff.)
184. Dalberg, N., Bergsrådet Nils Dalbergs resejournal 1770/71. Utg. av N. Gombom. 1934. (1935: 156)
185. Dawson, W. R., The Banks letters. 1958. (1959: 122 ff. Även rec. i Lychnos, 1959, 387-391.)
186. — — Catalogue of the manuscripts in the library of the Linnean Society of London. 1. The Smith papers. 1934. (1935: 156 f.)
187. Dellner, J., Forsskåls filosofi. 1953. (1953: 149 f.)
188. Denny, M., Linnæus and his disciple in Carolina: Alexander Garden. 1948. (1949: 116)
189. Drake, G., Linnés disputationer. En översikt. 1939. (1939: 124 ff.)
190. Du Rietz, G. E., Linné som myrforskare. 1957. (1958: 118)
191. Earnest, E., John and William Bartram, botanists and explorers. 1940. (Lychnos, 1950-51, 392 ff.)
192. Ehnmark, E., Linnæus and the problem of immortality. 1952. (1952: 112 f.)
193. Erixon, S., Sveden. En bergsmansgård i Stora Kopparbergslagen. 1934. (1935: 155)
194. Forskningsmaterial rörande C. P. Thunberg. 1953. (1953: 150)
195. Gertz, O., Linnéstudier, minnesteckningar och botaniskt kulturhistoriska uppsatser. 1935. (1936: 141)
196. Goerke, H., Die deutsch-schwedischen Beziehungen in der Medizin des achtzehnten Jahrhunderts. 1958. (1958: 133)

¹ = (SLÅ, 1941, s. 117.) I de fall årgångsåret skiljer sig från tryckåret, har detta icke särskilt anmärkts.

197. Gonzáles, J. G., Un sueco [Löfving]: descubridor del reino vegetal de Venezuela. 1960. (1959: 131)
198. Gourlie, N., The prince of botanists Carl Linnæus. 1953. (1953: 148 f.)
199. Granit, R., Nemesis divina-anteckningarna i Linné-kulten. 1942. (1943: 125)
200. Grape, A., Ihreska handskriftssamlingen i Uppsala universitets bibliotek. 1-2. 1949. (1950-51: 163 f.)
201. Hagberg, K., Carl Linnæus. 1939. (1939: 126 f.)
202. — Carl Linnæus. Den linneanska traditionen. 1951. (1950-51: 166 f. Även rec. i Uppsala Nya Tidning 28.2.1952.)
203. — Från Rudbeck till Regulus. 1943. (1945: 94)
204. — Fåglar i bygd och obygd. 1944. (1945: 94)
205. — Gilbert White. 1930. (1931: 169)
206. — Svenskt djurliv i mark och hävd. 1950. (1950-51: 167)
207. Hahr, A., Olof Rudbeck d. ä. som arkitekt. 1930. (1931: 169 f.)
208. Hebbe, P., Den svenska lantbrukslitteraturen. 1939. (1939: 124)
209. Heller, J. L., Index auctorum et librorum a Linnæo (Species plantarum, 1753) citatorum. 1958. (1959: 122)
210. Henrikson, A., I Skåne med Linné. 1949. (1949: 117)
211. Hildebrand, B., Kungl. Svenska Vetenskaps Akademien. Förhistoria, grundläggning och första organisation. 1939. (1940: 102 f.)
212. — Om Kilian Stobæus och hans samlingar. 1934. (1935: 156)
213. Hintikka, T. J., P. Kalmin osuus Suomen kasviston selvistystyössä hänen »Plantæ fennicæ». 1943. (1944: 123 f.)
214. Holm, Å., Specimina Linnæana. I Uppsala bevarade zoologiska samlingar från Linnés tid. 1957. (1958: 118)
215. Holmberg, A., Kungl. Vetenskapsakademiens äldre skrifter i utländska översättningar och referat. 1939. (1941: 115)
216. Jacobowsky, C. V., Linné och Levertin. Några synpunkter. 1929. (1930: 176)
217. Jaramillo, G. G., Colombia y Suecia. Relaciones culturales. 1960. (1959: 131)
218. Kalm, P., Brev till friherre Sten C. Bielke. Utg. av C. Skottsberg. 1960. (1961: 91 f.)
219. — Västgöta och bohuslänska resa. Red. av C. Krantz. 1960. (1961: 92)
220. Karsten, M., Carl Peter Thunberg. An early investigator of Cape botany. 1939-46. (1950-51: 165)
221. — Francis Masson, a gardener-botanist who collected at the Cape. 1958-59. (1959: 130)
222. — The Old Company's Garden at the Cape and its superintendents, involving an historical account of early Cape botany. 1951. (1950-51: 165. Även rec. i Lychnos, 1952, 419 f.)
223. — Sparrman as a correspondent. 1957. (1959: 130)
224. Kerkkonen, M., Peter Kalm's North American journey. Its ideological background and results. 1959. (1959: 129)
225. Krook, H., Carl von Linné. 1957. (1958: 117 f.)
226. Kungl. Vetenskaps-Societetens protokoll 1732-1784. Utg. av A. Liljencrantz. 1957. (1958: 118)
227. Lanjouw, J. & H. Uittien, Surinaamsche geneeskruiden in de tijd van Linnæus. 1935. (1936: 141) [Om Carl Gustaf Dahlberg.]
228. Liljedahl, A., Linnés resa genom Dal och hans Dal-botanik. 1930. (1931: 170)
229. Lindberg, A. M., Linnés faders Nicolaus Linnæus' släktanteckningar. Refere-
rade och kommenterade. 1957. (1958: 119)

230. Lindberg, H., Växter kända från Norden i Linnés herbarium. 1958. (1958: 118 f.)
231. Linné, Des Arztes und Naturforschers Carl Linné eigene Lebensbeschreibung. Ausgewählt von O. Zekert. 1954. (1954-55: 174)
232. — — Bref och skrifter af och till Carl von Linné. 2: 2. Utg. av J. M. Hulth † och A. Hj. Uggla. 1943. (1943: 123)
233. — — Correspondance de Linné père & fils avec André Thouin, jardinier en chef du Jardin du Roi, et notices biographiques sur Linné, Thouin, les Richard, Dombey & Commerson. 1935. (1936: 139 f.) Ed. par G. Bertemes.
234. — — The correspondence between Linnæus and Johann Gesner. Ed. by G. R. de Beer. 1949. (1949: 115 f.)
235. — — The "Critica botanica" of Linnæus. Transl. by A. Hort. 1938. (1938: 167)
236. — — Dalaresan. 1960. (1959: 132)
237. — — Determinationes in Hortum siccum Joachimi Burseri. The text of the manuscript in the Linnæan collections. Ed. by S. Savage. 1937. (1938: 166)
238. — — Diæta naturalis 1733. Utg. av A. Hj. Uggla. 1958. (1958: 116)
239. — — Fyra skrifter. Utg. av A. Hj. Uggla. 1939. (1939: 127 f.)
240. — — Gotländska resan. Utg. av B. Molde. 1957. (1958: 117)
241. — — Iter Lapponicum. Red. av M. von Platen och C. O. von Sydow. 1957. (1958: 116 f.)
242. — — Lappländska resan. 1960. (1959: 132)
243. — — Linné om Småland. Några utdrag ur hans skrifter. 1935. (1936: 141)
244. — — Nemesis divina. Utg. av K. Hagberg. 1960. (1959: 132)
245. — — Resor. Ur Öländska och Gotländska, Västgötska samt Skånska resorna. Urval och textred. av E. Noreen och T. Wennström. 1934. (1935: 156)
246. — — Skrifter. I urval av K. Hagberg. 1955. (1954-55: 178)
247. — — Skrifter. Red. av V. Olsson. 1-7. 1929-30. (1930: 175)
248. — — Skånska resan. Utg. av C. O. von Sydow. 1959. (1959: 131 f.)
249. — — Species plantarum 1753. Facs. ed. 1934. (1935: 155)
250. — — Species plantarum 1753. Facs. ed. 1957-59. (1958: 120, 1959: 122)
251. — — Systema naturæ 1735. Facs. ed. 1960. (1959: 132)
252. — — Systema naturæ. Ed. 10, p. 1 (Regnum animale) 1758. Facs. ed. 1939. (1940: 103)
253. — — Systema naturæ: Appendices zoologicæ. Ed. 12. 1768-71. Facs. ed. 1935. (1935: 155 f.)
254. — — Tre tal. Utg. av A. Hj. Uggla. 1954. (1954-55: 178)
255. — — Ungdomsresor. Med inl. av K. Hagberg. 1-2. 1929. (1930: 175)
256. — — Vita Caroli Linnæi. Carl von Linnés självbiografier. Utg. av E. Malmeström och A. Hj. Uggla. 1957. (1958: 116)
257. — — Wästgöta-Resa. Utg. av N. Beckman. 1928. (1930: 175)
258. — — Öländska resan. Utg. av B. Molde. 1957. (1958: 117)
259. — — Örtabok 1725. Utg. genom T. Fredbärj. 1957. (1958: 115 f.)
260. Karl Linnej, Sbornik statej. 1958. (1958: 119 f.)
261. Lönnberg, E., De Rudbeckska fågelbilderna och deras betydelse. 1930. (1931: 169)
262. Malmeström, E., Carl von Linnés personlighet. 1952. (1952: 112)
263. — — En farled. 1949. (1949: 116)
264. — — Linnæi väg till vetenskaplig klarhet. 1960. (1960: 89 f.)
265. — — Ur Linnés tankevärld och religiösa liv. 1932. (1933: 140)

266. Mennander, C. F., Brev från och till C. F. Mennander. Utg. av K. Österbladh. 1-3. 1939-42. (1941: 115 f., 1943: 125)
267. Merrill, E. D., The botany of Cook's voyages. 1954. (1954-55: 173 f.)
268. Nordenmark, N. V. E., Anders Celsius. 1936. (1936: 139)
269. — — Pehr Wilhelm Wargentin, Kungl. Vetenskapsakademiens sekreterare och astronom. 1939. (1939: 127)
270. Nordenskiöld, E., Ur Linnés tankevärld. 1933. (1933: 140)
271. Nordström, J., Några bortglömda brev och tidskriftsbidrag av Carl Wilhelm Scheele. 1942. (1943: 124 f.)
272. Olsson, B., Parallellismen hos Linné. 1944. (1945: 94)
273. van Oostroom, S. J., Het herbarium van David De Gorter. 1941. (1943: 123)
274. Oseen, C. W., Johan Carl Wilcke, experimentalfysiker. 1939. (1939: 127)
275. Ramsbottom, J., Caroli Linnæi Pan Suecicus. 1959. (1959: 125 f.)
276. Rudner, I. & J. A., Sparrman's ethnographical collection from South Africa. 1957. (1959: 130 f.)
277. Sahlin, C., Svenskt stål före de stora götstålprocessernas införande. 1931. (1931: 170) [Med anledning av några rader om den unge Linné som metallurg.]
278. Savage, S., Calendar of the Ellis manuscripts. 1948. (Lychnos, 1950-51, 246 f.)
279. — — A catalogue of the Linnæan herbarium. 1945. (1945: 93 f.)
280. — — Studies in Linnæan synonymy. 1. Caspar Bauhin's "Pinax" and Burser's herbarium. 1935. (1938: 166 f.)
281. — — Synopsis of the annotations by Linnæus and contemporaries in his library of printed books. 1940. (1940: 100 f.)
282. Schiöler, S., Norrländska lustgårdar. 1934. (1934: 135)
283. Schmidt, G., Der Bauernbotaniker Adam Dietrich (1711-1782) in seiner Zeit. 1935. (1936: 140 f.)
284. — — Linné und Leysser. 1928. (1929: 183)
285. — — Matthiesson und Linné. 1935. (1936: 140)
286. Schuster, J., Linné und Fabricius. Zu ihrem Leben und Werk. 1928. (1929: 183)
287. — — Ein Linnésches Dichtungsmotiv und Goethes Metamorphosen-Elegie. 1929. (1929: 183)
288. Schück, H., Lars Salvius. Minnesteckning. 1929. (1930: 176)
289. — — Linné. 1927. (I Schück & Warburg.) (1930: 175)
290. Sernander, R., Linné och lövängen. 1934. (1934: 135 f.)
291. — — Parker och trädgårdar i det gamla Närke. 1933. (1934: 136)
292. Skottsberg, C., Pehr Kalm. Levnadsteckning. 1951. (1950-51: 166. Även rec. i Lychnos, 1952, 421 ff.)
293. Stauffer, R. C., »On the origin of species»: an unpublished version. 1959. (1959: 126)
294. Stearn, W. T., The background of Linnæus's contribution to the nomenclature and methods of systematic biology. 1959. (1959: 125 f.)
295. — — Botanical exploration to the time of Linnæus. 1958. (1958: 120)
296. — — An introduction to the Species plantarum and cognate botanical works of Carl Linnæus. 1957. (1958: 120)
297. Swedish men of science 1650-1950. 1952. (1952: 113) Ed. by S. Lindroth.
298. Söderström, J. A., Sparrman's ethnographical collection from James Cook's 2nd expedition (1772-1775). 1939. (1959: 130 f.)
299. Tidström, A., Resa genom Dalarna 1754. Med utförlig kommentar utg. av I. Tunander och S. Wallin. 1954. (1954-55: 172 f.)

300. Tiselius, E., Daniel Tiselius. En kulturbild från tidigt 1700-tal. 1951. (1950-51: 169)
301. von Troil, U., Brev om Island. Med inl. av E. F. Bergström. 1933. (1934: 136)
302. Wallerius, J. G., Självbiografi. Utg. av N. Zenzén. 1954. (1954-55: 173)
303. Wallin, S., Carl von Linnés hem på Hammarby. 1929. (1930: 175 f.)
304. ——— Linnéminnen i Nordiska Museet. 1950. (1949: 116)
305. Virdestam, G., Småländska gestalter. 1930. (1931: 170)
306. Wollin, N. G., Vem ritade Linneanum i Uppsala? [Svar: Tempelman.] 1933. (1933: 140)
307. Zennström, P.-O., Linné. Sveriges upptäckare, naturens namngivare. 1957. (1958: 117)
308. Österbladh, K., Juhana Browallius. Tiedemies, valtiopäivämies ja piispa. 1929. (1930: 176)

PERSONREGISTER

Arfwedson, bröderna 14	Dombey, Joseph 233	Ihre, Johan 200
Banks, Joseph 181, 185	Dryander, Jonas 58	Inlander, C. F. 139
Bartram, John & William 191	Ehret, G. D. 33	Jacobsson, Arthur 126
Bauhin, Caspar 280	Ehrhart, Friedrich 53	Johanne Pedersdatter 120
Beckman, Natanael 257	Ekblad, Erik 146	Johnsson, Nils 12
Bellander, Paul 63	Ekbom, Rickard 145	Juel, H. O. 179
Berg, Åke 92	Ekeberg, C. G. 69	Junk, Wilhelm 59
Bergman, Torbern 156	Ekenvall, Asta 49	Jägerskiöld, Leonard 61
Bergstrand, C. E. 76	Ellis, John 278	Kalm, Per 213, 224, 292
Bergström, E. F. 301	Fabricius, J. C. 286	Krantz, Claes 219
Bertemes, G. 233	Finnsson, Hannes 9	Levertin, Oscar 216
Bielke, S. C. 218	Forsskål, Peter 43, 91, 187	von Leysser, F. W. 284
Blair, Alan 141	Fredbärj, Telemak 115, 148,	Liljencrantz, Axel 226
Bodenheimer, F. S. 99	149, 151, 164, 259	Lindell, Emil 173
Browallius, Johan 308	Garden, Alexander 188	Lindroth, Sten 297
Brondegaard, V. J. 159	Gertz, Otto 64, 157	Linnæus, Nils 229
Bryk, Felix 137	Gesner, Johann 234	Linné d. y. 53, 113, 122, 144,
Burmman, Johannes & N. L. 21	Gobom, Nils 184	152, 233
Burser, Joachim 27, 237, 280	Goethe 287	Löfling, Per 165, 197
Bäck, Abraham 144, 152	Grape, Anders 62	Malmeström, Elis 256
Celander, Hilding 55	Grill, Claes 14	Masson, Francis 221
Celsius, Anders 268	Gronovius, J. F. 30, 34	Matthisson, Friedrich 285
Clifford, Georg 60	Hagberg, Knut 244, 246, 255	Miller, Philip 20, 34
Commerson, Philibert 233	von Haller, Albrecht 135	Molde, Bertil 240, 258
Cook, James 267, 298	Hallman, Magnus 24	Moræus, Johan 62
Dahlberg, C. G. 227	Hamnerin, Peter 167	Murray, Adolph 135
Darwin, Charles 293	Hasselquist, Fredrik 99, 101	Nordenson, Harald 71
de Beer, G. R. 234	d'Havrincour, A. J. 47	Noreen, Erik 245
de Gorter, David 52, 273	von Hofsten, Nils 74	Olsson, Torsten 83
Dietrich, Adam 283	Hort, Arthur 235	Olsson, Viktor 247
Dillenius, J. J. 30	Hulth, J. M. 51, 146, 232	Oseen, C. W. 32
	von Höpken, A. J. 38	von Platen, Magnus 241

Ramsbottom, John	26	Solander, Daniel	127	Tunander, Ingemar	299
Richard, A. & C.	233	Soulsby, Basil	4, 8, 183	Uittien, H.	227
Rosén, Nils (död 1929)	3	Sparrman, Anders	223, 276, 298	Voltaire	135
Rudbeck, Olaus	207	Stobæus, Kilian	7, 212	Wallin, Sigurd	77, 299
Rudbeck, Olof	261	Swederus, M. B.	64	Wargentin, Per	269
Rydén, Stig	165	von Sydow, C. O.	241, 248	Wennström, Torsten	245
Salvius, Lars	288	Taubmann, Friedrich	117	White, Gilbert	205
Savage, Spencer	82, 237	Tempelman, Olof	306	Wilcke, J. C.	32, 274 & S. G. 32
Scheele, C. W.	271	Thouin, André	233	Zekert, Otto	231
Sernander, Rutger	23	Thunberg, C. P.	112, 155, 194, 220	Zenzén, Nils	302
Skottsberg, Carl	218	Tiselius, Daniel	300	Ährling, Ewald	22
Sloane, Hans	176			Österbladh, Kaarlo	266
Smith, J. E.	186				

SMÄRRE MEDDELANDEN

Ett tvåhundraårsminne. På redaktörens anhöllan har Sällskapets ordförande haft vänligheten att för publicering överlämna följande avsnitt ur sitt anförande till Linné-minnet vid vårsammankomsten 1962:

Det är i år 200 år sedan huvudbyggnaden på Hammarby uppfördes. Vad detta betydde för Linnés trivsel och arbetsro är lätt att förstå. Han nämnde Hammarby första gången i ett brev till den förtrogne vännen Abraham Bäck i december 1758. Han var då djupt bekymrad, »hängfärdig» som han själv säger, därför att han efter att detta år först ha köpt Hammarby nu hade köpt även Sävja och måst sätta sig i skuld, något som han fruktade »som för Ormar». Detta var dock ett övergående bekymmer. I självbiografien heter det (1762) litet missmodigt: »Linnæus bygger på hamarby, som han märker sig blifwa swag, at barnen måge hafwa hus.» Sådana stämningar kom och gick. I början av september 1764 skriver han hoppfullt till Bäck: »jag har legat på landet i sommar i mitt lugn och fägnat mig af werlden» och i juli 1765: »Hela tiden har jag liggat på landet att hämta krafter, äta smultron och hwila mig; hwaraf jag tagit mig dageligen.»

Vistelserna på Hammarby, särskilt somrarna, skänkte Linné den rekreation och den avkoppling från de akademiska angelägenheterna och striderna som på äldre dagar var ett livsvillkor för honom. Han längtade alltid till sin »rusticitas», dvs. sitt lantliga lugn. Det var när han var frisk inte eller bara i ringa mån vila han sökte; arbete var hans vila. I ett brev till Bäck i juli 1766 skriver han: »Jag bor nu ständigt öfwer sommaren på landet, har 5 stycken studenter hos mig i nästa gård [Edeby], för hwilka jag läser 3 à 4 timar i sänder ett par gånger om dagen [man får hoppas att detta var en lindrig överdrift]; äter smultron och Botanicerar, samt arbetar med mitt systema naturae, som tryckes nu för sista gången till slut» (den sista av Linné utgivna upplagan, kallad den 12:e, utkom 1766–68).

Uppförandet av boningshuset på Hammarby med Linnés luftiga och trivsamma arbetsrum — med det som vi tycker nästan diminutiva skrivbordet — var förvisso en betydelsefull händelse i hans liv.

NILS VON HOFSTEN

Ättling i andra led till Linnékastanjeträdet på Hammarby. Under en augustistorm 1907 blåste en av de få kvarvarande linnéanerna på Hammarby, den stora kastanjen vid boningshusets förstubro, omkull. Det var ett stort och skymmande träd, ensamt kvarvarande av ursprunglingen två, men det hade genom decennierna blivit ett av de mest karaktäristiska vårdträden på Hammarby, och förlusten kändes starkt bland alla älskare av Linnés sommarhem. Nu har emellertid genom Förste provinsialläkare doktor E. Folkesons försorg våren 1962 en ättling i andra led till detta träd planterats på Hammarby framför östra flygelns södra gavel. Moderträdet står på Helgesta gård, Stora Mellösa kommun i Närke, där det är uppvuxet ur en Linnékastanje, som doktor Maria Folkeson i början på seklet insamlade och sedan sådde på fädernegården.

(I Rutger Sernanders anteckningsbok från 1917, s. 57–59, finns en uppteckning av vad denna dam berättade härom.)

Två sekel ligger mellan den dag då Linné planterade de två kastanjeträden utanför sitt år 1762 nybyggda hus och detta fyraåriga lilla kastanjeträds »återkomst» på Hammarby.

NILS VON HOFSTEN

Arvet från Newton och Linné. Under detta namn hölls i Statens historiska museum våren och sommaren 1962 en utställning avsedd att åskådliggöra de vetenskapliga förbindelserna mellan Sverige och England i gångna tider. I dessa förbindelsers historia intar kapitlet Linné och linnéanerna den kanske mest framträdande platsen. Som redan namnet på utställningen antyder, fick också detta förhållande där sin vederbörliga belysning. Härtill bidrog i första hand Linnean Society, som med stor generositet hade lånat ut flera linnémanuskript, oersättliga böcker och andra föremål ur sina samlingar. Men även andra institutioner i Sverige och England liksom flera privatpersoner hade medverkat till att här kunde visas en ovanligt omfattande och mångsidig samling föremål med anknytning till Linnéminnet. I själva verket torde aldrig ha visats en från alla synpunkter så dyrbar samling porträtt, planscher, hand-

FRÅN UTSTÄLLNINGEN ARVET FRÅN NEWTON OCH LINNÉ.

På väggen det Jacob Björck tillskrivna Linnéporträttet, i privat ägo, flankerat av två Linnéapoteoser tillhöriga Linnésällskapet. I monter Linnébrev och exemplar av Linnés arbeten med egenhändiga anteckningar. På väggen till höger planscher av växter samlade i den brittiska kolonin Sierra Leone av

Adam Afzelius, troligen målade av James Sowerby.

FRÅN UTSTÄLLNINGEN ARVET FRÅN NEWTON OCH LINNÉ.

Under den nyzeeländska tvåryxan, hemförd av Daniel Solander och nu tillhörig Statens etnografiska museum, ett porträtt av James Cook. Till vänster därom Joseph Banks, till höger dennes bibliotekarie Jonas Dryander. Den lilla plaketten med medaljonger av Banks och Solander från Linnés Hammarby och förut återgiven i SLÅ 1960, s. 62. Längst ut till höger och vänster vyer från Cooks andra världsomsegling, på vilken han åtföljdes av Anders Sparman.

skrifter, böcker, vetenskapliga instrument, herbarieexemplar etc. belysande den linnéanska naturvetenskapen och särskilt då dess förbindelser med England. Utställningen gav övertygande exempel på det stora inflytande som Linnés läror utövade på engelsk botanik, på hur snabbt han accepterades och hur tidigt han i England blev föremål för den slags beundran som brukar kallas »Linnékulten» — långt innan en sådan spåras i Sverige.

Utställningens kommissarie liksom redaktören av dess katalog var amanuens C. O. von Sydow. Katalogen, *Arvet från Newton och Linné*, har sedermera även utkommit som nr 2 i den nya serien *Bidrag till Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens historia*, i vilken utgåva den också kompletterats med ett antal rättelser. (Redaktören ber i detta sammanhang få meddela ytterligare en rättelse: nr 63, rad 1, står supputandibus, skall stå supputandis.) — Till utställningens öppnande hade inbjudningskort utsänts till samtliga medlemmar i Svenska Linné-Sällskapet.

En prelinneansk naturaliesamling — en komplettering. Vid en sammankomst hösten 1962 på Skånelaholms slott med Medicinhistoriska museets vänner demonstrerades bl. a. det där befintliga vackra naturalieskåpet, som skall ha tillhört Magnus Bromelius och som enligt traditionen även skall ha ägts av Linné. Skåpet med dess innehåll är tidigare presenterat i denna årsskrift av Telemak Fredbärj i ett smärre meddelande betitlat *En prelinneansk naturaliesamling* (SLÅ 1952, s. 109).

Som en komplettering till Fredbärjs utredning kan jag här meddela ytterligare några upplysningar om skåpets historia, vilka äro ägnade att bestyrka uppgiften om dess linneanska ursprung.

Skåpet var på sin tid till salu hos »Antik-Olle» i Uppsala. När jag fick höra talas om det, var det redan sålt och avhämtat något år tidigare. Vem köparen var, ville inte Antik-Olle avslöja, men på min förfrågan varför inte Linnésällskapet fått ett erbjudande, berättade han för mig, att sällskapets dåvarande vice ordförande Rutger Serander tillsammans med andra herrar vid ett par tre tillfällen kommit in i boden för att se på skåpet för sällskapets räkning, men inte velat låta sig övertygas om dess proveniens från Säfja, så någon affär hade inte blivit av.

När jag i mitten av 40-talet tillsammans med Fredbärj besökte Skånelaholm berättade ägaren och samlaren av de kulturhistoriska föremål som sedan jämte gården donerades till Vitterhetsakademien, framlidne fil. dr Herbert Rettig, att skåpet inköpts hos Antik-Olle, som uppgivit att det tidigare stått på Linnés gård Säfja utanför Uppsala. För att få denna uppgift bekräftad hade Rettig efter köpet rest ut till Säfja (1929), där han av arrendatorn, gårdens siste och då 97-årige rusthållare Carl Fredriksson, fick höra att skåpet sedan 1808 och fram till någon gång på 1860- eller 70-talet stått i ett rum innanför köket alldeles till vänster om dörren, där nu en vit kakelugn står. Den skiss som dr Rettig i detta sammanhang låtit göra av bottenvåningen med platsen för skåpet är, såvitt jag kan se, alldeles riktig med undantag av anteckningen »detta var Linnés rum». Linnés rum låg inte i bottenvåningen, som helt disponerades av arrendatorn-rusthållaren, utan en trappa upp, men i övrigt på samma plats som anges på skissen.

Sannolikt har skåpet en gång stått på Hammarby. Efter vad man vet inom familjen Fredriksson skänkte fru Linné redan under livstiden föremål ur sitt bohag till rusthållare Fredriksson på Säfja. Arvskiftet efter henne ägde rum den 7 december 1806 (handlingarna i min ägo). 1808 skall skåpet enligt Carl Fredriksson ha kommit till Säfja. Det ligger nära till hands att tänka sig att arvingarna i moderns efterföljd skänkt det gamla naturalieskåpet, som med alla sina smålådor kanske inte var alldeles lättplacerat, till säfjaborna. Bouppteckningen efter änkefru Linné, som publicerats av Sigurd Wallin (SLÅ 1953, s. 97), upptar endast en möbel som skulle kunna identifieras med säfjaskåpet, nämligen ett »Skåp med Lådor», som stått i museet vid Hammarby. I bouppteckningarna efter de båda Linnéerna finns däremot icke något sådant skåp.

BIRGER STRANDELL

Valda avhandlingar av Carl von Linné. Under 1961–62 ha ytterligare fyra nummer utkommit i denna av Linnésällskapet genom Telemak Fredbärj utgivna serie. Den märkligaste skriften är utan tvivel *Inledning till dieten. Fyra föreläsningskoncept utg. av ARVID HJ. UGGLA & TELEMAK FREDBÄRJ.* (Valda avhandlingar, 35, 1961.) I ett enastående expressivt och koncentrerat språk, på höjd med vad han visat sig vara mäktig i de redan publicerade dietmanuskripten, predikar här Linné om människans lott på jorden: »Wij hafwa kullstupat fram i werlden genom den förachteligaste äre-

port. Wij äro kastade nakne och quatientes [skakande] på jorden uslare än något annat diur. Wij hafwa upwuxit i dårskap som apor och markattor. Wårt giöremål är att dageligen af ingestis [födan] præparera abominabel träck och stinkande urin. Wij måste på slutet blifwa dett mäst stinkande as.» Det är en illusionslös, ibland bitsk Linné, som innan han ger sina studenter råd och anvisningar att bevara hälsan och förlänga livet — visar livets intighet.

Linné och smultronen är ett läckert och sommardoftande ämne. Från Lapplandsresan minns man hur Linné, då han kom ur det kalla och frusna fjället ner i den varma och sjudande dalen på norska sidan, »satte sig neder att äta smultron» och utropade »O formosissima æstas!». Och hur gärna föreställer man sig inte Linné sittande vid den rågade smultronskålen, ännu bevarad i hemmet i Uppsala, för att i denna diet söka lindring mot gikten. Linnés egen avhandling om denna växt och om bärens, eller rättare skenfrukternas medicinska egenskaper har nu utgivits: *Om smultron (Fraga vesca). Akad. avh. under Linnés presidium [resp. S. A. Hedin], Uppsala 1772. Övers. av EJNAR HAGLUND, efterskrift och noter av TELEMAK FREDBÄRJ.* (Valda avhandlingar, 37, 1961.) Anmärkningsvärd är titeln *Fraga vesca*. Smultronets botaniska namn är *Fragaria vesca*, och detta används också av Linné i avhandlingens text. Men i titeln har han satt det klassiska latinets namn för smultron, *fraga*, och således velat utsäga att dissertationen handlar om »de ätliga smultronen».

Promotionsprogram. Övers. och kommenterade av INGRID ODELSTIERNA. (Valda avhandlingar, 38, 1961.) I inbjudningsskrifterna till de medicine doktorspromotioner vid vilka Linné var promotor har han ofta nedlagt egna synpunkter på aktuella företeelser inom medicinen. Åtta av dessa program ha nu översatts och försetts med ytterst samvetsgranna och innehållsrika kommentarer. Intressantast är kanske det första programmet från 1743, där den nyblivne professorn ger en exposé över läkekonstens enastående framsteg under de senaste åren.

Linnés föreställningar om alstring genom fortplantning i motsats till den s. k. ur-alstringen, om fostrets uppkomst ur det av säden befruktade ägget (*generatio ambigena*) samt om barkens hanliga och märengens honliga ursprung — allt grundläggande begrepp i Linnés fysiologi — utläggas i hans avhandling *Tvåkönad alstring (Generatio ambigena). Akad. avh. under Linnés presidium [resp. C. L. Ramström], Uppsala 1759. Övers. av EJNAR HAGLUND. Efterskrift och noter av TELEMAK FREDBÄRJ.* (Valda avhandlingar, 39, 1962.)

Avhandlingarna kosta 3 kr. stycket, utom nr 38 som betingar ett pris av 4 kr. Beställningar kunna sändas till Svenska Linné-Sällskapet, Fack, Uppsala 1.

Hos Linné i Uppsala. Under denna titel har trädgården och hemmet vid Svartbäcksgatan fått en auktoritativ men lättläst beskrivning av ARVID HJ. UGGLA, utgiven av Appelbergs Boktryckeri AB i Uppsala 1961. På ungefär fyrtio små oktavsidor får man en klar och i alla avseenden riktig skildring av den gamla akademiträdgårdens öden ända från Rudbecks dagar, liksom av det botaniska boställshuset och dess samlingar. Linné-Sällskapets insatser vid rekonstruktionen av detta stora vetenskaps-historiska minne får naturligtvis sitt tillbörliga omnämnande. Ett strålande vackert färgfotografi av trädgården i sensommarprakt, sedd från Linnés fönster, sitter som frontispis.

Skriften kan erhållas från Svenska Linné-Sällskapet, Fack, Uppsala 1, mot fem kronor i postförskott.

Det lykkelige Arabien. *En dansk ekspedition 1761-67.* Köbenhavn 1962. Denna bok, författad av THORKILD HANSEN, skall här endast omnämnas. Den har i dags-

pressen fått så utförliga och med rätta så uppskattande recensioner (Attorps i SvD 6, 13 juni, Lindroth i DN 31 jan. och Skottsberg i GHT 13 mars 1963) att en utförligare anmälan nu kan undvaras. Vare det nog sagt att vi här ha en med briljans och temperament skriven bok om den danska expeditionen till Arabien, i vilken Peter Forsskål spelade en så framträdande roll. Men bokens förtjänst ligger inte uteslutande eller ens huvudsakligen på det stilistiska planet: författaren har bearbetat en stor mängd skriftliga akter och rapporter i danska riksarkivet, som hittills inte använts av forskningen, och har därför mycket verkligt nytt att meddela. — Litteraturförteckningen nämner inte Ugglas och Gertz' uppsatser om Forsskål i denna årsskrift för år 1940 och 1945. Däremot anføres naturligtvis Ugglas utgåva av Forsskåls dagbok 1950.

Olof Toréns ostindiska resa har kommit i en ny svensk upplaga, den första efter originalets utgivande 1757! (OLOF TORÉN, *En ostindisk resa. Utg. av STELLAN AHLSTRÖM. Stockholm 1961.*) Det är mer än glädjande att så har skett. Torén, »gladlyntare än de andra» av Linnés apostlar, för att låna Jacob Wallenbergs karakteristik, ägde en mycket lätt och kvick penna, och läsningen av hans resebrev från Indien och Kina skänker en odelad njutning. Utgivaren har valt att återge texten i radikalt moderniserad form. Han har också försett den lilla boken med utförliga och i många fall välkomna förklaringar, men därvid enligt anmälarens mening råkat ut för en textutgivares Scylla: att utan åtskillnad vilja förklara allt som har minsta anstrykning av främmande ord. Att förse den lättsamme Toréns text med en knastertorr skolboks-kommentar är inte lyckat.

Ett aktgivande på i äldre typografi vanliga ligaturer hade förhindrat felläsningar som fläder för fjäder (s. 37), måttkärl för målkärl (108), velisicans för velificans (121). Huruvida armenier för arminian (45), dvs. anhängare av den bekanta villoläran, bör räknas som en felläsning eller som ett utslag av editors strävan att modernisera Toréns språk är osäkert. Däldragare (74), dvs. plankbärare, har blivit oförklarat, sedes (104) har översatts med sittningar i stället för med öppningar. — Det enda som skrivits om Torén, överste Toréns uppsats om sin farfars farfars bror i SLÅ 1953, är icke nämnt i kommentaren och har av flera omständigheter att döma varit obekant för utgivaren.

SUMMARY OF CONTENTS

On February 13, 1963, Dr. Arvid Hjalmar Uggla, the secretary of the Swedish Linnean Society and former editor of the Year-book, celebrated his 80th birthday. The Society, which owes a great debt of gratitude to Dr. Uggla for what his work in both these capacities has meant, and still means, for its activities, has chosen to honour him by giving the present issue the form of a *Festschrift*.

The President's complimentary address is followed by the first contribution, *Linnæus' Writings as a Young Man*, which deals with a Linnæus manuscript discovered by the new editor of the Year-book, C. O. VON SYDOW. It is a detailed list of and commentary on all Linnæus' works completed before January 1735. The manuscript is a copy which Linnæus in all probability presented to the learned Bishop Erik Benzelius the younger at Linköping, when he passed through that town on his outward journey to Holland. Similar lists of the young Linnæus' writings are known from other quarters but none are anywhere near so detailed and informative. As Linnæus took with him on his journey abroad the manuscripts of most of the works which he had published in Holland, the study of the newly discovered list will be of great importance for our knowledge of his scientific development.

KNUT HAGBERG has studied *Linnæus and Pliny* and gives some striking examples to show how the apparently specifically Linnæan features in both the style and the content of his works can often be traced back to models in Pliny's *Historia naturalis*.

The essay entitled *Linnæus on Catholicism* has been written by Bishop ELIS MALMESTRÖM, who, on the basis of a couple of quotations from *Diæta naturalis* and *Nemesis divina*, analyses Linnæus' view of Catholicism, as it was determined, on the one hand, by experiences on his travels abroad and, on the other and primarily, by the religious criticism of the Danish writer Ludvig Holberg. Linnæus also sees merely faults and defects in this form of religion. There are the Catholic abuses, the dominant position of the clergy, indulgences, etc. But especially—and here his criticism takes on a personal note—there are the Catholic superstition, the blessing of inanimate objects, the worship of relics. Linnæus sees in this a lingering primitive belief in supernatural powers, a false belief with which he was acquainted from the Swedish countryside and its peasant culture and which was deeply repugnant to his sober nature.

Flora Svecica is, to be sure, written in Latin but nevertheless also includes some Swedish plant names drawn from different provinces. These dialectal names, reproduced so early and so correctly, are of great interest both to historians of culture and philologists. In the essay entitled *Flora Svecica as a Dictionary of Plant Names* SIGURD FRIES discusses this subject and gives an account of how Linnæus collected the names from different parts of the country, partly on his travels and partly through various personal contacts.

Closely connected with this is STEN-BERTIL VIDE's contribution on *The Provincial Plant Names in Linnæus' Skånska Resa*. Here the author has cut a section out of the larger complex and made a survey of the dialectal plant names in Linnæus' travel

book on Skåne, comparing them with other instances of their occurrence, drawn from the dialect archives at Lund.

Linnæus' Father-in-law, Johannes Moræus, is the subject of a biographical sketch by TELEMAK FREDBÄRJ, the basis of which is the short biography which Linnæus himself wrote on Moræus' death and which is reproduced here *in extenso*. Thus the author gives an account of Moræus' study tour abroad, his stay in Leiden and Paris and his taking of the doctor's degree at Reims. On his return home he became a physician, first at Skara in Västergötland and then in his native town, Falun in Dalarna, where he worked until his death in 1742.

A Linnæan Trifle on an English Zoologist and the Master of the Swedish Royal Household is what BIRGER STRANDELL calls his paper on the zoologist Thomas Pennant and the distinguished entomologist Charles De Geer, who was also a wealthy business man and had been honoured by the King with the title of "Master of the Royal Household". These two scientists corresponded with each other and exchanged presents of a scientific nature. Letters from De Geer and a copy of Linnæus' *Museum regis Adolphi Friderici* with notes by Pennant in the author's possession have enabled him to trace the connections between the two scientists.

In his essay *Daniel Solander's Collection of Natural History Specimens and Its Fate* OLOF H. SELLING examines what is known of that part of Solander's library, herbarium and other collections which remained in Sweden after his departure for England in 1760. However, it would also be interesting to find out what became of his English collections, which were auctioned in London in the winter of 1782. The author does not know of any written documents from this sale and would be glad of any information as to their whereabouts from English readers of the Year-book.

The publication of *Original Documents concerning the Linnæus Family's Property* by SIGURD WALLIN is concluded in this issue, and in addition notes and an index are given. In Sweden the memory of Linnæus is not merely a matter of scientific history or a question of Linnæus as an author and philosopher. Owing to the fact that it was possible to preserve both his town and his country house with so much of their furniture, it is also a museum question, with historical aspects as regards the household articles. In these circumstances it is of the greatest importance for Linnæus research in its widest sense to have had the wills, inventories of goods and chattels, and documents concerning the distribution of the estates, which shed light on the history of the Linnæus family's property, annotated and published by one of Sweden's foremost connoisseurs, who is also a museum authority.

A bibliographical list of *Arvid Hj. Uggla's Writings on Linnæus* concludes the series of essays in honour of Dr. Uggla's 80th birthday.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGELÄGENHETER

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1961

Sällskapet vårsammankomst ägde rum å Linnés Hammarby söndagen den 4 juni. Föredrag hölls av vice ordf. överläkaren BIRGER STRANDELL över ämnet Läkaren och medicine professorn Carl von Linné (tryckt i Årsskriften, årg. 44, 1961).

Höstsammankomsten ägde rum onsdagen den 22 november. Medlemmarna samlades vid Haga slott, där Gustaf III:s paviljong demonstrerades av slottsarkitekten RAGNAR HJORTH. I bussar begav man sig därefter till Ulriksdals värdshus, där sammanträdet ägde rum. Sedan revisionsberättelsen föredragits och ansvarsbefrielse beviljats skattmästaren och styrelsen för 1960 års förvaltning, företogs de stadgeenliga valen. Därvid omvaldes till ordförande för år 1962 professor emeritus NILS VON HOFSTEN och till vice ordförande för samma tid överläkaren BIRGER STRANDELL. Till styrelsemedlemmar för åren 1962-64 omvaldes f. d. förste intendenten SIGURD WALLIN, direktör FRITIOF SÖDERBÄCK och professor G. EINAR DU RIETZ. Till suppleant för samma tid omvaldes redaktören dr GUSTAF NÄSSTRÖM. Till revisorer för 1962 omvaldes advokaten DANIEL TROËNG och redaktör SIGURD LINDMAN med docent ROLF SANTESSON och förste amanuens INGVAR NORDIN som suppleanter.

Redaktör NÄSSTRÖM höll därefter ett kåserande föredrag betitlat Glimtar av det linneanska Sverige (ävenledes tryckt i föregående årgång av Årsskriften).

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1961

Linné-Sällskapets ekonomiska ställning framgår av följande:

Vinst- och förlusträkning den 31 dec. 1961

Inkomster:

Årsavgifter	12 029: 50
Statsbidrag till årsskriften	4 000: —
Anslag från Kgl. Patriotiska Sällskapet	3 500: —
Uppsala Stads anslag	12 000: —
Uppsala Universitets anslag	12 000: —
Räntor och utdelningar efter avsättning till fonderna	17 279: 24
Försålda publikationer	6 065: 20
Museet: entréavgifter, vykort m. m.	2 107: 36
Linnéträdgården, diverse inkomster	50: —
Summa kronor	69 031: 30

Utgifter:

Linnéträdgården	43 452: 94
Linnémuseet	3 211: 87
Årsskriften	9 379: 42
Avlöningar	3 000: —
Omkostnader	5 452: 36
Inkomster utöver utgifter	4 534: 71
Summa kronor	69 031: 30

Insamling till förvärv av Linnéföremål

Inkomster:

Behållning från 1960	30: —
Insamling bland medlemmarna	0: —
Summa kronor	30: —

Utgifter:

Balanseras till 1962	30: —
Summa kronor	30: —

Ingående balanskonto den 1 januari 1961

Fasta fonden	31 114: 77	Samlingarna	1: —
Dispositionsfonden	22 829: 46	Samlingarna (interim)	6 000: —
Museifonden	2 015: 79	Aktiers konto	214 000: —
Linnéfonden	117 271: 76	Kapitalräknings konto	588: 45
Viktor N. Baumbachs fond	12 502: 73	Sparkasse- och sparbanks-	
Basil H. Soulsbys fond	1 402: 85	konton	2 252: 38
Wenner-Grenska Samfun-		Checkräknings konto	1 091: 23
dets donation	4 863: 57	Postgirokonto	25: 23
Pensionsfonden	12 500: —	Kassakonto	1 430: 65
Växthusbyggn. reparations-		Uppsala Advokatbyrås konto	5 611: 14
fond	5 241: 96		
Reservfonden	20 423: 72		
Insamlingens konto	30: —		
Almqvist & Wiksells konto	803: 47		
	Kronor 231 000: 08		Kronor 231 000: 08

Utgående balanskonto den 31 december 1961

Samlingarna	1: —	Fasta fonden	31 414: 77
Samlingarnas konto (interim)	6 000: —	Dispositionsfonden	22 829: 46
Aktiers konto	208 023: 93	Museifonden	2 015: 79
Kapitalräknings konto	613: 69	Linnéfonden	117 564: 94
Sparkasse- och sparbanks-		Viktor N. Baumbachs fond	12 565: 24
konton	2 350: —	Basil H. Soulsbys fond	1 416: 88
Checkräknings konto	13 567: 27	Wenner-Grenska Samfun-	
Postgirokonto	425: 23	dets donation	4 863: 57
Kassakonto	815: 10	Pensionsfonden	12 500: —
Almqvist & Wiksells konto	4 191: 16	Växthusbyggn. reparations-	
Linnémedalj-konto	375: —	fond	5 241: 96
	Kronor 236 362: 38	Reservfonden	24 958: 43
		Uppsala Advokatbyrås konto	961: 34
		Insamlingens konto	30: —
			Kronor 236 362: 38

Kommentar till 1961 års bokslut

Av bokslutet här ovan framgår att den tendens till en förbättrad ekonomi som visat sig i de senaste årens bokslut under 1961 nu resulterat i ett överskott. Detta har inte inträffat sedan 1955 och är ett resultat av de åtgärder som vidtagits för att minska kostnaderna och öka inkomsterna genom förhöjd årsavgift och större bidrag till Trädgårdens skötsel från Uppsala Stads och Uppsala Universitets sida. Sålunda har anslaget från Uppsala Stad ökat från kr. 9 000: — till kr. 12 000: — och är nu av samma storlek som bidraget från Uppsala Universitet. Inkomsterna från årsavgifter har likaledes ökat med ungefär samma belopp. Inkomsterna från publikationsverksamheten har likaså stigit. Detta belopp inkluderar emellertid även vissa årsavgifter från tidigare år, som inte kunnat redovisas på annat sätt beroende dels på att

årsskriften försenats och dels på att årsavgifterna inbetalats långt efter årsskriftens utgivande. Motiveringen härtill är att årsskriften övergår till publikationsverksamheten då den blivit över ett år gammal.

På utgiftssidan har kostnaderna för trädgården ökat med över kr. 4 000:—. Den största ökningen ligger på lönekostnaderna. Utgifterna för pension, sjukförsäkring och andra sociala förmåner utgör i dag nästan 15 % av totala lönekostnaden. Arbets-tidsförkortning och den allmänna lönestigningen har också bidragit till de ökade kostnaderna. Genom att årsskriften nerbantats har en kostnadsminskning med kr. 3 700:— jämfört med föregående år åstadkommits.

Årets positiva resultat har åstadkommits genom de kloka och förutseende åtgärder som föreslagits av Sällskapets nu bortgångne skattmästare, direktör Fritiof Söderbäck, som också genom sin kunskap och förmåga till långsiktig planering under 50-talet gjort sådana omplaceringar av Sällskapets värdepapper att ett inte föraktligt kapital kunnat behållas och utökas i sitt värde.

Stockholm i juli 1963.

RUNE MALMBERG

tjf. skattmästare

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1961

Undertecknade, utsedda att granska Svenska Linné-Sällskapets räkenskaper och förvaltning för år 1961, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av styrelsens protokoll, vilka ej föranleda något uttalande från vår sida.

Räkenskaperna, som fullständigt siffergranskats, äro förda med utmärkt ordning och reda samt i behörig ordning verifierade. Vi vitsorda att 1961 års utgående balanskonto samt vinst- och förlusträkning per den 31 december överensstämma med räkenskaperna. Årets överskott av Sällskapets verksamhet, Kr. 4 534:71, har tillförts reservfonden.

Sällskapets värdehandlingar, vilka äro deponerade i öppet förvar hos Aktiebolaget Svenska Handelsbanken, Stockholm, hava avstämts mot av banken lämnad förteckning. Samtliga banktillgodohavanden hava även kontrollerats.

Då revisionen icke givit anledning till någon erinran, samt skattmästaren och styrelsen i övrigt med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter, tillstyrka vi, att ansvarsfrihet beviljas för 1961 års förvaltning.

Stockholm den 22 maj 1963.

DANIEL TROËNG

SIGURD LINDMAN

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1960–1962

Nya granhäckar och gräskanter kring alla areor tillkommo successivt under åren 1959–61. Utvecklingen av det nya granbeståndet har hittills tett sig mycket lovande. Samtliga plantor (ca 400) ha behandlats med Gesarol mot snytbagg.

Nyanläggning av gräsmattor längs trädgårdens sydsida (mot Linnégatan) påbörjades 1961 och fullbordades följande vår. Därvid gallrades de tätta buskgrupper, som efterhand utbredd sig framför planket. De rika vårväxtbestånden under och mellan buskarna leva kvar i gräsmattan.

Samtliga prydnadsbuskar fingo på samma gång en översyn, och alltför täta grenpartier beskuros.

Kärrdammen omlades delvis 1961 och floddammen delvis 1962. Växtbeståndet hade blivit så tätt, att arterna med svårighet kunde särskiljas. Nytt växtmaterial har av trädgårdsmästaren inplanterats från huvudsakligen uppländska kärr.

En skymmande hassel framför museets gavel borttogs i fjol. Förgårdens lindar, som nedtill voro totalt ihåliga, plomberades 1961–62 genom ifyllning av cement och sten. — Nu i vinter ha jämväl skador upptill konstaterats, vilka torde föranleda 'hängsling' av stammarna.

Bänkgården i trädgårdens östra hörn låg i en liten sluttning med ofta framsippande grundvatten. För att slippa denna olägenhet flyttades och omlades bänkgården i höstas på ny plats några meter norr om den gamla.

Växtbeståndet har ej undergått någon större förändring. Då det emellertid av ekonomiska skäl var nödvändigt att nedsöka kostnaderna, beslöts 1962 att minska annuellbeståndet med 20 %, varigenom arbetshjälpen kunde inskränkas. Det är mycket beklagligt att på så sätt nödgas våldföra själva syftet med anläggningen, som avser att visa så mycket som möjligt av det linneanska växtmaterialet. För att ej tomrummen skulle bli mycket iögonfallande, uppdelades varje säng i 8 parceller i st. f. de 10 förutvarande.

Av det perenna växtbeståndet utgå varje vinter flera eller färre plantor. Tomrummen fyllas i mån av möjlighet. Sålunda ersattes 1961 ett dussin arter med nya plantor.

De båda sista åren voro remarkabla vad väderleken beträffar. Sommaren 1961 var ovanligt regnig och hösten mycket mild. Trädgården föredde då en sällan skådad frodighet. På min begäran uppmätte och noterade trädgårdsmästaren höjden på de mer iögonfallande storörterna. Redan i augusti mätte t. ex. *Conium maculatum* 2,1 meter, *Inula helenium* 2,3 meter, *Cephalaria tatarica* 3,1 meter. Medio september noterades bl. a. följande:

<i>Sonchus palustris</i>	3,40 m	<i>Silphium perfoliatum</i>	2,85 m
<i>Althæa cannabina</i>	3,10 m	<i>Ligusticum levisticum</i>	2,70 m
<i>Lathyrus latifolius</i>	3,10 m	<i>Eupatorium purpureum</i>	2,40 m
<i>Vicia pisiiformis</i>	3,10 m	<i>Sanguisorba canadensis</i>	2,20 m
<i>Onopordon acanthium</i>	ca 3,00 m	<i>Epilobium hirsutum</i>	2,10 m

Den milda hösten gjorde också, att flera sällan blommande perenner, bl. a. *Chrysanthemum serotinum*, detta år nådde full antes. I trädgården blommade för första gången *Tanacetum annuum*, i rikt flor.

Motsatt blev förhållandet 1962 — århundradets hittills kallaste sommar (frånsett 1902). Den både kyliga och regniga väderleken vållade ca 3 veckors försening av nästan allt. Höstprakten uteblev till stor del, och fröskörden blev givetvis ovanligt skral, i synnerhet som höstkylan kom tidigt. — Frömognaden gick även 1961 ganska sakta, men talrika frökapslar kunde dock insamlas.

Ovannämnda granplantor till häckarna hade trädgården genom förmedling av skogsmästaren fil. kand. G. Hadders 1959 fått som gåva från St. Kopparbergs Bergslags plantskola i Sör-Amsberg.

I fjol skänktes till trädgården: av herr V. Lundberg levande material av *Calla palustris* och *Pyrola umbellata* från Tärnsjötrakten samt av f. gruvfogden U. Gezelius frön av *Androsace septentrionalis* och *Blitum capitatum* från Grangärde.

ERIK ALMQUIST

Föreståndare för Linnéträdgården

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE

Hedersordförande:

Professor emeritus ROB. E. FRIES

Ordförande för år 1963:

Professor emeritus N. VON HOFSTEN

Vice ordförande för år 1963:

Överläkare B. STRANDELL

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1961–1963:

F. d. förste bibliotekarie A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet, med. doktor T. FREDBÄRJ, docent M. FRIES.

Suppleant: Förste trädgårdsintendent, docent N. HYLANDER.

Valda för åren 1962–1964:

F. d. förste intendent S. WALLIN, professor emeritus G. E. DU RIETZ, en vakant.
Suppleant: Redaktör G. NÄSSTRÖM.

Valda för åren 1963–1965:

F. d. förste bibliotekarie J. L:SON SAMZELIUS, professor O. H. SELLING, f. d. lektor E. ALMQUIST, föreståndare för Linné-trädgården.

Suppleant: Förste museiintendent, docent Y. LÖWEGREN.

Vald av Större akademiska konsistoriet:

Professor J. A. NANNFELDT.

Biträdande sekreterare och redaktör för årsskriften: Amanuens C. O. VON SYDOW.

Revisorer:

Advokat D. TROËNG och redaktör S. LINDMAN.

Suppleanter: Docent R. SANTESSON och förste amanuens I. NORDIN.

NYA MEDLEMMAR

Abelin, Maj, Fru, Stockholm
Almborn, Ove, Docent, Lund
Axel-Nilsson, Christian, Amanuens, Stockholm
Bergmark, Märta, Fru, Uppsala
Bernström, Peter, Docent, Landskrona
Cavalli-Björkman, Ivar, Kommendörkapten, Uppsala
Dalhamn, Tore, Professor, Bromma
Ekström, Liss, Fru, Uppsala
Ekström, Stig, Apotekare, Mönsterås
Erfelt, Hans, Bankdirektör, Uppsala
Erikson, Jan Henning, Med. kand., Uppsala
Fredga, Arne, Professor, Uppsala
Friberg, Elving, Kyrkoadjunkt, Stockholm
*Hatt, Bertil, Med. och fil. kand., Uppsala
Isaacsson, August, Fil. dr, Stockholm
Jacobsson, Edvard, Trädgårdsarkitekt, Karlstad
Johansson, Albin, Direktör, Stockholm
Kling, Sixten, Avdelningschef, Stockholm
Lanner, Vilgot, Kraftverksdirektör, Falun
Larsen, Arne, Lektor, Rønne, Danmark
Lundgren, Olle, Kyrkoherde, Danmark, Bergsbrunna
Malmberg, Nils, Professor, Stockholm
Maunsbach, Arvid Bernhard, Medicinalråd, Katrineholm
Mjönes, Henry, Docent, Bromma
Mäsner, John, Redaktör, Uppsala
Nordmark, Theo, f. d. Lasarettsläkare, Uppsala
Näsmark, Anna-Lisa, Gymnastikdirektör, Bromma
Ohlsson, Dan, Fondchef, Lidingö
af Petersens, Magnus, Major, Erstavik
Ramsay, Anders E., Friherre, Sollentuna
Rapp, Bengt, Disponent, Stockholm
Regné, Einar, Kamrerare, Stockholm
Ribén, Olof, Justitieråd, Stockholm
Rudberg, Gösta, Herr, Stockholm
Ryberg, Anders, Bibliotekarie, Stockholm
Thorvang, P.-O., Disponent, Ektorp
Thulin, Sven, Bokförläggare, Uppsala
Thysell, Waldemar, Tjänsteman, Stockholm
Tillander, Torsten, f. d. Länsjägmästare, Uppsala
Torlén, Ragnar, Intendent, Bromma
Waern-Bugge, Ingeborg, Arkitekt, Stockholm
Westermarck, Herbert, f. d. Marinöverläkare, Stockholm
Westlund, P. O., Antikvarie, Stockholm
Åman, Bertil, Apotekare, Uppsala

* Ständig medlem

UPPSALA 1963
ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI AB
621419